

ISSN 2345-1858
E-ISSN 2345-1890

Buletinul Științific

*al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*

ediție semestrială

2(6)
2017

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: (373 299) 2.24.81
journal.ss@usch.md

Buletinul Științific

***al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul***

ediție semestrială

seria

ȘTIINȚE SOCIALE

***2(6)
2017***

COLEGIUL DE REDACȚIE al seriei ȘTIINȚE SOCIALE

Redactor-șef al seriei:

Sergiu Cornea, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Membri:

Ion Guceac, membru corespondent, doctor habilitat în drept, profesor universitar, vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei

Constantin Solomon, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victor Juc, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Florin Tudor, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Mihai Floroiu, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Maria Orlov, doctor în drept, conferențiar universitar, președinte al Institutului de Științe Administrative din Republica Moldova

Valentina Cornea, doctor în sociologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Svetlana Cebotari, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Nicolai Trofimenco, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Mariupol, Ucraina

Maria Ureche, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

Aurel Simboteanu, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Academia de Administrare publică

Aurel Octavian Pasat, doctor în drept, Conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul, Republica Moldova, Inspector vamal, Biroul Vamal Galați-Giurgiulești

Oleg Bercu, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Revista este indexată în baza de date **IBN**
(https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_revista/117)

CUPRINS

TOMULEȚ Valentin <i>ȚINUTUL HOTIN ÎN DOUĂ DESCRIERII STATISTICE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA</i>	5
SAITARLÎ Natalia <i>RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A FUNCȚIONARILOR PUBLICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA</i>	29
GÎRNEȚ Ilie <i>PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA: CONSTITUIRE, ORGANIZARE ȘI ATRIBUȚII</i>	38
FILIPOV Ina <i>VIZIUNI ASUPRA MIGRAȚIEI ÎN PROGRAMELE ELECTORALE ALE PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA</i>	51
CEBOTARI Andriana <i>DIMENSIUNI ACTULE ALE DREPTURILOR SUBIECTIVE PĂRINTEȘTI</i>	59
BLĂȘCU Olesea <i>NOȚIUNI GENERALE PRIVIND ACTUL ADMINISTRATIV FISCAL</i>	76
COVALCIUC Ion <i>ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII ÎN CADRUL DOCUMENTĂRII INFRAȚIUNILOR DE CORUPȚIE, RISCURI ȘI OPORTUNITĂȚI</i>	83
CROITOR Alexei <i>VIAȚA PRIVATĂ PRIN PRISMA CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN CAZURILE MOLDOVENEȘTI</i>	94
GORE Doinița <i>NOȚIUNEA ȘI NATURA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DE TRANSPORT AUTO DE PASAGERI ȘI BAGAJE</i>	100
RUSU Dorel <i>AVOCATURA – INSTITUȚIE A SOCIETĂȚII CIVILE</i>	105
CALENDARI Dumitru <i>UNELE ASPECTE PRIVIND PARTICIPAREA PROCURORULUI LA EXAMINAREA CAUZELOR PENALE ÎN INSTANȚA DE APEL</i>	121
DORUL Olga <i>ROLUL ȘTIINȚEI DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC ÎN REFORMAREA INSTITUȚIEI JURIDICE INTERAMURALE NEUTRALITATEA PERMANENTĂ A STATULUI</i>	131

RUSU Lucia <i>UNELE PARTICULARITĂȚI ALE REALIZĂRII PRINCIPIULUI CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN CADRUL FAZEI DE URMĂRIRE PENALĂ.....</i>	137
TUDOR Vasilica-Leontina <i>APARIȚIA ȘI GESTIONAREA CONFLICTELOR PRIN MEDIERE.....</i>	148
CHIRONACHI Vladimir <i>ANALIZA INSTITUȚIEI SUCCESIUNII ȘI A CONDIȚIILOR NECESARE PENTRU A PUTEA MOȘTENI ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....</i>	156
TODOROV Maxim <i>SPECIFICUL INDEXĂRII DESPĂGUBIRILOR LUNARE ÎN CAZUL PIERDERII ÎNTREȚINĂTORULUI PENTRU PERIOADA ANTERIOARĂ INTENTĂRII ACȚIUNII.....</i>	168
DĂNOI Ion, VRABIE Corneliu <i>INEFICACITATEA CONTRACTULUI DE TRANZACȚIE.....</i>	183
VRABIE Corneliu, DĂNOI Ion <i>COMPARTIMENTAREA NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL PRIVA – TENDINȚE DE CODIFICARE A REGLEMENTĂRIILOR.....</i>	190
IALANJI Arina <i>CITAREA INCULPATULUI – ANALIZĂ COMPARATIVĂ ȘI JUDECAREA CAUZEI ÎN LIPSA ACESTUIA.....</i>	196
МИХАЛАШ Виктория <i>О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ КАЧЕСТВЕННОГО РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ...</i>	215
СОСНА Александру <i>ПРИМЕНЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА, РЕГУЛИРУЮЩЕГО НАСЛЕДСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ.....</i>	223
СОСНА Борис, ФРУНЗЭ Юрие <i>СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЯ В ОБЛАСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ.....</i>	229

ȚINUTUL HOTIN ÎN DOUĂ DESCRIERII STATISTICE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

THE HOTIN LAND IN TWO STATISTICAL DESCRIPTIONS OF THE 18TH CENTURY

**Valentin TOMULEȚ, dr. hab., profesor universitar,
Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie,
Facultatea de Istorie și Filosofie, USM**

Rezumat: În baza izvoarelor publicate, autorul analizează schimbările care au survenit în situația demografică și social-economică a județului Hotin în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Folosind datele statistice adunate și sistematizate de administrația ținutală Hotin, prezentate administrației militare ruse în 1771 și administrației militare austriece în 1788, autorul analizează schimbările acri s-au produs în situația demografică din județului Hotin, în această perioadă de timp. Autorul constată că pregătirile de război, dictate de concentrarea trupelor otomane la cetatea Hotin și războaiele propriu zise din anii 1768-1774 și 1787-1791, sporirea prestațiilor extraordinare dictate de necesitățile de război și abuzurilor din partea militarilor ruși și austrieci, au stimulat deplasări mari de populație, în teritoriile aflate sub autoritatea domnului Moldovei, iar după finisarea războaielor la reîntoarcerea lor înapoi, în ținutul Hotin. Prezența armatelor ruse pe teritoriul Moldovei a intensificat imigrarea ucrainenilor/rutenilor din teritoriul Regatului Poloniei, proces ce devine evident și masiv după cele trei împărțiri ale Poloniei, care a sporit numărul populației alogene din ținutul Hotin. Destul de evident devine acest proces în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, când în ținutul Hotin se refugiază un număr mare de fugari, în special ruteni, din pământurile poloneze anexate de Rusia și fugari din Galiția, anexată în 1772 de Austria. Acest proces devine și mai evident după cea de-a treia împărțire a Poloniei din 1795, când în ținutul Hotin au imigrat mulți țărani din guberniile limitrofe Volânia și Podolia, anexate de Rusia, de teama iobăgiei.

Cuvinte cheie: Moldova, demografie, statistica populației, categorii sociale, Austria, Rusia.

Abstract: Based on the published sources, the author analyzes the changes that occurred in the demographic and social-economic situation of the Hotin county in the second half of the 18th century. Using the statistical data gathered and systematized by the administration Hotin land, presented to the Russian military administration in 1771 and to the Austrian military administration in 1788, the author analyzes the changes that occurred in the demographic situation

in the county of Hotin during this period of time. The author notes that the war preparations, dictated by the concentration of the Ottoman troops in Hotin and the wars of the years 1768-1774 and 1787-1791, the increase of the extraordinary duties dictated by the needs of the war and the abuses of the Austrian and Russian militaries, stimulated a high population move to the territories under Moldovan authority, and after the end of the wars - the return to Hotin land. The presence of Russian armies on the territory of Moldova has intensified the immigration of Ukrainians / Ruthenians from the territory of the Kingdom of Poland, a process which became evident and massive after the three divisions of Poland, which increased the number of alien population in Hotin land. It is quite obvious that this process took place in the last quarter of the 18th century, when a large number of fugitives, especially Ruthenians, from the Polish lands annexed by Russians, and fugitives from Galicia, annexed in 1772 by Austria, fled to Hotin. This process became even more evident after Poland's third division in 1795, when many peasants from neighboring Volhynia and Podolia, annexed by Russia, for the fear of serfdom immigrated to Hotin land.

Keywords: *Moldova, demography, population statistics, social categories, Austria, Russia.*

Statistica elaborată la dispoziția instituțiilor administrative imperiale otomane, austriece și ruse pentru Principatele Române în secolul al XVIII-lea, în anumite scopuri și cu anumite interese, are o istorie comparativ bogată și a cunoscut în evoluția sa mai multe etape. Fiind efectuate de-a lungul timpului în special în scopuri fiscale, statisticile conțin informații valoroase, deși nu totdeauna absolut veridice și credibile, despre situația economică și dezvoltarea țării, evoluția demografică, resursele naturale și umane etc.

Primele date statistice înregistrate în Țările Române extracarpatice sunt oferite de *sămi* (secolele XV-XVIII) și *catagrafii* (1746-1859). *Sămile*, în caracteristica dată de Venera Achim într-un studiu dedicat țiganilor din Principatele Române, este un „termen vechi, folosit pentru înregistrările de populație din secolul al XV-lea”, pe când *catagrafiile* sunt „sinonimul modern, utilizat încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind treptat înlocuit de actualul *recensământ*” [1]. Cercetătoarea Ela Cozma, caracterizând aceste două tipuri de statistici, constată că „*sămile* și *catagrafiile* din Principatele Române răspundeau unor necesități administrative, fiscale, militare sau religioase, motiv pentru care nu se efectuau periodic, ci la nevoie – de pildă, la începutul unei noi domnii, când se înregistrau categoriile contribuabile și se verifica apartenența la categoriile privilegiate. *Sămile* și *catagrafiile* constituie cele mai însemnate izvoare de date statistice și demografice privind Țara Românească și Moldova la începutul istoriei moderne” [2].

O etapă importantă în formarea statisticii moldovenești datează din secolul al XVIII-lea, când în timpul războaielor ruso-turce autoritățile militare ruse de ocupație dispuneau organizarea unor recensăminte pentru a cunoaște mai bine de ce resurse materiale și umane dispun Principatele, pentru a le folosi în scopuri militare. Importanța acestor recensăminte rezidă din faptul că ele erau elaborate după anumite principii și metodologii, aplicate și verificate deja de mai multe ori în guberniile interne ruse și aprobate la nivel statal.

În Principatul Moldovei, până la anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, au avut loc mai multe recensăminte fiscale ale populației. S-au păstrat doar cele din 1772-1773, 1774 și 1803. Materialele recensămintelor se păstrează în Arhiva Centrală de Stat a Actelor Vechi, fondul „Dosare moldovenești și muntenenești” (F. 293). Fondul s-a format în urma activității administrației militare ruse în Moldova și în Țara Românească în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774. Recensămintele au fost efectuate la dispoziția comandantului armatei ruse, mareșalului P.A. Rumeanțev, care dorea să știe pe ce resurse materiale și umane se poate baza comandamentul rus în lupta cu Imperiul Otoman[3]. În 1774, doar după un an de la încheierea primului recensământ, s-a efectuat încă un recensământ al populației, dar în tabelele acestuia nu au fost incluși capii de familie[4].

Primele recensăminte ale populației de acest fel, efectuate în Țările Române în perioada anilor 1772-1774, au fost depistate și publicate de cunoscutul cercetător P.G. Dimitriu (Dmitriev) [5]. Ulterior, acest tip de recensăminte au fost organizate și în timpul războaielor ruso-turce din anii 1787-1791 și 1806-1812. O catagrafie[6] de acest gen a fost făcută în Țara Moldovei, în 1803, la ordinul domniei.

Până a purcede la caracteristica celor două statistici – din 1771 efectuată de administrația rusă și cea din 1788 – efectuată de administrația austriacă, să facem o scurtă caracteristică a împărțirii administrativ-teritoriale a Moldovei dintre Prut și Nistru în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

Până la anexarea, în 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus teritoriul dintre Prut și Nistru era divizat din punct de vedere administrativ în trei părți[7]:

1. raialele turcești – Hotin, Bender (Tighina), Akkerman (Cetatea Albă), Chilia și Ismail;
2. Bugeacul[8] – până în 1806 controlat de tătari, vasali ai Porții Otomane;
3. ținuturile Orhei-Lăpușna, Soroca, Codru, Greceni, Hotârnicieni și partea răsăriteană a ținutului Iași – aflate sub administrație moldovenească.

Moldova însă avea 25 de unități teritorial-administrative: la cele 21 de ținuturi existente anterior: Suceava, Neamț, Roman, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Vaslui, Fălciu, Greceni, Codru, Hotârnicieni, Orhei, Soroca, Herța, Dorohoi, Botoșani, Hârlău, Cărligătura, Iași, la începutul secolului al XIX-lea s-au adăugat trei ținuturi noi: Hotin, Tomarova (Reni), Ismail și olaturile Tighina (Bender), Căușeni, Cetatea Albă, Chilia. Raiaua Hotinului a fost

transformată în ținut, iar tătarii din Bugeac au fost strămutați în guberniile Ekaterinoslav și Herson. În Bugeac au fost create ținuturile Ismail, Tomarova (Reni) și olaturile Tighinei, Cetății Albe, Căușenilor și Chilie, care echivalau cu un ținut, fiind „ocârnuite” de ispravnici[9].

În istoriografia română termenul *ținut* este utilizat cu sensul de circumscripție administrativă în Moldova, corespunzătoare județului din Țara Românească. Diferențierea etimologică e semnificativă: în Țara Românească accentul se pune pe unitatea locală de jurisdicție, iar în Moldova – pe ideea împărțirii unor organe ale puterii domnești într-o regiune „ținută” pentru Domnie, mai ales prin cetatea locală[10]. Ținuturile erau administrate inițial de pârcălabi și de marii vătafi, apoi, din secolul al XVII-lea, de căpitani de ținut, iar de la reforma lui Constantin Mavrocordat (1749) – de ispravnici[11].

La 1812, ținuturile Hotin, Soroca, Orhei, Bender, Hotărniceni, Codru, Greceni, Tomarova (Reni), dar și partea ținutului Iași ce se întindea la est de Prut au fost încorporate în Rusia țaristă. Administrația imperială rusă a păstrat la început împărțirea administrativ-teritorială existentă din diverse motive, atât de ordin intern, cât și de ordin extern, ulterior adaptând-o la modelul imperial rus.

În articolul de față, cum constatăm supra, vom pune în discuție două statistici: una efectuată în 1771 de administrația rusă și alată în 1788 – efectuată de administrația austriacă, după cucerirea la 24 octombrie 1788 a cetății Hotinului, în vederea determinării veniturilor raialei Hotin sub dominația otomană, publicată de Mihail Popescu[12].

Însă, până a purcede la această analiză, urmează să precizăm că izvoarele scrise de epocă păstrează informații fragmentare, deși destul de prețioase, despre majoritatea localităților din ținutul Hotin încă din secolele XV-XVI, pe care cercetătorul român Vasile Lungu le-a adunat și le-a sistematizat până în anul 1715 – anul prefacerii Hotinului în raia turcească. Autorul a adunat informații despre 150 de sate, dintre care 130 se regăseau în ținutul Hotinului la momentul scrierii de către autor a lucrării – 1932[13].

Fără a scoate în evidență și a pune în discuție izvoarele istorice de care s-a folosit Vasile Lungu la localizarea satelor, reproducem doar lista celor 150 de sate (cu indicarea anilor menționați în izvoarele de epocă, depistate de Vasile Lungu) [14], pentru a le putea compara cu statisticile ulterioare cu referință la aceste sau alte localități din ținutul Hotin[15]:

1. Andricăuții seliște (1562, 1568, 1576 – numit Britcenii, 1585 – Dercăuți, 1589 – Dircăuți sau Britcenii, 1669 – Britcenii, Adicăuți – 1591-1595); **2. Babini pe Nistru** (1601, 1701); **3. Bălcăuți** (1581, 1636); **4. Balasănești** pe Vilie (1580, 1631); **5. Bârnovul** (1588, 1662); **6. Beresti** (1456, 1631); **7. Bilăuții** (1552); **8. Bilăvinții** (1600, 1617); **9. Bliscinăuți** (1606, 1621, 1662, 1666); **10. Boriscăuți** (1456, 1585 – Bușcăuți, 1618 – Bățcăuți); **11. Brânzeanii** (1606, 1670), **12. Burlănești** (1662); **13. Buticiul** (1599, 1617, 1639), **14. Buzovința** (1562, 1633);

15. Carlăcău (1637, 1651, 1661); **16. Carăpușceanii** (1636, 1638, 1660, 1664 – Carapuceni); **17. Căpoteni** (1617, 1669); **18. Căfenii** (1636); **19. Cărsteștii** (1638, 1643); **20. Căzăciceani** (1670); **21. Cepelăuți** (1636, 1669, 1685); **22. Chelmeștii** (1626, 1634); **23. Citnicăuți** (1607, 1619 – Scitnicăuți, 1635 – Cetnecăuți sau satul lui Hăjdău); **24. Clișcăuți** (1631, 1669); **25. Cobâlcini** (1447); **26. Coconești** (1607); **27. Colocușna** (1660, 1667, 1668); **28. Costiceni** (1619, 1669 – Costiceni ce se cheamă Morozova); **29. Costești** (1595, 1637, 1670); **30. Cormanul** (1632); **31. Coristieni** (fără dată din secolul al XVII-lea); **32. Coteleu** (1437, 1580, 1636 – Coteleva); **33. Corjăuți** (1629); **34. Cotiugenii** (1628); **35. Crăsteanestii** (Crestinești) (1433); **36. Cosilouți** pe pârâul Ruda (Coșuleni) (1432); **37. Criva** pe Prut (1579); **38. Cruglic** sub Hotin (1436, 1605 – Cruhlic, 1607, 1646); **39. Culiceni** (1662); **40. Culișăuții** (1447, 1632); **41. Cucearov** – care se numește Vertiporoh (1599, 1656); **42. Doljocul** (1437, 1619, 1621, 1631); **43. Dancauți** (1650); **44. Dolineni** (1707); **45. Demedeni** (1651); **46. Dumenii** (1599, 1631, 1636, 1660); **47. Drepcăuții** (1702); **48. Forona** (ulterior, Forosna) (1645, 1669); **49. Gărcinii** (1636); **50. Gorodiște** (ulterior, Horodiște) (1456, 1466); **51. Grozinții** seliște (1588, 1682-1683, 1702); **52. Grumăzenii** (1638); **53. Gvozdăuți** (ulterior, Văzdăuți) (1432, 1503); **54. Hărădăuți** (într-un document fără dată din secolul al XVII-lea, 1685); **55. Halice** (1702); **56. Hâncăuți** (1670, 1685); **57. Hlinaia** (1661, 1669); **58. Hodoraciniții** (1432, 1503); **59. Holohoreanii** (1610, 1616, 1620, 1649); **60. Hremăcăuți** (1651); **61. Hrinăuți** (1669; iar în vremea lui Eustratie Dabija, Hrenăuți); **62. Hricova** sau **Cerlina Mare** (1440, 1643 – Cerlina cea Mare, 1639 – Cerlica); **63. Hrițeni** pe Drabisce (1606, 1606, 1621 – Hrizăni, 1662 – seliște); **64. Hrușovăți** (1634); **65. Ivancăuți** pe Giuhur (1429, 1479, 1701); **66. Leșeuții** lângă Hlinaia (1661, 1662, 1669); **67. Levenții** (1587); **68. Lopatinți** (1640, 1641, 1661 – Lupatinți, 1667); **69. Lucăcenii** (1634, 1644, 1652, 1669); **70. Malinții** (Satul unde a fost Malici) (1437, 1456 – Malinți, 1630); **71. Mândăcăuții** (1554, 1587 – Mândicăuți, 1651, 1661); **72. Mărcăuți** (1618, 1685); **73. Mărișani** (1662, 1667, 1668, 1669); **74. Medvedia** (1429, 1583 – Medveja, 1587, 1670 – Medvidea); **75. Mihălcăuții** (poate același cu Mihalcăul) (1554, 1574, 1639, 1672 – Mihalcăul); **76. Mihailăuții** (poate același cu Mihailășeanii) (1431, 1466, 1667 – Mihailășanienii); **77. Milianouți** (ulterior, Mălinești) (1437, 1560 – Mălinești); **78. Mitești** (1670); **79. Naslavciu** (ulterior, Naslavcea) (1437); **80. Nihoreni** (1665); **81. Neagouții** pe Racovăț (1429, 1576 – Horbinești sau Gordinești); **82. Negrinții** siliște (într-un doc. fără dată de la Eremia Moghilă și în 1652); **83. Neporotova** (1447); **84. Nesfoiu** (ulterior Nesvoia, 1432); **85. Nilipovcii** (poate Nelipăuți, 1701); **86. Novosolița** (1662, 1664 – Novosălița, 1669 – Novoselița); **87. Ocnite** (1636 – într-un document de întărire a satului Hăsnășeni din ținutul Soroca, ulterior în ținutul Hotin, la hotarul județului Soroca); **88. Ojogul** (sau Ojovul) (1447); **89. Oncheuții** (1667, 1669 – Oncăuții pe Racovățul săc); **90. Paustova** (poate Parstova care apare în catagrafia din 1771, citat într-o hotarnică din 1666); **91. Pășcăuți** (1701);

92. Parcova (1669); **93. Pătrăuți**, siliște (1633, 1647); **94. Pererâta** (1662); **95. Perebicăuți** (1581, 1598, 1639, 1643, 1655, 1679); **96. Pilipăuți**, siliște, satul lui Pilipovschi (1652); **97. Preacăuți** (1587); **98. Putrida** (1569); **99. Rașcăuții** (sau Rașcovul) (1455); **100. Rașcovul** (1630 – Rășcăuții pe pârâul Rașcovul); **101. Răcinții** (1447, 1631); **102. Răspop** (satul unde e Răspop) (ulterior, Răspopinți, 1437); **103. Răsteu** (1661, 1633); **104. Rochitna** (Răchitna) (1437); **105. Romăncăuți** (1621); **106. Rovcăuții** pe Prut, poate Ravacăuți (1499, 1552 – Ravacăuți); **107. Rosoșani** (1669); **108. Rujavinții** (1441, 1579, 1587, 1639, 1643, 1679); **109. Rucșin** (1634, 1662); **110. Săncăuții** (satul lui Simca) (1437, 1587, 1669 – Săncăuți); **111. Sângereni** (1546); **112. Selita** (1629); **113. Senăcăul**, seliște pe Nistru sub Hotin (1601, 1609 – Sencăuți, 1634 – Senăcăuți, 1645 – Sinecăul); **114. Sfîticăuții** sau Sfîcicăuții (1606, 1621, 1658 – Trinca); **115. Sinăuți** (1617, 1662); **116. Șărbaca** (1714); **117. Șăndrenii** (1586); **118. Siliște** (1642); **119. Sobocicăuți** (1702); **120. Solominca Cotela** (1635, 1644 – Soloninca Cotela); **121. Stanulouți sub Nesfoiu** (1432, 1618 Stăniliești, 1620); **122. Stroinții** (Stroești) (1461); **123. Șărbînții** (1646); **124. Șepencăuții** (1636, 1636 – Șopencăuți, 1773 – Cipilăuți, lectură greșită ca Cipilanții); **125. Șerbicianii**, care se numeau Cudrenții (1576, 1581 – Șerbiceni); **126. Șerăuții pe Prut** (1569, 1635, 1662 – Șireuții, ascultător de târgul Hotin); **127. Șibutinții** (1662); **128. Șișcăuții** sau satul lui Șizco (1437, 1456 – Șișcăuți, 1639 – Șișcăuți); **129. Terebna** (1707); **130. Tereșeuți** (1437, 1580, 1662 – Tărăsăuți); **131. Trăistenii** (1701); **132. Tribisăuți** (1633, 1651, 1661); **133. Tulbureni** (1653); **134. Țicoteanii** (1599, 1654, 1663 – Gicotenii); **135. Vancicăuți** (1618); **136. Vancinița** (1580); **137. Varatic** (1670); **138. Varticăuți** (1587); **139. Vascăuții** (1629, 1651); **140. Vârnovița** (1662); **141. Visterca**, siliște (1583, 1587 – Vistearca); **142. Vișneuții** (sau Suseni) (1447, 1456 – Vișnevău); **143. Vitrianca** (1588, 1667, 1668 – Verbianca); **144. Volcineț** (1634); **145. Voloncotești** (1662); **146. Vornicenii** (1629, 1665); **147. Zubricăuți** (sau Zăbriceni) (1429, 1479, 1621, 1670); **148. Zăluțeni** (poate Zălucea) (1621); **149. Zamcăuți** (1456, ulterior, dispărut); **150. Zarojanie** (1672); **151. Zelina**, seliște, (ulterior, Bârlădeanul satul logofătului Bârlădeanul, mai jos de Medveja).

Din analiza acestei liste de sate se poate constata că 37 (23,8%) din ele erau atestate destul de timpuriu, datând cu anii 1429 (4 sate), 1431 (1), 1432 (5), 1433 (1), 1436 (1), 1437 (10), 1440 (1), 1441 (1), 1447 (6), 1455 (1), 1456 (4), 1461 (1) și 1499 (1 sat), ceea ce atestă vechimea și autohtonia lor. Pentru secolul al XVI-lea izvorul atestă 26 de sate: 1546 (1 sat), 1552 (1), 1554 (2), 1562 (2), 1569 (2), 1576 (1), 1579 (1), 1580 (2), 1581 (1), 1583 (1), 1586 (1), 1587 (3), 1588 (3), 1595 (1) și 1599 (4 sate).

Cele mai multe sate sunt atestate documentar în secolul al XVII-lea. Din cele 75 (49,7%) de sate atestate în această perioadă, cele mai multe sate sunt datate cu anul 1636 – (7), 1662 – (7), 1629, 1634, 1606, 1669, 1670 (câte 4 sate), 1662 și 1661 (câte 3 sate). Iar în secolul al XVIII-lea sunt atestate documentar doar 11

(7,3%) sate: 1701 (3 sate), 1702 (3), 1707 (2), 1714 (1) și 2 sate la care nu era identificat anul.

Confruntând aceste date cu cele apărute în culegerile de documente din perioada 1832-2017, vom constata că aceste informații vor suferi schimbări din cauza lipsei izvoarelor pe care le-a avut la acel moment Vasile Lungu (1932).

După transformarea Hotinului în raia, turcii nu s-au mulțumit cu aceste localități, ci au lărgit hotarele raialei, cuprinzând și părți din ținuturile vecine Cernăuți, Soroca și Iași. Aceste schimbări au depins, în mare măsură, de ambițiile anexioniste ale administrației raiale de la Hotin.

Pe parcursul secolului al XVIII-lea, după transformarea Hotinului în raia turcească, Țările Române au cunoscut patru ocupații străine: în 1716-1718, 1736-1739, 1768-1774 și 1787-1792. În această perioadă îndelungată de timp, cum constată Vasile Lungu, raiaua Hotinului a cunoscut trei întreruperi de scurtă durată.

Carte de la Moldavie. Dressée sur celle du Prince Cantimir (fragment)

Prima întrerupere a stăpânirii turcești este înregistrată în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1736-1739. Lipsiți de o personalitate carismatică puternică și fără un suport financiar pe măsură, austrieii, intrați în luptă de partea Rusiei, în 1837, au fost nevoiți să iasă din război, încheind o pace separată cu Poarta la Belgrad (1739), la care ulterior s-a alăturat și Rusia. În acest război, moldovenii au avut posibilitatea să cunoască și să suporte fărădelegile armatei ruse de ocupație,

căci țara, în timpul retragerii armatelor ruse, a fost pustiită în lung și în lat. În anii de ocupație administrația militară rusă a întreprins măsuri concrete în vederea adunării informațiilor despre starea economică, financiară și umană a Principatelor.

A doua întrerupere a avut loc în timpul războiului ruso-turc din anii 1768-1774, când în urma campaniilor militare din 1769 și a distrugerii trupelor turcești care au trecut Nistrul, iar celelalte trupe s-au risipit, atrăgând după ele și garnizoana Hotinului, armatele ruse, neîntâmpinând nicio rezistență până la București, ocupă Țările Române.

A treia întrerupere a avut loc în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1787-1792. Imperiul Otoman dorea ca prin acest război să-și recapete pământurile care fuseseră anexate la Imperiul Rus ca urmare a Tratatului de pace de la Kuciuc-Kainardji (21.07.1774), inclusiv Crimeea, și încetarea demersurilor în favoarea Moldovei și Țării Românești. Rusia a respins aceste cereri. Războiul s-a finalizat cu victoria rușilor, ocuparea Țărilor Române și încheierea Păcii de la Iași (9.01.1792).

În cadrul celei de *a doua întreruperi*, la începutul anului 1770, Moldova și Țara Românească, în afară de Oltenia, erau scoase de sub stăpânirea turcilor. Scufundarea flotei turcești la Ceșme (5 iulie 1770), victoriile repurtate de armatele ruse la Movila Râbâiei și pe malul râului Larga și Cahul și capitularea, între 6 august și începutul lunii noiembrie 1770, a cetăților turcești de pe malurile Dunării și Nistrului (Ismail, Chilia, Tighina, Cetatea Albă, Brăila, au întărit pozițiile Rusiei în Balcani, dar au trezit neliniștea cancelariilor europene.

Карта Молдавии и Валахии по подлинным Квартирмейстерским чертежам и по наблюдениям Астрономическим в оных странах учиненным. Составил Акад. Наук Адъютантом Я.Ф. Шмидом. 1774. (Fragment)

În acest răstimp de ocupație rusească, vechii proprietari sau moștenitori care au deținut proprietăți funciare în ținutul Hotin au cerut administrației militare ruse să fie repuși în drepturile de proprietari funciari, din care fuseseră scoși în timpul prefacerii ținutului Hotin în raia turcească. Cu această ocazie, în septembrie 1771 s-a făcut catagrafia ținutului Hotin, ce era împărțit în trei ocoale: ocolul *Nistrului*, ocolul *de Mijloc* și ocolul *de Sus*. Datele cu privire la numărul de sate și case (gospodării) conform recensământului din 1771 sunt sistematizate în Tabelul 1.

Tabelul 1

Satele din raiaua Hotinului, cu indicarea numărului de case, conform statisticii rusești din septembrie 1771*

Nr. c/o	Denumirea localității	Numărul de case	Nr. c/o	Denumirea localității	Numărul de case
Ocolul Nistrului					

1	2	3	4	5	6
1.	Lencăuți	94	26.	Colișeuca	33
2.	Naslavcea	90	27.	Ocnița	33
3.	Voloșcovul	73	28.	Ruseni	32
4.	Vasileul	71	29.	Comarăul	32
5.	Răsteul	67	30.	Pălădie	31
6.	Babenii	57	31.	Vârnovița	29
7.	Molodova**	48	32.	Macarenca	23
8.	Chelmești	47	33.	Bujovița	24
9.	Cormanul	43	34.	Bârnova de Jos	23
10.	Clocușna	42	35.	Neporotova	23
11.	Ojovul	42	36.	Mihorenii	23
12.	Lomociinți	41	37.	Lepnicul	17
13.	Șibotinița***	40	38.	Vitrianca	16
14.	Cobilcenii	40	39.	Coristăuți	15
15.	Romancăuți	39	40.	Bârnova	15
16.	Carlacău	39	41.	Mihalcăul	14
17.	Șerbiceni	38	42.	Rușavățul	14
18.	Hădărăuți	38	43.	Volcinețul	13
19.	Parstova	38	44.	Bârlădeanul	12
20.	Siliște	38	45.	Varticăuți	9
21.	Săcurenii	37	46.	Dărjenii	8
22.	Pârcova	35	47.	Burduvul	8
23.	Mihălășeni	35	48.	Înăuți	7
24.	Mândicăuți	35	49.	Parcăuți	3
25.	Văzădăuți	34	50.	Hrinăuți	2
În total, în Ocolul Nistrului intrau 50 de sate cu 1663 de case.					
Ocolul de Mijloc					
1.	Ghilavățul	100	24.	Briceni	21
2.	Hlinoae	62	25.	Hincăuți	18
3.	Colicăuți	56	26.	Balcăuți	18
4.	Marcăuți	56	27.	Beșinăuți	18
5.	Cotiujanii	56	28.	Bălăsănești	17
6.	Cepilăuți	55	29.	Terebna	17
7.	Târnova	43	30.	Fetești	15
8.	Caracușeni	42	31.	Câșla lui Bechir	15
9.	Armașul	38	32.	Tabanul	14
10.	Larga	38	33.	Podul Lipcanilor	14
11.	Vascauți	37	34.	Șerbăuca	14

12.	Noua Suliță	36	35.	Cupcini	13
13.	Corpaciul	34	36.	Nelipăuți	13
14.	Corjăuții	34	37.	Trăstăenii	12
15.	Brânzării	34	38.	Trinca	12
16.	Zăbriceni	33	39.	Iedinița	12
17.	Hurghinești	33	40.	Pociumbăuți	9
18.	Trăbășăuți	32	41.	Câsla lui Halil	8
19.	Rosușani	27	42.	Cuconeștii	8
20.	Bulboaca	26	43.	Rătunda	7
21.	Varaticul	23	44.	Burlăneștii	6
22.	Hramăncăuți	23	45.	Costeștii	4
23.	Horodiște	22	Numărul total		1225
În total, în Ocolul de Mijloc intrau 45 de sate cu 1225 de case.					
Ocolul de Sus					
1.	Tărăsăuții	110	28.	Malineștii	11
2.	Balamuteni	78	29.	Șileuții	11
3.	Rujavinița	68	30.	Zaruțemi	11
4.	Colincăuții	65	31.	Dolinenii	10
5.	Peribecăuții	62	32.	Boșcăuții	10
6.	Cliscăuții	61	33.	Cerlina	10
7.	Marșineța	60	34.	Șișcăuții	9
8.	Vancicăuți	39	35.	Ruhotin	9
9.	Vlădicenii	33	36.	Cruhlicul	8
10.	Stroeștii	32	37.	Cotileul	8
11.	Zaluca	30	38.	Colinetul	8
12.	Groznița	30	39.	Șerbinița	8
13.	Negrineștii	30	40.	Berstia	8
14.	Nădăbăuții	28	41.	Nousălița	8
15.	Rașcovul	24	42.	Păscăuții	7
16.	Criva	23	43.	Rângaciul	7
17.	Balcăuții	23	44.	Doljescul	7
18.	Nisfoia	21	45.	Vancineții	7
19.	Mămăliga	20	46.	Rucșinul	7
20.	Ghenăuții	18	47.	Creștineștii	6
21.	Șendrenii	18	48.	Coșuleni	6
22.	Răchitoasa	17	49.	Dăncăuții	6
23.	Onutul	16	50.	Pihorodia	6
24.	Șincăuții	13	51.	Forosna	4
25.	Bilăuții	12	52.	Căpilenca	3

26.	Molnița	12	53.	Sincerul	3
27.	Râncăuții	12	54.	Costicenii	-
În total, în Ocolul de Sus intrau 54 de sate cu 1153 de case.					
În total, în cele trei ocoale intrau 149 de sate cu 4041 de case.					

* Vasile Lungu, *Despre olatul Hotinului (1715-1806)*. În: Cercetări istorice. Revistă de istorie românească. Director I. Minea, Iași, 1932, an. V-VII (1925-1931), p. 279-280.

** În izvor – Moldova.

*** Cu satul *Lipovenii* – 3 case.

Datele din Tabelul 1 atestă că în cele trei ocoale ale ținutului Hotin erau înregistrate 149 de localități, în care erau în total 4041 de case (gospodării).

Sistematizarea datelor privind satele din raiaua Hotin, cu indicarea numărului de case/gospodării, conform statisticii rusești din 1771, ne prezintă următorul tablou (Tabelul 2).

Tabelul 2

Numărul total al satelor din raiaua Hotinului, cu indicarea numărului de case, conform statisticii rusești din septembrie 1771*

Denumirea ocolului	Numărul de case/gospodării											Total sate		Total case	
	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110	Numărul total Raportul, în %	Numărul total Raportul, în %		
Nistrului	6	8	6	18	6	1	1	2	1	1	-	50	33,6	1663	41,2
de Mijloc	6	15	6	10	2	4	1	-	-	1	-	45	30,2	1225	30,3
de Sus	23	12	8	4	-	1	4	1	-	-	1	54	36,2	1153	28,5
Numărul total	32	35	20	32	8	6	6	3	1	2	1	146	100,0	4041	100,0
Raportul, în %	23,5	23,5	13,4	21,5	5,4	4,0	4,0	2,0	0,7	1,3	0,7	100,0	-	-	-
Raportul, în %	87,0					12,3					0,7				

* Vasile Lungu, *Despre olatul Hotinului (1715-1806)*. În: Cercetări istorice. Revistă de istorie românească. Director I. Minea, Iași, an. V-VII (1925-1931), 1932, p. 279-280.

****** Autorul nu indică numărul de case/gospodării pentru satul Costicenii, inclus în același compartiment cu satul Vancicăuți, sau a omis din neatenție numărul de case, fie că satul era nepopulat.

Datele din Tabelul 2 vin să confirme cele relatate *supra*, în Tabelul 1, că satele în raiaua Hotinului nu erau repartizate proporțional pe ocoale, deși această diferență era minimală, numărul lor variind între 45 (30,2%) în ocolul de Mijloc, 50 (33,6%) – în ocolul Nistrului și 54 (36,2%) – în ocolul de Sus. După numărul de gospodării prelua ocolul Nistrului cu 1663 (41,2%) de gospodării, urmat de ocolul de Mijloc cu 1225 (30,3%) de gospodării și ocolul de Sus cu 1453 (28,5%) de gospodării.

Este semnificativ faptul că satele nu erau mari după teritoriu și după numărul de populație, predominând cele cu un număr de la 1 la 50 de gospodării – 127 (87%) de sate, cu un număr de la 51 la 100 de gospodării – 18 (12,3%) și cu un număr de la 101 la 110 de gospodării – un sat (0,7%). Pentru satul Costicenii, inclus în același compartiment cu satul Vancicăuți, nu dispunem de informații (0,7%).

Este semnificativ faptul că în ocolul de Sus erau cele mai multe sate (54).

În faza finală a războiului ruso-turc din anii 1768-1774, austriecii ocupă teritoriul din nord-vestul Moldovei, care va fi cunoscut sub denumirea de Bucovina, după pădurile sale de fag, având ca pretext necesitatea unei comunicări teritoriale între Transilvania și Pocuția (revenită la Imperiul Habsburgic în urma primei împărțiri a Poloniei în 1722), pentru o eficientizare a sistemului administrativ, securizarea frontierei, de natură politică, împotriva turcilor și sanitară (contra ciumei, care bântuia des în această perioadă), precum și justificări ținând de „dreptul istoric”, declarând că în trecut Bucovina a fost integrată Pocuției și că dreptul lor ar decurge din vasalitatea pe care a avut-o Moldova față de Coroana Ungariei și, implicit, față de Casa de Habsburg, moștenitoarea regatului Sfântului Ștefan. Ca rezultat, în 1774 austriecii au ocupat provincia, extinzându-și acțiunile din valea Nistrului în valea Prutului, invadând ținuturile Hotin, Cernăuți, Suceava, Botoșani, Roman, Bacău și Neamț [16]. Incapabilă să-și susțină dominația cu armele, Poarta a semnat, la 7 mai 1775, convenția de cedare a Bucovinei. În așa fel, în toiul păcii, Austria anexează o parte din Moldova, cu vechea capitală a țării, Suceava, cu Putna, Rădăuți și Câmpulung și cu splendidele mănăstiri Sucevița, Moldovița și Voronețul.

Cetatea Hotin a fost totdeauna un punct strategic important în planurile expansioniste ale Rusiei în Balcani în secolul al XVIII-lea. De cetatea Hotinului s-a ciocnit și Austria, după ce reușește să-și extindă hotarele în această direcție, cum constatăm *supra*, anexând mai întâi Galiția (1772) [17], iar ulterior, Bucovina (1774) [18].

Chiar de la începutul războiului ruso-austro-turc din 1787-1792, Austria și-a concentrat toate forțele împotriva Hotinului, până l-a făcut să capituleze la 24 octombrie 1788. După ocuparea Moldovei, conform înțelegerii preliminare, austrieii și rușii au hotărât s-o administreze împreună, austrieilor revenindu-le partea din dreapta Siretului, rușilor – partea din stânga. Raiaua Hotin, conform înțelegerii dintre Iosif al II-lea și Ecaterina a II-a, a rămas în întregime în stăpânirea Austriei[19].

Cercetătorul Mihail Popescu, care a publicat statistica austriacă de la 1788, constată că lucrul cel mai curios era că austrieii au administrat Moldova „după legile și obiceiurile pământului, păstrând *statu quo*, deoarece, după cum spunea însuși împăratul Iosif al II-lea, o avea în stăpânire *jure armorum* raiaua Hotinului, au găsit de cuviință s-o unească întru toate cu districtul Suceava din Bucovina, ca și cum ar fi format împreună un singur ținut” [20]. Însă războiul s-a terminat în defavoarea Austriei. Prin pacea de la Șiștov din 4 august 1791, Hotinul este retrocedat Porții Otomane.

Crezând că raiaua Hotin va rămâne în stăpânirea lor veșnică, austrieii „au pus de s-au cercetat toate veniturile acesteia, sub turci, pentru ca să le poată folosi și ei la rândul lor” [21]. Studiul acestei statistici are o importanță deosebită pentru înțelegerea acelor procese de ordin demografic și fiscal care au avut loc în ținutul Hotin sub dominația otomană și rusă, dar și a modalității „cum înțelegeau turcii să administreze raialele” [22].

Pentru a o administra mai eficient, administrația otomană a împărțit raiaua în două părți: partea de sus care începea de la granița Bucovinei, inclusiv Hotinul, și în linie dreaptă până la Podul Lipcanului și partea de jos – până la lacul Ciuhur. În componența raialei intrau: un oraș, 3 târguri, 153 de sate și 22 de slobozii. Locuitorii, indiferent de apartenența religioasă, în afară de musulmani, plăteau haraciul[23], teșcherul[24] și menzilul[25]. În plus, de la populația raialei Hotin erau încasate și alte dări[26].

În investigația noastră un interes deosebit prezintă lista satelor din raiaua Hotin, cu indicarea numărului de familii în fiecare sat și mecanismul încasării dărilor la 1788, mai ales prin faptul că, deși pe teritoriul Țărilor Române au fost mai multe raiale, toate actele cu referință la aceste raiale au fost duse la Constantinopol și cunoaștem prea puțin despre numărul de localități, evoluția numerică a populației și veniturile acesteia. Aceste izvoare ne permit să cunoaștem mai detaliat cum turcii au administrat aceste raiale.

Lista satelor raialei Hotin, cu indicarea numărului de familii în fiecare sat și mecanismul încasării dărilor la 1788 sunt generalizate în Tabelul 3.

Tabelul 3

**Satele din raiaua Hotin, cu indicarea numărului de familii,
 conform statisticii austriece din 1788***

Nr. c/o	Denumirea localității	Numărul de familii	Nr. c/o	Denumirea localității	Numărul de familii
Partea de sus					
1	2	3	4	5	6
1.	Hotin	322	34.	Gilăuți	31
2.	Toreșuți	175	35.	Nevoe	30
3.	Perelicuț	124	36.	Chiva	30
4.	Cliscouți-Poiana	120	37.	Cruelic	30
5.	Rușaveneț	108	38.	Șerbeneț	27
6.	Șerouți de Sus	93	39.	Berești	25
7.	Podul Lipcanilor	85	40.	Stănșani	22
8.	Balta metiuŃca	84	41.	Ruhatin	21
9.	Colincăutz	80	42.	Pașcăuți	20
10.	Horșineți	80	43.	Torosna	20
11.	Galuce	80	44.	Grindreni	20
12.	Dinăuți	70	45.	Stroești	20
13.	Văscăuți	63	46.	Broscăuț	20
14.	Grosineț	60	47.	Rencăuți	19
15.	Calineț	50	48.	Prebarodec	19
16.	Negrineț	50	49.	Dincăuți	18
17.	Certena	50	50.	Cabilești	17
18.	Costișeni	50	51.	Noua Suliță de Sus	17
19.	Scabrău	45	52.	Djoc	16
20.	Rechitna	44	53.	Ciuponos	15
21.	Nedobouți	43	54.	Coșuleni	14
22.	Șilouț	43	55.	Onuț	12
23.	Cotilou	40	56.	Dolineni	10
24.	Cristinești	38	57.	Sânger	10
25.	Sencout	36	58.	Liventi	predium**
26.	Mămăligă	36	59.	Hajdu	predium
27.	Rueșin	36	60.	Chișla lui Haliv	pustiu
28.	Stălilești	35	61.	Coplinca	pustiu
29.	Cringaș	35	62.	Călinești	pustiu

30.	Sarosin	34	63.	Chișla lui Samoșiu	pustiu
31.	Șișcăuți	34	64.	Halici	pustiu
32.	Rașcu	33	65.	Tulbureni (Chișla Balși)	pustiu
33.	Balcăuți de Sus	32	66.	Ottachi	pustiu
Partea de jos					
1.	Mușenițul	117	58.	Vornovița	35
2.	Cotigeni	100	59.	Costiești	34
3.	Lencăuți	100	60.	Terebina	32
4.	Șerbeseni	84	61.	Culecuți	32
5.	Larga	84	62.	Jednița	32
6.	Lomatinița	83	63.	Ruseni	32
7.	Colelișnul	80	64.	Parcuți	30
8.	Corsuți	76	65.	Mihăcenii	30
9.	Săcureni	75	66.	Vitrenca	30
10.	Mercuți	74	67.	Cormani	30
11.	Sylaveți	71	68.	Paladi	30
12.	Babin	70	69.	Varaticul	29
13.	Hrușaveți	70	70.	Nahoreni	28
14.	Vasilău	70	71.	Barladana	26
15.	Cuman	70	72.	Badrașcu	25
16.	Romancăuți	70	73.	Balasinești	25
17.	Caracușeni	70	74.	Hlina	25
18.	Velmeștie	70	75.	Hincuți	24
19.	Manduți	70	76.	Labriceni	24
20.	Corosuți	67	77.	Șeruți de Jos	22
21.	Hurginești	64	78.	Neliporiți	21
22.	Barnova de Jos	63	79.	Coticla***	21
23.	Sibotinești	60	80.	Pursilanca	21
24.	Hadaruți	60	81.	Bârnova de Sus	21
25.	Ghilisuca	60	82.	Naslăuți	20
26.	Tabanul	60	83.	Beșeruți	20
27.	Vascăuți	60	84.	Lipnicul	20
28.	Vânduți	60	85.	Denușeni	20
29.	Nemâncăți	60	86.	Senouți	20
30.	Noua Suliță de Jos	60	87.	Hrinuți	19
31.	Pererita	58	88.	Horodești	19

32.	Briseni	55	89.	Postumbuți	18
33.	Oșorul	55	90.	Verticuți	16
34.	Ocnîța	55	91.	Cuconești	16
35.	Balcuți de Jos	55	92.	Viișoara	15
36.	Hlinoiaia	53	93.	Bușovița	13
37.	Clocușna	52	94.	Serbaca	13
38.	Mihalani	52	95.	Rotunda	12
39.	Culișnica	51	96.	Cuprinul	12
40.	Răstu	50	97.	Pustoiaia	12
41.	Fetești	50	98.	Burduhul	11
42.	Postumbeni	50	99.	Volsinat	8
43.	Cipiluti	50	100.	Lucașeni	predium
44.	Trinca	50	101.	Darabani	pustiu
45.	Parcova	48	102.	Macarinca	pustiu
46.	Salești	45	103.	Ottachi	pustiu
47.	Bolboca	42	104.	<i>Chișla lui</i> Alexe	pustiu
48.	Trebeșuți	41	105.	<i>Chișla lui</i> Biciș	pustiu
49.	Brânzeni	40	106.	<i>Chișla lui</i> Sandu	pustiu
50.	Moldova	40	107.	Armaș	pustiu
51.	Burlănești	40	108.	Metvesa	pustiu
52.	Târnova de Jos	40	109.	Granești	pustiu
53.	Neporotov	39	110.	Bogdănești	pustiu
54.	Corpasul	38	111.	Tescani	pustiu
55.	Voloșcov	38	112.	Anadol	pustiu
56.	Roșoșeni	36	113.	Trestieni	pustiu
57.	Carlacu	35	Numărul total de familii		7080

* Mihail Popescu, *Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turcești*. În: Revista arhivelor, anul 1928-1929, București, 1929, p. 399-401.

** **Predium (praedium)** – proprietate alcătuită dintr-un lot de pământ din mediul urban sau rural, cu toate cele existente pe el, în afară de construcții, care servea drept zalog și garanție în viața cotidiană și în cazul neachitării la timp a dărilor, statul putea pune sechestrul, ca în cazul zalogului sau garanției.

*** Probabil, Coteala.

Tabelul 4

Tabelul total al satelor din raiaua Hotinului, cu indicarea numărului de familii, conform statisticii austriece din 1788*

Divizarea ținutului	Numărul de case/gospodării																Sate		Case		
	Pustii	Predium	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100	101-110	111-120	121-130	130-180	Peste 300	Numărul total Raportul, în %	Numărul total Raportul, în %		
Partea de sus	7	2	2	14	7	12	8	1	2	3	2	1	1	1	1	1	1	66	36,9	2791	38,9
Partea de jos	13	1	1	18	17	15	9	17	11	5	3	2	-	1	-	-	-	113	63,1	4379	61,1
Numărul total	20	3	3	32	24	27	17	18	13	8	5	6	1	2	1	1	1	179	100,0	7080	100,0
Raportul, în %	11,2	1,7	1,7	17,8	13,4	15,1	9,5	10,1	7,3	4,5	2,8	1,7	0,6	1,1	0,6	0,6	0,6	100,0	-	-	-
Raportul, în %	11,2	1,7	1,7	55,9				26,3					3,4				100,0	-	-	-	

* Mihail Popescu, *Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turcești*. În: Revista arhivelor, anul 1928-1929, 1929, p. 399-401.

Analiza datelor sistematizate în Tabelul 4 demonstrează că, spre deosebire de statistica rusească din 1771, în statistica austriacă din 1788 a crescut numărul satelor pustii – 7 sate în partea de sus și 13 sate – în partea de jos, ce demonstrează despre fluctuația mare a locuitorilor în timpul schimbării regimurilor de dominație. În plus a apărut o categorie de localități, numite *predium*. Ca rezultat, numărul localităților pustii, de tip *predium* și cu până la 10 gospodării constituia cca 15% (26 de localități).

Cetatea Hotin (Vedere actuală)

În plus, marea majoritate a localităților – 100 (55,9%) – erau localități ce întruneau de la 11 la 50 de gospodării, 47 (26,3%) – de la 60 la 100 de gospodării și 6 (3,1%) – de la 101 la peste 300 de gospodării. În partea de sus doar 4 localități depășeau cifra de 100 de gospodării: Toreșuți – 175, Perelicuț – 124, Cliscouți-Poiana – 120 și Rușavenet – 108 gospodării; în partea de jos doar 2 localități depășeau sau atingeau cifra de 100 de gospodării: Mușenițul – 117 gospodării și Cotigeni – 100 gospodării. Prin urmare, satele din Moldova erau mici, întruneau un număr mic de locuitori și, respectiv, aveau un potențial economic și fiscal slab.

A stabili în baza statisticii austriece din 1788 care localități erau populate de români și care erau populate de alogeni sau care erau sate mixte este dificil sau aproape imposibil, din considerentul că statistica nu dispune de asemenea informații. Totuși, reieșind din denumirea localităților și prezența lor în statistica rusească din 1771, putem constata că majoritatea satelor erau aceleași, ceea ce demonstrează vechimea și autohtonitatea lor, deși în structura lor etnică au intervenit schimbări, legate de strămutările de populație.

Este dificil de a stabili și numărul celor veniți în ținutul Hotin din guberniile ucrainene limitrofe și din țările vecine în timpul stăpânirilor străine, deoarece statistica din 1788 nu descrie asemenea procese. Totuși, procesele de emigrare erau evidente în urma slăbirii elementului românesc, prin retragerea unei anumite părți a populației, în special a celei boierești, în interiorul Țării Moldovei. Astfel, raporturile dintre țărani și stăpâni slăbesc, aceste sate devenind destul de atractive pentru populația limitrofă alogenă. Tudor Pamfile, care s-a preocupat de ținutul Hotin la 1817, scrie în această privință că „oricum legătura dintre dijmari și stăpâni va fi fost foarte slabă, multe stăpâniri se vor fi socotit cu totul strămutate, și lucrul acesta va fi înlesnit o însemnată trecere a fugarilor de peste Nistru, din Podolia și Pocuția, unde împrejurările de viață erau necumpănit mai grele ca în Moldova, în care țăranul era liber și unde, de moșie, nu-l lega – când îl lega – decât zilele boierescului” [28]. În continuare Pamfile scria: „Câți Ruteni de aceștia vor fi venit în vremea railăcului turcesc nu se poate ști, căci numărătoarea din 1817 nu-i înseamnă într-un izvod deosebit de cel al locuitorilor. Pare însă că numărul lor a fost însemnat” [29].

Cercetarea izvoarelor și literaturii monografice ne permit să concluzionăm că anume în această perioadă s-au produs cele mai mari perturbații de populație în ținutul Hotin, ce coincid cu războaiele ruso-turce din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, purtate de Imperiul Rus pentru ieșirea la Marea Neagră și cu evenimentele legate de împărțirile Poloniei. Pregătirile de război, dictate de concentrarea trupelor otomane la cetatea Hotin și de războaiele propriu-zise din anii 1768-1774 și 1787-1791, sporirea prestațiilor extraordinare dictate de necesitățile de război, dar și abuzurilor din partea militarilor ruși, au stimulat deplasări mari de populație, în teritoriile aflate sub autoritatea domnului Moldovei, iar după finisarea războaielor – întoarcerea lor înapoi, în ținutul Hotin. În schimb,

prezența armatelor ruse pe teritoriul Moldovei a intensificat imigrarea ucrainenilor/rutenilor din teritoriul Regatului Poloniei, proces ce devine evident și masiv după cele trei împărțiri ale Poloniei, care a sporit numărul populației alogene din ținutul Hotin. Destul de elocvent devine acest proces în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, când în ținutul Hotin se refugiază un număr mare de fugari, în special ruteni, din pământurile poloneze anexate de Rusia și fugari din Galiția, anexată în 1772 de Austria. Acest proces se intensifică după cea de-a treia împărțire a Poloniei din 1795, când în ținutul Hotin au imigrat de teama iobăgiei, mulți țărani din guberniile limitrofe Volânia și Podolia, anexate de Rusia.

Cu creșterea numărului de fugari, în ținutul Hotin sporește și numărul de localități nou-create. Cercetătorii care au studiat tangențial această problemă constată că „în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea rezervele de resurse funciare din ținutul Hotin erau pe sfârșite, imigranții de peste hotare fiind nevoiți să se așeze cu traiul în localitățile mai vechi ale circumscripției, în primul rând în cele cu populație ucraineană” [30]. Prin aceasta și se lămurește pondera mai mare a unor localități cu populație ucraineană/ruteană în ținutul Hotin după anexarea în 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, spre deosebire de localitățile populate de români.

Suntem predispuși să credem că anume în această perioadă a crescut cel mai mult numărul populației alogene din ținutul Hotin, creștere care s-a produs pe contul imigranților ucraineni/ruteni, veniți din Galiția Austriacă, din guberniile limitrofe ucrainene anexate de Rusia – Volânia și Podolia, dar și din alte gubernii ucrainene și ruse.

Referințe bibliografice:

1. Venera Achim, *Statistica Țiganilor în Principatele Române în perioada 1830-1860*. În: Revista istorică, București, 2005, tom. XVI, nr. 3-4, p. 97. Apud Ela Cozma, *Izvoarele prestatistice și statistice din Principatele Române (secolul al XVIII-lea)*. În: Istorie, cultură și cercetare. II. Coordonatori Dumitru-Cătălin Rogojanu, Gherghina Boda, Târgoviște, 2017, p. 44.
2. *Ibidem*.
3. *Moldova în epoca feudalismului*. Vol. VII. Partea I. *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, Chișinău, 1975, p. 9-10.
4. Despre importanța recensămintelor populației din 1772-1773 și 1774 în studierea problemelor de ordin demografic în Moldova, *a se vedea* mai detaliat: *Moldova în epoca feudalismului*. Vol. VII. Partea I. *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, p. 5-13.
5. *Moldova în epoca feudalismului*. Vol. VII. P. I. *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, Chișinău, 1975, *passim*; П.Г. Дмитриев, *Народонаселение Молдавии (По материалам переписей 1772-1773, 1774 и 1803 гг.)*, Кишинев, 1973.

6. **Catagrafie/Recensământ** – formă de evidență statistică (de regulă, periodică) constând în înregistrarea exhaustivă a datelor supuse observării (cu privire la populație, animale, vehicule, averi mobiliare și imobiliare etc.) de către observatori speciali trimiși la fața locului de administrația locală sau centrală (Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*. Vol. I, București, 1992, p. 863).
7. În Țările Române, a îndeplinit două funcții: **1.** inventar al bunurilor, instrument juridic de drept privat; **2.** recensământ realizat în scopuri fiscale de administrația de stat pentru determinarea exactă a numărului de contribuabili. În secolul al XIX-lea termenul de catagrafie iese din circulația curentă a vieții economice și juridice, fiind înlocuit cu termeni de proveniență occidentală (inventar, recensământ) (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*. Coordonatori Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, 1988 p. 77).
8. Zamfir C. Arbure, *Basarabia în secolul XIX*, note și comentarii de Ion și Tatiana Varta, Chișinău, 2001, p. 88; Ștefan Purici, *Introducere în istoria Basarabiei*, Suceava, 2006, p. 12.
9. Bugeacul împreună cu raialele turcești Bender, Akkerman, Chilia și Ismail constituiau provincia *Basarabia*.
10. Alexei Agachi, *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806-1812)*, Chișinău, 2008, p.68.
11. Pentru istoria ținuturilor moldovenești până la începutul sec. al XVIII-lea *a se vedea* mai detaliat: V. Lungu, *Ținuturile moldovenești până la 1711*. În: Cercetări istorice. Revistă de istorie românească, Iași, 1928, anul IV, nr. 2, p. 97-109.
12. *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 481-482.
13. Mihail Popescu, *Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turcești*. În: Revista arhivelor, anul 1928-1929, 1929, București, p. 394-401.
14. Vasile Lungu, *Despre olatul Hotinului (1715-1806)*. În: Cercetări istorice. Revistă de istorie românească. Director I. Minea, Iași, 1932, an. V-VII (1925-1931), p. 258-269.
15. *Ibidem*.
16. Lista așezărilor rurale din Moldova la răsărit de Prut din secolele XIV-XV, menționate în izvoarele diplomatice interne (până în 1504), *a se vedea* în: Demir Dragnev, Igor Cașu, Emil Dragnev, Virgil Pâslariuc, *Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și al posterității*, Chișinău, 2004, p. 183-206.
17. *Istoria României. Compendiu*. Coordonatori Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, 2007, p. 400-401.
18. În urma primei împărțiri a Poloniei în 1772, Austria anexează Galiția. Regiunile poloneze și ucrainene stăpânite de Austria devin „Regatul Galiției și Lodomeriei”, denumire care sublinia pretențiile Ungariei asupra acestor teritorii. După a treia împărțire a Poloniei din 1795, Regatului i-a mai fost

adăugată Galiția Apuseană (Galiția Nouă). Orașul Lemberg a devenit capitala noii entități. Conducerea regatului era dominată de aristocrația poloneză, în pofida faptului că majoritatea populației, în special în zona estică, era formată din ucraineni (ruteni). În afară de ucraineni și polonezi, regiunea era locuită și de evrei, care erau concentrați în special în regiunile estice.

19. În pofida faptului că Bucovina a fost ocupată de trupele austriece în toamna anului 1774, din punct de vedere juridic ea devine oficial provincie austriacă abia la 7 mai 1775, printr-o convenție încheiată între Imperiul Habsburgic și Sublima Poartă, sub a cărei suzeranitate se afla Moldova. Prin Convenția din 12 mai 1776 s-a efectuat delimitarea granițelor între aceste două imperii. În anii 1774-1786 Bucovina s-a aflat sub administrație militară austriacă, fiind condusă de doi guvernatorii militari: Gabriel Fleiherr von Splény (1774-1778) și Karl Freiherr von Enzenberg (1778-1786). În anii 1786-1848, Bucovina a fost încorporată în Galiția, drept cel de-al 19-lea cerc (germ. *Kreis*), perioadă considerată, după părerea mai multor cercetători, drept cea mai nefastă din istoria Bucovinei.
20. Mihail Popescu, *Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turcești*. În: Revista arhivelor, anul 1928-1929, București, 1929, p. 394.
21. *Ibidem*, p. 394-395.
22. *Ibidem*, p. 395.
23. *Ibidem*.
24. **Haraci** – dare de răscumpărare, folosită în două sensuri, cu două conotații precise: **1.** pentru ținuturile supuse direct legii islamice (tc. *Dār ul-Islam*), haraciul reprezenta impozitul funciar încasat de la locuitorii nemusulmani cărora li se lăsase posesiunea proprietăților lor funciare (*baştina*), folosindu-se în acest scop termenul *gizie*; **2.** pentru ținuturile care nu erau integrate administrativ Imperiului Otoman, indiferent de statutul lor juridic internațional, haraciul reprezenta o răscumpărare forfetară a prădăciunilor pe care le puteau săvârși, potrivit poruncii islamice, oștirile musulmane, regulate sau neregulate. Haraciul se împărțea în cinci categorii: **1.** negustorii și meseriașii bogați, arendașii de moșii plăteau anual 11 piaștri și *rășura* – 42 parale; **2.** orașenii și evreii arendași de cârciumi plăteau 5,30 piaștri și 13 parale – *rășura*; **3.** locuitorii din sate și săracii de la orașe plăteau 2,45 piaștri și 6 parale – *rășura*; **4.** preoții de la orașe și din satele mai mari plăteau anual 6 piaștri și 4 ½ parale – *rășura*. Preoții din satele mai mici și diaconii plăteau 2,45 piaștri, iar *rășura* – 6 parale; **5.** Țiganii plăteau de familie 9 piaștri 30 parale. Fiul de Țigan mai mare de 13 ani și necăsătorit plătea sub numele de *șășoi* câte 2 piaștri anual (*Ibidem*, p. 395-396).
25. **Teșcher** – dare plătită de cei săraci, care nu erau în stare să plătească haraciul, precum și de băieții mai mari de 13 ani. Teșcherul se împărțea în trei clase: **1.** fiii de negustori și meseriași bogați și cei ai arendașilor de moșii (plăteau: 2

- plăști, *rășura* – 4 ½ parale); 2. fiii orășenilor și ai evreilor arendași de cârciumi (plăteau: 1 piastru 30 parale, *rășura* – 4 ½ parale); 3. fiii locuitorilor săraci (plăteau: 1 piastru 30 parale, *rășura* – 4 ½ parale) (*Ibidem*, p. 396).
26. **Menzil** – dare extraordinară achitată de locuitorii Țărilor Române pentru întreținerea căilor de comunicație, a cailor și servitorilor de poștă, precum și pentru darurile ce se dădeau diferitor pașale ce veneau sau plecau din raia. Sătenii plăteau această dare în *cislă* (repartizarea dărilor fixată de obștea satului, proporțional cu averea fiecăruia), socotindu-se de fiecare familie între 2-3 plăști anual (*Ibidem*, p. 396)
27. Despre modalitatea încasării celorlalte dări *a se vedea* detaliat: Mihail Popescu, *Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turcești*, p. 396-398.
28. Tudor Pamfile, *Ținutul Hotinului la 1817*, Chișinău, 1920, p. 6.
29. *Ibidem*.
30. Ion Chirtoagă, Valentina Chirtoagă, *Populația ținutului Hotin în sec. XVIII – prima jumătate a sec. XIX*. În: Destin românesc. Revistă de istorie și cultură, Chișinău-București, 2013, An VIII (XIX), nr. 1-2, p. 85.

Prezentat la 12.09.2017

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ A FUNCȚIONARILOR PUBLICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Natalia SAITARLÎ , conf. univ., dr.,
Catedra de Științe politice și administrative

Abstract: *The juridical responsibility is being determined as a duty “to be responsible”, “to account”. One of the results in the search to determine the juridical responsibility has become the idea of “positive law responsibility”, under which we understand not the responsibility of the person who has committed an infringement of the law, but vice versa a lawful behavior of the person, who commits no law infringements.*

The goal of the given article is to regard the juridical responsibility of one of the subjects of administrative law – public official – in Republic of Moldova, because the efficient activity of the state (a good state government) depends on the determination of the concrete forms of the juridical responsibility for the persons of the public authorities.

Keywords: public authorities, public official, juridical responsibility.

Răspunderea juridică a funcționarului public, menționează unii autori, intervine ca urmare a săvârșirii unei fapte ilicite în timpul exercitării funcției sau în legătură cu exercitarea acesteia[1].

Potrivit legislației în vigoare, funcționarii publici sunt obligați să respecte legile și celelalte acte juridice, aplicabile raporturilor sociale la care participă, inclusiv, cele ce țin de regimul conflictului de interese, al incompatibilităților și interdicțiilor[2]. Respectarea acestor obligații este asigurată, de asemenea, prin lege. Astfel, „pentru încălcarea îndatoririlor de serviciu, a normelor de conduită, pentru pagubele materiale pricinuite, contravențiile sau infracțiunile săvârșite în timpul serviciului sau în legătură cu exercitarea atribuțiilor funcției, poartă răspundere disciplinară, civilă, administrativă sau penală, după caz” [3].

Dintre formele răspunderii juridice a funcționarilor publici, menționate de această lege, doar răspunderea disciplinară este consacrată în Legea-cadru nr. 158/2008, iar celelalte (civilă, administrativă și penală) sunt reglementate de legislația civilă, penală, contravențională și instituția contenciosului 29omparative29ve. Deși nu este prea clar ce a avut în vedere legiuitorul menționând că funcționarul public poartă răspundere civilă pentru fapte ilicite săvârșite în timpul exercitării funcției, considerăm că acesta s-a referit la funcțiile în care angajatul încheie un acord suplimentar de răspundere materială (prevăzut de Codul muncii) pentru daunele aduse bunurilor materiale încredințate pentru utilizare în scop de serviciu (aparate electronice, mobilier ș. A.), cu condiția că vinovăția acestuia este vădită.

La fel, dorim să precizăm că, răspunderea contravențională poate fi considerată ca o formă distinctă a răspunderii juridice, reglementată de Codul contravențional nr. 218-XVI din 24.10.2008. Astfel, la răspunderea administrativă rămân, cu certitudine, celelalte două forme: administrativ-disciplinară, reglementată de Legea nr. 158/2008 și administrativ-patrimonială, consacrată în Legea contenciosului administrativ nr. 793/2000. Prin urmare, în Legea respectivă ar fi binevenit să fie reglementate următoarele forme de răspundere care pot fi aplicate funcționarului public: *administrativă: administrativ-disciplinară și administrativ-patrimonială* (contenciosul administrativ); *contravențională, penală*.

Răspunderea administrativ-disciplinară a funcționarilor publici este consacrată în Legea-cadru privind funcția publică și statutul funcționarului public, nr. 158/2008. În opinia noastră, aceasta constituie un 30omparat în determinarea statutului juridic al funcționarului public, dat fiind faptul că până în 2008, răspunderea 30omparative30ve-disciplinară a funcționarilor publici era reglementată de Codul muncii, la fel ca și cea a oricărui angajat (salariat). Ne-am expus părerea de mai multe ori în acest sens, considerând că funcționarul public, ca reprezentant (purtător) al puterii publice, urmează a fi tras la răspundere 30omparative30ve-disciplinară mult mai strictă decât simplii angajați[4].

Spre deosebire de Codul muncii, Legea-cadru nr. 158/2008 stabilește mai multe abateri disciplinare 30omparat, care aduc atingere procesului de administrare, cum ar fi:

- „întârzierea sistematică la serviciu;
- absențele nemotivate de la serviciu mai mult de 4 ore pe parcursul unei zile lucrătoare;
- intervențiile în favoarea soluționării unor cereri în afara cadrului legal;
- nerespectarea cerințelor privind păstrarea secretului de stat sau a confidențialității informațiilor de care funcționarul public ia cunoștință în exercițiul funcției;
- refuzul nejustificat de a îndeplini sarcinile și atribuțiile de serviciu;
- neglijența repetată sau tergiversarea sistematică a îndeplinirii sarcinilor;
- acțiunile care aduc atingere prestigiului autorității publice în care activează;
- încălcarea normelor de conduită a funcționarului public;
- desfășurarea în timpul programului de muncă a unor activități cu caracter politic;
- încălcarea prevederilor referitoare la obligații, incompatibilități, conflict de interese și restricții stabilite prin lege;
- încălcarea regulilor de organizare și desfășurare a concursului, a regulilor de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici;
- alte fapte considerate ca abateri disciplinare în legislația din domeniul funcției publice și funcționarilor publici” [5].

Este demn de menționat faptul că, normele de conduită a funcționarului public sunt prevăzute în Codul de conduită a funcționarului public[6], încălcarea căruia, după cum se reglementează în art. 1 alin. (4) din acest Cod, constituie abatere disciplinară.

Sanțiunile disciplinare aplicabile funcționarului public în caz de săvârșire a faptelor menționate mai sus sunt[7]:

- „avertisment;
- *mustrare*;
- *mustrare aspră*;
- *suspendarea dreptului de a fi promovat în funcție în decursul unui an*;
- *suspendarea dreptului de a fi avansat în trepte de salarizare pe o perioadă de la unu la doi ani*;
- *destituirea din funcția publică*”.

De asemenea, în aceeași Lege este consacrată și procedura de aplicare a sancțiunilor disciplinare față de funcționarul public. La fel, Cancelaria de Stat a RM a elaborat Ghid metodic de „Aplicarea sancțiunii disciplinare funcționarului public”[8].

Astfel, *„sancțiunea disciplinară, cu excepția avertismentului, nu poate fi aplicată decât după cercetarea prealabilă a faptei imputate și după audierea echitabilă a funcționarului public de către comisia de disciplină”* [9]. Toate autoritățile publice sunt obligate să constituie o comisie de disciplină printr-un act administrativ al conducătorului său, care trebuie să întrunească câteva elemente obligatorii, cum ar fi: „inclusiunea în calitate de membru al comisiei a reprezentanților organelor sindicale sau reprezentanților funcționarilor publici, iar numărul membrilor comisiei de disciplină este, de regulă, - 5, și ca excepție, - 3, în cazul autorităților publice locale (din Regulamentul cu privire la activitatea comisiei de disciplină) [10].

Procedura trebuie să fie efectuată în termen de cel mult o lună de la data constatării faptei. La individualizarea sancțiunii disciplinare se va ține cont de cauzele și gravitatea abaterii disciplinare, de circumstanțele în care aceasta a fost săvârșită, de comportamentul funcționarului public în timpul serviciului, precum și de existența altor sancțiuni disciplinare al căror termen nu a expirat. După cercetarea prealabilă, comisia de disciplină propune autorității publice respective sancțiunea aplicabilă funcționarului public vinovat.

Sanțiunea disciplinară, potrivit art. 59 alin. (1) din Legea nr. 158/2008, se aplică *“în termen de cel mult 6 luni de la data săvârșirii abaterii, de către persoana/organul care are competența legală de numire în funcție”*, prin actul administrativ emis de către persoana/organul care are competența legală de numire în funcție. Actul administrativ de sancționare trebuie emis în termenul stabilit de la recepționarea demersului comisiei de disciplină[11].

Pentru respectarea unuia din principiile speciale (procesuale) ale administrației publice, și anume, principiul promptitudinii (rapidității) în executare, considerăm că termenul de aplicare a sancțiunii disciplinare, de 6 luni, menționat în norma de mai sus, ar fi oportun să fie redus până la două luni, dintre care o lună pentru cercetarea prealabilă și cea de a doua lună pentru adoptarea actului administrativ de aplicare a răspunderii și sancționare a funcționarului public de către autoritatea administrației publice.

Actul administrativ de sancționare disciplinară este adus la cunoștință făptuitorului în termen de 5 zile de la emitere. Refuzul funcționarului public de a se prezenta la audiere, de a-și prezenta argumentele sau de a semna declarația privitoare la abaterile disciplinare care i se impută, precum și refuzul funcționarului public de a semna actul administrativ cu privire la aplicarea sancțiunii disciplinare se consemnează într-un proces-verbal. În cazul în care fapta funcționarului public conține componentele unei abateri disciplinare și ale unei infracțiuni, procedura cercetării de către comisia de disciplină se suspendă până la dispunerea neînceperii urmăririi penale și a scoaterii de sub urmărire penală, ori încetării urmăririi penale, sau până la data la care instanța de judecată dispune achitarea sau încetarea procesului penal. De asemenea, *„actul administrativ de sancționare disciplinară poate fi atacat de către funcționarul public în instanța de contencios administrativ. Termenul de acțiune a sancțiunii disciplinare nu poate depăși un an de la data aplicării. Dacă pe parcursul acestui termen, funcționarul public nu va fi supus unei noi sancțiuni disciplinare, se consideră că lui nu i s-a aplicat sancțiunea disciplinară”*, adică se sting antecedentele de sancționare disciplinară[12].

Ținem să menționăm faptul că, până la adoptarea legii cadru nr. 158/2008, răspunderea disciplinară se aplica funcționarilor publici, ca oricărui salariat, în condițiile prevederilor Codului muncii. O dată cu adoptarea noului cadru normativ, atât numărul abaterilor disciplinare și a sancțiunilor a crescut, cât și calitatea acestora, fiind aduse în concordanță cu standardele europene.

În concluzie, putem spune că legiuitorul, prin stabilirea răspunderii disciplinare adecvate funcționarilor publici, direct în actul normativ care reglementează statutul juridic al acestuia, și-a îndeplinit misiunea de asigurare a ordinii și disciplinei în administrația publică, atât centrală, cât și locală. În ce măsură însă va fi realizat acest obiectiv depinde de corectitudinea și promptitudinea aplicării față de funcționarii publici vinovați a măsurilor de răspundere stabilite de lege.

Răspunderea administrativ-patrimonială a funcționarilor publici își are fundamentul constituțional în art. 53 alin. (1) din Constituție și este reglementată de Legea contenciosului administrativ nr. 793/2000, având drept scop: *„contracararea abuzurilor și exceselor de putere ale autorităților publice, apărarea drepturilor persoanei în spiritul legii, ordonarea și disciplinarea activității autorităților publice, asigurarea ordinii de drept”*, astfel încât, *„orice persoană care se*

consideră vătămată într-un drept al său, recunoscut de lege, de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, se poate adresa instanței de contencios administrativ competente pentru a obține anularea actului, recunoașterea dreptului pretins și repararea pagubei ce i-a fost cauzată” [13].

Din analiza acestei norme, observăm că, răspunderea administrativ-patrimonială constă din două aspecte: a) anularea actului administrativ vătămător sau obligarea autorității publice să rezolve cererea persoanei vătămate, referitoare la un drept recunoscut de lege; și b) despăgubirea (repararea prejudiciului cauzat de actul administrativ ilicit sau de refuzul nejustificat de a rezolva o cerere referitoare la un drept recunoscut de lege).

Sanțiunea de anulare a actului 33omparative33ve ilicit are drept scop atât înlăturarea abuzului și excesului de putere a autorităților publice, cât și promovarea spiritului de legalitate în activitatea funcționarilor publici, care urmează să tragă învățăminte din greșelile altora (sau din propriile greșeli) pentru a nu le 33ompar.

Prejudiciul, la rândul său, poate fi atât de natură materială, cât și de natură morală. În opinia unor autori, despăgubirile se fac din bugetul autorității publice pârâte și nu din buzunarul funcționarului public vinovat de emiterea actului administrativ ilicit. Indirect, pasibil este vinovat statul că a selectat astfel de funcționari care aduc numai prejudicii, dar, de fapt, vinovată este persoana (funcționarul) care trebuie să răspundă personal. Deși art. 20 din Legea nr. 793/2000 prevede atragerea în proces a funcționarilor publici și răspunderea solidară a acestora, în cazul când se cer și despăgubiri, practica ne demonstrează că acest lucru se întâmplă foarte rar, deoarece legea-cadru la acest capitol nu stipulează careva condiții[14].

După cum am menționat anterior, însăși justiția administrativă nu funcționează eficient în țara noastră din următoarele motive:

- nu au fost înființate instanțe specializate de contencios administrativ așa cum se prevede în dispoziții finale din Legea-cadru nr. 793, adoptată la 10.02.2000;

- deoarece, Legea-cadru conține insuficiente norme de procedură, aceasta a stabilit că, va fi completată, în caz de necesitate cu norme ale Codului de procedură civilă, însă legiuitorul a înțeles tocmai invers, și, a transferat întreaga procedură de contencios administrativ în acest Cod[15].

- după cum în procedura civilă părțile nu sunt obligate să participe la examinarea cauzelor civile, autoritățile publice pârâte, și, mai ales, funcționarii publici atrași în proces nu se prezintă în instanță, tergiversând examinarea cauzelor de contencios administrativ ani în șir;

- după 16 ani de la adoptarea Legii contenciosului administrativ, în instanțele noastre nu există cauze de contencios administrativ ci, așa numitele, „cauze civile în ordinea contenciosului administrativ”.

Toate acestea, constituie piedici serioase în aplicarea răspunderii

administrativ-patrimoniale față de autoritățile publice și funcționarii publici care se fac vinovați de emiterea actelor administrative prin care se încalcă drepturile legitime ale cetățenilor. Drept consecință, se pierde încrederea cetățenilor în corectitudinea și legalitatea administrației publice.

În concluzie, ținem să menționăm că, răspunderea administrativ-patrimonială, sub forma contenciosului administrativ, este un instrument eficient de asigurare a legalității activității tuturor categoriilor de personal din administrația publică, atât centrală, cât și locală. Prin urmare legiuitorul trebuie să ia toate măsurile pentru ca această instituție juridică să funcționeze după modelul statelor europene.

Răspunderea contravențională a funcționarului public din Republica Moldova este, după cum am menționat, consacrată în Codul contravențional nr. 218-XVI din 24.10.08, care definește funcționarul public (deși utilizează denumirea improprie de „persoane cu funcții de răspundere”) ca fiind un subiect special al faptei contravenționale[16].

Fapta contravențională săvârșită de funcționarul public trebuie să aibă loc în timpul, și în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu.

Astfel, funcționarul public, conform Codului contravențional, poate fi tras la răspunderea contravențională pentru săvârșirea contravențiilor prevăzute în art. 264 și în Capitolul XVI “Contravenții ce afectează activitatea autorităților publice”, care nemijlocit este legată de funcționarii publici din cadrul acestor autorități.

Procedura de constatare, contestare și aplicare a contravenției este prevăzută 34ompar. 440-464. Atacarea hotărârii judecătorești se reglementează conform Cap. VIII și Cap. IX din Codul 34omparativ[17].

Răspunderea penală a funcționarului public este reglementată de Codul penal nr. 985-XV din 18.04.2002[18] într-un capitol 34omparat, Capitolul XV (art. 324-332), intitulat “*Infrațiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică*”, care cuprinde următoarele infrațiuni: *coruperea pasivă; coruperea activă; traficul de influență; abuzul de putere sau abuzul de serviciu; excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu; neglijența în serviciu; încălcarea regimului de confidențialitate a informațiilor din declarațiile cu privire la venituri și proprietate; falsul în acte publice*.

Răspunderea penală este cea mai gravă formă de răspundere aplicabilă funcționarilor publici, în cazul săvârșirii de către aceștia a infrațiunilor enumerate mai sus, în legătură cu realizarea îndatoririlor de serviciu sau în timpul executării lor.

Ca măsură de asigurare a corectitudinii (eficienței) aplicării răspunderii penale, legislația în vigoare prevede suspendarea raporturilor de serviciu de către autoritatea publică, în următoarele cazuri: „*dacă funcționarul public este arestat preventiv sau îi este aplicat arestul administrativ; pe durata anchetei de serviciu în privința funcționarului public, dacă exercitarea în continuare a atribuțiilor de*

către acesta ar putea afecta desfășurarea obiectivă a anchetei și rezultatele acesteia; în cazul recunoașterii în calitate de bănuït sau emiterii în privința acestuia a ordonanței de punere sub învinuire, până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești” [19].

În acest context, unii autori susțin 35omp potrivit căreia, 35omp de obligația conducătorului aparatului de lucru să anunțe și să prezinte, instanței de urmărire penală, materialele necesare cu privire la săvârșirea infracțiunii de către funcționarul din subordine. Ulterior, pe baza deciziei instanței respective, funcția acestui funcționar se suspendă de conducătorul autorității, în mod obligatoriu, dacă sunt întrunite condițiile prevăzute de Statut[20].

Făcând o 35omparative, la acest capitol, cu legislația României, vom observa că aceasta conține prevederi mult mai clare. Astfel, *conducătorul este obligat să dispună de suspendarea funcționarului public din funcție; să dispună mutarea temporară a funcționarului public în cadrul altui compartiment sau altei structuri fără personalitate juridică a autorității; dacă instanța de judecată dispune încetarea procesului penal suspendarea din funcția publică încetează, iar funcționarul public respectiv își va relua activitatea în funcția publică deținută anterior perioadei de suspendare*[21]. De asemenea, este mult mai reușită denumirea Titlului VI al Codului penal român, consacrat acestor infracțiuni: **“Infracțiunile de serviciu sau în legătură cu serviciul”**. Spre deosebire de legislația noastră, legiuitorul român precizează care este subiectul acestor infracțiuni, divizându-le în două categorii a căror deosebire de esență este determinată de subiecții activi. Astfel, la *infracțiunile de serviciu*, subiect activ nu poate fi decât un funcționar public sau un funcționar, pe când, *infracțiunile în legătură cu serviciul* pot fi comise de orice persoană. O altă deosebire constă în faptul că la *infracțiunile de serviciu*, elementul material al laturii obiective constă în încălcarea obligațiilor de serviciu de către un funcționar public, iar la *infracțiunile în legătură cu serviciul*, activitatea ilicită a subiectului activ este distinctă de activitatea de serviciu, dar totuși este în strânsă legătură cu aceasta, influențând-o negativ[22].

Prin urmare, putem preciza că răspunderea juridică a funcționarilor publici, este unul din cele mai complexe elemente ale statutului juridic al funcționarului public din cadrul autorităților publice. Practic toate formele de răspundere juridică îi sunt aplicabile, fapt care, trebuie să-l motiveze să se autoperfecționeze.

Iar pentru funcționalitatea efectivă a prevederilor normative sus analizate, considerăm că și legea trebuie să prevadă strict forme ale răspunderii juridice.

Prin urmare, propunem modificarea art. 56 din **Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI din 04.07.2008**, în felul următor: *funcționarul public pentru încălcarea îndatoririlor de serviciu, a normelor de conduită, pentru pagubele materiale pricinuite, contravențiile sau infracțiunile săvârșite în timpul serviciului sau în legătură cu*

exercitarea atribuțiilor funcției, poartă răspundere administrativă: administrativ-disciplinară și administrativ-patrimonială (contenciosul administrativ), contravențională, penală, și completarea legislației cu prevederi exprese privind mecanismul de aplicare a acestor forme de răspundere juridică.

Referințe bibliografice:

1. Orlov M., Belecciu Ș. Drept administrativ. Chișinău: Elena-V. I., 2005. 270 p. p. 117.
2. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, art. 22 și 23 alin. (1).
3. Idem, art. 56.
4. Orlov M., Belecciu Ș. Drept administrativ. Chișinău: Elena-V. I., 2005. 270 p. p. 119.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, art. 57.
6. Legea Republicii Moldova privind Codul de conduită a funcționarului public. Nr. 25 din 22.02.08. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.04.2008, nr. 74-75.
7. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, art. 58.
8. Cancelaria de Stat a Republicii Moldova Aplicarea sancțiunii disciplinare funcționarului public. Ghid metodic. Chișinău, 2014. P. 67. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:g1ZeiklOqEJ:www.cancelaria.gov.md/public/files/noutati/2014/9septembrie/GhidAplicare_Sanctiuni_Disciplinare_2909.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ru (vizitat 03.12.2015).
9. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, art. 59.
10. Idem, Anexa nr. 7, pct. 4-12.
11. Idem, Anexa nr. 7, pct. 62, 63, 65.
12. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, art. 60.
13. Legea contenciosului administrativ al Republicii Moldova. Nr. 793-XIV din 10.02.2000. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.05.2000, nr. 57-58, art. 1.

14. Orlov M. Curs de contencios administrativ. Chișinău: Elena-VI S.R.L., 2009. 158 p. p. 141-142.
15. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XVI din 30.05.2003. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.06.2003, nr. 130-134, art. 277.
16. Codul contravențional al Republicii Moldova Nr. 218-XVI din 24.10.08. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6, art. 16 alin (6).
17. Codul contravențional al Republicii Moldova Nr. 218-XVI din 24.10.08. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6.
18. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985-XVI din 18.04.2002. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.09.2002, nr. 128-129.
19. Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, art. 53.
20. Гуцуляк В. Административное право Республики Молдова. Chișinău: “Elena-V. I.” SRL, 2007. 464 с. Стр. 148.
21. Butiuc C. Elemente de drept penal. București: Lumina Lex, 2002. 240 p. p.190.
22. Ibidem.

Prezentat la: 20.09.2017

**PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA:
CONSTITUIRE, ORGANIZARE ȘI ATRIBUȚII**

Ilie GÎRNET,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul,
Catedra de Științe Politice și Administrative
iliegirnet@gmail.com

Rezumat: Republica Moldova, proclamându-se ca stat suveran și independent, tinde spre transformarea într-o țară cu o democrație veritabilă, în care puterea emană de la popor, și trebuie exercitată în numele acestuia. Datorită faptului că Parlamentul este un produs al voinței poporului, constituit în urma sufragiului universal, liber, direct și secret, acesta acționează în realizarea funcțiilor și sarcinilor care-i sunt atribuite ca autoritate reprezentativă supremă.

Dat fiind faptul că poporul a mandatat deputaților dreptul de a-l reprezenta, de a decide în numele lui, de a promova interesul general, vine să confirme poziția Parlamentului ca organ reprezentativ suprem al poporului. Astfel, odată constituit, Parlamentul se manifestă ca exponent al intereselor întregului popor, iar deputații își exercită mandatul ca reprezentanți ai celor care i-au desemnat, și a căror interese trebuie să le apere, nefiind îndreptățiți să-și protejeze interesul personal sau de grup.

Prin urmare, putem afirma că Parlamentul reprezintă poporul, iar deputații sunt delegații săi, care în aceste condiții nu mai pot delega atribuțiile lor altor funcționari ai statului. Astfel, caracterul reprezentativ al Parlamentului se asigură prin votul dat deputaților în urma alegerilor parlamentare, care constituie momentul transmiterii sau delegării dreptului de a exercita suveranitatea în numele poporului.

Cuvinte cheie: Parlament, parlamentar, suveranitate, popor, mandat, organ reprezentativ.

Résumé: Republic of Moldova has proclaimed its independence and sovereignty, and this paths the state to become a real democratic country, where power belongs to the people, and this power must be exercised for people's welfare. The Parliament strives to be the outcome of the public will, in consequence of the free, direct, secret, and universal vote, and has the role to accomplish the duties and functions of the supreme representative authority.

The posture of the Parliament as the people's highest representative Body is confirmed by the parliamentarians' right to decide for the people, to represent the public interests, as a result of voters' reliance on deputies. Once the Legislative was constituted, it represents the will of all the people, and its memebers exercise

mandates representing their electors, whose interests must be protected, but not personal ambitions.

Therefore, it can be affirmed that the Parliament represents the people, and deputies are the voters' delegates, and have no right to commit their duties to other state officials. The elections are the moment of trust, or from this very moment, the voters allow deputies to exercise sovereignty in behalf of the people, ensuring the representative character of the Parliament.

Key-words: *Parliament, sovereignty, people, mandate, representative Body.*

Procesul de liberalizare a vieții politice din fosta U.R.S.S. a făcut posibilă apariția mișcării pentru restructurare, trezirea conștiinței naționale, lupta pentru limbă, alfabet, tricolor. Inevitabil, aceste evenimente au stat la baza luptei pentru independență și proclamarea ei în 1991. Procesele susnumite au determinat vectorul evoluției societății, cristalizarea și afirmarea unei elite intelectuale autohtone care va contribui la formarea noilor instituții statale și la reformarea celor vechi. Datorită proceselor care au avut loc au fost posibile organizarea primelor alegeri pe principii democratice și constituirea Parlamentului Republicii Moldova.

Originea și evoluția istorică a parlamentarismului. Noțiunea de *parlament* în sensul ei actual își are originea în Marea Britanie, cu toate că rădăcina cuvântului vine din franceză, *parler* (a vorbi), care a pătruns în limba engleză prin filieră normandă, unde este utilizat și astăzi sub forma *parley* (a parlamenta, a duce tratative). Ținând cont de originea cuvântului, parlamentul nu înseamnă altceva decât instituția unde se vorbește. În Anglia, ca urmare a unor dezvoltări istorice specifice, s-a ajuns ca acest cuvânt să fie utilizat pentru a desemna ansamblul alcătuit din Camera Lorzilor, Camera Comunelor și Rege, căruia îi revine competența legislativă. Întrucât, treptat, șeful statului și-a pierdut din atribuțiile legislative, noțiunea de *parlament* a ajuns să desemneze ansamblul alcătuit din cele două camere: Camera Comunelor și Camera Lorzilor. Considerându-se astfel că numai cele două organe reprezentative, unul al aristocrației, iar celălalt al păturilor mai largi ale populației, pot fi elemente constitutive ale noțiunii de *parlament* [1, p.81].

Realitatea ne arată că în istoria constituțională a lumii s-a impus, o realitate teoretică și practică, *parlamentul*. Cât privește originea apariției parlamentului în lume, unii cercetători afirmă că ”Este, totuși, incorect, istoricește să se spună că Marea Britanie este mama parlamentului; Islanda are drepturi anterioare, iar Polonia pretenții de simultaneitate” [2, p.151].

În spațiul românesc cercetări fundamentale ale modului de organizare a puterii de stat au fost efectuate de numeroși oameni de știință din sfera dreptului constituțional, rezultatele fiind consemnate în monografiile, tratate și publicații.

Merită de subliniat aportul considerabil la tema dată al cercetătorilor din Republica Moldova și România ca T. Drăganu, I. Deleanu, Gh. Iancu, C. Ionescu, I. Muraru, E. S. Tănăsescu, I. Rusu, G. Vrabie, A. Arseni, C. Solomon, I. Guceac, T. Cârnaț, V. Popa ect.

Putem însă cu certitudine afirma că apariția parlamentului ca instituție politico-judiciară fundamentală într-o societate organizată în stat, pe baza principiului reprezentării, a fost, de fapt, o reacție firească a burgheziei împotriva autorităților monarhice absolute, care era specifică feudalismului medieval [3, p.106].

Locul și rolul Parlamentului în sistemul autorităților publice. Locul pe care îl ocupă puterea legislativă în fiecare sistem de guvernare este totodată și un indicator al gradului de democrație existent în acel sistem.

Art. 60 din Constituția Republicii Moldova califică Parlamentul drept organ reprezentativ suprem al poporului, stabilindu-i locul de frunte în ierarhia autorităților publice [3; 5, p.328].

Dacă e să pornim de la ideea că, pentru a putea vorbi de un organ reprezentativ al suveranității naționale, este necesară o condiție obligatorie: ca el să fie ales de corpul electoral al întregii țări în scopul de a exercita anumite atribute ale puterii publice pe tot teritoriul ei. Astfel, alte organe ale administrației publice alese în diferite unități administrativ-teritoriale nu vor putea fi socotite organe reprezentative ale suveranității naționale. De aceea, conform Constituției, singurul organ de stat care se încadrează în categoria organelor reprezentative ale suveranității naționale este Parlamentul, care este ales de toată populația țării cu drept de vot [1, p.92-93].

Este incontestabil faptul că suveranitatea aparține poporului. Însă în ce mod poporul poate exercita ceea ce-i aparține, trezește îndoieli [5, p.328]. Desigur, ar fi fost perfect dacă întreg poporul ar fi participat direct la procesul de conducere a societății, de adoptare a legilor și la organizarea executării lor. Luând în considerație faptul că statele nu pot crea condiții în ziua de astăzi pentru a fi exercitată o democrație directă, a apărut necesitatea de a găsi o soluție. Ca urmare, poporul delegă exercitarea dreptului ce îi revine unor reprezentanți ai săi aleși (delegați, deputați, mandatar), aceștia dispun de dreptul, în numele celor care i-au delegat, de a soluționa problemele din societate. Cercul problemelor încredințate de alegători celor aleși, este de regulă stabilit de Constituție.

Din cele menționate mai sus, putem concluziona că Parlamentul constituie o instituție publică al cărui rol este de a reprezenta populația unui stat și de a exercita prerogativele prevăzute de Constituție [6, p.57].

Odată cu apariția Parlamentului a apărut și noțiunea de *reprezentare* ca mijloc de exercitare a puterii. De aici și noțiunea de *regim reprezentativ*, definit ca formă indirectă de exercitare a suveranității de către popor prin intermediul

reprezentanților săi aleși ca ansamblu de autorități publice investite cu acest drept [5, p.328].

Prevederea potrivit căreia Parlamentul este organul suprem reprezentativ al poporului nu trebuie interpretată în sensul că se neglijează principiul separării puterilor în stat, și că în fața căruia celelalte organe ale statului și-ar pierde independența de acțiune. În realitate, toți trebuie să se supună nu voinței Parlamentului, ci legii care reprezintă expresia voinței poporului. Cu adevărat, toate organele statului sunt subordonate legii, pe care trebuie să o respecte. Nu este mai puțin adevărat că și Parlamentul trebuie să se conformeze propriilor legi, pe care le-a adoptat și pe care încă nu le-a modificat. Prin urmare, Parlamentul este situat pe aceeași poziție cu celelalte organe ale statului. Pe de altă parte, Parlamentul în activitatea sa legislativă trebuie să se conformeze Constituției și să activeze în limitele stabilite de aceasta. Constituția, în afară de Parlament, instituie și alte organe de stat: Guvernul, Președintele Republicii, Justiția, conferindu-le niște atribuții speciale, care nu pot fi neglijate de către Parlament și exercitarea cărora el nu o poate substitui. Organele reprezentative își dețin competențele de la Constituție, și nu de la Parlament, care trebuie să o respecte ca și ele [1, p.94].

Conform Constituției, Parlamentul deține funcția legislativă (Art. 66), însă în afara ei, el mai are și alte împuterniciri, cum este cea de control asupra puterii executive. Din acest punct de vedere, Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului.

Atunci când ne referim la *unica autoritate legislativă* a statului, trebuie să fim de acord cu legiuitorul care se referă ca organul investit cu dreptul de a adopta legi. Însă dacă ne referim la funcția legislativă a statului, conchidem că nu doar Parlamentul o exercită (art. 73 din Constituția RM). Constituția stabilește că suveranitatea națională aparține poporului, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative. În mod direct trebuie înțeles că poporul exercită suveranitatea prin intermediul referendumului, iar hotărârile adoptate potrivit rezultatelor au putere juridică supremă (art. 75 din Constituție) [4; 5, p.329].

În articolul 60 din Constituția statului nostru este spus clar că „Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului”. De aici rezultă că Parlamentul are un rol dublu: este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova, este unica autoritate legislativă a statului.

Analizând rolul Parlamentului ca organ reprezentativ suprem al poporului vom vedea că are mai multe semnificații:

a) aceasta înseamnă că Parlamentul trebuie să aibă o componență izvorâtă din manifestarea suveranității naționale, reprezentând întreaga societate și nu o parte a ei;

b) după ce se constituie Parlamentul, trebuie să se manifeste ca exponent al întregului popor. Din momentul delegării deputatului în parlament, el trebuie să

activeze în numele întregului popor și pentru popor, dar nu în interes propriu sau partinic;

c) Parlamentul nu este un simplu organ reprezentativ al poporului, ci este organul său reprezentativ suprem.

Rolul parlamentului de a fi unica autoritate legislativă a statului necesită unele concretizări. Exercițarea funcției legislative aparține exclusiv Parlamentului, însă nu doar Parlamentul poate să reglementeze raporturile sociale prin legi. Constituția Republicii Moldova stabilește concis lista materiilor care prin natura lor trebuie reglementate prin lege [6. p.58]. Astfel, legea este o normă de conduită socială generală, obligatorie, care este adoptată de Parlament și poate fi sancționată prin forța de constrângere a statului [1, p.103].

Structura Parlamentului. Când cercetăm constituirea unui parlament, o primă problemă de care trebuie să ținem cont este dacă acesta trebuie compus dintr-o singură cameră sau din două.

Parlamentele existente în sistemele constituționale contemporane sunt formate dintr-o singură adunare (cameră), fie din două sau mai multe adunări. Parlamentele formate dintr-o singură cameră sunt parlamente cu structură unicamerală, iar cele formate din două sau mai multe adunări sunt parlamente cu o structură bicamerală. La modul general, structura Parlamentului este determinată de structura de stat. Criteriul național (unitar) joacă un rol esențial în determinarea unei anumite opțiuni de organizare parlamentară [7. p.34].

De regulă, structura unitară a statului presupune un parlament unicameral. Astăzi majoritatea statelor unitare au parlamente unicamerale, dar se cunosc și state unitare cu parlamente bicamerale (Franța, Italia, România, etc.) [6. p.58].

Indiferent dacă parlamentele sunt unicamerale sau bicamerale, ele reprezintă niște organe colegiale care iau decizii în cadrul unor ședințe. Parlamentul este unica autoritate publică care își determină în mod autonom organizarea sa internă [8, p.397]. Astfel, Art. 64, al. (1) din Constituția Republicii Moldova prevede că ”Structura, organizarea și funcționarea Parlamentului se stabilesc prin regulament. Resursele financiare ale Parlamentului sunt prevăzute în bugetul aprobat de acesta”.

Parlamentul Republicii Moldova este monocameral și are 101 deputați, după cum prevede Constituția (Art. 60, p. 2). Structura dată ar fi justificată și de caracterul unitar al statului nostru[4].

Organizarea internă a Parlamentului. Pentru ca organul reprezentativ suprem al poporului să funcționeze mai bine, a fost necesar ca în cadrul lui să se constituie niște organisme mai restrânse, compuse din membrii parlamentului și care formează organizarea internă a parlamentului. Organizarea internă a Parlamentului nu este altceva decât totalitatea de formațiuni ce creează cadrul de activitate pentru membrii lui, acestea sunt numite de parlamentari și au menirea să conducă activitatea acestora.

Organizarea internă a parlamentului include biroul permanent, fracțiunile parlamentare, comisii parlamentare. Luând în considerație particularitățile specifice atribuite formațiunilor interne ale legislativului, acestea pot fi clasificate în două categorii: a) organe de conducere și gestiune (Președintele Parlamentului, vicepreședinții, Biroul permanent); b) formațiuni interne (grupurile parlamentare, consiliile parlamentare, aparatul parlamentului) [9, p.332].

Este necesar de menționat că parlamentul este unica autoritate politică care își determină în mod autonom organizarea sa internă (Art. 64 din Constituția Republicii Moldova) prin regulament.

Organele de conducere și gestiune sunt:

1. *Președintele Parlamentului* se alege prin vot secret de către majoritatea deputaților aleși, pe durata mandatului parlamentului. El poate fi revocat în orice moment, prin vot secret, de către cel puțin a treia parte din parlamentari, sau la cererea fracțiunii parlamentare care l-a propus. Hotărârea privind revocarea Președintelui Parlamentului se adoptă cu votul a două treimi din numărul deputaților aleși, prin vot secret [10; 11, p.92-93].

Președintele Parlamentului nu trebuie privit ca o figură politică, înzestrată cu atribuții speciale. Lui îi revin atribuții similare celorlalți deputați. Acesta dispune de atribuții ce țin doar de activitatea pur organizatorică a Parlamentului. Conform legislației Republicii Moldova, aceste atribuții sunt:

- conducerea lucrărilor Parlamentului, ale Biroului permanent;
- asigură respectarea Regulamentului Parlamentului și menținerea ordinii în timpul ședințelor;
- semnează legi și hotărâri adoptate de Parlament;
- desemnează, după consultarea președinților fracțiunilor parlamentare și a comisiilor parlamentare, componența delegațiilor parlamentare, ținând seama de reprezentarea proporțională a fracțiunilor în Parlament;
- reprezintă Parlamentul în țară și peste hotare;
- angajează și eliberează din funcție lucrătorii aparatului parlamentului în baza contractului individual de muncă.

În executarea atribuțiilor sale, Președintele Parlamentului emite dispoziții și ordine, iar în lipsa sa este înlocuit de vicepreședinți [9, p.333; 6, p.59].

2. *Vicepreședinții Parlamentului* se aleg la propunerea Președintelui parlamentului, prin vot deschis, însă după consultarea fracțiunilor parlamentare, și cu votul majorității deputaților aleși. Numărul de vicepreședinți nu este stipulat nici în norma constituțională, nici în Regulament, ceea ce înseamnă că numărul lor rămâne la discreția parlamentului. Revocarea vicepreședinților Parlamentului înainte de termen poate fi efectuată la propunerea Președintelui Parlamentului, după consultarea fracțiunilor parlamentare, cu votul majorității deputaților aleși.

Vicepreședinții Parlamentului substituie sau îndeplinesc atribuțiile Președintelui Parlamentului, la rugămintea acestuia sau în absența lui [9, p.334; 11, p.93].

3. *Biroul permanent* este organul de lucru al Parlamentului. La formarea acestuia se ține cont de configurația politică a legislativului și reprezentarea proporțională a fracțiunilor în parlament. Din Biroul permanent fac parte din oficiu Președintele Parlamentului și vicepreședinții. Componenta numerică și nominală a Biroului permanent se stabilesc prin hotărârea Parlamentului, la propunerea fracțiunilor parlamentare.

Biroul permanent se consideră constituit după numirea a cel puțin trei pătrimi din membrii acestuia, care sunt delegați prin hotărâri ale fracțiunilor parlamentare. Tot la propunerea fracțiunilor, doi membri ai Biroului permanent sunt aleși cu majoritatea voturilor deputaților aleși în calitate de secretari.

Atribuțiile Biroului permanent sunt stabilite în Art.13 din Regulamentul Parlamentului [10].

Formațiuni interne

1. *Grupurile parlamentare* sau *fracțiunile parlamentare* sunt organisme ale Parlamentului, constituite din parlamentari. Fracțiunile rezultă din reunirea deputaților de aceeași orientare politică sau care au găsit un consens de a se afilia într-o fracțiune comună. Fracțiunile parlamentare pot fi constituite din cel puțin cinci deputați în baza de liste ale partidelor, organizațiilor social-politice. Deputații neafiliați de asemenea pot constitui fracțiuni parlamentare sau pot adera la cele constituite. Este necesar să stipulăm că fracțiunile parlamentare se constituie în termen de zece zile după constituirea legală a Parlamentului [6, p. 61-62].

Fracțiunile parlamentare au dreptul să facă propuneri pentru: numirea sau alegerea reprezentanților lor în Biroul permanent, în comisiile permanente și în alte organe de lucru ale Parlamentului; ordinea de zi a ședințelor Parlamentului și ale Biroului permanent; formarea comisiilor speciale, de anchetă și altor comisii ale Parlamentului; proiecte de hotărâri ale Parlamentului privind programul de activitate ale Guvernului.

Pentru a-și desfășura activitatea, fracțiunilor parlamentare li se pun la dispoziție încăperi pentru lucru, tehnică, birotică, rechizite de birou și li se acordă servicii necesare unei activități eficiente. Fiecare fracțiune este deservită de un secretariat, ale cărui structură și statut sunt stabilite de Biroul permanent [11, p.94].

2. *Comisiile parlamentare* sunt organe interne ale Parlamentului și au un rol deosebit în pregătirea lucrărilor, exercitarea funcțiilor parlamentare, mai ales a celor legislative și de control. Crearea Comisiilor parlamentare este determinată de multitudinea problemelor care necesită soluționare și cer o studiere mai minuțioasă, posibilă în cadrul unor organisme mai restrânse, cum sunt comisiile parlamentare. În dependență de durata și funcțiile pentru care sunt alese Comisiile parlamentare, ele pot fi *permanente* și *provizorii*.

Comisiile permanente sunt organe de lucru ale Parlamentului ce se constituie în domenii specializate. În cadrul acestor probleme Comisiile desfășoară o activitate neîntreruptă pe toată durata mandatului Parlamentului. Numărul lor, denumirea, gradul de specializare diferă de la un sistem constituțional la altul și de la un legislativ la altul.

Fiecare comisie permanentă are câte un președinte ales de Parlament cu votul majorității deputaților, și un secretar.

Funcția de bază a Comisiei permanente o constituie avizarea proiectelor de legi și propunerile legislative, efectuarea anchetelor parlamentare (dacă este necesar). Comisiile pot primi și unele însărcinări din partea Președintelui sau a vicepreședinților Parlamentului, cu condiția că acestea să țină de activitatea Parlamentului [10; 9, p.337-338].

Pe lângă Comisiile permanente, Parlamentul mai poate constitui *comisii speciale* și *comisii de anchetă*.

Comisiile speciale sunt constituite pentru elaborarea unor acte legislative complexe, pentru avizarea lor, sau pentru alte scopuri indicate în hotărârea de înființare a comisiei respective. Actele legislative elaborate de astfel de comisii nu se vor mai supune examinării altor comisii.

Comisiile de anchetă au o importanță majoră. Ele realizează de regulă anchete politice, juridice, legislative, și nu în ultimul rând, judiciare. Acestea pot fi constituite la cererea unei fracțiuni parlamentare sau a unui grup de deputați ce constituie cel puțin 5% din numărul deputaților aleși. Hotărârea de înființare a unei comisii de anchetă se adoptă cu votul majorității deputaților prezenți. La cererea comisiei de anchetă, orice persoană care dispune de informații poate fi citată ca martor. Instituțiile și organizațiile sunt obligate să răspundă la solicitarea comisiei de anchetă în condițiile prevăzute de lege [10; 12, p.301].

3. *Aparatul Parlamentului* asigură asistența organizatorică, informațională și tehnică a activității Legislativului, a Biroului permanent, a comisiilor permanente, a fracțiunilor parlamentare și a deputaților [12, p.303].

Funcționarea Parlamentului Republicii Moldova. Modul cum funcționează Parlamentul este reglementat de Constituție și de Regulamentul Legislativului Republicii Moldova. Mandatul Parlamentului Republicii Moldova este de patru ani și poate fi prelungit prin lege organică, doar în două cazuri care sunt prevăzute de Constituție:

- a) în caz de război;
- b) în caz de catastrofă.

Pentru a înțelege însă modul de funcționare a Parlamentului este necesar de a percepe noțiunile de *mandat*, *sesiune* și *ședință parlamentară*, a legăturilor dintre acestea.

Prin *mandat*, sau *legislatură*, se înțelege perioada de timp pentru care este ales Parlamentul și timpul în care el își exercită împuternicirile sale. Noul

Parlament ales în urma campaniei electorale desfășurate pentru constituirea unui nou legislativ, se întrunește în ședință, la convocarea Președintelui Republicii Moldova în cel puțin 30 de zile de la alegeri, dacă au fost aleși minimum două treimi din numărul total al deputaților.

Sesiunea este forma principală de activitate a Parlamentului. Sesiunile pot fi:

- a) ordinare;
- b) extraordinare;
- c) speciale.

Constituția Republicii Moldova, prin articolul 67, alineatul (1), stabilește „Parlamentul se întrunește în două *sesiuni ordinare* pe an. Prima sesiune începe în luna februarie și nu poate depăși sfârșitul lunii iulie. A doua sesiune începe în luna septembrie și nu poate depăși sfârșitul lunii decembrie”

Sesiunile *extraordinare* sau *speciale* se fac la necesitate, în afara sesiunilor *ordinare* și pot fi convocate la cererea Președintelui Republicii Moldova, Președintelui Parlamentului sau la cererea a o treime din numărul deputaților aleși în Parlament (Constituția Republicii Moldova, Art. 67, al. 2). Cererea de convocare a Parlamentului este depusă în formă scrisă Președintelui Parlamentului, indicându-se ordinea de zi. În caz că se acceptă, Parlamentul urmează a fi convocat în decurs de trei zile de la înregistrarea cererii [4; 11, p.97-98].

Ședințele Parlamentului sunt adunări de o zi și reprezintă intervalul de timp în cadrul sesiunii când Parlamentul își desfășoară activitatea *în plen*, în comisii, fracțiuni, conform unui program stabilit pe zile și ore.

Legea Supremă a statului declară ședințele Parlamentului publice (Art. 65). Este necesar de specificat că pot avea loc și ședințe închise la cererea Președintelui Parlamentului, a unei fracțiuni parlamentare sau a unui grup de deputați de cel puțin 15% din numărul celor aleși. Hotărârea, însă, de a desfășura ședința cu ușile închise trebuie adoptată cu votul majorității deputaților prezenți.

La ședințele publice pot participa diplomați, avocații parlamentari, reprezentanți ai mass-media, precum și alte persoane, în baza invitației, autorizăției, în conformitate cu condițiile stabilite de Biroul permanent.

Aleșii poporului în legislativ sunt obligați să fie prezenți la lucrările Parlamentului, să se înscrie pe listele de prezență până la începutul ședinței. Deputații care nu sunt prezenți la ședință trebuie să înștiințeze Biroul permanent și să specifice motivul absenței [9, p.341-342; 11, p.99-100].

Atribuțiile Parlamentului în plan extern. Dreptul internațional și practica internațională nu recunosc Parlamentul ca organ al relațiilor externe, această instituție, fără a prelua funcțiile MAE, își stabilește singur cadrul de preocupări în domeniul politicii externe, care poate fi numit **diplomație parlamentară**.

Conceptul de diplomație parlamentară a apărut la sfârșitul secolului al XIX-lea și prevedea promovarea păcii și cooperarea țărilor, partidelor etc. prin intermediul contractelor, dezbaterilor, colaborarea între reprezentanții

parlamentelor. Acest concept, în prezent cu noi semnificații, a obținut acel cadru care permite parlamentarilor fie să joace rolul diplomaților, fie să faciliteze forurilor legislative intervenția activă în formularea politicii externe sau în controlul și critica ei [13].

Atribuțiile Parlamentului în formarea și realizarea politicii externe sunt determinate de locul său în sistemul organelor puterii de stat, ca „organ reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova” (art. 60, pct. 1 din Constituția Republicii Moldova).

Împuternicirile Parlamentului în domeniul politicii externe se manifestă în mai multe direcții. Conform Constituției, Parlamentul, este unica autoritate legislativă a statului (art.60, pct. 1). adoptă legile necesare pentru realizarea politicii externe, adică determină cadrul general al politicii externe, și anume:

- aprobă direcțiile principale ale politicii externe a statului (art.66, lit. d);
- aprobă doctrina militară a statului (art.66, lit. e);
- ratifică, determină, suspendă și anulează acțiunea tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova (art.66, lit. g).

Legislația statului nostru reglementează categoriile de tratate internaționale prezentate Parlamentului spre examinare. În baza art. 11 al „Legii privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova” [14], Parlamentul Republicii Moldova decide asupra ratificării, acceptării, aprobării sau aderării Republicii Moldova la:

- a) - tratatele internaționale încheiate în numele Republicii Moldova;
- b) - tratatele internaționale, care sunt semnate la nivel de guvern și se încadrează în una din următoarele categorii: tratate de pace; tratate politice sau care implică un angajament politic: tratate cu caracter militar, care vizează capacitatea de apărare a Republicii Moldova, problemele dezarmării sau ale controlului internațional asupra armamentului, asigurarea păcii și securității; tratate cu privire la teritoriu; tratate care fac necesară adoptarea unor noi legi sau revizuirea legilor în vigoare; tratate care vizează participarea Republicii Moldova în organizațiile internaționale; tratate care implică un angajament financiar; tratate care vizează statutul persoanelor, drepturile și libertățile fundamentale ale omului; orice tratate a căror ratificare este specificată în dispozițiile acestora.

Această prerogativă a Parlamentului se manifestă și ca funcție de control a Legislativului asupra puterii executive în legătură cu negocierea și încheierea tratatelor internaționale. În acest context, trebuie menționat faptul că tratatele internaționale care nu sunt supuse examinării de către Parlamentul Republicii Moldova sunt prezentate acestuia spre informare.

O atribuție importantă a Parlamentului este prevăzută de articolul 66 (lit. m) al Constituției Republicii Moldova, prin care Parlamentul „declară starea de urgență, de asediu și de război”.

În condițiile prevăzute de Constituție și de alte legi, Parlamentul îndeplinește funcția de recrutare a unor funcționari publici sau a altor persoane investite cu

prerogative în domeniul politicii externe. Astfel, Parlamentul, aprobând programul de activitate al Guvernului, care neapărat cuprinde un capitol referitor la politica externă, investește pe membrii Guvernului, acordându-le încredere cu votul majorității deputaților aleși (art.98, pct.3).

O formă de participare a Parlamentului în realizarea politicii externe a țării este adoptarea bugetului de stat anual, din care face parte și bugetul Ministerului Afacerilor Externe, ca organ central de specialitate în domeniul acestei politici. Aceasta îi acordă Parlamentului posibilitatea de a evoca toate aspectele politicii externe și de a stimula unele activități pe plan internațional.

Printre împuternicirile constituționale ale Parlamentului în domeniul relațiilor externe este și crearea organelor sale speciale, și anume - a **Comisiei pentru politică externă și integrare europeană**. Comisia respectivă asigură, în mare măsură, examinarea detaliată a problemelor înaintate pentru discutare și este baza organizațională pentru specializarea necesară în activitatea vizând politica externă a organului reprezentativ.

Problemele ce țin de competența Comisiei pentru politica externă sunt următoarele: „programe de politică externă: colaborarea cu parlamentele altor state și cu organisme internaționale; tratate, convenții, acorduri și alte acte internaționale; consultarea Executivului în problemele de politică externă” [15].

Activitatea pregătitoare în domeniul legislativ și controlul cu privire la realizarea politicii externe a puterii executive sunt direcțiile principale de activitate ale Comisiei. Exercitându-și împuternicirile, Comisia pentru politica externă poate invita pe reprezentanții puterii executive pentru ai asculta, a solicita informația și documentația necesară, desemnează persoane speciale pentru studierea unor probleme aparte.

În cazul tratatelor internaționale, specificate în art. 11, alin. 1, adoptarea deciziei cu privire la inițierea negocierilor, precum și semnarea, după finalizarea negocierilor, a acestor tratate sunt precedate de consultarea Comisiei parlamentare pentru politica externă [14].

Președintele Comisiei parlamentare pentru politica externă, vicepreședintele și secretarul ei se aleg de către Parlament la propunerea fracțiunilor parlamentare cu votul majorității deputaților. Componenta nominală a comisiilor permanente și numărul de locuri care revine fiecărui grup parlamentar se stabilesc la propunerea Biroului Permanent al Parlamentului, ținându-se cont de reprezentarea proporțională a fracțiunilor în Parlament [10].

Poziția Parlamentului în sistemul organelor pentru politica externă și capacitatea de realizare a prerogativelor în domeniul relațiilor externe depind, în mare măsură, de dezvoltarea și afirmarea parlamentară a pluripartitismului, precum și de aptitudinea de conlucrare a partidelor politice reprezentate în Parlament.

În cazul accederii în Parlament, reprezentanții partidelor politice trebuie să depună eforturi pentru a se coaliza și a forma coaliții, astfel să obțină majoritatea

parlamentară, condiție care să facă posibilă realizarea scopurilor preconizate, printre care și obiectivele de politică externă.

Actualmente, activitatea parlamentelor începe să poarte un caracter internațional tot mai evident, atât datorită extinderii activității economice externe în domeniul politicii externe cât și **în urma** creării unor uniuni interparlamentare, care deplasează cadrul intern al activității parlamentare.

Așadar, putem afirma pe bună dreptate că Parlamentul este considerat vocea poporului care l-a ales și exprimă voința lui, pentru că prin activitatea sa el realizează binele public și promovează interesul național. În Republica Moldova, Parlamentul s-a impus în viața politică a statului ca o necesitate a schimbării structurilor politice existente anterior obținerii Independenței. Totodată, în constituirea acestei instituții reprezentative supreme a poporului au fost căutate soluții practice în exercitarea puterilor și atribuțiilor sale cele mai importante. Parlamentul trebuie să fie o contrapondere față de Guvern, însă în cadrul normelor legale stabilite. Benjamin Constant spunea în legătură cu aceasta „Când autoritatea legislativă cuprinde totul, ea nu poate face decât rău...”

Locul și rolul Parlamentului în sistemul de stat este unul deosebit. Din acest motiv trebuie să răspundă necesităților de a exprima voința poporului, de a-i reprezenta interesele supreme, indiferent de structura sa unicamerală sau bicamerală. Parlamentul rămâne a fi organul suprem reprezentativ al poporului.

Referințe bibliografice:

1. Drăganu T., *Drept constituțional și instituții politice*. tratat elementar, vol II, București: Lumina Lex, 1998, 368 p.
2. Muraru I., Tănăsescu E., *Drept constituțional și instituții politice*, ed. a 13-a, București: C.H. Beck, vol 2, 2009, 292 p.
3. Pușcă B., *Drept constituțional și instituții politice*, vol II, Galați: Fundația Academică Danubius, 2001, 344 p.
4. Constituția Republicii Moldova.
<http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/Default.aspx>
(accesat 26.12. 2017, -ora 23.15)
5. Popa V., *Dreptul Public*. Chișinău: 1998, 460 p.
6. Negru B., *Autoritățile Publice*, În Quo vadis Moldova? Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, 226p.
7. Bădescu M., *Structura Parlamentului: mono sau bicameralism?* În In onorem, culegere de studii juridice, Craiova: Sitech, 2010
<http://www.spiruharet.ro/facultati/drept-valcea/cercetare/fbfe03c81ca0eb4177df6fdeae8ba46e.pdf> (acesat 23.01. 2017- ora 22.10)
8. Cârnaț T., *Drept constituțional*. Chișinău: SRL”Print-Caro”, 2010. – 514 p.

9. Guceac I., *Curs elementar de drept constituțional*, vol II, Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, 496 p.
10. REGULAMENTUL PARLAMENTULUI
<http://www.parlament.md/CadrulLegal/RegulamentulParlamentului/tabid/154/Default.aspx> (acesat 23. 12. 2017.- ora 22.10)
11. Solomon C., *Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002)*, Chișinău: CE USM, 2002, 266 p.
12. Platon M., *Administrația publică*, curs unive., Chișinău: Universul, 2007, 928 p.
13. Klebes H., *Diplomația parlamentară*, București, Institutul Român de Studii Internaționale, 1998, 276 p.
14. Legea privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova, nr. 595 din 24. 09. 1999. În: Monitorul Oficial 02.03.2000 Nr. 24-26.
15. <http://www.parlament.md/StructuraParlamentului/Comisiipermanente/tabid/84/CommissionId/4/language/ro-RO/Default.aspx> (acesat 23.01.2017.- ora 23.10)

Prezentat la: 10.10.2017

VIZIUNI ASUPRA MIGRAȚIEI ÎN PROGRAMELE ELECTORALE ALE PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ina FILIPOV,
Catedra Științe Politice și Administrative
Universitatea de Stat “B.P.Hasdeu” din Cahul
inafilipov@gmail.com

Rezumat: În condițiile în care procesele migraționale caracteristice țării noastre generează profunde implicații socio-deografice, politice, economice și culturale, am ales să studiez măsura în care partidele politice, printre obiectivele înscrise în programele electorale, își propun și obiective destinate gestionării fenomenului migrațional. Astfel, articolul respectiv presupune o analiză a programelor electorale ale partidelor politice din Republica Moldova, care au participat la ultimile alegeri electorale, din perspectiva abordării problematicii migraționale.

Cuvinte cheie: fenomenul migrației, procese migraționale, programe electorale, partide politice, diaspora, politici migraționale.

Summary: Under the conditions, that are the characteristics of migration processes of our country generate profound socio-demographic, political, economic and cultural implications, I chose to study the measure, in which the political parties, among the objectives included in the electoral programs, also propose objectives for the management of the migration phenomenon. Thus, this article involves an analysis of electoral programs of the political parties in the Republic of Moldova, who participated in the last electoral elections, in terms of addressing migration issues.

Keywords: the phenomenon of migration, migration processes, electoral programs, political parties, diaspora, migration policies.

În prezent, are loc o creștere continuă a numărului celor care își părăsesc țara cu economie slab dezvoltată și o pronunțată instabilitate politică, emigrând în țările dezvoltate unde există mai multe șanse de valorificare a potențialului uman. Caracterul intens al proceselor migraționale ar trebui să determine executivul, factorii de decizie, partidele politice, pe toți cei care își asumă soarta unei societăți, să găsească modalități de gestionare a acestora. Această situație este caracteristică și Republicii Moldova. Astfel, că intervenția decidenților în procesele migraționale este o necesitate actuală care nu trebuie să îmbrace forma doar a unui discurs politic, ci a unor acțiuni concrete de control a acestor procese, care conduc la serioase schimbări de natură demografică, socială, economică și politică la nivel de

societate. Toate aceste efecte generează probleme de genul intervenției la timp cu măsuri suficiente și eficiente de gestionare a fluxurilor migraționale.

Este absolut necesară intervenția, deoarece, asistăm la o creștere atât a dependenței de migrație, cât și a problemelor implicate de migrație. În ceea ce privește dependența, aceasta este valabilă atât pentru țările de origine, cât și pentru țările de destinație ale migrației. Există comunități, economii naționale care depind semnificativ de sumele de bani trimise acasă de emigranți, în special în țări cu sărăcie cronică, precum este și Republica Moldova. Prin urmare, dependențele pozitive și negative fac ca migrația să fie propria cauză: pe de o parte regiunile de origine sunt dependente de remiteri, pe de altă parte, economiile țărilor de imigrare de profiturile sociale aduse de imigranți. [1, p. 228]

Astfel, migrația se transformă într-o problemă de interes național pentru aproape toate țările implicate în procesele migraționale. Cu această ocazie, referirile la migranți devin din ce în ce mai frecvente în discursul politic – fenomenul migrației este utilizat ca argument instituțional sau electoral pentru legitimarea unor politici (formarea unor agenții guvernamentale, inițierea unor campanii de comunicare, dezbateri publice despre „votul diasporei”). În acest context, tema migrației forței de muncă este treptat încorporată în dezbaterile mai largă privind, pe de o parte, capacitatea sistemelor politico-instituționale de a concepe și gestiona politici specifice, inclusiv pentru promovarea imaginii internaționale a țării.[2, p. 42]

Deci, ne dăm bine seama că elitele politice conștientizează faptul că trebuie să manifeste cât mai mult interes față de migrație în condițiile în care migranții formează un puternic potențial de dezvoltare socio-economică. Unele țări, cu intensă experiență migrațională demonstrează insistent capacitate de gestiune a migrației astfel încât să o transforme în importantă sursă a dezvoltării. Însă, în Republica Moldova, deși există unele acțiuni în acest sens, totuși, acestea nu sunt îndreptate în totalitate spre consecințele negative ale migrației, care, contrar factorului de dezvoltare, generează serioase probleme demografice, pierderea populației apte de muncă, exodul de creiere, copii dependenți de banii trimiși din străinătate, etc. În acest context, ne interesează să stabilim în ce măsură problema migrației se regăsește în programele electorale ale partidelor politice din Republica Moldova și dacă acestea își propun să găsească soluții în rezolvarea ei. Astfel, ne propunem să analizăm programele electorale ale partidelor politice care au participat la ultimile alegeri electorale din perspectiva problemei migraționale.

Nu știm dacă putem afirma faptul că, multe dintre voturile acordate unuia sau altuia dintre partide a fost influențat de gradul de reflectare a problemei migraționale în programele sale electorale, de preocuparea partidelor față alte probleme sociale pe care generează migrația, în condițiile în care partidele care au acumulat un număr mai redus de voturi își manifestă mai intens atitudinea față de problema migrației în programele sale prin sloganele și obiectivele formulate.

Printre altele, votul cetățenilor europeni acordat aleșilor este masiv influențat de viziunea acestora față de migrație, față de politicile de imigrație. Spre exemplu, un studiu realizat de Centrul german de Cercetare „The German Marshall Fund” în campania electorală a candidaților la funcția de președinte a Republicii Franceze, arată că 40 – 45% din cetățenii Franței văd în imigrare o problemă economică, și nu o rezolvare a acesteia. Respectiv, volumul imigranților din ultimii ani a devenit o problemă sensibilă atât pentru cetățeni, cât și pentru executivul francez. Astfel, majoritatea cetățenilor sunt interesați de rezolvarea problemei descrise. Prin urmare, candidații vor convinge electoratul prin obiective clar definite destinate soluționării problemei imigrației. [3, p. 197] Respectiv, în cele ce urmează, vor fi analizate programele electorale în funcție de ordinea în creștere a voturilor acumulate la ultimul scrutin electoral de către partidele politice.

Cunoaștem că ultimile alegeri parlamentare au avut loc la 30 noiembrie 2014, fiind cea de-a VIII-a competiție electorală de acest fel după proclamarea independenței Republicii Moldova. La scrutin au participat 57.28% din alegătorii incluși în listele electorale. Conform rezultatelor finale ale alegerilor din 30 noiembrie 2014, pragul electoral a fost trecut de 5 partide, care au obținut și un număr corespunzător de mandate de deputat: PSRM a acumulat 20.51% dintre voturi (25 mandate); PLDM — 20.16% (23 mandate); PCRM — 17.48% (21 mandate) PDM — 15.80% (19 mandate) și PL — 9.67% (13 mandate). [4]

Pentru desfășurarea alegerilor au fost constituite 2,073 secții de votare, 95 dintre care au fost deschise pe lângă misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova peste hotare. În ziua de 30 noiembrie 2014, la secțiile de votare din străinătate s-au prezentat la vot 73329 alegători, cel mai mare număr de votanți în afara țării, înregistrat în istoria alegerilor democratice din Republica Moldova.[5, p. 20]

După cum este prezentat mai sus, Partidul Liberal (PL) a acumulat 9.67% din voturile exprimate de alegători (13 mandate). Raportat la problema migrației partidul menționat își stabilește drept obiectiv: *Colaborare cu diaspora*. În acest scop și-a propus următoarele [6, p. 13]:

- PL va susține diaspora moldovenilor în menținerea și promovarea identității etnolingvistice, în consolidarea relațiilor cu Republica Moldova;
- va pleda pentru elaborarea mecanismelor alternative care să aibă drept scop convingerea cetățenilor stabiliți permanent în alte state să deschidă afaceri în Republica Moldova;
- va promova un mecanism de identificare și de eficientizare a remitențelor;
- va iniția elaborarea unui Program de încurajare a micului business, în scopul facilitării fiscale a persoanelor care au inițiat afaceri proprii în primii ani de activitate antreprenorială;

➤ va iniția înființarea centrelor de cultură națională în țările de reședință ale diasporei moldovenești, va iniția un program special privind susținerea artiștilor aflați peste hotare, asigurând participarea acestora la diverse evenimente internaționale;

➤ va pleda pentru semnarea și ratificarea de către Republica Moldova a Convenției ONU privind protecția drepturilor tuturor lucrătorilor migranți și a familiilor acestora;

➤ va lansa inițiative unilaterale din perspectiva aflării cetățenilor Republicii Moldova pe teritoriul acestora și atragerii investițiilor străine,

➤ va reevalua și iniția procesul de creare a consulatelor și consulatelor onorifice în regiunile cu un număr mare de cetățeni din Republica Moldova.)

Problematica migrației se regăsește și printre obiectivele de protecție socială a Partidului Liberal. În acest sens își propune:

➤ controlul eficient al migrației externe, menținerea legăturii cu familia și cu Republica Moldova de către migrații moldoveni;

➤ asigurarea protecției cetățenilor R. Moldova aflați peste hotare, inclusiv în scop lucrativ;

➤ elaborarea politicilor de imigrație pentru R. Moldova.

Observăm că viziunea Partidului Liberal asupra migrației este destinată în mod special diasporei, adică moldovenilor care se află în străinătate și politicilor de protecție și susținere a acestora. Astfel că, partidul mai curând acceptă această situație a emigrării continue, decât să urmărească oarecum diminuarea fenomenului migrației.

Un alt partid care a obținut încrederea cetățenilor în volum de 15.80% (19 mandate) este Partidul Democrat din Moldova (PDM). În cazul acestuia, atragie atenție chiar sloganul partidului “Prosperitate pentru oamenii Moldovei – acum, aici, acasă”

Platforma electorală a PDM are la bază o misiune fundamentală [7, p. 6]: *nu în alt ciclu electoral, dar acum, politicile de stat trebuie să fie orientate spre a crea asemenea condiții, care să-i facă pe cetățenii noștri să revină în țară, să fie împreună cu părinții și copiii lor în căminul familiei, să trăiască în tradiția lor, să prospere odată cu creșterea Moldovei!*

➤ PDM va ajuta familiile tinere și pe cele care au mulți copii, va dezvolta țara pentru ca fiecare familie să aibă condiții mai bune de trai aici, acasă.

➤ PDM va lupta ca să țină familiile din Moldova împreună, unite, va veni cu fapte concrete pentru a face ca tot mai puțini moldoveni să fie nevoiți să aleagă între a avea bunăstare și a avea familia unită. Există soluții pentru ca familiile să rămână împreună aici, acasă, în Moldova.

➤ PDM le oferă celor plecați în străinătate șansa de a-și face un rost acasă, în Moldova

Ei afirmă că, știu că nivelul scăzut de trai a dus la emigrarea multor moldoveni, dar cred că acum e timpul să avem politici clare pentru a-i încuraja să revină acasă. Vor susține întregirea familiilor Moldovei prin locuri de muncă mai bine plătite și condiții de trai mai bune în fiecare localitate.

➤ PDM propune ca orice moldovean care se întoarce din străinătate și vrea să investească cel puțin 10.000 de euro într-o afacere acasă să primească un grant nerambursabil de 10.000 de euro pentru investiții suplimentare.

➤ Pentru cei care revin să investească în țară, dar nu știu de unde să înceapă, avem un program special. Vom oferi moldovenilor care doresc să înceapă un business în țară șansa unor cursuri gratuite de consultanță în afaceri.

➤ PDM îi va încuraja pe moldoveni să revină acasă inclusiv prin eliminarea taxelor vamale pentru aducerea în țară a bunurilor agonisite cât timp au fost plecați. Mai avem un pas și vom trece de Parlament această măsură pe care tot noi am inițiat-o!

➤ Fiecare expert în domeniul IT va fi scutit de impozitul pe salariu timp de 1 an, dacă revine în țară. Vom realiza harta locurilor de muncă potrivite pentru ei, în acest domeniu care se află în plină dezvoltare.

➤ PDM va lupta pentru ca absolvenții de studii peste hotare să fie angajați în țară, în funcții potrivite pregătirii lor.

➤ PDM va continua programul PARE 1+1 prin care se atrag în economie remitențele moldovenilor din străinătate. Noi propunem dublarea fondurilor disponibile pentru acest program și prelungirea lui. Dacă din 2010 și până azi acest program a fost accesat de circa 1.200 de moldoveni de peste hotare sau de rudele lor din țară, obiectivul nostru pentru următorii patru ani este de 3.000 de persoane.

Constatăm că obiectivele formulate sunt optimiste, încurajatoare, care, odată realizate ar aduce foarte mulți moldoveni acasă. Suntem convinși că unele obiective se găsesc pe agendele factorilor de decizie, însă politici concrete care să înlăture problema încă nu au fost formulate. Prin urmare, moldovenii continuă să plece peste hotarele țării în căutarea bunăstării.

Partidul care cel mai puțin reflectă problema migrației în programul său electoral este Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM). Acesta a fost votat de 17.48% din cetățeni (21 mandate). Numărul, nu mic, al mandatelor obținute vorbește de faptul că cetățenii sunt interesați și de alte probleme a căror rezolvare o promet în general partidele politice, inclusiv PCRM, nu doar de cea a migrației. Astfel că, PCRM susține în programul electoral că va asigura protecția cetățenilor Republicii Moldova, indiferent de țara în care lucrează. Statul este obligat să le protejeze drepturile. Prin urmare, partidul nu-și asumă diminuarea fenomenului migrațional, ci doar se resemnează cu situația care ne este caracteristică, a emigrării masive a cetățenilor. [8, p. 9]:

Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM) care a acumulat 20.16% (23 mandate), abordează problema migrației indirect, vizând-o doar la obiectivul:

Înainte pentru noi locuri de muncă la sate și orașe! Astfel, PLDM își propune realizarea proiectelor de infrastructură în fiecare sat și oraș din Moldova, care vor genera locuri de muncă bine plătite și vor aduce acasă muncitorii noștri plecați peste hotare. [9, p. 2]:Deci, problema este abordată evaziv, cu dezinteres și fără o viziune clară în soluționarea problemei emigrării.

Ultimul partid la care ne vom referi este Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM). Acesta a acumulat numărul maxim de mandate în Parlamentul Republicii Moldova fiind votat de 20.51% din cetățeni. Referitor la migrație, PSRM consideră că mai mult de 700 de mii de cetățeni ai RM, care lucrează în Rusia, sunt amenințați cu expulzarea în patrie, unde vor completa rândurile șomerilor. [10, p. 3]. Deci, partidul își exprimă doar îngrijorarea că nu vor avea capacitatea să gestioneze numărul potențialilor emigranți, care, în condițiile revenirii ar suplini rândul șomerilor din țară. Respectiv, partidul recunoaște că țara oricum e inundată de probleme, astfel că nu avem nevoie de altele în plus.

Totodată PSRM își manifestă îngrijorarea față de regimul fără vize cu Europa, lăudat atât de mult de guvernare, care, nu prevede angajarea în câmpul muncii în statele europene, iar tentativele de a rămâne în Uniunea Europeană în acest scop presupun deportări și amenzi de mii de euro.

Astfel, PSRM descrie o problemă a condițiilor emigrării sau emigranților și în acest sens își propune protejarea migranților muncitori. Observăm că partidul prezintă interes doar față de cetățenii care aleg să emigreze în Federația Rusă. Argumentul îl găsim în faptul că, mai mult de 2/3 din toți concetățenii noștri aflați peste hotare locuiesc și muncesc pe teritoriul Rusiei. Cetățenii statelor, care aderă la Uniunea Vamală (UV), au drepturi egale depline și garanții sociale, inclusiv la angajarea în câmpul muncii, accesul la instituțiile medicale, achitarea indemnizațiilor sociale, accesul garantat la grădinițe, școli, recunoașterea diplomelor și calificării în oricare dintre statele UV, în care muncesc.

Din start viziunea asupra migrației este incorectă fiind îndreptată doar spre cei care pleacă în Rusia. Dar ce facem cu cei care aleg spațiul UE pentru a emigra? Cum vor arăta politicile migraționale care ar viza susținerea doar a cetățenilor moldoveni aflați în Rusia? Cu ce au greșit în fața autorităților cetățenii care au avut posibilitatea să meargă într-o țară a UE?

Deci, se conturează multe întrebări al căror răspuns, cu certitudine, ar trebui să se găsească printre obiectivele de dezvoltare a celor care astăzi, fie posedă cel mai mare număr de mandate în Parlamentul Republicii, fie sunt importanți factori de decizie.

Un rol important în acest sens trebuie să-l manifeste și guvernul. Dar dacă facem trimitere la *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2016 – 2018* [11, p. 43], constatăm că problema migrației este prevăzută restrâns, inclusă la capitolul „Politici sociale proactive” în cadrul compartimentului „Muncă,

migrația forței de muncă și politici salariale”. Astfel, obiectivele destinate migrației sunt:

1. Dezvoltarea cadrului normativ privind mobilitatea profesională și încheierea acordurilor bilaterale în domeniul migrației de muncă.
2. Dezvoltarea programelor de informare și consiliere a cetățenilor pentru a asigura o mobilitate sigură a cetățenilor.
3. Promovarea și implementarea unui program complex, multidisciplinar și interinstituțional de reintegrare a persoanelor revenite de peste hotare.

În cele din urmă, generalizând obiectivele referitoare la migrație înscrise în programele electorale ale partidelor politice din Republica Moldova, le putem clasifica în două categorii, respectiv, crearea unui minimum de condiții pentru cetățeni ca aceștea să nu aibă motive să plece, și alte obiective vin mai mult să încurajeze și să susțină emigranții și decizia lor de emigrare, inclusiv valorificarea banilor transferați familiilor în țară. Astfel, nu putem afirma că alegătorii, inclusiv diaspora, percep și aleg partidele politice din țara noastră prin prisma migrației sau că obiectivele destinate migranților au influențat foarte mult decizia de a acorda votul unuia sau altui partid politic. Totodată, este îmbucurător faptul că, problema migrației începe să fie percepută, fapt confirmat prin programele electorale analizate. Ori, la alegerile anterioare din 2010 partidele erau orientate spre alte obiective și mai puțin spre migrație.

Deci, spre deosebire de țările europene, afectate de fluxuri masive de imigranți și refugiați, decidenții din Republica Moldova ar trebui să manifeste în continuare îngrijorare față de emigrarea masivă a cetățenilor, indiferent de destinația pe care o aleg.

Referințe bibliografice:

1. Iulia Bejan Volc. Fenomenul migrațional rural. Realități și Perspective. // Revista Etnologie și cultorologie, Volumul XI – XI. – Chișinău, 2012, p. 228
2. Camelia Beciu. Reprezentări discursive ale migranților în *talk-show*-urile politice din România. // Revista română de sociologie, Serie nouă, anul XXIV, nr. 1-2. - București 2013, p.42.
3. Я. Д. Козлова. Решение проблемы иммиграции в программах кандидатов на президентских выборах во Франции 2012 г. // Вопросы истории, международных отношений и документоведения. Сборник материалов X международной молодежной научной конференции. Выпуск 10, Т. Издательский дом томского государственного университета. - Томск, 2014, p. 197.
4. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/2014/>
5. Raport cu privire la rezultatele alegerilor Parlamentului Republicii Moldova din 30 noiembrie 2014, p. 20. Accesibil pe:

- http://cec.md/files/files/raporttotalizarealegeri2014din5decemredactat_5373809.pdf
6. Programul politic al Partidului Liberal, p. 13. Accesibil pe: <http://www.e-democracy.md/files/parties/pl-program-2014-ro.pdf>
 7. Platforma electorală a Partidului Democrat din Moldova, p. 6. Accesibil pe: <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pdm-2014-ro.pdf>
 8. Programul electoral al Partidului Comuniștilor din Republica Moldova, p. 9. Accesibil pe: <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pcrm-2014-ro.pdf>
 9. Platforma electorală a Partidului Liberal Democrat din Moldova, p. 2. Accesibil pe: <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pldm-2014-ro.pdf>
 10. Platforma electorală a Partidului Socialiștilor din Republica Moldova, p. 3. Accesibil pe: <http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-psrm-2014-ro.pdf>
 11. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2016 – 2018, p. 43. Accesibil pe: http://gov.md/sites/default/files/document/attachments/guvernul_republicii_moldova_-_programul_de_activitate_al_guvernului_republicii_moldova_2016-2018.pdf

Prezentat la: 16.10.2017

DIMENSIUNI ACTULE ALE DREPTURILOR SUBIECTIVE PĂRINTEȘTI

ACTUAL DIMENSIONS OF SUBJECTIVE PARENTAL RIGHTS

Andriana CEBOTARI,
Lector universitar, Departamentul drept privat
Facultatea drept, Universitatea de Stat din Moldova
(cebandri@yahoo.com)

Rezumat: Drepturile subiective părintești sunt definite ca drepturile prin exercitarea cărora, în cadrul unei relații dintre părinte și copil, o persoană urmărește constituirea unei descendențe biologice, culturale și patrimoniale, după caz, cât și inițierea și păstrarea relațiilor familiale ori a celor asimilate acestora, între cel care acordă îngrijirea și cel care o primește.

Drepturile părintești reprezintă o instituție juridică veche, care, de rând cu celelalte instituții ale dreptului, a fost supusă modificărilor pe parcursul evoluției sociale. Relațiile sociale privitoare la familie și la raporturile dintre membrii acesteia, în special în ceea ce ține de relațiile dintre părinte și copil, au un puternic fundament natural, însă odată cu evoluția socială, drepturile părintești au suferit transformări importante.

Dacă anterior legătura dintre părinte și copil avea o accepțiune de origine pur firească, la moment raportul de maternitate și paternitate poate fi creat, modificat sau chiar negociat, ceea ce, în mod logic, atrage preocuparea legiuitorului de a institui reguli referitoare la relația dintre părinți și copiii, în vederea socializării dezirabile a celor din urmă, cu racordarea la noile realități socio-economice și culturale. Nu putem omite că potrivit standardelor internaționale, statul urmează să întreprindă toate măsurile pentru a asigura interesul superior al copilului, astfel încât se impune necesitatea păstrării unui echilibru între acest interes superior al copilului și asigurarea drepturilor subiective părintești, ca drept fundamental uman.

În articolul nominalizat, vom încerca să abordăm conținutul drepturilor subiective părintești în accepțiunea clasică a acestora, dar cu ralierea la noile existențe obiective impuse de realitatea curentă.

Cuvinte-cheie: drept subiectiv părintesc, obligație, familie, copil, educație, filiație.

Summary: The subjective parental rights are defined as the rights that are exerted in the framework of a relationship between parents and child, where a person follows the purpose to constitute a biological, cultural and patrimonial descent, and also origination and keeping of family relationships or those

assimilated to them between the person who offers the care and the person who receives it.

The parental rights represent an old institution that was supposed to modifications through history and social evolution, like all the institutions of law. The social relationships regarding family and their members (especially referring to children and parents) have a strong ground, but because of social progress, the parental rights supported significant changes.

If previously the bound between parent and child had a pure natural concept, nowadays maternity and paternity can be created, modified or even negotiated, that logically, provokes the interest of the law-maker to institute rules regarding the relationship between parents and children, with the goal of socialization, connected to new social, economical and cultural realities. We can't ignore that according to international standards, the state has to undertake all the measures to assure the superior interest of the child, so there is the necessity to keep a balance between this interest and ensuring the subjective parental rights, as a basic human right.

In the nominee article, we will strive to approach the classical acceptance of the subjective parental rights, but rallying to the new objective existences imposed by the current reality.

Key-words: *subjective parental right, obligation, child, family, education, lineage.*

În societatea actuală există o mulțime de comunități, care sunt unite prin criterii de diferit ordin: gen de activitate, interes politic, opinie religioasă, mod de viață și multe altele; totuși în orice societate există instituția de care este legată viața fiecărei persoane – familia, care este cea mai răspândită formă de organizare socială. Familia, ca fenomen complex socio-cultural, are o unicătate specifică de a focusa în sine aproape toate aspectele activității umane și ajunge la toate nivelurile de practică socială: de la cea individuală la cea general-istorică, de la materială – la cea spirituală [1].

Relațiile sociale privitoare la familie și la raporturile dintre membrii acesteia au un puternic fundament natural, inclusiv în lumea animală, or, orice ființă cu instinct social structurează raporturile dintre membrii grupului și cele dintre diferitele grupuri, cu regularitate, într-o formă ierarhică. Scopul organizării îl reprezintă creșterea și îngrijirea descendenților, iar omul păstrează această determinare naturală. Astfel, începând cu cele mai vechi norme, se remarcă preocuparea legiuitorului de a institui reguli referitoare la relația dintre părinți și copii, în vederea socializării dezirabile a celor din urmă.

De-a lungul timpului, relația dintre părinți și copii a fost ierarhică, părinții având un drept de dispoziție în ceea ce îi privește pe copii. Fundamentul acestui drept de dispoziție îl reprezintă lipsa capacității de exercițiu a copiilor. Întinderea

acestui drept a variat de-a lungul vremii, de la un absolutism parental la forma actual, iar odată cu evoluția socială, drepturile părintești au suferit transformări importante [2]. Dacă în epoca de început aceste drepturi erau absolute, pe măsură ce societatea a avansat, influența părinților s-a diluat, în lumina reglementărilor internaționale în materie, care promovează interesul superior al copilului în orice situație.

Fiind inițial considerată ca o poziție dată de natură, la momentul actual paternitatea sau maternitatea poate fi creată, variată sau negociată [3], dreptul de a fi recunoscut ca părinte și de a exercita drepturile conexe crescând simțitor ca dimensiune a drepturilor omului.

Ideea că copiii ar putea avea drepturi și că aceste drepturi ar putea fi substanțial diferite de cele ale adulților, este relativ recent apărută în gândirea și practica socio-juridică. Reglementări explicite cu privire la copil și la drepturile sale au apărut ca urmare a creșterii gradului de înțelegere a nevoilor sociologice și psihologice, precum și reglementări cu privire la obligația pozitivă a statului de a interveni sub diferite forme, în anumite circumstanțe.

În zilele noastre, a câștigat definitiv ideea că relația părinte-copil implică nu doar drepturi, ci și obligații; și mai mult, elementul de importanță primordială îl reprezintă protecția minorilor. Legislația modernă, contrar celei existente pe parcursul veacurilor, a pus accentul pe obligațiile, și nu pe drepturile părinților, astfel încât statul tinde să instituie un control tot mai sever asupra modului în care se exercită drepturile părintești și să aplice sancțiuni pentru părinții care nu-și îndeplinesc corespunzător obligațiile față de copii.

Pe de altă parte, unii autori consideră că dreptul părinților la copii nu beneficiază de aceeași atenție ca dreptul copiilor la părinți [4], categoria de drepturi părintești fiind destul de rar explicate clar și limpede în legislație. Se consideră ca fiind o sarcină primordială a legiuitorului realizarea interesului superior al copilului, care este, în primul rând, manifestat prin dreptul necondiționat de a avea părinți și de a comunica cu aceștia, prin urmare, un interes aparte în reprezintă poziția juridică a părintelui și ansamblul de drepturi și responsabilități de care dispune acesta. Atât sub aspect teoretic, cât și sub aspect practic, se atestă o multitudine de ambiguități referitor la categoria de drepturi nominalizate, problemă ce este amplificată de evoluția dinamică a transformărilor sociale și progresul tehnologic.

Menționăm că dreptul părintesc este, în primul rând, un drept natural, adică este înăscut și inalienabil, pe care fiecare individ îl posedă prin natura sa, fără a avea nevoie să îl dețină printr-un act și fără să poată să îl înstrăineze, în timp ce guvernării trebuie să le respecte și să le facă respectate. Totodată, dreptul părintesc este unul subiectiv, ceea ce semnifică că este un drept care nu se datorează nici unei autorități umane, este superior drepturilor (pozitive) stabilite de oameni și care le legitimează pe acestea [5].

În această ordine de idei, dreptul subiectiv părintesc are caracter absolut, deoarece părintele poate avea o anumită conduită, fără a avea nevoie de concursul altor persoane pentru a-l exercita, or, acest drept este unul opozabil tuturor (*erga omnes*), unii autori susținând că dreptul absolut nu întemeiază raporturi juridice, ci instalează doar o stare latentă de a „putea” din punct de vedere juridic și de „a trebui” [6]. Totodată, se consideră că în raporturile juridice de dreptul familiei, relațiile personale joacă un rol diriguitor, iar interesele materiale joacă un rol secundar; mai mult decât atât, drepturile patrimoniale care apar sunt în strictă dependență de cele personale și sunt influențate de cele din urmă.

Drepturile părintești se extind ocazional și asupra patrimoniului copilului, atunci când se întâmplă ca aceștia să posede bunuri personale. Drepturile părintești privind bunurile copilului sau latura patrimonială privește raporturile de drept civil și se poate referi la administrarea bunurilor minorului, reprezentarea legală a minorului sub 14 ani în actele juridice civile și încuviințarea actelor juridice civile ale minorului de 14 ani. Totuși, ținând cont de caracterul legăturii naturale dintre părinte și copil, de fundamentul biologic al acestei relații, este indubitabil că în accepțiunea lor clasică, drepturile subiective părintești sunt nepatrimoniale, adică nu au conținut economic, nu sunt evaluabile în bani, nu sunt cesibile altor persoane prin acte juridice și nu pot fi transmise pe calea moștenirii [7].

Baza biologică a grupului părintesc este una din cheile regimului în care se încadrează, fapt ce generează mai multe caracteristici. În primul rând, persistă o legătură implacabilă de sânge, cea care explică că chiar în caz de separare sau ruptură, dreptul părintesc se agață de această ruptură. Or, există abandon de copii, refuzul de a lua copilul, însă nu există divorț între părinți și copiii [8], căci diferența specifică între legătura de filiație și cea conjugală este indisolubilitatea legăturii de sânge.

Unicitatea acestor relații determină trăsături caracteristice și inconfundabile ale drepturilor părintești, astfel în Codul familiei fiind foarte frecventă coincidența semantică dintre drepturi și obligații – spre exemplu, art. 60 al Codului familiei [8] indică că „părinții *au dreptul și sunt obligați* să-și educe copiii conform propriilor convingeri, indiferent de faptul dacă locuiesc împreună sau separat”. De acest model de „drept-obligație” sunt legate mai multe probleme teoretice și practice, deoarece drepturile reprezintă o categorie antagonistă obligațiilor, ele se exclud reciproc și combinația acestora devalorizează sensul categoriilor nominalizate.

În acest sens, prin prisma abuzului de drept, nu este cert când în prezența modelului „drept-obligație” se realizează un drept și se cauzează un prejudiciu, sau când nu se execută o obligație. În știința dreptului familiei s-au expus poziții care explică într-o oarecare măsură cauzele apariției construcției „drept-obligație” și inevitabilitatea existenței acestora în reglementarea raporturilor juridice de dreptul familiei [9]. Argumentul esențial este necesitatea de a reglementa în mod imperativ relații sociale de o semnificație primordială pentru stat și comunitate și de a stabili

obligațiile de a realiza unele drepturi părintești. Astfel, se atestă situația când dreptul părintelui de a-și educa copilul este extirpat, devine declarativ și formal, prevalând anume *obligația* de a educa.

Uneori o asemenea situație este justificată prin faptul că dreptul de a educa aparține părinților nu vizavi de copil, ci unul față de celălalt (și față de terțe persoane), iar obligația de a educa se manifestă față de descendent, fiind corelativă cu dreptul copilului de a fi educat în familie. Această explicație este puțin mai determinată, însă la moment nu corespunde interpretării literare a Codului familiei, care nu indică destinatarul drepturilor și obligațiilor părintești și nu face diferențieri corespunzătoare în reglementare.

Carența normelor legale actuale de dreptul familiei referitor la legătura de filiație consistă în declararea, dar nu și garantarea unor posibilități și lipsa de control asupra unor îndatoriri. În mare parte, aceasta se datorează sintagmei „drept-obligație”, însă în principal aceasta rezultă din tendința de a include în sfera de reglementare juridică a relațiilor, care după natura lor, nu sunt pasibile de formalizare și influență din exterior, cum ar fi relațiile ce țin de educația copiilor. Întrădăcinând obligația de a educa în mod corespunzător copilul, legiuitorul își asumă o sarcină foarte complicată, de a determina dacă părinții fac tot posibilul pentru a asigura necesitățile standarde ale copilului. Subliniem că educația este un proces complicat, legat de multe împrejurări cu caracter obiectiv și subiectiv, conținutul acestui proces fiind multilateral și nedeterminat, în timp ce formularea unei obligații juridice solicită formalitate maximă și certitudine, or, o obligație incertă e mai rea decât lipsa acesteia.

Este binecunoscut că nu se poate cere rezultatul educației sau atragerea la răspundere pentru lipsa de educația, or, rezultatul acestui proces nu depinde numai de educator, ci și de persoana educată, de mediul în care crește acesta, de terțele persoane cu care comunică copilul, de anumite întâmplări care pot surveni în viața acestuia. Astfel, educația este similară unei prestații aleatorii în dreptul civil, de aceea poate fi controlat însuși procesul de educație (și asta sub aspect pur formal), nu și efectul acestuia.

Din aceste considerente, unii autori [10] consideră că urmează ca drepturile și obligațiile părintești să fie separate, pentru a nu admite eventualitatea survenirii unui abuz de drept. Astfel, se propune de a clasifica în obligații îndatorirea de a întreține copilul, de a asigura acestuia condițiile necesare pentru dezvoltarea corespunzătoare vârstei, de a avea grijă de sănătatea copilului, de a proteja interesele acestuia în organele de stat și alte instituții sau persoane, a asigura posibilitatea copilului de a comunica cu rudele, dacă aceasta nu vine în contradicție cu interesele copilului.

În categoria de drepturi subiective părintești, se propune a include posibilitatea părintelui de a comunica cu copilul său (deoarece nimeni nu poate obliga părintele să comunice cu copilul său împotriva voinței sale), dreptul de a

obține de la oricare organe, instituții sau persoane informația despre copil, dreptul de a alege forma de învățământ a copilului și instituțiile de instruire, ținând cont de opinia și interesul copilului.

Pe de altă parte, unii doctrinari sunt de opinia că în raporturile juridice dintre copii și părinți, drepturile și obligațiile se contopesc, existența dreptului părintesc fiind imposibilă fără existența obligației corelative părintești, deoarece dreptul este asigurat de realizarea obligației [11].

Nu putem omite în acest context că drepturile părintești nu au fost definite nici de legiuitor și nici de doctrină, din pricina sferei largi și neuniforme a acestor noțiuni, fiind enumerate de doctrinari în mod limitativ, incomplet, și sunt în strânsă legătură cu obligațiile părintești de ocrotire a copilului, indiferent de opinia precum că drepturile și obligațiile părintești urmează a fi privite separat.

În literatura de specialitate se indică doar principiile în baza cărora urmează să fie realizate drepturile părintești: 1) părinții trebuie să-și exercite drepturile și să-și îndeplinească obligațiile lor părintești numai în interesul copilului. Conceptul de “interes al copilului” include un interes superior public, căci părinții sunt obligați să crească copilul, îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, de educația, instruirea și pregătirea profesională a acestuia, în conformitate cu capacitățile copilului și posibilitățile părinților; 2) exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părintești se fac sub îndrumarea și controlul efectiv și continuu al autorității tutelare. Aceasta urmărește scopul asigurării unei ocrotiri mai depline a minorului; 3) independența patrimonială în raporturile dintre părinți și copiii lor minori. În sensul că părinții nu au nici un drept asupra bunurilor copiilor și nici aceștia asupra bunurilor părinților, în afară de dreptul la moștenire și întreținere; 4) conținutul ocrotirii părintești nu diferă: cum copilul este din căsătorie, din afara căsătoriei sau din adopție. Acest principiu este o consecință, pe de o parte, a asimilării depline a situației legale a copilului din afara căsătoriei cu cel din căsătorie și, pe de altă parte, a faptului că drepturile și obligațiile părintești trec, prin adopție, asupra adoptatorului; 5) egalitatea părinților privitor la drepturile și obligațiile față de copilul minor, care este un aspect al egalității în drepturi dintre femeie și bărbat [12].

Lipsa unei noțiuni concrete referitoare la „drepturile părintești” și a unei determinări a acestora duce la divergențe de opinii, după cum am exemplificat supra, motiv pentru care ar fi binevenit ca drepturile subiective părintești să fie definite de legislație, ca un complex de drepturi și obligații cu caracter nepatrimonial și patrimonial, care aparține părinților în temeiul provenienței copilului, atestate în mod legal [13]. În accepțiunea cercetătorilor români, drepturile subiective părintești urmează a fi definite ca „fiind drepturile prin exercitarea cărora, în cadrul puterii părintești, o persoană sau o instituție urmărește constituirea unei descendențe biologice, culturale și patrimoniale, după caz, cât și

inițierea și păstrarea relațiilor familiale ori a celor asimilate acestora, între cel care acordă îngrijirea și cel care o primește”.

Drepturile părintești, în accepțiunea actuală a acestora, pe lângă faptul că sunt de obicei tratate ca fiind corelative obligațiilor părintești, au și alte particularități specifice:

- sunt determinate în timp, deoarece aparțin părinților până la atingerea majoratului de către copil (sau odată cu dobândirea capacității de exercițiu depline în legătură cu emancipare; totodată, dacă o persoană care a depășit vârsta de 18 ani este declarată incapabilă, în privința acesteia se instituie tutela, însă raporturile dintre tutore și persoana tutelată sunt distincte celor stabilite între părinte și copil);

- în realizarea acestor drepturi se combină interesele părinților și copiilor, deoarece relațiile dintre acești subiecți au mai mult un caracter firesc și moral, decât juridic, la forța coercitivă a dreptului recurgându-se doar în cazul încălcării drepturilor părinților sau copiilor;

- după cum am menționat mai sus, drepturile părintești sunt concomitent și obligații, părinții nu pot renunța la drepturile lor subiective părintești, însă în mod forțat părinții pot fi obligați să-și îndeplinească obligația de întreținere a copilului, iar în cazul în care nu sunt realizate drepturile nepatrimoniale, poate surveni sancțiunea decăderii din drepturi părintești;

- drepturile părintești aparțin în egală măsură ambilor părinți, art. 16 al Codului familiei consfințind principiul egalității soților, iar art. 62 al aceluiași act normativ indicând că „toate problemele privind educația și instruirea copilului se soluționează de către părinți de comun acord, ținându-se cont de interesele și de părerea copilului”. Acest principiu este definit și în Convenția cu privire la drepturile copilului [14], care în art. 18 consacră ideea potrivit căreia „statele părți vor depune eforturi pentru asigurarea recunoașterii principiului potrivit căruia ambii părinți au responsabilități comune pentru creșterea și dezvoltarea copilului. Părinții sau, după caz, reprezentanții săi legali sunt principalii responsabili de creșterea și dezvoltarea copilului. Aceștia trebuie să acționeze, în primul rând, în interesul suprem al copilului”. Este plauzibil de subliniat în acest context că în unele legislații străine, în cazul în care paternitatea este stabilită pe cale judiciară, aceștia au doar careva obligații, de natură pecuniară, față de copil [15].

Generalizând cele expuse supra, drepturile subiective părintești nu pot fi privite strict prin prisma noțiunii de „drept” sau prin prisma noțiunii de „obligație”, dat fiind faptul că esența lor este determinată de asemenea caracteristici ca limitare în timp, inalienabilitate, existența izvoarelor private și publice, apartenența copilului în egală măsură ambilor părinți, contopirea interesului părinților și copilului.

Drepturile părintești, ca și alte drepturi naturale subiective, din punct de vedere juridic apar din momentul apariției subiectului de drept, adică este inalienabil din momentul nașterii. Posibilitatea de a le realiza este condiționată de

atingerea unei realizări fiziologice, care asigură capacitatea de reproducere. În acest sens, se consemnează că drepturile părintești nu depind de capacitatea de exercițiu, or, înfăptuirea acestora nu poate fi limitată de premise formale sau non-formale.

Ca orice drept subiectiv, dreptul părintesc oferă posibilitatea unui individ concret de a-și realiza dreptul conform propriei convingeri, în limitele și formele prevăzute de legislație. Existența unor asemenea limite predetermină noțiunea de responsabilitate părintească, de luare a copilului fără decădere din drepturi părintești și de decădere din drepturi părintești.

În art. 48 al. (2) al Legii Supreme a Republicii Moldova se regăsește consfințit dreptul femeii și bărbatului la o căsătorie liber consimțită, fiind accentuat și dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor. Totodată, nu se menționează nimic despre dreptul persoanei la maternitate și paternitate, deși, fără îndoială, acesta este unul constituțional.

Dreptul de a fi părinte este unul fundamental în ansamblul drepturilor subiective părintești. Reiterăm că din punct de vedere juridic, acest drept apare odată cu nașterea persoanei. Dreptul național și cel internațional înzestrează copilul cu capacitate de folosință tot din acest moment, însă deoarece raporturile juridice părintești nu pot exista fără a avea obiect, dreptul de maternitate și paternitate poate fi privit ca o unitate formată din două elemente: dreptul de *a deveni părinte* (drepturi reproductive) și dreptul de *a fi părinte* (drepturi părintești), a doua categorie izvorând din prima și fiind determinată de realizarea celei dintâi.

Menționăm că doctrina se limitează la drepturile părintești enunțate de Codul familiei și legislația subsecventă, ignorând drepturile reproductive, ca drepturi părintești viitoare. Acestea sunt exercitate în interesul copilului, deoarece viitorii părinți alocă, prin intermediul drepturilor reproductive, resursele materiale și de afectivitate astfel încât viitorii copii să beneficieze de condițiile optime pe care li le pot oferi. Drepturile reproductive au suferit transformări dramatice în perioada postbelică, datorită progresului tehnologiei medicale. Apariția și folosirea pe scară largă a mijloacelor contraceptive a permis femeilor și, implicit, cuplurilor, să dispună asupra momentului și frecvenței concepției copiilor.

Mijloacele avortive permit existența dreptului de a dispune asupra faptului nașterii copiilor. Aceste două drepturi au fost percepute exclusiv ca drepturi negative, respectiv drepturi prin care pot fi împiedicate apariția și ducerea la termen a sarcinilor nedorite. Progresele medicale au dezvoltat și drepturi pozitive în aceste categorii de drepturi, cum sunt dreptul de a decide conceperea asistată, inclusiv selecția embrionilor, și dreptul de a permite intervenții medicale intrauterine.

Prin urmare, dreptul de a decide asupra concepției copiilor are, deci, două ramuri: drepturile negative ce presupun posibilitatea persoanelor de a împiedica apariția sarcinii; drepturile pozitive, ce presupun posibilitatea persoanelor de a produce apariția sarcinii atunci când, în mod natural, acest fapt nu ar fi fost posibil.

Analiza dreptului de a produce sarcina pe calea reproducerii asistate este deosebit de complexă deoarece conduce la o viziune total diferită față de natura umană. Într-o enumerare pe care progresul științific o lasă deschisă, în această categorie de drepturi sunt incluse dreptul de a practica selecția embrionilor ce vor fi implantați, dreptul de a constitui și păstra embrioni pentru o implantare ulterioară, dreptul de a înstrăina material reproductiv fără a dobândi calitatea de părinte a copilului ce se va naște datorită acestui fapt și dreptul mamei surrogat de a dispune de propriul organism prin punerea la dispoziția altora a facultăților sale reproductive[16].

În acest context, menționăm că dreptul de a crea o persoană prin clonare este supus unui moratoriu internațional, în Europa fiind interzis, potrivit Convenției europene pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane fata de aplicațiile biologiei și medicinei, Convenției privind drepturile omului și biomedicina, semnată la Oviedo la 4 aprilie 1997, și a Protocolului adițional la Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, referitor la interzicerea clonării ființelor umane.

Instituția drepturilor reproductive ale persoanei, care este una recentă nu numai pentru legislația națională, dar și pentru cea internațională, este reglementată prin Legea privind sănătatea reproducerii[17], care conține definiția drepturilor la reproducere, ce sunt configurate ca drepturi bazate pe recunoașterea dreptului tuturor cuplurilor heterosexuale și al indivizilor de a decide liber și responsabil asupra numărului de copii pe care doresc să îi aibă, asupra intervalului dintre sarcini și asupra momentului când vor să aibă copii, precum și dreptul la folosirea metodelor de contracepție, la acces la servicii de calitate de ocrotire a sănătății reproducerii, la educare și informare în acest domeniu. Această definiție o considerăm incompletă, deoarece nu este luat în considerație factorul de sănătate a reproducerii și alte aspecte subiective ale continuității de generații. În fond, actul normativ nominalizat nu dezvăluie esența, conținutul, garanțiile și măsurile de protecție a drepturilor de reproducere a persoanei, astfel încât subiectul respectiv necesită o atenție scrupuloasă atât din partea legiuitorului, cât și din partea doctrinei.

Instituția drepturilor părintești, dimpotrivă, este asigurată de o largă reglementare legală, fiind consacrată în Constituție, Codul familiei și alte acte normative speciale. În contextul analizei drepturilor părintești în dimensiunea actuală a acestora, un interes deosebit îl reprezintă momentul apariției acestora, or, regula de bază indică că drepturile subiective părintești apar în baza atestării provenienței copilului, legiuitorul fiind destul de laconic în descrierea acestui aspect.

Unii autori subliniază că proveniența copilului are valoare juridică doar în condiția în care acest fapt este înregistrat în mod legal și doar după înregistrarea

copilului apar drepturi și obligații corelative între părinți și copil [18]. Alții consideră că nașterea propriu-zisă a copilului naște drepturi și obligații părintești, dacă părinții la momentul nașterii copilului se află în căsătorie [19]. Nu putem fi de acord cu această opinie, or, în acest caz, s-ar face o diferențiere vizibilă între copilul din căsătorie și cel din afara căsătoriei, ceea ce este inadmisibil, or, în ceea ce privește importanța clasificării filiației, după cum copilul este sau nu din afara căsătoriei, se remarcă faptul că dreptul modern a eclipsat în mod progresiv efectele acestei divizări în materia filiației, consacrand principiul potrivit căruia copilul din afara căsătoriei are același statut juridic cu cel al copilului din căsătorie [20].

Potrivit art. 7 al Convenției privind drepturile copilului, copilul se înregistrează imediat după nașterea sa și are, prin naștere, dreptul la un nume, dreptul de a dobândi o cetățenie și, în măsura posibilului, dreptul de a-și cunoaște părinții și de a fi îngrijit de aceștia. Astfel, dacă dreptul copilului la cetățenie este corelativ obligației statului de a-l recunoaște și a-l investi cu complexul de drepturi și garanții, așa și dreptului copilului la nume, la părinți și la protecția din partea acestora este direct proporțional cu drepturile și obligațiile corespunzătoare ale părinților de a-i da un nume copilului, a-l educa și a-i oferi protecție, iar momentul ce dă start apariției acestor raporturi juridice este nașterea copilului.

În sprijinul acestei idei vine și analiza relațiilor sociale corespunzătoare. În special, este recunoscut de colectivitate nu numai dreptul, dar și obligația mamei și tatălui de a purta grijă copilului de la momentul nașterii, indiferent de înregistrarea formală a copilului. Este incontestabil dreptul mamei de a determina condițiile de hrană a copilului, regimului de somn ale acestuia și alte necesități de ordin vital ale copilului. La părăsirea instituției sanitare în care s-a aflat mama și copilul, copilul este înmănat părinților. Pe de altă parte, potrivit art. 67 lit. b) al Codului familiei, părinții pot fi decăzuți din drepturile părintești dacă refuză să ia copilul din maternitate sau dintr-o altă instituție curativă, educativă, dintr-o instituție de asistență socială sau alta similară. Dat fiind faptul că înregistrarea copilului în orice caz se realizează după scurgerea unei perioade de timp de la momentul nașterii, este evident că are loc o recunoaștere factologică a unui șir de obligații și drepturi părintești până la înregistrarea copilului, iar unele drepturi – cum ar fi cel de a alege nume copilului, pot fi exercitate chiar și până la nașterea acestuia.

Determinarea momentului apariției drepturilor subiective părintești din momentul înregistrării nașterii este inadmisibilă și din motiv că însuși înregistrarea are loc, potrivit art. 22 al Legii cu privire la actele de stare civilă [21], prin obligația de a declara nașterea copilului o au părinții sau unul dintre ei, ceea ce semnifică că în acest caz apariția drepturilor părintești ar fi condiționată nu de o realitate obiectivă – nașterea copilului din anumiți părinți, ci de dorința subiectivă a părinților de a-și asuma sau a nu-și asuma obligații părintești.

Astfel, conchidem că înregistrarea nașterii copilului este de asemenea un drept (și totodată, îndatorire) a părinților, iar momentul în care apar drepturile subiective părintești este de fapt cel al nașterii copilului.

Pentru a determina dacă întotdeauna nașterea copilului este temei pentru stabilirea relației juridice cu ambii părinți, este necesar de a elucida conținutul capacității de reproducere și capacității de exercițiu, luând în considerație factorii de ordin biologic și social.

Capacitatea de reproducere nu are legătură cu capacitatea de exercițiu a persoanei, depinzând în principal de starea fiziologică. Până nu demult, o trăsătură specifică a realizării drepturilor reproductive era înfăptuirea acestora doar în comun de către două persoane. Odată cu evoluția tehnologiilor reproductive, existența materiei prime de reproducere a determinat apariția oportunității de realizare a acestui drept de către o singură persoană. În prezent, nici cele mai îndrăznețe pronosticuri științifice nu exclud rolul obligatoriu al femeii în procesul de naștere, motiv din care dezechilibrul de gen referitor la aspectele de reproducere rămâne nesoluționat.

Conceptul actual al drepturilor de reproducere presupune o anumită libertate de a dispune de ele. Legislația națională nu interzice femeii întreruperea sarcinii, dacă această decizie este luată de ea în mod independent. Dat fiind faptul că copilul nenăscut este considerat ca o parte a corpului matern, tatăl copilului nu este în drept să-i determine soarta, nefiindu-i recunoscut nici un drept privind determinarea sau opoziția la avort [22].

Astfel, va fi ilegală orice acțiune a bărbatului îndreptată spre păstrarea sarcinii în lipsa acordului mamei, iar orice înțelegeri preventive referitor la copilul conceput până la nașterea acestuia nu poate fi executată forțat.

Prin urmare, având o identică capacitate de folosință reproductivă, femeia și bărbatul totuși au o diferită capacitate de exercițiu reproductivă, iar dat fiind că dreptul părintesc decurge din capacitatea de reproducere a subiectelor de diferit gen, are specificul său [23].

Apariția raporturilor juridice de filiație este condiționată de nașterea copilului, care, la rândul său, depinde de voința unei singure persoane - a mamei copilului. Tatăl copilului nu este în drept să determine sosirea acestui eveniment. În același timp, mama copilului, ținând cont de progresele tehnico-științifice, poate stabili termenul de concepere, cât și termenul de naștere, în limite rezonabile. Rolul de factor subiectiv materializat în realizarea dreptului de reproducere aparține mamei, astfel încât maternitatea, spre deosebire de paternitate, este întotdeauna un act volitiv conștientizat, iar alegerea reproductivă a mamei este determinată nu atât de realizarea dreptului subiectiv, cât de morală, tradiției, instinct, starea de sănătate.

În lipsa unei legături fiziologice între copil și tată, umanitatea a găsit modalitatea de a o înlocui prin intermediul căsătoriei, or, din punct de vedere istoric, căsătoria servea nu numai drept mijloc de reglementare a relațiilor

patrimoniale dintre soți și rudele acestora, ci și legaliza raporturile juridice dintre tată și copilul născut din căsătorie. În cazul copiilor născuți în afara căsătoriei, această legalizare are loc prin recunoașterea paternității, în baza art. 47 al. (5) Codul familiei, care indică că „paternitatea copilului născut în afara căsătoriei poate fi recunoscută de către tatăl său printr-o declarație comună a acestuia și a mamei copilului, depusă la organul de stare civilă.” Recunoașterea de paternitate are o natură dublă, complexă, fiind un mod de probă-care poate fi contestată în justiție dacă nu corespunde adevărului, și un act juridic [24]- fiind supusă normelor juridice aplicabile acestuia. Așadar, recunoașterea de paternitate este privită în doctrină ca un act juridic unilateral cu caracter personal, care poate fi declarat nul conform criteriilor stabilite pentru nulitatea actelor juridice.

Astfel, dreptul dispozitiv de reproducere al femeii este într-o oarecare măsură echivalat cu dreptul dispozitiv al bărbatului necăsătorit de a-și recunoaște paternitatea, echilibru ce ar fi fost perfect în lipsa instituției de stabilire a paternității, care presupune calea judecătorească și implicația forței coercitive a statului.

Continuând ideea despre capacitatea de exercițiu a părinților, se menționează că unii autori opiniază că deși capacitatea deplină de exercițiu nici pe departe nu este o premisă obligatorie pentru realizarea obligațiilor părintești, pentru realizarea drepturilor părintești aceasta este indispensabilă[25]. În același timp, nașterea unui copil din părinți minori nu atrage după sine atribuirea capacității depline de exercițiu. Astfel, legislația oferă posibilitatea de emancipare în cazul încheierii unei căsătorii, or, art. 20 al Codului civil[26] dispune că minorul dobândește prin căsătorie capacitate deplină de exercițiu, iar faptul de naștere a unui copil de către o persoană care nu a împlinit vârsta de 18 ani nu duce la dobândirea capacității depline de exercițiu, Codul familiei oferind părinților minori dreptul să locuiască împreună cu copilul lor și să participe la educația lui.

Dat fiind faptul că în Codul familiei al Republicii Moldova lipsește definiția capacității familiale, în literatura de specialitate se tratează destul de divers conținutul acesteia. Astfel, unii doctrinari evidențiază în capacitatea familială capacitatea de a fi părinte, care este compusă din câteva elemente: posibilitatea de a avea dreptul de educație, dreptul de a apăra interesele copilului, de a alege forma de învățământ [27].

Referitor la încetarea drepturilor subiective părintești, se citează prevederile art. 58 al. (2) al Codului familiei, care indică că drepturile și obligațiile părinților, cu excepțiile prevăzute de prezentul cod, încetează din momentul atingerii majoratului sau obținerii capacității depline de exercițiu de către copil. În ceea ce ține de posibilitatea încetării drepturilor părintești la inițiativa părintelui, se accentuează că părintele nu poate renunța la drepturile părintești.

Totodată, în litigiile de decădere din drepturi părintești, ținându-se cont de interesul superior al copilului, recunoașterea formală a acțiunii privind decăderea

din drepturile părintești nu constituie temei de decădere din drepturile părintești fără a fi analizată prin prisma temeiurilor legale de decădere din drepturile părintești și prin faptul că părintele prezintă pericol pentru copil, iar în conformitate cu art. 60 alin. (5) Cod de procedură civilă, instanța nu va admite renunțarea reclamantului la acțiune, nici recunoașterea acțiunii de către pârât, nu va admite tranzacția între părți dacă aceste acte contravin legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului[28].

Unica modalitate legală în această ordine de idei este consimțământul dat de către părintele biologic pentru adopție în baza art. 23 al Legii privind regimul juridic al adopției [29], care este o manifestare de voință a părintelui; spre deosebire de aceasta, decăderea din drepturi părintești survine ca o sancțiune pentru neexecutarea obligațiilor părintești, care nu depinde de voința părților.

O mare parte din doctrinari susțin că este necesară introducerea unor norme legale ce ar permite dreptul de a renunța la drepturile părintești, pentru a evita situația când părintele în mod conștient încalcă legislația și acționează împotriva interesului superior al copilului, pentru a fi scutit de obligațiile părintești [30].

Deși există unele progrese vizibile în ceea ce ține de reglementarea drepturilor subiective părintești, se atestă că totuși datorită transformărilor de ordin social, cultural, tehnologic, dreptul actual al familiei cunoaște noi dimensiuni ale drepturilor părintești, inexistente anterior, pe care legislația le tratează foarte puțin, iar doctrina le abordează extensiv și ambiguu.

Astfel, pe lângă dreptul de reproducere, despre conotația inovativă a căruia am menționat mai sus, dezbateri aprinse provoacă și dreptul de a dispune asupra unor caracteristici fizice ale viitorilor copii. Selecția embrionilor după sexul acestora apare ca o practică discriminatorie, interzisă de lege, iar determinarea unor caracteristici eugenice ale viitorilor copii nu sunt însă reglementate. De asemenea, există posibilitatea diagnosticării embrionilor din punctul de vedere al existenței unor maladii sau pur și simplu al probabilității apariției, în cursul vieții, a unor afecțiuni, motiv pentru care părinții pot decide, pe acest criteriu, embrionii pe care să îi selecteze pentru implantare și pe cei destinați distrugerii. Astfel, apare întrebarea dacă urmează să i se permită părintelui să stabilească, din punct de vedere al rasei, caracteristicile viitorului său copil, în cazul în care are loc inseminarea in vitro.

Un alt drept subiectiv părintesc discutabil este dreptul de a dispune de organismul copiilor, pe care doctrinarii îl definesc ca dreptul persoanei de a dispune de embrionii produși, dreptul de a preleva organe din corpul copilului, dreptul de a dispune asupra păstrării sau înlăturării sarcinii minorei și dreptul de a dispune asupra donării organelor copilului aflat în moarte clinică. Embrionii pot fi produși nu doar în vederea concepției unui copil, ci și pentru cercetare ori în scopuri medicale. Dreptul de a preleva organe din corpul copilului se poate exercita

exclusiv din cauză de forță majoră, pentru a salva viața unei persoane și fără să aducă atingere dreptului la viață al donatorului sau fără să îl greveze de un handicap.

Un alt semn de întrebare apare în situația în care copilul se opune prelevării de organe sau țesături, or, voința acestuia nu poate înfrântă, indiferent de vârstă și de dobândirea sau nu a capacității de exercițiu.

Soluția este identică în cazul dreptului de a dispune asupra păstrării sau întreruperii sarcinii minorei. Părintele care poartă grijă copilului are un drept limitat de dispoziție, restrâns la posibilitatea de a acorda sfaturi copilului și de a-și da acordul pentru instituția medicală, în numele copilului, însă nu împotriva voinței minorului. Astfel, legea privind sănătatea reproducerii indică în art. 6 al. (6) că în cazul minorilor cu vârsta până la 16 ani, consimțământul benevol pentru obținerea serviciilor de ocrotire a sănătății reproducerii este exprimat atât de minor, cât și de reprezentantul legal al acestuia. În cazul când este imposibil de a obține consimțământul reprezentantului legal al minorului și când serviciile medicale sunt indicate pentru a păstra viața și sănătatea acestuia, este suficient consimțământul său benevol. În această situație, decizia este luată în mod consultativ de către prestatorii de servicii, în interesul superior al minorului, în conformitate cu actele normative ale Ministerului Sănătății. Totodată, se atrage atenția că legea nu oferă soluția pentru situația în care voința minorului nu corespunde cu cea a părintelui.

Un alt drept care trezește discuții este dreptul de a dispune donarea organelor copilului aflat în moarte clinică, care este un drept părintesc prin aceea că, în virtutea legăturilor de familie, părinții pot salva viața sau sănătatea altuia, dând în acest fel o semnificație destinului tragic al copilului lor și asigurând păstrarea amintirii sale de către străinul beneficiar. Totodată, acest drept poate fi exercitat ca drept negativ, de opoziție la donarea de organe ale copilului lor, dispunând asupra păstrării integrității sale trupești.

Un aspect contestabil al realizării drepturilor subiective părintești îl reprezintă dificultatea de a determina întinderea noțiunii de „interes superior al copilului” și de a percepe situația când părinții acționează în interesul copilului sau în detrimentul acestuia. În legislația Republicii Moldova, acest aspect a fost lăsat la dispoziția organelor statului, or, art. 61 al. (3) al Codului familiei indică că în cazul existenței unor conflicte de interese între părinți și copii, autoritatea tutelară este obligată să numească un reprezentant pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului.

Totodată, în opinia unor autori, în tendința de a reglementa cât mai minuțios aspectele ce țin de relația părinte-copil, statul se implică depășit în această categorie de relații. Astfel, reiterăm, autoritatea tutelară este investită să soluționeze litigiile în cazul în care părinții nu găsesc numitor comun referitor la educația copiilor, instanța de judecată stabilește domiciliul copilului minor, în alte cazuri, impune sancțiuni părinților, fie prin decădere din drepturi părintești, fie prin

luare a copilului fără decădere din drepturi părintești, și , în final, tot organele statului instituie tutela și curatela. Astfel, în unele accepțiuni, evoluția rolului statului în supravegherea drepturilor părintești este considerată ca exagerată, fiind accentuată o tendință de intervenție a statului în viața intimă a familiei [8]. Pe de altă parte, nu poate fi lăsată exercitarea drepturilor subiective părintești la libera discreție a părinților, or, părintele nu întotdeauna își realizează dreptul cu bună-credință, iar segmentul social de relații părinte-copil este unul prea important pentru a putea fi lăsat fără monitorizare din partea statului.

De asemenea, se atestă aspecte teoretice și practice problematice datorită congruenței dintre latura juridică și morală în realizarea drepturilor părintești și a celor corelative din partea copiilor, raporturile nominalizate fiind guvernate în primul rând, de sentimente de afecțiune. Un exemplu elocvent în acest sens este reflectat de Codul Civil al României, care în art. 485 reglementează „datoria de pietate”, fără a recurge la nici o sancțiune.

În virtutea celor expuse supra, se menționează că drepturile subiective părintești, deși au un puternic fundament natural și determinare firească, în contextul transformărilor socio-culturale actuale necesită o reglementare continuă, or, acestea dobândesc noi dimensiuni și noi semnificații, ce urmează a fi tratate cu diligență corespunzătoare pentru a asigura o reglementare concordantă și eficientă a acestora.

Referințe bibliografice:

1. Игнатушенко С.Е. К вопросу о влиянии института семьи на формирование личности в социуме, În: Общество и право, 2011, N.5 (37), p. 331.
2. <http://drept.ucv.ro/RSJ/images/articole/2006/RSJ4/A06RaduBrailanu.pdf> (vizitat 08.12.2016).
3. Boele-Woelki K., *Transnational families and new concepts of parentage*, 5th Conference of the Commission on European Family Law, Family Law and Culture in Europe: Developments, Challenges and Opportunities, Univeritatsclub Bonn e. V. Bonn, August 29-31, 2013, p. 46.
4. Singer A, *The right of child to parents*, 5th Conference of the Commission on European Family Law, Family Law and Culture in Europe: Developments, Challenges and Opportunities, Univeritatsclub Bonn e. V. Bonn, August 29-31, 2013, p. 47
5. Odina A, Drepturile omului ca drepturi subiective care traduc în ordinea juridică principiile naturale ale justiției, București : Asociația PRO VITA, 2013, p. 14.
6. Ungureanu O, Drept civil. Introducere, ediția VII, București: Rosetti, 2002, p. 62
7. Buzdugan C, Clasificarea drepturilor subiective civile, În: Fiat Iustitia, Facultatea de Drept, Cluj-Napoca, 2012, p. 16.

8. Cordoș A, Autoritatea părintească în lumina noului Cod civil, Autoref. tezei de dr. drept, Sibiu 2013.
9. Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316-XIV din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.47-48/210 din 26.04.2001.
10. Антокольская М.В. Семейное право: Учебник Москва 1996, 221 p.
11. Поротикова О.А. Проблема злоупотребления субъективными гражданскими правами, Москва: Волтерс Клувер, 2007, VII, 245 p.
12. Кумановская А, Права и обязанности родителей по воспитанию детей в семейном праве, Autoref. tezei de dr. drept, Moscova 2005.
13. V. Cebotari “Dreptul Familiei”, Ediția a II revăzută și completată, Chișinău, 2008, p. 196.
14. Волкова Т.В. О некоторых аспектах понятия родительских прав, Молодой ученый N.3 (83), februarie 2015, p. 630-632.
15. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului adoptată la 29 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.90. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993.
16. Воробьева Л.В, Семейное право Российской Федерации: учебное пособие, Тамбов: Тамбовский гос. Тех. Ун. 2009 , p. 84.
17. Legea privind sănătatea reproducerii a Republicii Moldova LEGE Nr. 138 din 15.06.2012 În: Monitorul Oficial din 28.09.2012, Nr. 205-207 , Nr : 673.
18. Бруй М.Г. Семейное право: учебно-методический комплекс, Minsk, МИУ, 2005, 151 p.
19. Нечаева А.М. Семейное право: учебник, 3-е изд, Москва, Юрист, 2005, 327 p.
20. Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei din 15.10.1975 Ratificată prin Legea nr.722-XV din 07.12.2001.
21. Legea privind actele de stare civilă Nr. 100 din 26.04.2001 În: în Monitorul Oficial Nr. 97-99 art Nr : 765 din 17.08.2001.
22. Marea Britanie, Paton vs. British Pregnanz Advisory Service Trustees and another [1979] QB 276, [1978] 2 All ER 987 și C vs. S [1978] 1 All ER 1230.
23. <http://center.gov.by/nauchnaya-i-analiticheskaya-rabota/publikatsii-rabotnikov-tsentra/kommentarii-zakonodatelstva/roditel-skie-prava-i-obyzannosti-v-ko/> (vizitat la 06.12.2016).
24. Filipescu A.I. „Filiația firească și filiația prin adopție”, București, ALL BECK, 2002, 143 p.
25. Антокольская М.В. Семейное право: Учебник Москва 2010, 336 p.
26. Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002 În: Monitorul Oficial Nr. 82-86 din 22.06.2002, Nr : 661
27. Манукян А.С. Семейное право: учебный курс, Москва, МИЭМП, 2011, 250 p.

28. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM cu privire la practica judiciară de examinare a pricinilor civile privind decăderea din drepturile părintești din 17.11.2014
29. Legea privind regimul juridic al adopției Nr. 99 din 28.05.2010, În: Monitorul Oficial Nr. 131-134, Nr : 441 din 30.07.2010, intrată în vigoare la 30.01.2011.
30. Тарусина Н.Н. Вопросы теории семейного права и гражданского процесса, Москва, 2001, 168 p.

Prezentat la: 20.02.2017

NOȚIUNI GENERALE PRIVIND ACTUL ADMINISTRATIV FISCAL

Olesea BLAȘCU, lector universitar,
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *In its activity, the tax authorities, as a component part of the state administrative bodies, issue specific legal acts, which take the form of tax administrative acts.*

The legislation of Republic of Moldova and the doctrine do not provide a notion of what the fiscal administrative acts are. In this context we have proposed as a research prototype Romania's legislation in this field.

Mijloacele de acțiune ale autorităților administrației publice sunt formele concrete prin care administrația publică își îndeplinește misiunea de organizare a aplicării și de aplicare în concret a legii, precum și de prestare, respectiv organizare a prestării serviciilor publice. [1, p.1]

În activitatea sa, organele fiscale, ca parte componentă a organelor administrative de stat, emit acte juridice specifice, care îmbracă forma de acte administrativ fiscale.

Legislația Republicii Moldova și nici doctrina nu oferă o noțiune a ceea ce reprezintă actele administrativ fiscale. În acest context ne-am propus ca prototip de cercetare legislația României în acest domeniu.

Potrivit Codului de Procedură Fiscală al României art. 1 pct. 1 definește noțiunea de de act administrativ fiscal și reglementează: “*Actul administrativ fiscal - actul emis de organul fiscal în exercitarea atribuțiilor de administrare a impozitelor, taxelor și contribuțiilor sociale, pentru stabilirea unei situații individuale și în scopul de a produce efecte juridice față de cel căruia îi este adresat*”[2].

Simpla denumire de acte administrative fiscale ne conduce la idea că în încercarea de definire a lor este necesar să pornim de la noțiunea de act administrativ.

Noțiunea "act administrativ" este reglementată în art. 2 din Legea contenciosului administrativ care prevede că *actul administrativ este o manifestare juridică unilaterală de voință, cu caracter normativ sau individual, din partea unei autorități publice în vederea organizării executării sau executării în concret a legii* [3].

O definiție mai amplă în acest sens o oferă Curtea Supremă de Justiție în Hotărîrea nr. 10 din 30.10.2009 pct. 2 prin care explică că ținînd seama de prevederile Legii contenciosului administrativ și de Rezoluția (77) 31 Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei "Cu privire la protecția individului față de actele

autorităților administrative", adoptată de la 28 septembrie 1997, *actul administrativ poate fi definit ca fiind un act unilateral, cu caracter normativ sau individual, adoptat sau emis de către o autoritate publică sau de o persoană privată împuternicită prin lege sau printr-un act administrativ, în mod unilateral, în baza și în vederea exercitării legii, pentru nașterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice de drept administrative* [4].

Prof. A. Iorgovan definește actul administrativ ca *acea formă juridică principală a activității organelor administrației publice, care constă într-o manifestare unilaterală și expresă de voință de a da naștere, a modifica și a stinge drepturi și obligații, în realizarea puterii publice, sub controlul principiului de legalitate al instanțelor judecătorești* [5, p.24].

Această manifestare unilaterală de voință, chiar dacă apare în contextul realizării puterii publice, presupune asigurarea unui echilibru ce implică respectarea intereselor private legitime, a drepturilor conferite de lege destinatarului actului administrativ fiscal, precum și asigurarea condițiilor necesare exercitării de către instanțele judecătorești a controlului de legalitate a actului administrativ. În acest context, natura unilaterală a actului administrativ fiscal are ca rezultată reglementarea condițiilor de emitere, comunicare, precum și a modalităților de asigurare a opozabilității acestuia.[6, p.8]

Un alt aspect important de subliniat se referă la faptul că, potrivit legiuitorului român, actul administrativ fiscal emană de la organul fiscal [2, art.41], care este definit în art.129 alin.(1) Cod Fiscal al RM: "*Organ fiscal* – autoritate a Serviciului Fiscal de Stat: Inspectoratul Fiscal Principal de Stat de pe lângă Ministerul Finanțelor, inspectoratul fiscal de stat teritorial și/sau inspectoratul fiscal de stat specializat aflate în subordonarea Inspectoratului Fiscal Principal de Stat de pe lângă Ministerul Finanțelor. Noțiunea "inspectoratul fiscal de stat teritorial" este identică cu noțiunea "organ fiscal teritorial". Iar din prevederile art.133 intitulat "Atribuțiile organului fiscal" desprindem că în activitatea sa organul fiscal este obligat să emită acte administrative. [7]

Faptul că actele administrativ fiscale sunt emise de către organele fiscale întărește dubla funcție a acestora de acte administrative și fiscale, în același timp.[8, p.67]

Pentru a face o concluzie în vederea determinării noțiunei de act administrativ fiscal vom face trimitere la definiția formulată de Adrian Fanu-Moca, și anume: *Actul administrative fiscal este manifestarea de voință a organelor fiscale făcută în exercitarea funcției de administrare a creanțelor fiscale, în scopul de a produce efecte juridice, adică de a stabili, modifica sau stinge drepturi și obligații fiscale, a căror realizare este garantată prin posibilitatea de a recurge la forța de constrângere a statului, în condițiile prevăzute de dreptul pozitiv* [9, p.108]

Din definiția sus-menționată desprindem următoarele *trăsături caracteristice ale actului administrativ fiscal*:

– *Actul administrativ fiscal reprezintă o manifestare unilaterală de voință a emitentului său.* Această particularitate a actului administrativ fiscal este importantă din perspectiva delimitării actelor administrative de faptele administrative. Una dintre cele mai importante consecințe ale acestei delimitări vizează dreptul contribuabilului de a contesta actele administrative fiscale .[10, p.116]

– *Actul administrativ fiscal este emis în regim de putere publică,* el fiind emanația voinței organului fiscal ca subiect în raporturi juridice ce presupun exercițiul autorității publice. Din această trăsătură derivă obligativitatea actelor administrative fiscale și executarea lor din oficiu.[9, p.109]

– *Actul administrativ fiscal are un regim juridic specific,* fiind emis în cadrul unei proceduri legale de administrare a creanțelor fiscale evocă, pe de o parte, faptul că organul fiscal acționează în chiar îndeplinirea menirii sale, adică în cadrul oricăror etape ale diferitelor proceduri de administrare fiscală stabilite de legea procedural-fiscală, iar pe de altă parte, că se va supune exigențelor procedurale pe care legea le prescrie pentru procedura de administrare specifică în cadrul căreia este emis. Această trăsătură ne facilitează deosebirea actului administrativ fiscal atât față de noțiunea gen a actului administrativ de autoritate, cât și față de alte categorii de acte unilaterale emise de celelalte autorități publice.[10, p.193-194; 9, p.109]

– *Actul administrativ fiscal este un izvor formal specific al raportului juridic fiscal,* în sensul că este întotdeauna emis *în legătură cu nașterea, modificarea sau stingerea unor raporturi juridice fiscale,* evidențiază scopul specific pentru care această specie de act administrativ este emis, sau dimpotrivă, în cazul în care nu este emis împiedică producerea efectelor pe care legea le prevede în privința relațiilor sociale pentru a deveni exact raportul juridic fiscal pe care aceasta îl prevede, astfel încât devine necesară urmarea căii contenciosului administrativ fiscal pentru a obține un asemenea efect.[10, p.194; 11, p.63]

– *Actul administrativ fiscal este o specie de act administrativ,* care evocă o serie de noțiuni conceptual cîștigate în dreptul administrativ și unanim acceptate, nemaifiind nevoie deci să evidențiem separat în cadrul definiției actului administrativ fiscal că este o manifestare de voință în scopul de a produce efecte juridice, unilaterală și în regim de putere publică, emis sub controlul de legalitate al instanțelor judecătorești.[12, p.117-118; 10, p.193]

– *Actul administrativ fiscal are un pregnant conținut patrimonial.* Adeseori, în literatura de specialitate s-a arătat faptul că dreptul finanțelor publice s-a desprins din dreptul administrativ preluând componenta patrimonială a acestora, ceea ce determină și diferența fundamentală ce apare între actele administrative și cele administrative fiscale. Primele au, în principiu, caracter nepatrimonial, în timp ce celelalte, dimpotrivă, au un pronunțat caracter patrimonial.[8, p.67-68]

Pentru a fi valabil actul administrativ fiscal trebuie să îndeplinească cumulativ patru condiții.

Reieșind din faptul că legislația Republicii Moldova nu reglementează expres condițiile de valabilitate ale actului administrativ fiscal, vom face reroare la condițiile de valabilitate ale actului administrativ de autoritate stabilite de prof. I. Santai, în ipoteza că acestea pot fi aplicate actului administrativ fiscal:

- actul să fie emis de organul competent și în limitele competenței sale;
- actul să fie emis în forma și cu procedura prevăzute de lege;
- conținutul actului să fie conform normelor legale;
- actul să corespundă scopului legii [13, p.47].

Actul să fie emis de organul competent și în limitele competenței sale. Pentru a fi valid, actul administrativ fiscal trebuie să fie emis cu respectarea competenței organului fiscal. În acest sens, art.129 alin.(1) Cod Fiscal în definiția dată organului fiscal specifică că autoritatea Serviciului Fiscal de Stat are următoarea structură și competență: Inspectoratul Fiscal Principal de Stat de pe lângă Ministerul Finanțelor, inspectoratul fiscal de stat teritorial și/sau inspectoratul fiscal de stat specializat. O altă prevedere legală, ce ține să evidențieze competența teritorială a organelor fiscale se regăsește în art.8 alin.(2) lit. b): Contribuabilul este obligat să se pună la evidență la organul fiscal în a cărui rază își are sediul stabilit în documentele de constituire (înregistrare) și să primească certificatul de atribuire a codului fiscal. În Instrucțiunea privind evidența contribuabililor este specificat suplimentar că evidența subdiviziunilor fără statut de persoană juridică amplasate în altă parte decât sediul contribuabilului din care face parte este ținută de către inspectoratul fiscal de stat teritorial la care persoana este înregistrată, prin atribuirea fiecărei subdiviziuni a codului acesteia.[14, pct.6]

Potrivit pct.56 al Instrucțiunii cu privire la evidența contribuabililor în cazul în care contribuabilul este calificat ca “contribuabil mare”, inspectoratul fiscal de stat teritorial va transmite dosarul contribuabilului Direcției Generale Administrarea Marilor Contribuabili a IFPS, care după primirea dosarului va fi responsabilă de executarea prevederilor capitolelor IV, V, VI, VII și VIII ale prezentei Instrucțiuni.

În scopul completării celor menționate specificăm Ordinul IFPS nr. 267 din 14.04.2011 care prevede că agenții economici – mari contribuabili, selectați potrivit criteriilor prevăzute în anexă, sînt administrați de Direcția marilor contribuabili a Inspectoratului Fiscal Principal de Stat. [15, pct.4]

Transferul competenței teritoriale a organului fiscal are loc în condițiile legii, în baza acordului dintre contribuabil și organul fiscal teritorial competent.

Actul să fie emis în forma și cu procedura prevăzute de lege. Raportat la aspecte de formă, se aplică regula formei scrise, condiție cerută *ad validitatem*, actul administrativ fiscal avînd caracter autentic.[16, p.268]

Codul de Procedură Fiscală al României în art.43 alin.(1) prevede că actul administrativ fiscal se emite în scris, pe suport hârtie sau în formă electronică.

Conținutul actului să fie conform normelor legale. Alin.(2) al aceluiași articol reglementează elementele obligatorii ale conținutului actului administrative fiscal:

- denumirea organului fiscal emitent;
- data la care a fost emis și data de la care își produce efectele;
- datele de identificare a contribuabilului sau a persoanei împuternicite de contribuabil, după caz;
- obiectul actului administrativ fiscal;
- motivele de fapt;
- temeiul de drept;
- numele persoanelor împuternicite ale organului fiscal, potrivit legii;
- semnătura persoanelor împuternicite ale organului fiscal, potrivit legii, precum și ștampila organului fiscal emitent;
- posibilitatea de a fi contestat, termenul de depunere a contestației și organul fiscal la care se depune contestația;
- mențiuni privind audierea contribuabilului.

Lipsa cel puțin a unui element sus-menționat atrage nulitatea actului.

Comunicarea actelor administrativ fiscale. În tradiția legislativă în materie procesual-fiscală, comunicarea se face prin remitere sub semnătură, prin scrisoare recomandată cu confirmare de primire, prin alte mijloace și prin publicitate.[17, p.24]

Codul Fiscal al RM nu reglementează modalitățile de comunicare a actelor administrativ fiscale, de aceea vom face referire la prevederile art.47 Cod de procedură fiscală al României, care considerăm că prezintă o abordare exhaustivă:

” (2) *Actul administrativ fiscal emis pe suport hârtie se comunică contribuabilului/plătitorului ori împuternicitului acestora, la domiciliul fiscal, direct, dacă se asigură primirea sub semnătură a actului administrativ fiscal, sau prin poștă, cu scrisoare recomandată cu confirmare de primire.*(3) *Actul administrativ fiscal emis în formă electronică se comunică prin mijloace electronice de transmitere la distanță ori de câte ori contribuabilul/plătitorul a optat pentru această modalitate de emitere și de comunicare.* (4) *În cazul în care comunicarea potrivit alin. (2) sau (3), după caz, nu a fost posibilă, aceasta se realizează prin publicitate.* “

Actul administrativ fiscal produce efecte din momentul în care este comunicat contribuabilului. Cu titlu de exemplu putem da prevederile art.252 alin.(1) Cod Fiscal al RM:” *Persoana vizată în decizia asupra cazului de încălcare fiscală urmează să o execute în termen de 30 de zile din data pronunțării.*”.

Efectuarea comunicării actului administrativ fiscal este deosebit de importantă întrucât, în caz contrar actul nu îi este opozabil contribuabilului. De asemenea, data de la care se face comunicarea actului reprezintă data de la care organul fiscal poate pretinde executarea creanței stabilite în sarcina contribuabilului chiar prin cuprinsul actului administrative fiscal. [8, p.69]

Actul să corespundă scopului legii. Scopul unui act administrativ fiscal nu poate fi decât concordant cu scopul general al legislației fiscale, și anume acela de a realiza o impunere legală și echitabilă. Orice act administrativ care se află în disonanță cu scopul legii este un act ilegal, ceea ce atrage nulitatea acestuia, cu sancționarea funcționarului vinovat în cazul încălcării abuzive a atribuțiilor de serviciu[9, p.135]

În urma analizei efectuate supra venim cu următoarele propuneri de *lege ferenda*:

1. De completat art.129 Cod Fiscal cu noțiunea de act administrativ fiscal în următoarea redactare: “*Actul administrativ fiscal - actul emis de organul fiscal în exercitarea atribuțiilor de administrare a impozitelor, taxelor și contribuțiilor sociale, pentru stabilirea unei situații individuale și în scopul de a produce efecte juridice față de cel cărui a îi este adresat*”

2. De introdus în Codul Fiscal în Titlul V. Administrarea fiscală un *Capitol* cu denumirea *Actele emise de organele fiscale* cu prevederi ce s-ar referi la:

- a) forma și conținutul actului fiscal;
- b) comunicarea actului administrativ fiscal;
- c) opozabilitatea actului administrativ fiscal;
- d) nulitatea actului administrativ fiscal;
- e) anularea, desființarea sau modificarea actului administrativ fiscal
- f) îndreptarea erorilor materiale din actul administrativ fiscal.

Bibliografie:

1. Dacian Dragos, Ana Ranta, Elemente de drept administrative, Suport de curs universitar 2011/2012, file:///C:/Users/User2015/Downloads/ C-Actul-administrativ.pdf (vizitat la 07.05.2016)
2. Legea nr. 207/2015 privind Codul de procedură fiscală al României, Ultima actualizare : Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 50 din 27 octombrie 2015 https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/cod_procedura/Cod_Procedura_Fiscala_cu_norme_2016.htm (vizitat la 27.04.2016)
3. Legea nr. 793 din 10.02.2000 contenciosului administrative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 57-58 din 18.05.2000
4. Hotărîrea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Cu privire la practica aplicării de către instanțele de contencios administrativ a unor

- prevederi ale Legii contenciosului administrativ nr.10 din 30.10.2009, Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr.7-8, p.4
5. Iorgovan Antonie, Tratat de drept administrative, vol.II, București: All Beck, 2002, 680 p.
 6. Sărmășanu (Zidaru) Violeta. Crangă Cosmin, Modalități de emitere și de comunicare a actelor administrative fiscale. adaptare la necesitățile societății modern, RFPC nr. 11-12/2014, p.8-13,
http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/revista_nou/2014/Articol_RFPC_11_12_2014.pdf (vizitat la 27.04.2016)
 7. Lege Codul Fiscal nr. 1163-XIII din 24.04.1997, republicat În: Monitorul Oficial al R.Moldova, ediție specială din 08.02.2007
 8. Oneț Cristina. Procedura fiscală, București: Lumina Lex, 2006, 200 p.
 9. Fanu-Moca, Adrian. Contenciosul fiscal, București: C.H.Beck, 2006, 458 p.
 10. Dascălu, Daniel. Tratat de contencios fiscal, București: Hamangiu, 2014, 1031 p.
 11. Șova, Dan. Drept fiscal, București: C.H.Beck, 2011, 368 p.
 12. Dascălu, Daniel. Explicațiile teoretice și practice ale Codului de procedură fiscal, București: Rosetti, 2005, 581 p.
 13. Santai, Ioan. Drept administrative și știința administrației, Cluj-Napoca: Risoprint, 2004, 484 p.
 14. Ordinul IFPS nr.229 din 02.05.2012 Instrucțiunea cu privire la evidența contribuabililor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 99-102 din 25.05.2012
 15. Ordinul IFPS nr. 267 din 14.04.2011 cu privire la organizarea activității de administrare a marilor contribuabili agenții economici. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 70-73 din 29.04.2011
 16. Costea, Ioana Maria. Curs de drept financiar, ed.a II-a, ed.Hamangiu, București, 2015, 314 p.
 17. Costea, Ioana Maria. Comunicarea actelor administrativ fiscale. Aspecte particulare, Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza” Iași tomul LIX, Științe juridice, 2013, nr. 1, p.19-33, https://laws.uaic.ro/files/docs/articole/2013/volII/02_IoanaCostea2013.pdf (vizitat la 28.04.2016)

Prezentat la : 15.10.2017

ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII ÎN CADRUL DOCUMENTĂRII INFRAȚIUNILOR DE CORUPȚIE, RISCURI ȘI OPORTUNITĂȚI

**Ion COVALCIUC, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova**

Rezumat: *Corupția în ultima perioadă este percepută nu doar de către guvernare ci și de întreaga societate ca fiind cauza tuturor relelor. În consecință la moment se fac anumite eforturi în combaterea acestui fenomen, mijloacele utilizate fiind dintre cele mai diversificate și deseori scuzabile doar ca să fie atins efectul scontat. Un loc aparte în instrumentarul de combatere a corupției îl ocupă activitatea specială de investigație, motiv din care ni-am propus a analiza atât oportunitățile cât și riscurile pe care le comportă utilizarea măsurilor speciale de investigații în combaterea acestui fenomen.*

Cuvinte cheie: *corupere pasivă; corupere activă; probă; provocare; practică judiciară; mijloace de probă; măsuri speciale de investigații; activitate specială de investigații, drept procesual penal.*

Summary: *In the last time, corruption is perceived not only by the government but also by the entire society as being the cause of all evil. It's time to make specific efforts in the fight against this phenomenon, by using diversified and often excusable methods only to be achieved the expected effect. A special place in the toolkit of anti-corruption, occupies the special investigative activity, the reason of which we proposed to analyze both the opportunities and the risks that it carries the use of special measures of investigation in the fight against this phenomenon.*

Keywords: *passive corruption; active corruption; challenge; challenge; judicial practice; methods of proof; special investigation measures; special activity of investigations, the criminal procedural law.*

Practic au devenit notorii atât efectele negative ale corupției cât și necesitatea combaterii acestui flagel, dificultățile legate de investigarea genului reselectiv de infracțiuni fiind la fel cunoscute și dezbătute nu doar în literatura de specialitate. În acest sens oportunitățile oferite actorilor implicați în combaterea infracțiunilor de corupție odată cu adoptarea Legii privind activitatea specială de investigații nr. 59, din data de 29.03.2012, nu pot fi decât salutate, totodată de rînd cu oportunitățile oferite de cadrul legal menționat acesta comportă și anumite riscuri. Riscuri pentru evidențierea cărora am decis să purcedem inițial la analiza unelor aspecte ale infracțiunilor de corupție în actuala reglementare, inclusiv a modalităților de fapt pe care acestea ar putea să le îmbrace, și respectiv impactul activității speciale de investigații în identificarea și depășirea riscurilor evidențiate.

Coruperea pasivă așa cum este definită în textul art. 324 Cod penal constă în pretinderea, acceptarea sau primirea, personal sau prin mijlocitor, de către o persoană publică sau de către o persoană publică străină de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin, pentru sine sau pentru o altă persoană, sau acceptarea ofertei ori promisiunii acestora pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acțiuni în exercitarea funcției sale sau contrar acesteia.

Coruperea activă a fost definită de către legiuitor în art. 325 Cod penal ca fiind promisiunea, oferirea sau darea, personal sau prin mijlocitor, unei persoane publice sau unei persoane publice străine de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin, pentru aceasta sau pentru o altă persoană, pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acțiuni în exercitarea funcției sale sau contrar acesteia[1].

Concomitent același articol prevede și o cauză specială de exonerare de răspundere penală pentru persoana care a promis, a oferit sau a dat bunuri ori servicii enumerate la art.324 Cod penal în conformitate cu textul legal persoana este liberată de răspundere penală dacă bunurile fie serviciile i-au fost extorcate sau dacă persoana s-a autodenunțat neștiind că organele de urmărire penală sînt la curent cu infracțiunea pe care a săvîrșit-o.

Așa după cum rezultă din textele de lege menționate pe de o parte liberarea de răspundere penală survine necondiționat în următoarele situații;

- Fie că bunurile ori serviciile au fost extorcate,
- Fie persoana s-a autodenunțat pînă a afla că infracțiunea săvîrșită este cunoscută de către organele de urmărire penală.

Deși în literatura de specialitate procedeul respectiv utilizat de către legiuitor a fost destul de amănunțit analizat fiind considerat a fi o măsură de politică penală orientată spre combaterea corupției care de cele mai dese ori poate îmbrăca forme latente [2, p. 137], acesta nu a fost lipsite și de anumite critici temeinicia cărora este greu de pus la îndoială. Într-o altă opinie V. Dongoroz, consideră că cauza respectivă de nepedepsire are menirea de a preveni săvîrșirea infracțiunii de luare de mită prin crearea pentru cel care ar fi ispitit să ia mită o temere că va fi denunțat [3, p. 144]. În consecință nici importanța descoperii infracțiunilor latente, nici prevenția comiterii acestora care de altfel reprezintă și unul din scopurile mediate ale legii în conformitate cu prevederile art. 2 Cod penal, nu poate fi trecută cu vederea, totodată metodele de atingere a acestora în contextul realităților noastre necesită o abordare destul de complexă, iată de ce considerăm că clauzele de impunitate existente la moment pe lângă scopul salutar pot provoca și anumite riscuri o parte din care tindem să le evidențiem în continuare.

În contextul celor relatate este suficient de importantă analiza felului în care procedeul respectiv de politică penală este utilizat în practica autohtonă de

combateră a corupției, cu scoaterea în evidență a riscurilor pe care acesta le comportă, inclusiv sub aspect criminologic.

Din start o simplă analiză comparativă a textelor legale care incriminează coruperea pasivă și cea activă scoate în evidență corespondența acțiunilor ce compun laturile obiective a infracțiunilor. Astfel acțiunilor de pretindere, acceptare sau primire la care se adaugă cea de acceptare a ofertei ori promisiunii prevăzute la art. 324 Cod penal îi corespund acțiunile de promisiune, oferire sau dare prevăzute la art. 325 Cod penal, conform autorului I. Nastas, între coruperea pasivă și coruperea activă există o legătură strânsă, acestea fiind infracțiuni care, în principiu, prezumă participarea la săvârșirea lor cel puțin a două persoane – a celui care corupe și a celui care se lasă corupt [4, p. 28]. Or făcând o abstracție de la caracterul penal al faptelor analizate, s-ar putea afirma că forma clasică a coruperii așa cum ea este reglementă în legea penală reprezintă un raport juridic bilateral conținutul căruia este compus din „dreptul” unei persoane de a pretinde, cere sau și „obligația” de a primi, și „obligația” și, sau „dreptul” celui alt subiect de a da, oferi sau promite. Considerăm evidențierea acestor detalii de o importanță majoră, or problema pe care ni-am propus-o spre dezbateră rezultă pe de o parte dintre raporturile ce pot fi stabilite subiecții respectivi iar pe de altă parte și nu mai puțin important este identificarea inițiatorului „tranzacției”, precum și „obligația”, în care urmează a fi angajată persoana publică.

În acest sens dacă pentru forma clasică a coruperii active, clauza de nepedepsire pare a fi destul de justificată, aici fiind întru totul de acord cu autorii S. Brînză și V. Stati, care afirmă că rațiunea stabilirii acestui temei de liberare de răspundere penală rezidă și în faptul că acesta ar putea servi drept mijloc eficient de combatere a faptelor reunite sub denumirea marginală de corupere pasivă [5. P 882], atunci pentru formele *atipice* pe care coruperea activă le poate îmbrăca mai ales în condițiile realităților noastre, clauza respectivă poate deveni nu doar contraproductivă, ba chiar din contra ar putea stimula fenomenul corupției, pe de o parte prin ispitirea ce li se poate crea anumitor categorii de persoane să corupă în vederea soluționării problemelor cu care se confruntă, după care să denunțe fapta comisă pentru a beneficia de clauza de nepedepsire. În consecință persoanele în cauză obținând nu doar rezolvarea anumitor problemelor dar și fiind la adăpost consecințele nefavorabile pentru fapta comisă, organele implicate în combaterea corupției fiind satisfăcute de obținerea unor rezultate pozitive în domeniu combaterii corupției, unica persoană sacrificată urmînd a fi subiectul activ al coruperii pasive cît și desigur membrii societății care înțeleg să-și soluționeze problemele în mod onest. Situația fiind și mai gravă atunci cînd serviciile procurate de la persoana publică nu sunt tocmai legale. În aceeași ordine de idei revenind la opinia expuse mai sus de către V. Dorongoz, privind efectul preventiv al clauzei de impunitate care rezidă în renunțarea persoanelor publice de a-și vinde serviciile de teama că v-or fi denunțați, s-ar putea obiecta că legiuitorul pune accentul doar pe

descurajarea unuia dintre subiecții implicați în „tranzacție”, în schimb fiind mult mai tolerant cu persoana care procură serviciile, astfel am putea ajunge la situația de inechitate în care primii sunt supuși unor interminabile „ispite”, create de încercările de a determina să devină corupți din partea categoriei favorizate.

Pe de altă parte însă legiutorul prin formularea actuală a clauzei de nepedepsire a pus practic pe același cântar atât persoana de la care s-au extorcat bunuri, servicii, privilegii etc. cât și persoana care a dat, oferit fie promis toate acestea fiind „*de bună credință*” și pentru procurarea unor servicii publice legale, la care de altfel avea tot dreptul cu persoana care fie a obținut prin acțiunile menționate anumite servicii ilegale, s-au a inițiat acțiunile de corupere pentru soluționarea mai lejeră a unor situații legale. Pentru ultima categorie de persoane nefiind valabil nici unul dintre motivele autodenunțării identificate de către autorii S. Brînză și V. Stati, - căința, *pentru că de fapt persoana nu regretă cele comise*, teama de a fi pedepsită *deoarece recurgerea la autodenunțare reprezintă anume mijlocul de eschivare de la răspunderea penală*, răzbunarea asupra persoanei corupte care nu și-a respectat promisiunea *deoarece de fapt aceasta a fost respectată și de altfel a constituit scopul coruperii*[5, p. 883].

În consecință situațiile descrise mai sus fiind de natura în loc să asigure la atingerea scopului legii penală să producă viceversa ori altfel spus o situație tragicomică când fenomenul corupției reale nu mai constituie obiectul de interes al organelor abilitate cu combaterea acestui flagel, iar „corupția controlată”, este capabilă nu doar să satisfacă interesele subiecților implicați în comiterea și cercetarea faptelor respective, dar și a societății în ansamblu, creînd senzația unei autosatisfacții obținute în combaterea acestui tip de infracțiuni.

Pentru o mai bună înțelegere a celor relatate, ar fi binevenită analiza modalităților alternative pe care le poate îmbrăca acțiunea prejudiciabilă a coruperei active, în acest sens apelînd la aceiași autori S. Brînză și V. Stati care deosebesc:

1. Promisiunea unei persoane publice sau unei persoane publice străine de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin;
2. Oferirea unei persoane publice sau unei persoane publice străine de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin;
3. Darea unei persoane publice sau unei persoane publice străine de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin;

După cum este lesne de observat acțiunea în cazul coruperii pasive poate îmbrăca una din formele enumerate promiterea, oferirea sau darea. În conformitate cu prevederile Hotărîrii Plenului CSJ a RM din data de 24.12.2014, nr. 11, **Promisiunea**, în sensul art.325 alin.(1) CP, reprezintă făgăduiala, angajamentul pe care corupătorul și-l asumă față de eventualul corupt, de a-i transmite ultimului în viitor – într-un termen determinat sau nedeterminat – remunerația ilicită, dacă ultimul va acționa în sensul dorit de corupător.

Promisiunea se poate realiza verbal, în scris sau în orice alt mod perceptibil pentru a ajunge la cunoștința destinatarului. De asemenea, promisiunea poate fi expresă sau implicită ori chiar aluzivă. Chiar dacă foloasele promise pot să nu fie determinate sub aspectul calității și cantității, promisiunea trebuie să fie serioasă și nu vagă sau imposibil de realizat.

În cazul promisiunii, inițiativa provine de la corupător, constituind un act unilateral al acestuia. De aceea, pentru aplicarea răspunderii în conformitate cu alin.(1) art.325 CP, nu contează dacă destinatarul promisiunii o acceptă sau o respinge.

Oferirea, în sensul art.325 alin.(1) CP, presupune prezentarea, etalarea, înfățișarea de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin persoanei publice sau persoanei publice străine.

Ca și în cazul promisiunii, inițiativa oferirii aparține corupătorului, fiind un act unilateral al corupătorului. De aceea, pentru aplicarea răspunderii conform alin.(1) art.325 CP, nu importă dacă destinatarul oferirii o acceptă sau o respinge. Este suficientă realizarea oferirii de către corupător.

Oferirea trebuie să implice un caracter precis, concretizat într-o acțiune efectivă, reală, nu însă imaginară. Este suficient ca oferirea să fie inteligibilă pentru persoana interesată, care, cunoscând nuanțele relevante, să fie în situația de a-i înțelege semnificația.

Oferirea poate fi precedată de promisiune, dar, într-un asemenea caz, infracțiunea se consumă odată cu formularea promisiunii, oferirea constituind fapt epuizat. Totuși, reieșind din materialitatea faptei, oferirea deja presupune o promisiune. Dacă promisiunea și oferirea sunt simultane, oferirea absoarbe promisiunea și o depășește, cele două activități suprapunându-se, astfel încât cele comise se consumă din momentul prezentării, etalării, înfățișării de bunuri, servicii, privilegii sau avantaje sub orice formă, ce nu i se cuvin persoanei publice sau persoanei publice străine.

Darea, în sensul art. 325 alin.(1) CP, constituie înmînarea, remiterea, predarea efectivă a remunerației ilicite de către corupător către persoana publică sau persoana publică străină.

Spre deosebire de promisiune sau oferire, darea este necesarmente bilaterală, adică implică acțiunea corelativă de primire a remunerației ilicite, acțiune săvârșită de persoana publică sau persoana publică străină[7, p. 315].

Astfel doar una dintre modalitățile alternative ale coruperii active implică un răspuns din partea persoanei publice și anume cel de primire a remunerației ilicite aceasta îmbrăcînd forma unei dări, care ar fi de neînchipuit fără acțiunea alternativă de primire din partea persoanei publice. În rest acțiunile de promisiune și oferire fiind acțiuni unilaterale se consumă odată cu săvîrșirea acestora indiferent de atitudinea persoanei publice. În consecință dacă e să raportăm clauza de impunitate din perspectiva celor menționate, atunci raționamentul aplicării acestei măsuri de

politică penală în scopul combaterii fenomenului corupției cel puțin pentru variantele unilaterale ale acțiunilor de corupere pasivă, în situațiile în care persoana publică nu s-a lăsat coruptă pare a fi lipsită de sens. Or pe de o parte odată ce persoana publică nu a fost coruptă, nu este clar de ce ar trebui să beneficieze de clauza de impunitate cel care a încercat să corupă, iar pe de altă parte utilizarea instrumentului respectiv pentru situațiile menționate poate avea varii efecte numai nu combaterea corupției, odată ce unicul actor implicat în această activitate se dovedește a fi anume cel care beneficiază de clauza de nepedepsire, și care în acest fel nu doar că pare a fi în mod nejustificat liberat de răspundere, dar ar putea căpăta și o anumită imunitate dacă nu stimul în a continua să corupă. Mai mult combaterea fenomenului corupției prin încercarea de a descuraja doar unul dintre actorii implicați în această activitate la fel pare a fi inechitabilă, iar situațiile de felul celor descrise nu doar că nu ar descuraja corupătorul, dar ar putea să-l încurajeze la această activitate. În consecință ori de câte ori remunerațiile ilegale vor fi acceptate de către persoana publică și se ajunge la acțiunea de „dare”, tranzacția poate urma cursul său natural până la consumare, în caz însă că „oferirea” și „promisiunea” sunt refuzate de către persoana publică, celui care corupe pentru a nu fi tras la răspundere penală nu-i rămâne decât să se autodenunțe primul.

Nu în ultimul considerăm de principiu deosebirea dintre existența fie simularea acțiunilor ce compun latura obiectivă a infracțiunii de corupere activă, or nu pot fi considerate identice acțiunile persoanei care înțelege obținerea anumitor prestații de la agentul public fără ca în acest scop să promită, să ofere or să dea careva remunerații ilegale, ci doar dorește să creeze o atare impresie sau altfel spus duce persoana publică eroare cu privire la natura reală a intențiilor sale pe care nu intenționează să le realizeze, cu persoana care realmente promite oferă or să dea anumite remunerații ilegale. S-ar putea spune că în primul caz, de fapt nu se promite, oferă sau dă ci doar se creează o simulare privind comiterea acestor acțiuni, iar serviciile publice de fapt nu sunt procurate de către printr-o remunerație ilegală ci sunt obținute prin înșelăciune care este realmente imboldul în determinarea persoanei publice să comită corupere pasivă. Pornind de la la ideia că de fapt persoana nu corupe ci înșală subiectul activ al coruperii pasive în mod logic apare întrebarea despre necesitatea aplicării în asemenea situații a prevederilor art. 325 al. 4 Cod penal, or de fapt clauza de impunitate nu poate acoperi situațiile în care nu s-a comis coruperea activă ci doar crearea aparenței acesteia. Totodată în asemenea cazuri nu poate fi trecut cu vederea efectul acestor acțiuni simulatorii, inclusiv sub aspectul impactului pe care îl pot avea asupra persoanei publice și care îl poate determina pe acesta nu doar la comiterea infracțiunii de corupere pasivă ci și în unele cazuri la comiterea altor acțiuni ilegale inclusiv infracțiuni, rezultatul cărora îl constituie scopul acțiunilor persoanei care corupe. În consecință acțiunile

provocatorii menționate mai sus ar urma să primească un tratament juridic adecvat, fără a putea beneficia de clauza de impunitate.

După cum am menționat mai sus o a doua condiție pentru aplicarea prevederilor prevăzute la art. 325 al. 4 Cod penal așa cum este menționată în literatura de specialitate ține de momentul în care are loc autodenunțarea aceasta urmînd a avea loc pînă persoana a aflat, că infracțiunea săvîrșită este cunoscută de către organele de urmărire penală[1]. În mod analogic acest aspect este tratat și în Hotărîrea Plenului CSJ a RM din data de 24.12.2014, nr. 11, în conformitate cu care liberarea de răspundere penală pentru comiterea infracțiunilor de corupție este posibilă pentru persoana, care a promis, a oferit sau a dat bunuri ori servicii enumerate la art.324 CP, respectiv la art.326 CP, în oricare din următoarele două ipoteze:

- 1) aceste bunuri sau servicii i-au fost extorcate;
- 2) această persoană s-a autodenunțat, neștiind că organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea pe care a săvîrșit-o.

În ipoteza autodenunțării, pentru a opera dispoziția de la art.325 alin.(4) CP ori cea de la art.326 alin.(4) CP, este necesar a se respecta condițiile stabilite la art.264 CPP. Nu contează motivele autodenunțării: căința, teama de a fi atras la răspundere penală, răzbunarea asupra persoanei corupte care nu și-a respectat promisiunea etc.

Liberarea de răspundere penală în baza dispoziției de la art.325 alin.(4) CP ori de la art.326 alin.(4) CP urmează a fi confirmată prin ordonanță de refuz în pornirea urmăririi penale, din care ar rezulta că autodenunțarea a fost făcută în circumstanțele în care organele de urmărire penală nu sunt la curent cu această faptă sau neștiind că organul de urmărire penală este la curent cu infracțiunea pe care a săvîrșit-o.

În ipoteza în care nu sunt îndeplinite cerințele liberării de răspundere penală, făptuitorii infracțiunilor de corupție care au contribuit activ la identificarea celorlalte persoane implicate în comiterea actelor de corupție ori care au recunoscut vinovăția, în acord cu art.76 alin.(1) lit.f) CP, vor beneficia de atenuarea pedepsei penale.

Instanțele de judecată vor reține că spre deosebire de autodenunțul corupătorului și al cumpărătorului de influență care antrenează liberarea de răspundere penală, autodenunțul coruptului și a traficantului de influență va avea relevanță doar la individualizarea pedepsei în sensul atenuării acesteia (art.76 alin.(1) lit.f) CP)[6].

Aspectul pe asupra căruia ne propunem să atragem atenția în continuare este cel al „bunei credințe” persoanei care se autodenunță, după cum rezultă din cele relatate fiind posibile două situații, fie că organul de urmărire penală nu era la curent cu fapta comisă, fie că corupătorul nu cunoștea că organul de urmărire

penală este la curent cu această faptă, în caz contrar clauza de nepedepsire neputînd opera, autodenunțarea constituind doar o circumstanță atenuantă.

Totodată, după cum rezultă atît din cele relatate în Hotărîrea Plenului CSJ, cît și din prevederea legii penale, nu este relevant momentul în care a apărut intenția de a se autodenunța acesta putînd să apară nu doar ulterior comiterii infracțiunii, dar și în ipotezele descrise mai sus în care corupătorul fie că simulează acțiunea de corupere fie că o comite intenționînd din start să se autodenunțe. Altfel spus ceia ce diferențiază tratamentul juridic aplicat corupătorului, ține de extorcarea remunerației ilicite fie de autodenunțarea în necunoștință de cauză că fapta de corupere este cunoscută organelor de urmărire penală. Situația creată din aplicarea aceluiași tratament pentru toate situațiile descrise mai sus indiferent de buna credință a persoanei, pe lîngă deficiențele enunțate comportă și anumite riscuri mai ales legate de aplicarea măsurilor speciale de investigații în investigarea cazurilor de corupție.

Riscuri la care de altfel într-un mod mai sumar se referă și Hotărîrea Plenului CSJ, nr. 11, din data de 24.12.2014, în conformitate cu care la cercetarea infracțiunilor de corupție, instanțele vor ține cont de prevederile art.30 alin.(6) al Legii privind activitatea specială de investigații, nr.59 din 29.03.2012[9], potrivit căroră, investigatorului sub acoperire i se interzice să provoace comiterea de infracțiuni. Aceasta implică sarcina verificării atente a materialului probator administrat, astfel încît să prevină o condamnare a inculpatului care a acționat ca efect al provocării din partea agenților statului sau, după caz, din partea persoanelor private care acționează sub supravegherea agenților statului, întrucît ar exista riscul ca acuzatul să fie lipsit din start de dreptul la un proces echitabil, prin aceasta încălcîndu-se art.6 §1 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului[6].

O opinie analogică formulată pe baza practicii CtEDO, este expusă și de către D. Makbraid, și care se rezumă nu doar la obligativitatea instanțelor de judecată să verifice de fiecare dată existența unei provocări la comiterea infracțiunii mai ales cînd aceasta a fost invocată de către părți, dar și în cazul constatării provocării să adopte soluția de rigoare în conformitate cu jurisprudența CtEDO, indiferent de poziția persoanei inculpate[7].

Este lesne de înțeles că calitatea de investigator sub acoperire așa cum subiectul respectiv a fost tratat în Hotărîrea Plenului CSJ o poate avea doar corupătorul, iar sarcina agenților statului ar fi să asigure excluderea oricăror provocări din partea acestuia, provocări ce ar fi de natură să determine activitatea infracțională a persoanei publice, iar existența acestora exclude caracterul penal al faptei.

Poziția analogică doar că cu privire la tratamentul juridic aplicat celui care corupe a fost adoptată de către legiuitorul român, care în conformitate cu prevederile art. 255 Cod penal român a prevăzut că darea de mită nu constituie

infracțiune atunci când mituitorul a fost constrâns prin orice mijloace de către cel care a luat mita [7, p. 315]. În literatura de specialitate aceasta fiind considerată o cauză specială de excludere a caracterului penal al faptei întemeiat pe lipsa de vinovăție a făptuitorului[8].

În argumentarea tezei cu privire la provocare CSJ face referire la jurisprudența CtEDO, în conformitate cu care se va reține o provocare ori de câte ori organele de urmărire penală nu se limitează la a cerceta în mod pasiv activitatea infracțională, ci exercită o asemenea influență asupra persoanei vizate, încât să determine săvârșirea infracțiunii, care fără această intervenție nu ar fi fost săvârșită, cu scopul de a constata infracțiunea, respectiv de a obține probe și de a declanșa urmărirea penală (hot. *Teixeira de Castro contra Portugaliei*, 9 iunie 1998, §§38, 39). Investigarea activității infracționale nu este realizată într-o manieră pasivă, dacă: acuzatul s-a angajat în comiterea actelor de corupere la inițiativa agenților statului sau, după caz, a persoanelor private care acționează sub supravegherea agenților statului, fiind ținta unor solicitări asidue din partea acestora; nu există nici o dovadă că acuzatul a mai comis alte infracțiuni, în special infracțiuni legate de corupție (hot. *Ramanauskas contra Lituaniei*, 5 februarie 2008, §67). Activitatea de provocare la acte de corupere trebuie să implice forme concrete de instigare, susceptibile de a genera sub aspect intelectual luarea unei decizii de a comite infracțiunea. Provocarea poate consta în: rugăminți insistente, promisiuni false, solicitări repetate bazate pe simpatii personale, amenințări etc.

Generalizând asupra jurisprudenței CtEDO în materie (hot. *Teixeira de Castro contra Portugaliei*, 9 iunie 1998; hot. *Ramanauskas contra Lituaniei*, 5 februarie 2008; hot. *Khudobin contra Rusiei*, 26 octombrie 2010; hot. *Sandu contra Moldovei*, 11 februarie 2014 etc.), se reține existența provocării la acte de corupere, dacă sunt întrunite următoarele condiții cumulative:

- acțiunea presupusă ca act de corupere tinde să fie probată prin solicitarea care provine de la o persoană ce avea sarcina să descopere infracțiunea sau când există o determinare directă la comiterea unui act de corupere din partea unui denunțator;

- lipsesc indici obiectivi că fapta ar fi fost săvârșită fără această intervenție (în special, nu au fost realizate acte de pregătire, ba mai mult ca atât, persoana nu a fost dispusă să comită acte de corupere înainte de contactul cu agenții statului sau, după caz, cu persoane private care acționează sub supravegherea agenților statului);

- nu există suspiciuni obiective că persoana ar fi implicată în acte de corupție înainte de implicarea agenților statului sau, după caz, a persoanelor private care acționează sub supravegherea agenților statului.

Orice declarație că acuzatul a fost provocat la săvârșirea actelor de corupție urmează a fi analizată de către instanțele de judecată în hotărârile sale și este sarcina acuzării să demonstreze că nu a fost o provocare. Instanțele urmează să

evalueze dacă acțiunile provocatorului privat au avut efectul provocării și dacă infracțiunea putea fi comisă fără intervenția provocatorului[7, p. 315].

Astfel deși nu doar CSJ ci și CtEDO, reține provocarea ca fiind o acțiune ilegală, existența căreia exclude existența infracțiunii de corupere pasivă, nu există nici un motiv pentru impunitatea corupătorului, care de altfel în situațiile de genul celor enunțate, pare a fi ori singur ori împreună cu agenții statului unici actori implicați într-o activitate deliberată de determinare a persoanelor publice să comită acte de corupție. Or altfel spus contrar logicii aceștia nu doar că tolerează ci mai mult provoacă comiterea infracțiunilor de corupție, indiferent de modalitățile alternative în care are loc această activitate. În consecință odată ce nu doar al nivel național provocarea este recunoscută a fi o activitate contraproductivă în procesul de combatere a corupției, iar modalitățile la care ni-am referit mai sus s-ar înscrie în această categorie, răspunsul la întrebarea dacă pot beneficia persoanele respective de clauza de impunitate nu poate fi decât negativ. De altfel ar fi lipsită de sens liberarea de răspundere penală a persoanei care s-a autodenunțat cu privire la comiterea unui act de corupție atâta timp cât felul în care acesta a acționat de unul singur fie sub controlul agenților statului exclude caracterul penal al faptelor comise de către persoana publică. Iar pe cale de consecință tratamentul juridic prevăzut în actuala construcție legislativă a art. 325 al. 4 Cod penal, nu răspunde nici pe departe realităților existente, urmînd a fi modificat corespunzător, astfel încît de clauza de impunitate să beneficieze doar persoanele care corespund criteriilor „bunei credințe”, și respectiv ar exclude posibilitatea liberării de răspunderea penală pe acest criteriu a persoanelor care prin comportamentul lor au provocat comiterea actelor de corupție. Concomitent considerăm oportun extinderea tratamentului juridic aplicat de către legiuitorul român pentru mituitor în situația în care acesta a fost constrîns să dea mită și cu privire la persoana publică cînd a comis fapta în aceleași condiții.

Referințe bibliografice:

1. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.985, 18.04.2002, în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129/1012
2. C. Rătescu, „Comentariu, Cod penal adnotat”, vol. II, București, 1937, p. 137.
3. V. Dorongoz și colaboratorii „Explicații teoretice al Codului penal român”, vol. IV, Editura Academiei Române, 1971, p. 144
4. I. Nastas, „Coruperea pasivă și coruperea activă în reglementarea legislației penale a Republicii Moldova”, Teză de doctor în drept, Chișinău, 2009, p. 28.
5. S. Brînză, V. Stati, „Tratat de drept penal” partea specială Volumul II, Chișinău, Tipografia Centrală, 2015, p 882.
6. Hotărîrea Plenumului CSJ a RM din data de 24.12.2014, nr. 11 „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție //Buletinul CSJ a RM 5/4, 2015”.

7. Д. Макбрайд *«Права человека и уголовный процесс»*, Совет Европы, 2011, ст. 315.
8. Cod penal al României, editura C.H. Beck, București 2006
9. Gh. Nistoreanu, A. Boroî, I. Molnar, V. Dobrinou, I. Pascu, V. Lazăr, *„Drept penal, partea specială”*, București 1999, p. 359.
10. Legea Republicii Moldova nr. 59, 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații, în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 113-118/373, 08.06.2012.

Prezentat la 23.02.2017

VIAȚA PRIVATĂ PRIN PRISMA CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN CAZURILE MOLDOVENEȘTI

Alexei CROITOR, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova
Departamentul Drept Internațional și European
email: croitor.al@gmail.com

Rezumat: Prezenta lucrare aduce în evidență câteva cazuri împotriva Republicii Moldova examinate la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în care au fost invocate încălcarea articolului 8 din Convenție. Am prezentat deciziile și argumentarea Curții. A fost analizate și prezentate chestiunile cheie care au fost abordate pe parcursul executării deciziilor prin analiza rapoartelor și comunicărilor prezentate de Guvernul Republicii Moldova la Comitetul de Miniștri a Consiliului Europei. Am urmărit evoluția modificărilor legislației și practicii naționale care a survenit în rezultatul adoptării acestor hotărâri ale Curții.

Cuvintele –cheie: Curtea Europeană a Drepturilor Omului, articolului 8, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Comitetul de Miniștri, viața privată, executarea hotărârilor, satisfacția inechitabilă, unificarea practicii.

Summary: In this article we analyzed some cases against the Republic of Moldova examined at the European Court of Human Rights concerning violation of the Article 8 of the Convention. Brief report of Court assessments and merits were done. Also we present brief analyses of the main points raised during executions of the decisions which were topic of reports and communications presented by Government of Moldova to the Committee of Ministries of the Council of Europe. Also, evolution of legislation and judiciary practice under these decisions were presented.

Keywords: European Court of Human Rights, article 8, European Convention of Human Rights, Committee of Ministries, private life, execution of decisions, equitable compensation, practice unification.

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (în continuare Convenția), încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 [1] a fost ratificată de Republica Moldova la 24.07.97 și a intrat în vigoare la 21.08.1997 [2].

Din 1997 până în prezent la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO) s-au examinat 24 de cazuri împotriva Republicii Moldova în care reclamanții s-au plâns pe lângă alte violări pe violarea articolului 8 din Convenție [3].

În 21 din cele 24 de cazuri examinate la CtEDO s-a constatat violarea articolului 8 din Convenție. Deși doar unele din ele au prevăzut pe lângă măsurile individuale și măsurile generale, cu siguranță aproape toate au avut un impact, unele mai mare altele mai puțin, asupra dezvoltării legislației Republicii Moldova în diferite domenii unde se pune accent pe viața personală.

În continuare vom examina acelea cazuri în care CtEDO a declarat violarea articolului 8 din Convenție și vom urmări cum s-a modificat legislația națională sub această influență.

Concluziile expuse de autor sunt bazate pe rapoartele prezentate de Guvernul Republicii Moldova la Comitetul de Miniștri. Printre alte multe atribuții și competențe, Comitetul de Miniștri exercită (potrivit articolului 46 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului) **supravegherea executării** hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului și îndeplinirea clauzelor de reglementare amiabilă din partea guvernelor Statelor-membre a Consiliului Europei [3.1].

1. Cazul BORDEIANU c. MOLDOVEI [4] în care reclamanta s-a plâns la CtEDO pe procedurile de executare a hotărârii naționale prin care după divorț a dobândit dreptul de a stabili traiul copilului minor cu dânsa. Din cauza piedicilor create de fostul soț n-a putut să execute hotărârea definitivă timp de aproape patru ani. Executorul judecătoresc la care a fost intentată procedura de executare a hotărârii de transmitere a copilului reclamantei deși a întreprins anumite măsuri, acestea au fost insuficiente.

În speța dată CtEDO a reiterate careva principii generale caracteristice articolului 8 din Convenție și anume:

- Faptul de a fi împreună pentru un părinte și copilul său, reprezintă un element fundamental al vieții de familie, chiar dacă relația dintre părinți s-a rupt, și că măsurile la nivel național care împiedică această reuniune reprezintă o ingerință în dreptul ocrotit de articolul 8 al Convenției (§63) [4].

- Articolul 8 al Convenției implică obligațiile pozitive inerente ale statului de a respecta în mod eficient viața privată și de familie. Aceasta poate necesita adoptarea unor măsuri menite să asigure respectarea vieții de familie, până la implicarea în relațiile între persoane (§64) [4].

- Statul se bucură de o anumită marjă de apreciere, ținând cont de echilibru echitabil care trebuie să existe între interesele concurente ale persoanei și a societății în ansamblul său (§65) [4].

- Dreptul special garantat de Articolul 8 al Convenției și reiterat în speța dată este - dreptul unui părinte de a beneficia de măsurile necesare în vederea reunirii cu copilul său. Anume acest drept implică statul să întreprindă măsurile pozitive adecvate. Și aici CtEDO reiterează standardul ridicat cu privire la acestea măsuri: “într-o asemenea cauză, caracterul adecvat al unei măsuri se examinează în funcție de rapiditatea punerii acesteia în aplicare. Într-adevăr, procedurile relative de transmitere a drepturilor părintești, inclusiv executarea deciziei adoptate

în acest sens, trebuie efectuate în mod urgent, deoarece trecerea timpului poate avea consecințe ireversibile asupra relațiilor între copil și părinte care nu locuiește cu el” (§67) [4].

În rezultat, CtEDO a decis că a avut loc o violare a articolului 8 al Convenției, ca urmare a neexecutării deciziei judecătorești definitive pronunțate în favoarea reclamantei.

La luarea acestei decizii CtEDO s-a bazat pe următoarele circumstanțe, care constituie nerespectarea obligațiilor pozitive ale statului:

- autoritățile nu au demonstrat diligență corespunzătoare în executarea hotărârii judecătorești, care putea să fie asigurat doar prin măsuri coercitive sistematice mai dure față de debitor (fostul soțul reclamantei), pentru a schimba atitudinea acestuia;

- nu s-a asigurat rapiditatea punerii în aplicare a hotărârii judecătorești, deoarece trecerea timpului poate avea consecințe iremediabile pentru relațiile dintre copil și părintele care nu locuiește cu el;

- toleranței *de facto* a autorităților responsabile de executare și a instanțelor de judecată a rezistenței constante opuse de tatăl;

- absența unor măsuri menite să stabilească contacte eficiente și regulate între mamă și copil, la intervale rezonabile de timp (§91) [4].

Din 2011 pînă la 2014 Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a umărit executarea hotărârii CtEDO pe cazul BORDEIANU c. MOLDOVEI și în special măsurile generale pe care statul urma să întreprindă pentru modificarea legislației sau instituirea unor măsuri speciale întru evitarea unor astfel de probleme cu care s-a ciocnit reclamanta.

Sistemul care urma să fie reformat privea cel al executării hotărârilor judecătorești, modificarea căruia s-a început odată cu adoptarea de către CtEDO a hotărârilor pe cazurile LUNTRE ȘI ALȚII c. MOLDOVEI [5] și OLARU ȘI ALȚII c. MOLDOVEI [6].

Deși Legea [7] care a schimbat în totalitate sistemul de executare, la plasat din domeniul public în cel privat, a fost publicată în 2010, n-a reușit să asigure executarea în timp și promptă a hotărârilor. Guvernul Moldovei în raportările sale din 2014 [8] asupra cazului face referire la situația din 2008 sistemul de executare fiind în sfera serviciului public, dar în prezent sub guvernarea Legii [7] noi este reformat și asemenea cazuri n-ar trebui să apară.

2. Cazul AVRAM ȘI ALȚII c. MOLDOVEI [9] în care reclamantii au pretins, în special, violarea articolului 8 al Convenției, ca urmare a filmării ascunse a acestora și difuzării unei înregistrări video la televiziunea națională.

La nivel național reclamantii au obținut câștig în ce ține constatarea violării a articolului 8 al Convenției însă sumele acordate în calitate de compensație au fost insuficiente (§33). Curtea n-a examinat dacă a avut loc o ingerință în dreptul reclamantilor la viața privată, o dată ce instanțele de judecată naționale l-a

recunoscut. Chestiunea principală fiind dacă sumele acordate erau proporționale cu prejudiciul cauzat reclamanților și dacă, statul și-a îndeplinit obligația pozitivă, în temeiul articolului 8 al Convenției (§38) [9].

Decizia Cuții fiind: “...sumele acordate reclamanților de către Curtea Supremă de Justiție erau prea mici pentru a fi considerate proporționale gravității ingerinței în dreptul lor la respectarea vieții lor private. Potrivit reclamanților, difuzarea materialului video la televiziunea națională a afectat în mod dramatic viețile lor private, de familie și sociale și Curtea nu vede nici un motiv pentru a se îndoii de acest fapt. În asemenea circumstanțe, Curtea consideră că reclamanții mai pot pretinde statutul de victimă a violării articolului 8 al Convenției și, prin urmare, respinge obiecția preliminară a Guvernului privind statutul de victimă al reclamanților (§43). Prin urmare, a avut loc violarea articolului 8 al Convenției în această cauză (§44) [9].

În cadrul raportării de către Guvernul Moldovei a mersului executării acestei hotărâri, a indicat că nu există probleme la nivel de legislație, care ar implica necesitatea modificării ei, ci mai degrabă problema aplicării legislației cu privire la acordarea compensației pentru prejudiciul moral de către instanțele de judecată [10].

Observând o tendință de instituire a unor practici judiciare divergente în cadrul instanțelor de judecată din Republica Moldova, în special în ce privește aplicarea legislației naționale și a standardelor internaționale ce țin de acordarea despăgubirilor, inclusiv cu titlu de compensații morale, la 01 noiembrie 2012 Curtea Supremă de Justiție, în colaborare cu Direcția Agent Guvernamental a Ministerului Justiției, au adoptat Recomandarea nr. 6 “Privind satisfacția echitabilă” [11].

Scopul acestei recomandări fiind unificarea practicii judiciare a instanțelor naționale. În acest sens, se menționează jurisprudența CtEDO, și se sugerează instanțelor judecătorești naționale la constatarea violării articolului 8 al Convenției acordarea unei satisfacții morale în limitele de 1000-10000 euro, echivalentul în lei moldovenești [11].

3. În cauza G.B. ȘI R.B. c. MOLDOVEI [12] reclamanții s-au plâns pe încălcarea drepturilor lor garantate de articolul 8 al Convenției, ca urmare a sterilizării reclamantului G.B. și a sumei insuficiente a despăgubirii ce le-a fost acordată. Curtea în hotărârea pronunțată a criticat mărimea compensației acordate la nivel național a statuat: “Efectul devastator al pierderii capacității primului reclamant de reproducere și problemele îndelungate de sănătate reprezintă o ingerință considerabilă în drepturile acestuia asigurate de articolul 8 al Convenției, ceea ce impune o satisfacție echitabilă suficientă” (§32) [12].

Pe lângă problema satisfacției inechitabile, Curtea a ridicat și o altă problemă de ordin general: necesitatea introducerii asigurării obligatorii asupra

neglijenței profesionale în instituțiile medicale, pentru a face posibilă plata despăgubirilor victimelor (§34) [12].

În cadrul executării hotărârii, statul a raportat despre măsurile luate pentru unificarea practicii privind satisfacția echitabilă, referindu-se la Recomandarea nr. 6 [11] și Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Nr. 8 din 24 decembrie 2012 [14].

Referințe bibliografice:

1. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Nr. 1950, din 04.11.1950, Publicat la: 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr.1, art. Nr: 342, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=285802>
2. Hotărârea Parlamentului RM privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție nr. 1298-XIII din 24.07.97, publicată în Monitorul Oficial al R.Moldova nr.54-55/502 din 21.08.1997, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=307753>
3. Informația din baza de date HUDOC. [Accesat 08.12.2016], Disponibil: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"sort":\["kupdateDescending"\],"languageisocode":\["ENG"\],"respondent":\["MDA"\],"article":\["8"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{) [3.1] Site-ul Agentului Guvernamental [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://agent.gov.md/comitetul-de-ministri/>
4. Cauza BORDEIANU c. MOLDOVEI, (Cererea nr. 49868/08), hotărârea din 11 ianuarie 2011, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124034>
5. LUNTRE ȘI ALȚII c. MOLDOVEI, (Cererile nr. 2916/02, 21960/02, 21951/02, 21941/02, 21933/02, 20491/02, 2676/02, 23594/02, 21956/02, 21953/02, 21943/02, 21947/02 și 21945/02), hotărârea din 15 iunie 2004, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112671>
6. OLARU ȘI ALȚII c. MOLDOVEI, (Cererile nr. 476/07, 22539/05, 179/08 și 1316/07), hotărârea din 28 iulie 2009, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127940>
7. Legea R.Moldova nr. 113 din 17.06.2010 privind executorii judecătorești, publicată la 23.07.2010 în Monitorul Oficial Nr. 126-128 art Nr: 406, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=335333>
8. Communication from the Republic of Moldova concerning the case of Bordeianu against Republic of Moldova (Application No. 49868/08), DH-DD(2014)1170, 07/10/2014, [Accesat 08.12.2016], Disponibil:

- <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804a7805>
9. CAUZA AVRAM ȘI ALȚII c. MOLDOVEI (Cererea nr. 41588/05) hotărârea din 5 iulie 2011, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124040>
 10. Communication from the Republic of Moldova concerning the case of Avram against Republic of Moldova (Application No. 41588/05), DH-DD(2012)883, 2 October 2012, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804a7c54>
 11. Recomandarea nr. 6 din 01 noiembrie 2012 “Privind satisfacția echitabilă” a Curții Supreme de Justiție, Direcției Agent Guvernamental a Ministerului Justiției [Accesat 08.12.2016], Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=21
 12. 12. G.B. și R.B. c. MOLDOVEI (Cererea nr. 16761/09) hotărârea din 18 decembrie 2012 [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124606>
 13. Communication from the Republic of Moldova concerning the case of G.B. and R.B. against Republic of Moldova (Application No. 16761/09) DH-DD(2014)447, 07/04/2014, [Accesat 08.12.2016], Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804acc76>
 14. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Nr. 8 din 24 decembrie 2012 “Cu privire la examinarea litigiilor privind repararea prejudiciului moral și material cauzat persoanelor deținute prin violarea art. 3, 5, 8 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale” [Accesat 08.12.2016], Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=42

Prezentat la: 15.03.2017

NOȚIUNEA ȘI NATURA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DE TRANSPORT AUTO DE PASAGERI ȘI BAGAJE

Doinița GORE,
Universitatea Academiei de Științe din Moldova,
Școala Doctorală Științe Juridice, Politice și Sociologice
doinita.g@outlook.com

Rezumat : *Transportul auto de persoane constituie un element definitoriu al modernizării și dezvoltării social- economice, la nivel global și național. Disponibilitatea transportului stimulează dezvoltarea mondială dar poate fi și o barieră în calea creșterii economice în interiorul națiunilor individuale. Astfel, principala contribuție la dezvoltarea și evoluția economică include îmbunătățiri de performanță în ceea ce privește prețurile atractive, reducerea timpului de transportare a pasagerului precum și, fiabilitatea care diminuează pierderile și prejudiciile.*

Cuvinte cheie: *caracterele juridice ale contractului de transport, condițiile de valabilitate ale contractului de transport.*

Abstract: *The transport constitutes an element of modernization and socio-economic development, globally and nationally. Transport availability affects global development patterns and can be a boost or a barrier to economic growth within individual nations. In this way, the main transport's contribution to economic development includes the performance improvements reducing cost and time for existing passenger and reliability that improves time performance and reduces loss and damage, thus reducing economic drag.*

Keywords: *legal characteristics of the contract of transport, conditions of validity of the contract of transport.*

Definiție. Literatura de specialitate oferă un șir de noțiuni contractului de transport auto de pasageri și bagaje, însă care limitează complexitatea juridică acestuia.

În concepția autorului Mihalache I., contractul de transport de pasageri și bagaje este contractul în temeiul căruia cărașul se obligă să deplaseze pasagerul de la punctul de pornire pînă la cel de destinație, iar pasagerului îi revine obligația de a plăti costul călătoriei. Potrivit Codului civil al Republicii Moldova, art. 980, prin contractul de transport de călători și bagaje cărașul se obligă să transporte pasagerul împreună cu bagajele lui la punctul de destinație, iar pasagerul se obligă să plătească remunerația cuvenită [1]. Reglementările juridice prezentului contract nu sunt aplicabile în cazul în care deplasarea se bazează pe interese personale sau relații de serviciu [2 p. 66].

Alți autori autohtoni consideră că prin contractul de transport se înțelege convenția dintre două părți, dintre care una, numită transportator sau căraș, se obligă în favoarea celeilalte părți, numite expeditor, în schimbul unui preț, să efectueze, în decursul unei perioade de timp, deplasarea de persoane în punctul de destinație [3 p.263].

Într-o altă accepțiune, autorul Filip Gh. Definește contractul de transport ca fiind acel contract prin care un agent economic specializat (numit unitate de transport, transportator sau căraș), se obligă, în schimbul unui preț (taxă de transport sau tarif), să transporte până la destinație, în limitele unui anumit termen, călătorii și bagajele lor, sau să transporte, păzească și să elibereze destinatarului (care poate fi expeditorul sau o terță persoană) mărfurile sau bagajele ce i-au fost încredințate în acest scop [4 p.57].

Spre deosebire de definițiile date mai sus, art. 413 alin. 1 din Codul comercial al României (abrogat odată cu punerea în vigoare a noului Cod Civil) prevede o formulare complexă: ”Contractul de transport are loc între expeditor sau acela care dă însărcinarea pentru transportul unui lucru și întreprinzătorul care se obligă a-l face în numele său propriu și în socoteala altuia, ori între unul din aceștia și cărașul ce se însărcinează a-l face”. Această abordare a legiuitorului particularizează deplasarea bunurilor nu și a persoanelor. De aceea, aplicabilitatea acestui articol se configurează prin interpretare analogică, în lipsa unei prevederi exprese a transportului de persoane.

Autorul rus E.N. Kovaliova, afirmă că contractul de transport de persoane este un contract civil, în baza căruia transportatorul se obligă să transporte pasagerul la punctul de destinație (în cazul transportării bagajului- să fie eliberat persoanei îndreptățite), iar pasagerul se obligă să plătească pentru transportare o sumă prestabilită de actele normative [5 p.22].

În literatura dreptului franceză, definiția contractului de transport auto de călători și bagaje se restrânge, pe de o parte, prin deplasarea persoanelor și bagajelor în spațiu și, pe de altă parte, prin mijloacele prin care se realizează deplasarea efectivă grație unui vehicul auto. În consecință, Codul civil francez crează un statut original contractului de transport, însă nu dă nici o definiție contractului de transport de călători și permit doar să i se facă distincție de alte contracte. Mai mult de atât, Codul civil francez (art. 1779) atribuie contractul de transport în sfera locațiunii, ceea ce din punct de vedere juridic are un caracter depășit și nu corespunde actualității contractului dat. Colegiul comercial al Curții de Casație din Franța, la 1 aprilie 2003 (BICC, 1 august 2003, nr. 964), a decis că locațiunea se diferențiază de contractul de transport al cărui obiect nu se limitează doar la chiria de lucruri.

Având în vedere cele expuse mai sus, prin contractul de transport auto de călători și bagaje se înțelege convenția prin care o parte, transportatorul profesionist, pe nume și risc propriu se obligă, în schimbul unei taxe prevăzută de

actele normative, să efectueze deplasarea persoanelor și bagajele acestora pe o anumită distanță, cu un vehicul corespunzător.

Caracterele juridice. În baza contractului de transport auto de călători și bagaje transportatorul ca profesionist în domeniul activității comerciale se bucură de *independență juridică* față de cocontractant, întrucât acesta în momentul deplasării persoanelor execută obligații ce decurg din contract și alte acte normative și este de neconceput faptul, ca călătorul să-i dea indicații sau directive.

Acest tip de contract se clasifică în sfera actelor juridice cu *titlu oneros*. Activitățile de acest gen sunt în mod normal remunerate. Prețul reprezintă echivalentul prestației îndeplinite. Astfel spus, remunerația constituie cauza juridică determinantă, mobilul impulsiv care îl determină pe prestator să aducă la îndeplinirea serviciului convenit (iar pe căraș să efectueze deplasarea de persoane) [6 p.51].

Natura *consensuală* a acestui tip de contract îi permite, de regulă, să ia naștere prin schimb de ofertă și de acceptare, adică prin simplul acord de voință a părților (ca dovadă figurează biletul de călătorie, legitimația, etc.).

Contractul de transport auto de călători și bagaje poate avea și un caracter *real*. Pentru rutele urbane (care nu obligă călătorul să procure în prealabil bilet de călătorie), contractul se consideră a fi încheiat din momentul urcării în interiorul mijlocului de transport, iar plata taxei este doar un act de executare a unui contract deja încheiat.

Caracterul *comutativ* al contractului presupune faptul că, părțile cunosc și își asumă conținutul de drepturi și obligații chiar din momentul încheierii contractului.

Având în vedere faptul că, clauzele contractuale dispuse de către companiile de transport sunt standard și nu sunt susceptibile de negociere, datorită fluxului nelimitat de călători, aceștia din urmă sunt lipsiți de libertatea de a alege, fiind nevoiți să accepte oferta. Așadar, această formulare este determinată de caracterul de *adeziune* al contractului.

Contractul are un caracterul *profesional* cu care execută obligațiile cărașul și activitatea de transport organizată sub formă de societate comercială sunt elemente care susțin conceptul calificării contractului de transport ca prestare de servicii. De asemenea, contractul de transport are un caracter *comercial* deoarece transportul se efectuează sub formă de „întreprindere de transport”, de o societate comercială ce are ca obiect de activitate transportul de o persoană fizică.

Deplasarea pasagerilor se efectuează prin intermediul transportului public în comun, de unde, reiese și caracterul *public* al contractului [2 p.70].

Condițiile de valabilitate:

a) **Condițiile de fond.** *Capacitatea* 102nternati a fiecărei părți contractante în transportul de persoane este determinată, de regulă, de normele dreptului comun și nu ridică mari dificultăți. Cărașului i se cere să activeze ca organizație specializată în transportul public de persoane sau ca persoană fizică ce posedă

autorizațiile necesare, așadar, să exercite o activitate comercială. În ceea ce privește călătorul, capacitatea acestuia nefiind semnificativă, întrucât în mod frecvent călătoresc și copii (elevii) sub vârsta de 18 ani și folosesc mijloace de transport public în comun [6 p.62]. Mai mult decât atât, călătorul în transportul de 103nternat care exercită o libertate, o abilitate de a 103nternati un interes personal nu are nevoie să se bucure de capacitatea comercială pentru a face acest lucru.

Consimțământul rămîne un principiu fundamental al călătorului în transportul de persoane. Cărașul, îndeplinind un serviciu de interes general, se află în stare de ofertă permanentă față de public. Clientela formează o entitate globală, cu un număr neidentificat de persoane ce recurg, pe baza unei asemenea oferte, la prestațiile cărașului. De aici rezultă consecința că transportatorul profesionist nu are dreptul să refuze efectuarea deplasării solicitate (în afară de unele excepții). De asemenea, acceptarea, pe care o exprimă călătorul, constă practic într-o simplă adeziune. Prețul contractului, de cele mai multe ori, nu este negociabil, în afară de cazul transportului ocazional. Tarifele cărașului, aduse la cunoștința publicului sunt obligatorii, excluzînd reduceri consimțite de la caz la caz [6 p.62].

Obiectul contractului este enunțat chiar în definiția acestuia și anume constă în obligațiile călătorului de achitare a costului biletului de călătorie prevăzut și obligațiile cărașului de a efectua deplasarea efectivă și nepremejdioasă a călătorilor și bagajelor din punctul de pornire pînă la punctul de destinație determinat.

Obiectul contractului sînt serviciile de deplasare în spațiu a bunurilor, a pasagerilor și a bagajului. Scopul principal al contractului de transport este asigurarea juridică a transportării bunurilor sau persoanelor fizice de la stația de îmbarcare pînă la stația de destinație a acestora. Obligația de bază a cărașului constă anume în transportarea propriu-zisă a mărfii, pasagerilor sau bagajelor la punctul de destinație. În cadrul serviciilor de deplasare în spațiu a bunurilor sau pasagerilor pot fi prestate și alte servicii, care au un caracter auxiliar; bunăoară, de încărcare, descărcare a mărfurilor ș.a. [7 p.7].

Cauza contractului se exprimă atât prin asigurarea deplasării călătorilor pînă în punctul de destinație, cît și prin obținerea de profit de către cărașul care s-a angajat să efectueze transportarea.

b) **Condițiile de formă.** Forma contractului este una verbală, iar biletul reprezintă doar o dovadă scrisă că contractul de transport a fost încheiat. În cazul transporturilor auto pe rute interurbane, contractul se încheie pînă la urcarea pasagerului în mijlocul de transport, din momentul procurării biletului. Pe cînd la transportul public urban cu autobuze, troleibuze, microbuze și taxi-uri, contractul se consideră încheiat din momentul urcării pasagerului în salonul mijlocului de transport, iar prin achitarea taxei de călătorie se confirmă încheierea contractului de transport.

Noțiunea și importanța juridică a titlului de călătorie este stipulată și în legislația națională. Astfel, în contractul de transport auto biletul este tratat ca un document care dovedește achitarea taxei de transport, acordul călătorului de a se deplasa cu autobuzul (microbuzul) pînă la punctul de destinație indicat și confirmă existența asigurării obligatorii a călătorului. Regulamentul transporturilor auto de călători și bagaje de asemenea tratează definiția biletului ca un document care confirmă plata și dreptul la călătorie al pasagerului, încheierea contractului de transport între agentul transportator și pasager, precum și existența asigurării obligatorii a pasagerului.

Referințe bibliografice:

1. Codul Civil al Republicii Moldova. Nr.1107-XV din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr.82-86 (661). În vigoare de la 12.06.2003.
2. Mihalache Iu. Dreptul transporturilor. Chișinău: Editura.Pontos. 2012, 672 p.
3. Băieșu A., Rotari Al., Alexa O. Dreptul comerțului 104nternational. Note de curs. Chișinău: Cartdidact, 1998.
4. Filip Gh. Badea C. Manoliu M. Paramon G. Dreptul transporturilor. Iași: Editura Junimea, 2002. 339 p.
5. Ковалева Е. Н. Договор перевозки. Под ред. Л. Ю. Грудичиной. Москва: Издательство Эксмо, 2006.
6. Căpățână O. Stancu Gh.Dreptul transporturilor. Editura Lumina Lex.1995, p. 553.
7. Chibac Gh. Contractul de transport (comentariu) Dispoziții generale cu privire la transport.În: Buletinul Curții de Apel Economice și Inspectoratului Fiscal Principal de Stat de pe lângă Ministerul Finanțelor, 2004, nr. 4, p. 7.
8. Codul transporturilor rutiere al Republicii Moldova. Nr. 150 din17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.08.2014, nr. 247-248 (568).
9. Convenția cu privire la contractul de transport internațional auto de pasageri și bagaje (CVR) din 1 martie 1973, Geneva, Republica Moldova aderă prin Legea nr. 308-XVI din 26.10.2006, pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția cu privire la contractul de transport internațional auto de pasageri și bagaje (CVR). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.11.2006, nr. 174-177/800.
10. Regulamentul transporturilor auto de călători și bagaje, aprobat prin Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 854 din 28.07. 2006. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.08.2006, nr. 124-125.

Prezentat la: 16.03.2017

AVOCATURA – INSTITUȚIE A SOCIETĂȚII CIVILE

**Dorel RUSU, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova,
Departamentul Drept Public,
Specialitatea Drept Constituțional
email: dor.rusu@gmail.com**

Rezumat: *Intrînd în contact practic cu orice fenomen social-politic și social-economic, problematica societății civile este prezentă aproape în toate domeniile de activitate ale societății, avînd tangență cu toate sferele vieții sociale – filosofică, socială, economică, politică, juridică etc. Societatea civilă este unul din cei trei piloni, pe care se bazează societatea democratică și poate rezolva în mod eficient multe probleme. Desigur, un asemenea deziderat este actual și pentru noile democrații.*

Avocatura este o instituție de drept independentă a societății civile, menită să asigure, pe bază profesională, acordarea de asistență juridică calificată persoanelor fizice și juridice, în scopul apărării drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime, precum și al asigurării accesului la înfăptuirea justiției.

În științele juridice care studiază activitatea avocaturii, ar trebui de subliniat nu doar importanța asigurării drepturilor subiective ale individului, dar și natura juridică privind impactul activității avocaturii în societate.

Cuvinte cheie: *societate civilă, avocatură, instituții ale societății civile, stat de drept, justiție, legalitate, drepturile și libertățile omului*

Summary: *By contacting with all socio-political and socio-economical phenomena, civil society issue is present almost in all domains, being linked with all social life's areas - philosophical, social, economic, political, legal etc. Civil society is one of the 3 drivers, on which are based democratic society and may solve efficiently a set of problems. Of course, such a desideratum is actual even for the new democracies.*

The practice of law is an independent law institute which has the main objective to ensure professional legal advice to individuals and legal persons in order to protect legitimate rights and interests and in order to ensure accession to the administration of justice.

In law sciences which study practice of law's activity should be highlighted not only the subjective rights of the individuals, but also the legal nature of the impact of the practice of law's activity in society.

Keywords: *civil society, practice of law, institutes of civil society, constitutional state, justice, legality, human rights and freedoms*

Perioada de tranziție spre o societate democratică pe care o parcurge țara noastră este marcată de profunde transformări politice, economice și sociale, transformări ce influențează benefic sistemul legislativ și, nu în ultimul rând, legiferarea și dezvoltarea societății civile. Locul și rolul societății civile a devenit, în prezent, una centrală pentru statele care au pășit pe calea democratizării. Societatea civilă este un instrument indispensabil pentru atingerea unui stat de drept.

Noțiunea de societate civilă a preocupat constant cercetătorii din Republica Moldova, precum și din alte state din blocul socialist, mai ales la sfârșitul secolului XX, fapt ce a condiționat o abordare detaliată a noțiunii de societate-civilă din mai multe perspective. În acest context, s-a impus în atenție și problema ONG-urilor ca exponenți principali ai societății civile. Dincolo de studierea sociologică a acestor forme de asociere, tot mai mult se simte necesitatea unei abordări juridice profunde, menite să evalueze cadrul legislativ care stă la baza organizării și funcționării sectorului nonguvernamental.

Consiliul Economic și Social din Franța, într-un studiu realizat asupra problematicei societății civile, definește societatea civilă ca: „ansamblul cetățenilor, în diversitatea apartenenței lor sociale și profesionale, care constituie societatea și își exprimă voința de a participa prin intermediul organizațiilor, asociațiilor și a diverselor structuri la realizarea obiectivelor cu caracter economic, social, cultural, educativ, sportiv, umanitar, civic sau de altă natură în afara sferei politice și statale” [1, p. 3].

Un stat este democratic și modern atunci când societatea civilă are acces la procesul de elaborare și luare a deciziilor esențiale pentru dezvoltarea politică, economică și socială a țării.

Astfel, încă de la adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29.07.1994 [2], legiuitorul a prevăzut în art. 2 alin. (1) că Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Iar conform art. 60 alin. (1) din Legea supremă [2], Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului. În aceeași ordine de idei, Constituția prevede la art. 5 că Democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile pluralismului politic.

Legiuitorul moldav a inclus la art. 41 în Constituție că cetățenii se pot asocia liber în partide și în alte organizații social-politice. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor și, în condițiile legii, participă la alegeri.

Însăși participarea societății civile la actul legislativ a început abia la sfârșitul anului 2005, când parlamentul Republicii Moldova a aprobat Concepția privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă [3].

Cu toate acestea, legislatorul nu dă o definiție noțiunii de societate civilă. Iar potrivit doctrinei, noțiunea de societate civilă, în sensul cel mai larg, este cea

entitate eterogenă care activează în spațiul neocupat dintre stat (cu toate instituțiile sale politice și administrative) și piață (zona care are drept element esențial profitul). În această zonă dezinteresată politic (societatea civilă, prin definiție, nu are ca scop cucerirea puterii politice, la nivel local sau central) și financiar ar trebui să se întrevadă valorile și principiile care ghidează o societate. Aceasta este zona de mijloc a societății care formează, indirect, reperele și care controlează, cel puțin (moral și valoric), funcționarea corectă a instituțiilor social-politice [4, p. 41].

Dezvoltarea societății civile are o importanță cheie pentru valorile fundamentale, democratice și pluraliste ale oricărei țări, dar și pentru încurajarea implicării sociale a cetățenilor în procesele de dezvoltare. Dezvoltarea sectorului asociativ reafirmă drepturile constituționale ale cetățenilor, inclusiv dreptul la libera asociere, libertatea întrunirilor și libertatea de exprimare. Prin activitățile lor, cetățenii contribuie la o dezvoltare cuprinzătoare, la îmbunătățirea standardelor de trai și a calității vieții.

În condițiile în care dezvoltarea statului și a societății a pășit pe noua treaptă în evoluție, apare necesitatea stringentă de a elabora nu numai măsurile de asigurare a procesului de realizare a drepturilor constituționale, dar și a celor care ar pune piedică tentativelor de încălcare a lor.

Edificarea statului de drept, efectuarea reformelor radicale în toate sferele vieții sociale din statele post-sovietice sunt însoțite de intensificarea activismului social, de apariția unui număr impunător de organizații obștești, care se produc în calitate de verigă intermediară dintre stat și societatea civilă în proces de consolidare în vederea promovării unor reforme politice și social-economice de amploare.

Suntem martorii și participanți nemijlociți la procesele de constituire a diverselor formațiuni sociale, care se autoidentifică ca entități ce necesită autoguvernare, protecție, colaborare cu alte asociații și cu statul în ansamblu.

Societatea civilă este formată din cetățeni, asociați sub diferite forme, care au aceleași interese și care își dedică timpul, cunoștințele și experiența pentru a-și promova și apăra aceste drepturi și interese.

Exemple de instituții ale societății civile pot servi:

- organizații nonguvernamentale (ONG-uri);
- organizații comunitare;
- asociații profesionale;
- organizații politice;
- cluburi civice;
- sindicate;
- organizații filantropice;
- cluburi sociale și sportive;
- instituții culturale;

- organizații religioase;
- mișcări ecologiste;
- unii autori atribuie și partidele la societățile civile.

Asociațiile obștești, în Republica Moldova, sunt reglementate de Legea cu privire la asociațiile obștești nr. 837 din 17.05.1996 (Republicată în temeiul art. IV al Legii nr.178-XVI din 20 iulie 2007) [5]; sindicatele – de legea sindicatelor nr. 1129 din 19.10.2000 [6]; cultele religioase – de legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie nr. 125 din 11.05.2007 [7]; partidele politice – de legea privind partidele politice nr. 294 din 21.12.2007 [8], etc.

La fel, Codul Civil al Republicii Moldova [9] la art. 180 prevede că organizația necomercială este persoana juridică al cărei scop este altul decât obținerea de venit și poate fi: asociație, fundație sau instituție. Iar articolul 181-183 Cod Civil definește noțiunile de asociație, fundație și instituție.

La 28.09.2012, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012-2015 [10], care reflectă angajamentul Republicii Moldova de a consolida în mod sistematic condițiile pentru dezvoltarea rapidă și progresivă a societății civile, fiind edificată pe principiile încrederii reciproce, parteneriatului, transparenței, participării, nonpartizanatului politic. Strategia continuă eforturile demarate în cadrul strategiei precedente de dezvoltare a societății civile (perioada 2009–2011) [11].

La data de 02.07.2014, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Legea nr. 112 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană [12], care are destinat un capitol aparte, intitulat „Cooperarea cu societatea civilă” (capitolul 26). Părțile Acordului de Asociere au consacrat, printre altele, că urmează să stabilească un dialog cu privire la cooperarea cu societatea civilă în diverse domenii. La fel, Părțile promovează dialogul și cooperarea dintre actorii din cadrul societății civile al celor două părți ca parte integrantă a relațiilor dintre UE și Republica Moldova.

În societățile democratice moderne societatea civilă se presupune că are un rol important și foarte activ, contribuind din plin la păstrarea și la promovarea valorilor democrației. Însă, toate acestea și multe alte lucruri legate de societatea civilă nu sunt pe deplin cunoscute de o mare parte a cetățenilor. Iată de ce sunt importante și necesare pătrunderea în esența societății civile și înțelegerea posibilităților și capacităților de care dispune aceasta în lumea contemporană [13, p. 42].

În literatura de specialitate au fost identificate mai multe funcții ale societății civile, care pot fi enumerate mai jos [14, p. 10-12]:

1. **Funcția de protecție.** Societatea civilă are datoria de a oferi libertate cetățenilor și a-i proteja de acțiunile arbitrare ale statului. Se are în vedere asigurarea protecției împotriva intervenției statului în sfera privată, asigurând astfel

disponibilitatea spațiului privat și social. Din cadrul acestei funcții face parte și protecția drepturilor omului, a minorităților etc.

2. **Funcția de control.** Este foarte dependentă de funcția de protecție, deoarece presupune exercitarea unei supravegheri și a unui control asupra puterii politice. Una dintre obligațiile fundamentale prevăzute de funcția de control, de exemplu, servește monitorizarea alegerilor, pentru a asigura desfășurarea lor corectă cu respectarea regulilor fundamentale ale democrației.

3. **Funcția de participare.** Aceasta presupune socializarea democratică și participativă a cetățenilor; dezvoltarea culturii politice prin creșterea interesului general față de politică și creșterea motivației și a capacității de a participa la evenimentele politice. În contextul dat, societatea civilă este considerată o școală a democrației, întrucât contribuie paralel la consolidarea democrației prin recrutarea elitelor democratice. Un exemplu relevant de participare servește implicarea reprezentanților sectorului civil în procesul de luare a deciziilor.

Societatea civilă îndeplinește și rolul de „bază” pentru formarea de noi lideri politici, deoarece ea se prezintă ca un teren excelent pentru acele persoane cu calități de lider, care nu-și găsesc locul în partidele politice fie din cauza concurenței prea mari, fie din cauza circumstanțelor. În plus, angajarea politică a persoanelor care au desfășurat activități civice, de interes general, pentru întreaga societate, se pare că aduce un suflu nou în organismele politice și, într-o mare măsură, o susținere consistentă pentru partidele care practică o astfel de metodă.

4. **Funcția de ajutorare (a statului).** În mai multe domenii, societatea civilă contribuie la ameliorări, în sensul strict al termenului. Pe de o parte, există o susținere financiară efectivă prin faptul că cetățenii susțin în mod voluntar și adeseori fără vreo oarecare remunerare obligațiile lor sociale. De asemenea, în prezent, societatea se confruntă cu o serie de probleme complexe, numite și „megaprobleme” (cum ar fi problema globalizării sau a poluării mediului etc.), care nu pot fi soluționate doar de către stat. Acestea sunt probleme ce trebuie abordate la diferite nivele.

5. **Funcția de articulare.** Societatea civilă poate să contribuie la articularea valorilor comunității și a intereselor sociale, exterioare partidelor politice și parlamentelor. Diferite probleme sunt abordate de societatea civilă și vehiculate la nivelul dezbaterilor politice. Societatea civilă acționează astfel ca mijlocitor între cetățeni și stat. Inițiativele cetățenești sunt un exemplu al funcției de articulare a societății civile.

6. **Funcția de democratizare.** În cazul dat se are în vedere contribuția societății civile la formarea opiniei publice și a voinței poporului. Societatea civilă are un rol important mai ales în democratizarea puterii locale. În tinerele democrații, această funcție de multe ori rămâne dependentă de evoluția democrației la nivel național. În acest context, sunt actuale sesiunile de informare, organizate pentru a forma opinia publică cu privire la anumite probleme importante pentru

comunitate, astfel contribuindu-se la procesul de formare a opiniei și a voinței publice.

7. Funcția de reglementare (sau de gestionare) a conflictelor sociale.

Datorită rețelei sale de asociații și mișcări, societatea civilă admite suprapuneri la nivel de aderență a membrilor. Aceste aderențe suprapuse în mai multe grupuri pot ajuta la construirea de legături între pozițiile conflictuale din societate și pot ajuta la aplanarea conflictelor sociale. Mai mult, apariția solidarității sociale și consolidarea coeziunii sociale, datorită realizării în comun a obiectivelor de interes comun, constituie un efect pozitiv al însăși existenței organizațiilor societății civile.

Pornind de la faptul că concepția contemporană a societății civile presupune un set de caracteristici și trăsături inerente acesteia, prof. Gh. Costachi susține necesitatea cunoașterii acestora, deoarece numai astfel e posibilă pătrunderea în esența fenomenului dat [13, p. 49-50].

În această ordine de idei, conducându-ne de părerile Б.Д. Перевалов [15. P. 346-347], Gh. Costachi [13, p. 50-51] și a lui Bantaș V. [16, p. 231] sunt considerate relevante următoarele trăsături fundamentale ale societății civile, care-i exprimă esența:

Societatea civilă este o societate a indivizilor liberi. Sub aspect economic, aceasta presupune că fiecare individ este proprietar al mijloacelor necesare pentru o existență normală și o viață decentă, este liber în alegerea formelor de proprietate, a profesiei și a tipului de muncă, liber să dispună de rezultatele muncii sale. Sub aspect social, apartenența individului la o anumită categorie socială (familie, clan, clasă, națiune etc.) nu este absolută. El poate să existe de sine stătător și are dreptul să se organizeze autonom pentru satisfacerea necesităților și intereselor sale. Aspectul politic al libertății individului ca cetățean rezidă în independența sa față de stat, adică în posibilitatea de a fi membru al unui partid sau asociații, de a participa sau nu la alegerea reprezentanților în organele de stat etc. Libertatea se consideră asigurată atunci când individul, prin intermediul anumitor mecanisme (precum instanțele judecătorești etc.) poate să limiteze samavolnicia structurilor de stat față de sine.

Societatea civilă este o formațiune socială deschisă. În cadrul ei sunt asigurate libertatea cuvântului, inclusiv a criticii, transparența, accesul la informație de diferită natură, libertatea circulației și a deplasării, schimbul permanent de informații și tehnologii informaționale, colaborarea științifică și culturală, dezvoltarea relațiilor în plan extern potrivit principiilor și normelor dreptului internațional. Societatea civilă este o societate fidelă principiilor generale umane și este deschisă pentru interacțiune cu alte formațiuni similare la scară planetară.

Societatea civilă este un sistem pluralist cu o structură complexă. Prezența multiplelor forme și instituții sociale (sindicate, partide, asociații ale antreprenorilor, ale consumatorilor, cluburi, uniuni etc.) permite exprimarea și realizarea variatelor interese și necesități ale indivizilor. Pluralismul caracterizează

structura și funcționarea sistemului social și se manifestă în toate sferile: în cea economică – prin diversitatea formelor de proprietate (privată, cooperativă, publică etc.); în cea socială și politică – prin existența unei rețele dezvoltate de formațiuni sociale în cadrul cărora individul se poate manifesta și își poate proteja interesul; în cea spirituală – prin asigurarea libertății credinței, excluderea discriminării ideologice etc.

Societatea civilă este un sistem ce se autodezvoltă și autoguvernează. Indivizii, asociindu-se în diferite organizații, stabilind diferite relații între ei, realizându-și interesele (uneori contrare), asigură prin aceasta dezvoltarea armonioasă a societății fără intervenția statului ca putere politică dominantă. Societatea civilă dispune de surse interne proprii de autodezvoltare, independente față de stat. Grație acestui fapt, ea are posibilitatea de a limita activitatea și puterea statului. Un factor important al dinamicii societății este inițiativa cetățenilor, ca manifestare conștientă și activă a acestora în beneficiul întregii societăți. Combinată cu asemenea categorii morale ca datorie civică și conștiință civică, ea servește drept catalizator în dezvoltarea continuă a societății civile.

Societatea civilă este o societate democratică și de drept, în care este recunoscută și asigurată protecția drepturilor fundamentale ale omului și cetățeanului. În societatea civilă puterea politică rațională și echitabilă, libertatea și bunăstarea individului sunt corelate cu prioritatea dreptului, universalitatea dreptului și supremația legii, separația și colaborarea ramurilor puterii de stat. Din aceste considerente, statul de drept este statul ce se află în serviciul societății civile, a cărui menire este de a asigura libertatea și bunăstarea cetățenilor. Prin esență, acesta reprezintă rezultatul dezvoltării societății civile și o condiție importantă a perfecționării sale continue.

Potrivit cercetătorilor germani [14, p. 10], locul societății civile:

- se înscrie în spațiul public al societății;
- societatea civilă se plasează între stat, piață și familie;
- societatea civilă nu desemnează niciun grup omogen, nicio masă de cetățeni izolați unii de alții;
- societatea civilă desemnează reuniuni ale cetățenilor ce urmăresc realizarea intereselor comune.

Așadar, societatea civilă reprezintă o orânduire socială, în care omului i se garantează alegerea benevolă a formelor vieții economice și politice, se afirmă drepturile și libertățile fundamentale, se asigură pluralismul ideologic, ea urmând să dețină controlul direct și deplin asupra statului, care servește intereselor acestei societăți. În cadrul unei asemenea societăți, ocrotită de mecanismele statului de drept, cetățenii, în mod individual sau în grupuri, asociați în baza diferitor principii (ideologice, politice, sociale, teritoriale, profesionale etc.) și consolidați organizatoric printr-un anumit tip de disciplină, se manifestă ca entități autonome față de stat, a cărui poziție este respectată. În formațiunea statală cu o societate

civilă dezvoltată este interzis abuzul de putere asupra cetățenilor din partea autorităților publice centrale sau locale.

Pornind de la cele menționate, cercetătorii susțin că organizațiile societății civile au un rol esențial în crearea unui model european de democrație în sînul căruia cetățenii, prin intermediul acestor structuri, își exprimă activ acordul și angajamentul pentru dezvoltarea economică, socială și a vieții comunității lor. Prin acțiunile lor, aceste organizații contribuie la dezvoltarea unui model participativ al societății civile în conceperea și punerea în practică a politicilor care, întărind structurile democratice exterioare sferei parlamentare, sporesc încrederea în sistemul democratic. De aici se poate susține că societatea civilă este acel mecanism necesar și suficient ce stă la dispoziția cetățeanului pentru promovarea intereselor sale în procesul de luare a deciziilor la nivel etatic.

Astfel, societatea civilă este importantă într-un stat democratic – în special în tranziție – pentru a asigura protejarea interesului public în deciziile politice și economice, care deseori sunt influențate de interesele promovate de unii politicieni sau oameni de afaceri. De aceea, pe bună dreptate se subliniază că societatea civilă acționează ca un mecanism regulator pentru societățile democratice. Societatea civilă are, de asemenea, menirea de a contribui la îmbunătățirea calității actului de guvernare și, respectiv, la îmbunătățirea calității vieții cetățenilor. În acest sens, societatea civilă trebuie să colaboreze cu instituțiile statului spre a găsi cele mai potrivite soluții pentru populație. Societatea civilă, fiind foarte complexă, compusă din diferite grupuri, organizații și asociații, reprezentînd un spectru foarte larg de puncte de vedere și interese, aduce opiniile și experiențele diferitor categorii de persoane la cunoștința instituțiilor publice pentru a îmbunătăți deciziile adoptate de acestea.

În același timp, trebuie precizat că îndeplinirea funcțiilor menționate de către societatea civilă în stat este diferită de la o țară la alta și depinde de dezvoltarea economică pe principiile economiei de piață, de nivelul și conținutul democrației etc. Totodată, e necesar a reține că o societate civilă hiperactivă, necruțătoare, rezistentă poate copleși un stat slăbit, cu mulțimea și diversitatea solicitărilor sale. De aceea, statul trebuie să aibă suficientă autonomie, legitimitate, capacitate și suport pentru a media interesele deosebite ale grupurilor și pentru armonizarea cererilor lor. Cu alte cuvinte, statul este chemat să creeze condiții normative și instituționale ale constituirii și funcționării normale atît a structurilor sale specifice, cît și a celor caracteristice societății civile. În această ordine de idei, cercetătorii se pronunță destul de tranșant pentru o direcție distinctă a evoluției constituționalismului - renunțarea la rolul paternist al statului și acordarea mai multor drepturi societății civile.

Desigur, societatea civilă, prin organizațiile sale, poate și trebuie să aibă și un rol contestatar al liniei politice a celor aflați la putere. În context, eficiența acțiunilor sale este direct proporțională cu calitatea informării asupra a ceea ce vor

să conteste. În acest caz, o presă liberă înseamnă doar un mijloc de a asigura publicului o seamă de informații despre activitățile guvernului, a diverselor organizații administrative, judiciare și politice ale statului. Veridicitatea, validitatea și oportunitatea transmiterii acestor informații nu depinde de ceea ce afirmă cei aflați la putere că înfăptuiesc, ci de profesionalismul celor care le culeg și le difuzează prin intermediul mass-media. În același timp, în statele cu o îndelungată tradiție democratică se practică și un jurnalism civic, care își propune să mobilizeze cetățenii, să-i sensibilizeze, să-i determine să se implice activ în soluționarea unor probleme de interes general la nivelul comunității căreia îi aparțin [4, p. 43-44].

Edificarea statului de drept este de neconceput fără respectarea drepturilor fundamentale ale omului și cetățeanului, la care își aduce aportul, de rând cu alte organe de drept, și instituția avocaturii.

Într-o societate întemeiată pe respect față de justiție, avocatul îndeplinește un rol special. Îndatoririle avocatului nu se limitează doar la executarea fidelă a unui mandat în cadrul legii. Avocatul trebuie să vegheze la respectarea statului de drept și a intereselor celor ale căror drepturi și libertăți le apără. Este îndatorirea avocatului nu numai să pledeze pentru cauza clientului său, ci și să fie sfătuitoarea clientului. Respectul pentru misiunea profesională a avocatului este o condiție esențială a statului de drept și a unei societăți democratice [17].

În literatura de specialitate din R. Moldova, avocatura nu a fost studiată și cercetată ca instituție a societății civile. La adoptarea legii nr. 1260 din 19.07.2002 cu privire la avocatură, art. 1 alin. (1) prevedea că „Avocatura este o instituție de drept independentă a societății civile, menită să asigure, pe bază profesională, acordarea de asistență juridică calificată persoanelor fizice și juridice, în scopul apărării drepturilor, libertăților și intereselor lor legitime, precum și al asigurării accesului la înfăptuirea justiției” [18]. Ulterior, prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 102 din 28.05.2010 [19], Legiutorul a modificat conținutul articolului 1 din Legea cu privire la avocatură, excluzând noțiunea acesteia, spre regret. Considerăm că pe lângă noțiunea profesiei de avocat, așa cum prevede art. 1 din Legea cu privire la avocatură, Legiutorul trebuia să păstreze și noțiunea de avocatură. Mai mult ca atât, definiția avocaturii era binevenită de a fi inclusă în preambulul acestei legi. Ori, însăși Legea se numește „cu privire la avocatură”, iar definiția legală legiuitorul a exclus-o.

Legislația română nu dă o definiție a termenului de avocatură. Conform Dicționarului Explicativ al limbii române [20], avocatura semnifică profesiunea de avocat.

În Federația Rusă, instituția avocaturii este reglementată de Legea cu privire la activitatea de avocat și avocatură [21]. Conform art. 3 alin. (1) din Lege, avocatura este o comunitate profesională a avocaților și ca instituție a societății civile, nu este inclusă în sistemul administrației publice de stat.

Avocatura, ca instituție a societății civile a fost studiată pe larg în literatura rusă, care continuă și în prezent să dezvolte acest subiect în cercurile științifice ruse. Astfel, aceste probleme științifice au fost ridicate în tezele de doctor și doctor habilitat a următorilor autori: Iartîh I.S, în lucrarea „Funcțiile și statutul juridic al avocaturii în condițiile formării societății civile în Federația Rusă” [22]; Anufriev D.V – „Avocatura ca instituție a societății civile în statul multinațional rus” [23]; Andrianov N.V, în teza sa de doctor în drept „Societatea civilă ca mediu de instituționalizare a avocaturii” [24].

Trebuie să menționăm că pentru prima dată însăși noțiunea de societate civilă a fost introdusă în legislația națională în anul 2002, odată cu adoptarea legii nr. 1260 din 19.07.2002 cu privire la avocatură [18].

Mai jos vom încerca să demonstrăm că funcțiile și elementele societății civile se aplică întru totul și avocaturii:

- Funcția de protecție. Dreptul la apărare și asistență juridică poate fi considerat o instituție juridică multiaspectuală, în care se întrepătrund norme de drept constituțional, penal, procesual penal, civil, procesual civil, administrativ, financiar și norme aparținând altor ramuri de drept. În afară de aceasta, problema asigurării dreptului la apărare, pe lângă conținutul pur juridic, este determinată și de o serie de aspecte politice, social culturale, economice, etc [25, p. 4-5]. Conform prevederilor constituționale (art. 26 din Constituția Republicii Moldova [2]; art. 24 din Constituția României [26]) – dreptul la apărare este garantat; în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu.

Conform Codului deontologic al avocaților din Uniunea Europeană [17], în punctul 1.1 este prevăzut că misiunea avocatului îi impune îndatoriri și obligații multiple, (uneori aparent contradictorii), față de public, pentru care o profesie liberală și independentă, supusă respectării normelor pe care ea și le-a impus, este un mijloc esențial de apărare a drepturilor omului în fața Statului și a altor puteri din societate. Punctul 2.7 prevede că sub rezerva respectării stricte a normelor legale și deontologice, avocatul are obligația de a apăra întotdeauna cât mai bine interesele clientului său, chiar în raport cu propriile sale interese sau cu interesele confrăților săi.

- Funcția de control. Așa cum a fost menționat, presupune exercitarea unei supravegheri și a unui control asupra puterii politice. Aici putem exemplifica recente presiuni exercitate de Uniunea Avocaților din Republica Moldova privind adoptarea Regulamentului privind procedura de acces și efectuarea controlului de specialitate la intrarea în locul de deținere asupra avocaților, notarilor și mediatorilor sosiți la întrevedere, aprobat prin ordinul Departamentului Instituțiilor Penitenciare nr. 419 din 06.09.2016 [27] și a Regulamentului privind accesului în sediile instanțelor judecătorești, aprobat de către Consiliul Superior al Magistraturii la 29.09.2016 [28].

Conform Comunicatului de presă din 13.09.2016 a Uniunii Avocaților din R. Moldova [29], Uniunea Avocaților califică pretinsul regulament nr. 419 din 06.09.2016 ca fiind „un act vădit contrar prevederilor legale și bunului simț, adoptat în grabă, pentru a ne „arăta din deget”, cu ignorarea bunelor practici stabilite și a legislației privind transparența decizională.

Insistăm asupra încetării acestor abuzuri și oricăror piedici create avocaților în vederea realizării misiunii lor legale, iar acest regulament urmând a fi suspendat cu abrogarea ulterioară.

Cerem înlăturarea oricărui impediment pentru exercitarea drepturilor constituționale la apărare, neadmiterea prevalării unui act subnormativ în raport cu legea organică, Constituția, Convenția Europeană a Drepturilor Omului”.

La data de 19.09.2016, conform Hotărârii Consiliului Uniunii Avocaților, Uniunea Avocaților din R. Moldova a înaintat Ministerului Justiției o adresare cu titlu de cerere prealabilă prin care solicită anularea Regulamentului privind procedura de acces și efectuarea controlului de specialitate la intrarea în locul de deținere asupra avocaților, notarilor și mediatorilor sosiți la întrevvedere [30]. Iar prin Ordinul nr. 443 din 19.09.2016 a Departamentului Instituțiilor Penitenciare [31] a fost abrogat Ordinul DIP nr. 419 din 06.09.2016.

La fel, conform Comunicatului de presă din 24.10.2016 a Uniunii Avocaților din R. Moldova [32] s-a menționat faptul că „Regulamentul privind accesul în sediile instanțelor judecătorești are răsfrângere nu numai asupra judecătorilor și a angajaților instanțelor, dar și asupra justițiabililor, precum și asupra „altor persoane”, a fost aprobat fără a solicita avizul Uniunii Avocaților. Or, noi, avocații, suntem acei care stăm la straja respectării drepturilor și libertăților omului și nu acceptăm derogări de la legea națională și cea internațională la care suntem parte”.

Prin Hotărârea nr. 720/30 din 01.11.2016 a Consiliului Superior al Magistraturii [33], a fost suspendată implemmentarea Regulamentului privind accesul în sediile instanțelor judecătorești, aprobat de către Consiliul Superior al Magistraturii nr. 633/26 din 29.09.2016. Printre altele, Plenul Consiliului Superior al Magistraturii constată că prevederile Regulamentului au creat diverse interpretări în spațiul public, fapt pentru care, Plenul Consiliului Superior al Magistraturii, avînd în vedere stabilirea unor reguli mai clare de acces în instanțele judecătorești, pentru a garanta desfășurarea activității judiciare în condiții transparente, dar cu respectarea solemnității și procedurilor legale, pentru asigurarea securității angajaților, justițiabililor, vizitatorilor și sediilor instanțelor de judecată, consideră necesar a relua activitatea grupului de lucru în componență lărgită, cu participarea reprezentanților societății civile, mass-media, precum și altor instituții interesate, în vederea modificării Regulamentului privind accesul în sediile instanțelor judecătorești.

- Funcția de participare. Deoarece unul din principiile de bază ale statului de drept este cel al echității sociale și al egalității în drepturi, considerăm că anume instituția avocaturii este una dintre instituțiile specifice din sistemul organelor de

ocrotire a normelor de drept care are menirea de a contribui, prin diferite forme și mijloace, la apărarea și respectarea acestor valori [34, p. 4].

- Funcția de ajutorare a statului. Conform Studiului privind funcționarea profesiei de avocat în Republica Moldova, întocmit în cadrul realizării acțiunii 3.2.1.(1) din Planul de Acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, elaborat de către Ministerul Justiției în anul 2013 [35], se menționează că „Rolul avocaturii într-o societate este unul fundamental – de a face supremația legii efectivă, de a promova drepturile omului, de a-i ajuta pe cei defavorizați și de a da voce celor care nu au o influență politică. Actualmente avocații din Moldova depun eforturi să promoveze aceste valori, să-și facă vocea auzită și să se consolideze într-o profesie juridică unită și puternică”. Iar promovarea drepturilor omului în societatea, precum și rolul avocaturii în „a face supremația legii efective”, este, în primul rând al statului, iar avocatura vine în ajutorul statului de a le implementa.

- Funcția de articulare. După părerea autorului Cucerena A. [36, p. 14], pentru respectarea întocmai a legislației, prevenirea încălcărilor drepturilor și libertăților omului de către instituțiile statului, precum și de către funcționarii publici, pentru restabilirea drepturilor încălcate și repararea prejudiciului admis prin aceste încălcări, sunt interesate nu doar părțile cărora le-au fost lezate drepturile. În primul rând, pentru respectarea statului de drept, la respectarea drepturilor omului este interesată însăși societatea, și, în cele din urmă, și statul. De aici și instituția avocaturii reflectă un interes pentru societate, care apără drepturile cetățenilor, asigură principiul contradictorialității în procesul judiciar, ajungând la adevăr, suprimând la timp încălcările drepturilor și libertăților omului și restabilirea dreptului [37, p. 412].

- Funcția de democratizare. Instituția avocaturii s-a format ca o asociație independentă și profesională de juriști, fiind chemată să stea la straja drepturilor și intereselor legale atât ale unor persoane private individual, cât și ale societății private în ansamblu. Ceea ce duce, desigur la modernizarea sistemului politic în ansamblu și dezvoltarea în continuare a democrației.

- Funcția de reglementare a conflictelor sociale. Rolul avocatului, atunci când este menținut de către o persoană fizică, o corporație sau de către stat, rezidă în consilierea de încredere a clientului și reprezentarea acestuia, avocatul fiind un profesionist respectat de către terți și un participant indispensabil în procesul de justiție. Prin cumularea acestor elemente, avocatul, care servește în mod onest intereselor clientului său și îi protejează drepturile acestuia, de asemenea, întrunește funcțiile avocatului în societate, cele de anticipare și prevenire a conflictelor, de asigurare că aceste conflicte își vor găsi rezolvare în baza principiilor recunoscute în dreptul civil, public sau penal, punându-se accentul cuvenit pe drepturi și interese, de favorizare a dezvoltării ulterioare a legii și de protejare a libertății, dreptății și supremației legii. Una dintre soluții în rezolvarea

problemelor dintre persoane atât la nivel individual (micro) cât și la nivel macro (grupuri, societăți, state) este medierea și concilierea. Iar instituția avocaturii, unde avocații sunt priviți ca experți în științe juridice capabili să asigure capacitatea de expertiză asupra conflictelor sociale apărute, urmează să se implice în aplanarea disputelor create.

Avocatura, ca și celelalte instituții ale societății civile, este liberă și independentă, cu organizare și funcționare conform legii. Principiul independenței avocaturii este stabilit atât în legislația națională (art. 1 alin. (2) din Legea cu privire la avocatură [18] prevede că Profesia de avocat este liberă și independentă, cu organizare și funcționare autonomă, prevedere preluată și de Statutul profesiei de avocat [38]), cât și în legislația altor țări (art. 2 alin. (1) din Legea rusă cu privire la activitatea de avocat și avocatură [20] prevede că avocatul este un consilier juridic profesionist și independent; art. 1 alin. (1), din Legea pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat din România [39] prevede că profesia de avocat este liberă și independentă, cu organizare și funcționare autonome).

La fel, Codul deontologic al avocaților din Uniunea Europeană [17] prevede la punctul 2.1 principiul independenței profesiei de avocat.

Cu toate că avocatura este independentă față de stat, conform Principiilor de Bază ale Rolului Avocatului, adoptate la Congresul al Optulea al Națiunilor Unite despre Prevenirea Crimei și a Tratatul Delincvenților, Havana (Cuba), 27 august-7 septembrie 1990 [40], ea exercită rolul primordial în menținerea standardelor profesionale și normelor etice, apără membrii lor de la urmăriri, constrângeri și atentate nefondate, asigură asistență juridică celor care au nevoie de ea, cooperează cu Guvernul și cu alte instituții pentru atingerea scopurilor urmărite de justiție și a interesului social.

Analizând avocatura ca instituție a societății civile, am putea face câteva concluzii:

Avocatura este o asociație profesională a avocaților și ca instituție a societății civile nu face parte din sistemul organelor de stat. Spre deosebire de asociațiile obștești, avocatura are o funcție importantă în domeniul justiției și nu ține neapărat de protecția membrilor ei, dar asigură asistență juridică calificată unui cerc larg de persoane fizice și juridice, în rezultatul căreia, avocatura, ca o instituție specială a societății civile, capătă un statut public-privat.

Astfel, pe lângă alte instituții și forme de asociere ale societății civile, în structura societății civile poate fi inclusă și avocatura, întrucât aceasta are aceleași funcții ca și societatea civilă și, de-a lungul istoriei, rolul de bază al avocaturii a fost și este apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor.

Instituția avocaturii este independentă și se supune numai legii, promovează și apără drepturile, libertățile și interesele legitime ale omului. Exercițarea profesiei de avocat presupune asistarea și reprezentarea persoanelor fizice și juridice în fața instanțelor autorității judecătorești și a altor organe de jurisdicție, a organelor de

urmărire penală, a autorităților și instituțiilor publice, precum și în fața altor persoane fizice sau juridice, care au obligația să permită și să asigure avocatului desfășurarea nestingherită a activității sale, în condițiile legii.

Referințe bibliografice:

1. François B. Justice constitutionnelle et „democratie constitutionnelle”: Critique du discours constitutionnaliste européen. In: Chevalier J. (dir.) «Droit et politique», 1-ère edition. Paris: PUF, 1993
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 12.08.1994
3. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 373 din 29.12.2005 pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă, Monitorul Oficial Nr. 5-8 art Nr : 55 din 13.01.2006
4. Guceac Ion, Foca Marian. Dreptul de a întemeia întemeia și de a se afilia la un sindicat în condițiile societății civile contemporane. Constanța : Ex Ponto, 2011, p. 41
5. Legea cu privire la asociațiile obștești nr. 837 din 17.05.1996. Monitorul Oficial Nr. 153-156BIS din 02.10.2007
6. Legea sindicatelor nr. 1129 din 19.10.2000. Monitorul Oficial Nr. 130 art Nr : 919 din 19.10.2000
7. Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie nr. 125 din 11.05.2007. Monitorul Oficial Nr. 127-130 art Nr : 546 din 17.08.2007
8. Legea privind partidele politice nr. 294 din 21.12.2007. Monitorul Oficial Nr. 42-44 art Nr : 119 din . 29.02.2008
9. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Monitorul Oficial Nr. 82-86 art Nr : 661 din 22.06.2002
10. Legea pentru aprobarea strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2012-2015 și a Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei nr. 205 din 28.09.2012. Monitorul Oficial Nr. 1-5 art Nr : 4 din 04.01.2013
11. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 267 din 11.12.2008 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării societății civile în anii 2009-2011. Monitorul Oficial Nr. 1-2 art Nr : 11 din 13.01.2009
12. Legea nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. Monitorul Oficial nr. 185-199 din 18.07.2014
13. Costachi Gh. Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, 2009 (Î.S. F.E.-P. „Tipogr. Centrală”)
14. Qu'est-ce que La Societe Civile? Auteurs (texte original en allemand): Nina Cvetek & Friedel Daiber. Traduction en français: Rabary-Andriamanday

- Voahanitriniaina. Réalisation: KMF-CNOE, en partenariat avec la Friedrich-Ebert-Stiftung (FES). Antananarivo, octobre 2009
15. Теория государства и права. Учебник для вузов. Отв. ред. проф. В.Д. Перевалов. 3-е издание перераб. и доп. Москва: Норма, 2005
 16. Bantaș V. Statul de drept și societatea civilă: probleme ale teoriei și practicii. În: Administrația statului Republica Moldova la 20 de ani de independență, sesiune de comunicări științifice, 29-30 octombrie, 2011, Chișinău (Caietul Științific 5/2011). Chișinău: S. n., 2012 (Tipogr. „Elena-V.I.”)
 17. Cod deontologic al avocaților din Uniunea Europeană a fost inițial adoptat în Sesiunea Plenară din data de 28 octombrie 1988, și ulterior modificat, în Sesiunile Plenare ale CCBE din 28 noiembrie 1998, 6 decembrie 2002 și 19 mai 2006.
 18. Legea cu privire la avocatură nr. 1260 din 19.07.2002. Monitorul Oficial Nr. 126-127 din 12.09.2002
 19. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 102 din 28.05.2010. Monitorul Oficial Nr. 135-137 din 03.08.2010
 20. Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită). Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iordun Iordan”. Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009
 21. Федеральный закон "Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации" от 31.05.2002 N 63-ФЗ, Собрание законодательства Российской Федерации, 2002, № 23, ст. 2102
 22. Яртых И.С. „Функции и правовой статус адвокатуры и ее общественных объединений в условиях формирования гражданского общества в Российской Федерации”; дис. д-ра юрид. Наук. Москва, 2008
 23. Ануфриев Д.В. „Адвокатура как институт гражданского общества в многонациональной России” дис. канд. юрид. наук. Москва, 2005
 24. Андрианов Н.В. „Гражданское общество как среда институционализации адвокатуры”, дис. канд. юрид. наук. Москва, 2005
 25. Mihoci Vasile. Probleme teoretice și practice privind realizarea dreptului fundamental al omului la apărare și asistență juridică. Teză de doctor în drept, Cu titlu de manuscris. Chișinău, 2007
 26. Constituția României din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 767 din 31.10.2003
 27. Regulamentul privind procedura de acces și efectuarea controlului de specialitate la intrare în locul de deținere asupra avocaților, notarilor și mediatorilor sosiți la întrevvedere, aprobat prin ordinul Departamentului Instituțiilor Penitenciare nr. 419 din 06.09.2016
 28. Regulamentul privind accesului în sediile instanțelor judecătorești, aprobat prin Hotărârea nr. 633/26 din 29.09.2016 a Consiliului Superior al Magistraturii. Monitorul Oficial nr. 361-367 din 21.10.2016

29. Sursa <http://uam.md/index.php?pag=news&id=875&rid=988&l=ro>, vizitat la 19.11.2016
30. Sursa <http://www.uam.md/index.php?pag=news&id=875&rid=997&l=ro>, vizitat la 19.11.2016
31. Ordinul Departamentului Instituțiilor Penitenciare nr. 443 din 19.09.2016 cu privire la abrogarea Ordinului DIP nr. 419 din 06.09.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului privind procedura de acces și efectuarea controlului de specialitate la intrare în locul de deținere asupra avocaților, notarilor și mediatorilor sosiți la întrevedere
32. Sursa <http://uam.md/index.php?pag=news&id=875&rid=1044&l=ro> , vizitat la 19.11.2016
33. Hotărârea nr. 720/30 din 01.11.2016 a Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la Regulamentul privind accesului în sediile instanțelor judecătorești, aprobat prin Hotărârea nr. 633/26 din 29.09.2016 a CSM, publicat pe <http://csm.md/files/Hotaririle/2016/30/720-30.pdf>
34. Avornic Gheorghe. Intensificarea activismului juridic al cetățenilor prin intermediul instituției avocaturii – condiție a edificării statului de drept. Autoreferat al tezei de doctor habilitat în drept, Cu titlu de manuscris. Chișinău, 2005
35. Studiului privind funcționarea profesiei de avocat în Republica Moldova, întocmit în cadrul realizării acțiunii 3.2.1.(1) din Planul de Acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, elaborat de către Ministerul Justiției în anul 2013, site-ul http://www.justice.gov.md/public/files/file/Directia%20notariat%20si%20avocatura/Studiu_functionarea_profesiei_de_avocat-04-07-2013.pdf accesat la 19.11.2016.
36. Кучерена А.Г. Роль адвокатуры в становлении гражданского общества в России: автореферат дис. д-ра юрид. Наук. Москва, 2003
37. Нечевин Д.К. Институт адвокатуры как субъект правоохранительной деятельности. Тула, 2010
38. Statutul Profesiei de Avocat, aprobat la Congresul Uniunii Avocaților din 29.01.2011, Monitorul Oficial Nr. 54-57 din 08.04.2011
39. Legea pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat nr. 51/1995 Republicată în M. Of. nr. 98 din 7 februarie 2011, în temeiul art. VI din Legea nr. 270/2010 privind modificarea și completarea Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat (M. Of. nr. 872 din 28 decembrie 2010)
40. A se vedea, în acest sens, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RoleOfLawyers.aspx>, accesat la data de 19.11.2016.

Prezentat la 19.02.2017

UNELE ASPECTE PRIVIND PARTICIPAREA PROCURORULUI LA EXAMINAREA CAUZELOR PENALE ÎN INSTANȚA DE APEL

SOME ASPECTS OF PARTICIPATION OF PUBLIC PROSECUTOR IN CRIMINAL CASES IN TRIAL IN THE COURT OF APPEAL

Dumitru CALENDARI,
Procuror, șef-interimar al Procuraturii de circumscriptie Cahul
doctorand, Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Rezumat: În articolul se analizează unele aspecte participării procurorului la examinarea cauzelor penale în instanța de apel, prevederi generale a procedurii în apel, atribuțiile procurorului în instanța de apel, competențele procuraturilor de circumscriptie, conform reformării procuraturii în baza Legii nr.3 din 25 februarie 2016 „cu privire la Procuratură”. Se expune concluzia privind participarea activă a procurorului la la cercetarea probelor și examinarea cauzelor penale în instanța de apel.

Cuvintele cheie: procuror, acuzator de stat, procuraturile de circumscriptie, procesul penal, procedură în apel, participarea activă la cercetarea probelor.

Abstract: The article analyzes some aspects of participation of public prosecutor in criminal cases in trial in court of appeal, general provisions of the appeal proceeding, prosecution powers in appeal court, the competitions of prosecutor's offices of the district in court of appeal, according reforming the prosecutor by Law on Prosecution, No. 3 of February 25, 2016. Expose conclusion on the active participation of the prosecutor in the research evidence in criminal cases in trial in court of appeal.

Key words: attorney, public prosecutor, prosecutor's offices of the district, the criminal process, appeal proceeding, active participation in the research evidence.

Rolul procurorului în procesul penal este multiaspectual, constînd în apărarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, în apărarea societății și a statului împotriva fenomenului criminalității, în constatarea și descoperirea tuturor infracțiunilor săvîrșite, în prevenirea săvîrșirii de noi infracțiuni [1].

Reprezentarea învinuirii în instanțele judecătorești constituie o atribuție constituțională de bază a procurorilor. Această activitate urmează a fi desfășurată la un înalt nivel profesional, contribuind real și eficient la justa examinare a cauzelor penale, în scopul protejării persoanei, societății și statului de atentatele criminale, astfel ca orice persoană care a săvîrșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie condamnată [2].

Legea procesului penal a Republicii Moldova acordă dreptul procurorului să atace, în modul stabilit de lege, hotărârile instanței de judecată, inclusiv sentința sau decizia instanței care a judecat cauza pe cale ordinară de atac [3].

Pentru procuror, exercitarea căilor de atac constituie mijlocul practic prin care își aduce la îndeplinire obligația de a veghea la respectarea legalității în activitatea instanțelor, astfel încât să nu fie afectate interesele generale ale societății, ordinea de drept, drepturile și libertățile cetățenilor [4].

Fazele controlului judecătoresc în cadrul procesului penal pot fi formal împărțite în două grupe: ordinare și extraordinare. La ultimele se referă recursul în anulare și revizuirea procesului penal, proceduri penale desfășurate în scopul reparării erorilor de drept comise la judecarea cauzei, în cazul în care un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente a afectat hotărârea atacată, și s-au stabilit alte circumstanțe noi de care instanța nu a avut cunoștință la emiterea hotărârii.

Caracterul extraordinar al căilor de atac presupune că examinarea cauzelor penale în aceste faze judiciare se efectuează împotriva hotărârii judecătorești – sentințe irevocabile, după epuizarea căilor ordinare de atac și s-a început executarea acesteia.

La fazele ordinare de control judiciar al procesului penal se referă, respectiv, apelul și recursul. Sensul procedurilor în apel și recurs constă în verificarea dacă sentințele instanței de fond și deciziile care nu sunt irevocabile, sunt legale și întemeiate.

Specificul procesului în aceste instanțe judecătorești constituie în controlul judiciar al sentințelor nedefinitive, care sunt acte principale ale justiției și trebuie să corespundă unor principii, cerințe - legalității, dreptății și temeiniciei.

Cerința legalității înseamnă că hotărârea judecătorească trebuie să fie adoptată în corespundere cu legea penală și procesual-penală.

Temeinicia/motivarea presupune că, concluzia instanței menționată în hotărârea judecătorească trebuie să bazeze pe circumstanțele de fapt al dosarului penal cercetate în instanța de fond în cadrul cercetării judecătorești.

Principiul dreptății hotărârii judecătorești presupune că pedeapsa stabilită de instanța judecătorească trebuie să corespundă gravității infracțiunii comise, precum și a persoanei inculpatului.

În ordinea de apel se examinează cererile împotriva sentințelor și încheierilor pronunțate de judecătorii care nu sunt definitive, adică nu au intrat în vigoare.

În ordinea de recurs se examinează plîngerile împotriva sentințelor primelor instanțe pentru care nu este prevăzută calea de atac apelul, și a deciziilor instanțelor de apel.

Dreptul de a ataca hotărârea judecătorească aparține procurorului, părții vătămate și a reprezentantului acestuia, inculpatului, condamnatului sau achitatului,

apărătorului acestuia sau reprezentantului legal. Partea civilă și partea civilmente responsabilă, poate folosi calea de atac în ce privește latura civilă.

Pe lângă acestea, trebuie de menționat despre condițiile examinării hotărârilor judecătorești nedefinitive. Astfel, Codul de procedură penală prevede că instanța de apel judecă apelul numai cu privire la persoana care l-a declarat și la persoana la care se referă declarația de apel și numai în raport cu calitatea pe care apelantul o are în proces. De asemenea, instanța de apel, judecând apelul, verifică legalitatea și temeinicia hotărârii atacate în baza probelor examinate de prima instanță, conform materialelor din cauza penală, și în baza oricăror probe noi prezentate instanței de apel. Instanța de apel este obligată ca, în afară de temeiurile invocate și cererile formulate de apelant, să examineze aspectele de fapt și de drept ale cauzei, însă fără a înrăutăți situația apelantului. Instanța de apel, soluționând cauza, nu poate crea o situație mai gravă pentru persoana care a declarat apel. În apelul declarat de procuror în favoarea unei părți, instanța de apel nu poate agrava situația acesteia. Instanța de apel examinează cauza prin extindere cu privire la părțile care nu au declarat apel sau la care acesta nu se referă, având dreptul de a hotărî și în privința lor, fără să creeze acestor părți o situație mai gravă.

Aceste prevederi se conțin în articolele 409 – 410 din Codul de procedură penală a Republicii Moldova.

Conducătorii procuraturilor trebuie să asigure participarea acuzatorilor de stat în ședințele de judecată în instanțele de apel pe toate cauzele penale. Trebuie de menționat că dreptul de a declara apel aparține exclusiv acuzatorului de stat, adică procurorului care participă la judecarea cauzei penale.

Cu privire la competențele procuraturilor de nivelul curților de apel trebuie de menționat următoarele.

În conformitate cu prevederile Legii nr.294-XVI din 25.12.2008 „cu privire la Procuratură”, în vigoare de la 17 martie 2009 până la 01 august 2016 [5], activitatea procuraturilor de nivelul Curților de Apel a fost prevăzută în articolele 25 alin.(5) și 26.

Așa, procuraturile de nivelul curții de apel au fost instituite pentru asigurarea bunei funcționări a justiției în cauzele penale a căror examinare în fond este de competența curților de apel și contribuie la înfăptuirea justiției în aceste instanțe, în condițiile legii. Statutul procuraturii de nivelul curții de apel a fost stabilit într-un regulament, aprobat de Procurorul General.

Prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.78 din 04.05.2010, „privind aprobarea organelor Procuraturii, a localităților de reședință, a circumscripțiilor în care activează și a numărului de personal” au fost aprobate organele Procuraturii și localitățile de reședință ale acestora după cum urmează: Procuratura de nivelul Curții de Apel Bălți, Procuratura de nivelul Curții de Apel Bender, Procuratura de nivelul Curții de Apel Cahul, Procuratura de nivelul Curții

de Apel Chișinău, Procuratura de nivelul Curții de Apel Comrat (atribuțiile au fost executate de Procuratura unității teritoriale autonome Găgăuzia) [6].

Potrivit noilor prevederi - Legii nr.3 din 25.02.2016 „cu privire la Procuratură”, în vigoare din 01 august 2016, nu se prevăd sipulări aparte despre procuraturi de nivelul curții de apel, aceste fiind lichidate [7].

În prezent, în instanțele de apel participa procurorii din cadrul procuraturilor teritoriale: Procuraturile de circumscripție Bălți, Cahul și Chișinău, respectiv în Curțile de Apel Bălți, Cahul și Chișinău, și Procuratura UTA Găgăuzia în Curtea de Apel Comrat.

Potrivit art.7 alin.(3) din Legea nr.3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură, structura procuraturilor teritoriale, precum și reședința acestora se stabilesc și se modifică de Procurorul General, cu acordul scris al Consiliului Superior al Procurorilor. Concomitent, art.11 alin.(1) lit.g) și art.70 alin.(1) lit.i) din legea prenotată, stipulează că Procurorul General stabilește, cu acordul scris al Consiliului Superior al Procurorilor, structura internă a procuraturilor și numărul de procurori în cadrul fiecărei procuraturi.

Una dintre sarcinile de bază ale organelor procuraturii este reprezentarea învinuirii în instanțele de judecată. Structura existentă a organelor procuraturii permite a realiza sarcina de reprezentare a învinuirii în instanțele de fond - judecătoria, prin intermediul procuraturilor teritoriale și în Curtea Supremă de Justiție, prin Secția specializată a Procuraturii Generale. În această ordine de idei, respectiva structură a organelor procuraturii a lăsat descoperită ce-a de-a doua verigă în lanțul justiției - Curțile de Apel.

Totodată, s-a reținut că modelul de dispunere a obligației de reprezentare a acuzării în Curțile de Apel procuraturilor mun.Chișinău, mun.Bălți și r-nului Cahul nu poate fi aplicabil, or, procurorii din aceste procuraturi nu au statut de procuratură ierarhică, în aspect procesual, în raport cu procurorii din celelalte procuraturi teritoriale din circumscripțiile Curților de Apel Chișinău, Bălți și Cahul. Pe de altă parte, acest model ar face inaplicabil institutul prezentării probelor suplimentare în instanța de apel și al motivelor adăugătoare la cererea de apel, drept stipulat în art.402 alin.(4) Cod de procedură penală.

În altă ordine de idei, s-a reținut că, pe lângă activitatea de reprezentare a învinuirii în instanțele de apel, cheltuieli suplimentare nejustificate, de resurse umane și materiale, ar genera și activitățile de participare în ordine de recurs în Curțile de Apel pe chestiunile reglementate de art.469 Cod de procedură penală.

În final, s-a constatat ca fiind benefică și funcțională inițiativa Procurorului General-interimar de creare a unor procuraturi, cu statut de procuraturi teritoriale, în circumscripțiile Chișinău, Bălți și Cahul. Ca și notă de fundamentare, s-a reținut că existența procuraturii de nivelul Curții de Apel Chișinău și a procuraturii de nivelul Curții de Apel Bălți a fost considerată una justificată din cauza volumului mare de lucru (a se vedea pct.62 al Concepției de reformă a Procuraturii, aprobată

prin Legea nr.122 din 03.07.2014) și că crearea acestor trei procuraturi teritoriale nu ar justifica cheltuieli suplimentare în plan logistic [8].

În respectivul ordine de idei, prin Ordinul Procurorului General nr. 1076-p din 01.08.2016 au fost create Procuratura de circumscripție Bălți, Procuratura de circumscripție Cahul și Procuratura de circumscripție Chișinău, care sunt cu statut de procuraturi teritoriale și părți componente ale sistemului organelor Procuraturii, care activează în circumscripțiile respectivelor instanțe judecătorești: Curtea de Apel Bălți, Curtea de Apel Cahul și Curtea de Apel Chișinău.

Procuraturile de circumscripție sunt investite cu atribuții în vederea contribuirii la respectarea ordinii de drept, efectuării justiției, apărării drepturilor și intereselor legitime ale persoanei și ale societății.

Procuraturile de circumscripție Bălți, Cahul și Chișinău își exercită atribuțiile prin procurori, care activează în condițiile legii și își desfășoară activitatea în baza principiilor legalității, imparțialității, rezonabilității, integrității și independenței procesuale, care îi oferă posibilitatea de a lua în mod independent și unipersonal decizii în cauzele în care reprezintă învinuirea în numele statului.

În activitate, procurorii se călăuzesc de Constituția Republicii Moldova, tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, Legea cu privire la Procuratură nr.3 din 25.02.2016, alte legi și acte normative subordonate legilor, Regulamentul Procuraturii, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 24/28 din 24.09.2016, și Regulamentul Procuraturii de circumscripție, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 25/28 din 04.10.2016, ordinele, dispozițiile și instrucțiunile Procurorului General.

De asemenea, conform art.9 alin.(4) lit.c) și alin.(5) lit.d) din Legea nr.3 din 25.02.2016 „cu privire la Procuratură”, procuraturile specializate, adică Procuratura Anticorupție și Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, reprezintă învinuirea în instanța de judecată de fond, de apel și de recurs în cauzele în care au condus sau au exercitat urmărirea penală.

În unele cazuri penale complexe, dispoziții pentru participarea la judecarea apelurilor pot fi date procurorului, participant în prima instanță sau formate grupuri de acuzatori de stat, în componența cărora să intre atât reprezentanții procuraturilor din circumscripție, cât și din procuraturile teritoriale sau specializate.

Reieșind din faptul că judecarea apelului se bazează pe principiul contradictorialității, care prevede cercetarea nemijlocită a probelor, precum și prezentarea unor probe suplimentare, procurorii desemnați trebuie obligatoriu să participe la judecarea apelurilor declarate atât de către procurorii, cât și de către partea apărării.

Acuzatorii de stat trebuie să participe activ la administrarea și cercetarea probelor nu numai în prima instanță, dar și în instanța de apel, care, judecând apelul, este obligată să verifice legalitatea și temeinicia hotărârii atacate în baza probelor examinate de prima instanță, conform materialelor din cauza penală, și în

baza oricăror probe noi prezentate, precum și în vederea soluționării apelului, poate da o nouă apreciere a probelor.

Este necesară o colaborare cu procurorii care au condus urmărire penală, reprezentanții organului de urmărire penală care au efectuat urmărire penală pe cauzele concrete, în vederea elucidării tuturor circumstanțelor apărute în instanța de apel, mai ales în cazul prezentării unor probe noi suplimentare, și folosirea informațiilor obținute în stricta conformitate cu legislația procesual-penală.

În unele cauze fără prezentarea unor probe suplimentare nu este posibil de obținut o hotărîre judecătorească dorită, dar și legală.

Prezentarea unor probe suplimentare presupune prezentarea instanței pentru audierea unor martori care nu au fost stabiliți și audiați la urmărire penală sau la instanța de fond, solicitarea și convingerea instanței de apel privind necesitatea numirii unor expertize judiciare, prezentarea pentru anexarea la dosarul penal unor documente importante etc.

Spre exemplu, pe cauza penală nr.05-1a-154-03022016 examinată la Curtea de Apel Cahul s-a constatat că, prin Sentința Judecătoriei Cahul din 15 decembrie 2015 acțiunile lui F.D. au fost încadrate potrivit prevederilor art.361 al.(1) Cod penal cu încetarea cauzei penale, în temeiul art.55 Cod penal F.D. a fost liberat de răspundere penală cu tragerea la răspundere contravențională, și i-a fost aplicată sancțiunea contravențională sub formă de amendă în mărime de 150 unități convenționale, în suma de 3000 lei. Sentința în cauză a fost atacată cu apel de către procurorul, care a solicitat condamnarea inculpatului în baza art.361 al.(2) lit.b) Cod penal și stabilirea pedepsei sub formă de amendă în mărime de 600 unități convenționale, echivalentul 12000 lei.

Procurorul participant la instanța de apel, în urma verificării suplimentare a datelor privind antecedentele penale a inculpatului, a stabilit că ultimul anterior la 31.01.2012 a comis o infracțiune prevăzută de art.244 al.(2) lit.b) Cod penal, pentru care a fost condamnat la 15.12.2014 de Judecătoria Buiucani m.Chișinău, dosarul penal nr. 14-1-8126-12082014, la pedeapsa sub forma de amendă în mărime de 2250 unități convenționale cu privarea de drept de a ocupa funcții de conducere ce implică luarea deciziilor referitoare la încheierea, modificarea sau încetarea tranzacțiilor economice pe un termen de 2 ani. Sentința Judecătoria Buiucani m.Chișinău din 15.12.2014 a devenit definitivă prin decizia Curții de Apel Chișinău din 21.04.2015 (dosarul nr. 02-1a-2452-06022015).

Astfel, s-a constatat printr-o sentință definitivă că, anterior comiterii infracțiunii de care a fost învinuit la moment F.D., prevăzută de art.361 al.(2) lit.b) Cod penal, săvârșită la 12.09.2014, dînsul a mai comis o infracțiune prevăzută de art.244 al.(2) lit.b) Cod penal, pentru care pînă în prezent executa pedeapsa și se afla la evidența Biroului de Probațiune Centru din m.Chișinău, și antecedentele penale nu sunt stinse.

Reieșind din cele menționate, încetarea procesului penal cu liberarea de răspundere penală și tragerea la răspundere contravențională a inculpatului F.D., în temeiul art.55 Cod penal, a fost neîntemeiată. Pedepsa definitivă pentru F.D. trebuie să fie în corespundere cu prevederile art.84 Cod penal, adică pentru concursul de infracțiuni.

Ca rezultat al prezentării documentelor suplimentare, Curtea de Apel Cahul la 26.04.2016 a pronunțat o decizie prin care a fost admis apelul procurorului și apelul suplimentar, a fost casată sentința Judecătorei Cahul din 15.12.2015 și pronunțată o nouă hotărâre prin care F.D. a fost recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.361 alin.(1) Cod penal, stabilindu-i pedeapsa sub formă de amendă în mărime de 300 unități convenționale amendă, echivalent a 6000 lei. Conform prevederilor art.84 alin.(4) Cod penal, pentru concurs de infracțiuni, prin cumul total al pedepsei complimentare neexecutate, stabilită prin sentința Judecătorei Buiucani mun.Chișinău din 15.12.2014, a fost stabilită lui F.D. pedeapsa definitivă sub formă de amendă în mărime de 300 unități convenționale amendă, echivalent cu 6000 lei, cu privarea de dreptul de a ocupa funcții de conducere ce implică luarea deciziilor referitoare la încheierea, modificarea sau încetarea tranzacțiilor economice pe un termen de 8 luni 4 zile [9].

Alt, exemplu, cauza penală nr.05-1a-903-04082014, în care s-a constatat că, prin sentința Judecătorei Cahul din 30.06.2014 E.V., învinuită pentru comiterea infracțiunii de omor, a fost recunoscută vinovată pentru comiterea infracțiunii prevăzute de art.146 Cod penal, fiindu-i stabilită pedeapsă de 4 ani închisoare, cu suspendarea condiționată a executării pedepsei în baza art.90 Cod penal cu stabilirea termenului de probă de 4 ani.

În sentința respectivă se indica că probele prezentate de către acuzarea nu dovedesc comiterea de către E.V. a infracțiunii incriminate - omorul unei persoane, săvârșit în stare de ebrietate alcoolică, ci omorul comis în stare de afect. În partea descriptivă a sentinței se menționa la începutul că s-a constatat că E.V., fiind în stare de ebrietate alcoolică, a avut intenția de a omori pe victima E.T., iar în sfârșit se indică că inculpata a acționat aflându-se în stare de afect, care a apărut în mod subit, provocată de acțiunile ilegale și violente comise de victimă.

Decizia instanței de fond a fost adoptată în lipsa unor concluzii specializate în psihologie, iar posedarea unor asemenea cunoștințe specializate de către judecător nu exclude necesitatea dispunerii expertizei.

Instanța de fond nu a verificat prezența sau lipsa stării de afect fiziologic, care poate fi determinat doar printr-o expertiză psihologică. La demersul și insistența procurorului participant la instanța de apel, s-a dispus efectuarea unei expertize judiciare psihologice a inculpatei E.V. În rezultatul expertizei numite s-a constatat că în momentul comiterii infracțiunii E.V. nu se afla în stare de afect fiziologic. Dereglarea emoțională a comportamentului expertizatei care a avut loc se califică ca o reacție afectivă, care nu a atins nivelul afectului fiziologic din motivul

că expertizata reflecta cu exactitate evenimentele ce au avut loc pînă la comiterea infracțiunii, lipsa elementelor expresive a epuizării fizice. Starea de ebrietate determină subiectivitatea percepției expertizatei și conștientizarea situației create și modifică autocontrolul comportamental, fapt care a fost confirmat prin materialele dosarului. Starea efectivă a expertizatei a fost provocată de pătimit.

În rezultat, prin decizia Curții de Apel Cahul din 02.06.2016 a fost admis apelul procurorului și cel suplimentar, casată total sentința și pronunțată o nouă hotărîre prin care, E.V. a fost recunoscută vinovată pentru comiterea infracțiunii prevăzute de art.145 alin.(1) Cod penal, fiindu-i stabilită pedeapsă în temeiul art.79 Cod penal sub formă de închisoare pe un termen de 6 ani 8 luni, cu executarea pedepsei în penitenciar pentru femei de tip închis [10].

Declararea apelului peste termen fără indicarea unor temeiuri motivate, este considerată ca o aplicare necorespunzătoare a legii și o încălcarea gravă a acesteia, respectiv este o abatere disciplinară.

În cazul declarării căilor de atac de către partea apărării, procurorul este obligat să se expună asupra motivării apelului prin prezentarea argumentelor respective.

O atenție sporită acuzatorii de stat trebuia să acorde calității și argumentării cererilor de apel, care trebuie să corespundă legii și materiilor cauzei penale, trebuie să fie concrete, înțelese și motivate. După judecarea cauzei penale, procuror participant la instanța de apel, întocmește o concluzie respectivă.

În conformitate cu prevederile art.311, 313 alin.(6) Cod de procedură penală, se stabilește o procedură de contestare cu recurs a încheierilor judecătorului de instrucție privind aplicarea sau neaplicarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, privind prelungirea sau refuzul de a prelungi durata ei, privind liberarea provizorie sau refuzul liberării provizorii, precum și a încheierilor judecătorului de instrucție privind refuzul în pornirea urmăririi penale, scoaterea persoanei de sub urmărirea penală, încetarea urmăririi penale, clasarea cauzei penale și reluarea urmăririi penale.

În asemenea proceduri participă procurorii care conduc sau exercită urmărirea penală în cadrul cărora au fost examinate chestiunile menționate.

Trebuie de precizat că cererile de apel declarate de către procuror, sunt egale cu respectivele cereri de apel declarate de către inculpații și avocații lor, părților vătămate și altor participanților procesului penal, care dispun de dreptul de a declara apelul împotriva sentințelor nedefinitive. Această înseamnă că procuror în cadrul procesului penal desfășurat în instanță judecătorească este o parte în proces, fără a avea careva priorități procesuale față de alți participanți în proces.

În susținerea argumentelor prezentate în apelul procurorului, sau în argumentarea nemotivării apelului altei părți, acuzatorul de stat are dreptul să prezinte probe suplimentare, să solicite citarea și audierea anumitor martori și experți.

Totodată, procurorul care a declarat apel, poate să-l retragă pînă la începerea cercetărilor judecătorești în instanța de apel. Retragerea apelului trebuie să fie făcută în scris și să fie motivată.

De asemenea, procurorul are dreptul pînă la începerea judecării apelului să modifice cerințele apelului sau să completeze apelul cu motive suplimentare. Aici trebuie de menționat că, nu dispunem de practica judiciară care să reglementeze situația dacă procurorul în apelul suplimentar poate să solicite agravarea situației inculpatului, chestiunea care nu a fost menționată în primul apel. Însă, considerăm că această situație este posibilă, or, fiecare argument trebuie să fie bine motivat, inclusiv prin norme legale.

În cadrul judecării apelului, procurorul nu poate modifica acuzarea în sensul agravării ei, din motiv că aceasta ar leza substanțial dreptul inculpatului la un proces echitabil (învinuirea respectivă nu parcurge triplul grad de jurisdicție, luînd în considerare faptul că este formulată în instanța de apel). Totodată, art.326 CPP stipulează posibilitatea modificării acuzării în sensul agravării ei dacă în cadrul judecării cauzei în prima instanță a fost inițiată de către procuror, dar nu a fost acceptată și ulterior a fost indicat acest motiv în cererea de apel.

Aceeași regulă se răsfrînge și asupra cazurilor de conexare a dosarelor în instanța de apel. Urmează a se evita cazurile cînd prin conexare în instanța de apel s-ar agrava situația inculpatului (art.6 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale).

CEDO recunoaște că o instanță de apel are dreptul incontestabil de a recalifica faptele, însă ca această recalificare să fie compatibilă cu Convenția, acuzatului trebuie să-i fie acordată posibilitatea de a-și exercita drepturile la apărare în mod concret, efectiv și în timp util și numai în cazul cînd acesta o face procurorul care a cerut această modificare în prima instanță și a concretizat în apel această situație de drept (Cauza Pelissier și Sassi vs. Franța, cererea nr.25444/94) din 25.03.1999, §62).

Dacă procurorul în apel solicită reîncadrarea acțiunilor inculpatului fără a concretiza pedeapsa, acest fapt nu va influența asupra hotărîrii, întrucît pedepsirea celui vinovat constituie o prerogativă a instanței [11].

Astfel, procurorul prezintă învinuirea în toate cauzele penale în numele statului. La exercitarea atribuțiilor sale în fața instanței de apel, procurorul este independent și se supune numai legii. Acesta este obligat de a avea un rol activ în procesul de judecare a cauzei și prezintă în ședința de judecată probele învinuirii, poate prezenta noi probe, participă la examinarea probelor prezentate de partea apărării, face demersuri și își expune părerea asupra chestiunilor ce apar în instanță, expune în timpul dezbaterilor opinia referitor la aplicarea legii penale și a pedepsei față de inculpat pentru fapta comisă.

Referințele bibliografice:

1. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale”, nr.12 din 24.12.2012. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2013, nr.6, pag.20, pct.8.
2. Serbinov I. ș.a. Ghidul acuzatorului de stat. Chișinău: Cartier, 2005, p.11.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013, art.53.
4. Neagu I., Damaschin M. Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală. București: Editura Universul Juridic, 2015. p.274.
5. Legea cu privire la Procuratură nr.294-XVI din 25.12.2008. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.55-56/155 din 17.03.2009. Abrogat prin Legea nr.3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.69-77/113 din 25.03.2016.
6. Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova privind aprobarea organelor Procuraturii, a localităților de reședință, a circumscripțiilor în care activează și a numărului de personal nr.78 din 04.05.2010. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.78 din 04.05.2010.
7. Legea cu privire la Procuratură nr.3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.69-77/113 din 25.03.2016.
8. Hotărîrea Consiliului Superior al Procurorilor cu privire la avizarea proiectului de Ordin privind crearea unor procuraturi teritoriale, stabilirea sediilor acestora, a circumscripțiilor în care activează și a numărului de personal, nr.12-217/16 din 01.08.2016. [Accesat 18.11.2016]. Disponibil: http://procuratura.md/file/2016-08-01_217%20Hotarare%20crearea%20procuraturilor%20de%20circumscripctie.pdf
9. Hotărîrile Curții de Apel Cahul [Accesat 18.11.2016] Disponibil: http://cach.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=Flenchea+Dumitru+Andrei+art.+361+alin.+%282%29+lit.+b%29+CP+RM&tip_dosar=
10. Hotărîrile Curții de Apel Cahul [Accesat 18.11.2016] Disponibil: http://cach.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=Eremia+Valentina+Gheorghe&tip_dosar=
11. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează participarea procurorului la judecarea cauzei penale”, nr.12 din 24.12.2012. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2013, nr.6, pag.20, pct.15.

Prezentat la: 08.10.2017

ROLUL ȘTIINȚEI DREPTULUI INTERNAȚIONAL PUBLIC ÎN REFORMAREA INSTITUȚIEI JURIDICE INTERRAMURALE NEUTRALITATEA PERMANENTĂ A STATULUI

**Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al
Academiei de Științe a Moldovei
dorulolga@yahoo.com**

Rezumat: Fiind consacrată, deși într-o formă incipientă, în lucrarea lui Hugo Groțius „De jure belli ac pacis” din anul 1625, instituția neutralității statelor a evoluat considerabil până în zilele noastre. În doctrina occidentală apar tot mai mulți autori care afirmă că neutralitatea nu mai este instituție, ci ramură de drept internațional public. Evident, asemenea afirmații le calificăm ca fiind pripite, or, această categorie juridică nu beneficiază de toate trăsăturile unei ramuri de drept. Totodată, conținutul complex al neutralității ne permite să afirmăm că astăzi neutralitatea permanentă a statelor este o instituție interrarmurală, fiind comună dreptului internațional public, precum și dreptului constituțional.

În pofida faptului că astăzi suntem martorii unui număr impunător de conflicte armate cu sau fără caracter internațional, fapt care readuce în atenția societății internaționale rațiunea și beneficiile statutului de neutralitate, actorii de drept internațional, dar și savanții, instituțiile de cercetare nu-i acordă atenția cuvenită, aceasta justificându-se în mare parte prin numărul nesemnificativ al statelor care au adoptat statutul de neutralitate permanentă.

Estimăm util să semnalăm necesitatea investigațiilor științifice a conceptului de neutralitate, or, reglementarea neutralității în timp de război (prin cele două convenții de la Haga din anul 1907) este, în prezent, depășită. Contextul globalizării vieții internaționale, configurația actuală a sistemului internațional, precum și provocările la pacea și securitatea internațională necesită un cadru juridic adecvat inclusiv în materia neutralității statelor.

Cuvinte cheie: neutralitate, neutralitate permanentă, statut juridic, securitate internațională, doctrina dreptului internațional public.

Resume : Etant consacré, d'une façon incomplète par Hugo Grotius dans son œuvre la plus célèbre „De jure belli ac pacis” de 1625, l'institution de la neutralité des états a évolué considérablement jusqu'à nos jours. Dans la doctrine occidentale apparaissent beaucoup d'auteurs qui affirment que la neutralité n'est plus une institution, mais est devenu déjà une branche du droit international public. Evidemment, telles affirmations sont qualifiées comme précipites, or, ce concept juridique ne bénéficie pas des traits caractéristiques pour une branche de

droit. Néanmoins, le contenu complexe de la neutralité nous permet d'affirmer qu'aujourd'hui la neutralité permanente des états est une institution commune pur plusieurs branches du droit et surtout pour le droit international public et le droit constitutionnel.

Néanmoins le fait qu'aujourd'hui nous sommes des témoins d'un nombre considérable des conflits armés, ce qui amène dans l'attention de la société internationale la ration et les bénéfices du statut de neutralité, les acteurs du droit international et les doctrinaires, les institutions de recherche n'octroient pas l'attention nécessaire, ceci étant justifié par le nombre insignifiant des états qui ont adopté le statut de neutralité permanente.

On considère utile de signaler la nécessité des investigations scientifiques du concept de neutralité, or, la réglementation de la neutralité dans le temps de guerre (par les conventions de la Haye de 1907) est dépassé dans nos jours. Le contexte de la globalisation de la vie internationale, la configuration actuelle du système international, ainsi que les provocations à la paix et la sécurité internationale nécessitent un cadre juridique adéquat y inclus dans la matière de la neutralité des états.

Mots-clés: *neutralité, neutralité permanente, statut juridique, sécurité internationale, doctrine du droit international public*

În literatura de specialitate, instituția neutralității este examinată tradițional la capitolul „Subiectele dreptului internațional public”, cum sunt manualele de drept internațional public ale lui O. Balan și E. Serbenco, I. Diaconu, D. Popescu, A. Năstase și F. Coman, A. Preda-Mătășaru, autorii considerând-o drept statut juridic care implică obligații specifice pentru state - subiectele primare a dreptului internațional public. Un alt grup de autori examinează instituția neutralității la capitolul drept internațional umanitar, cum ar fi manualele de drept internațional public, aparținând autorilor: L. Takacs și M. Niciu, Iu. Kolosov, K. Becheșev, P. Biriucov ș.a, opțiunea fiind fundamentată, în opinia noastră, pe ideea expusă în nenumărate rânduri în literatura de specialitate precum că neutralitatea este o stare intermediară între război și pace. În acest context, estimăm util să invocăm studiul pertinent realizat de către profesorul N. Osmochescu „*Neutralitatea permanentă – instituție de drept constituțional și de drept internațional public*”, care susține, după cum rezultă și din denumirea articolului, că instituția neutralității este formă comună a ambelor sisteme de drept – drept constituțional (intern) și drept internațional public. [1, p. 2]

În marea lor majoritate lucrările științifice în materia neutralității au fost elaborate în secolul trecut. Monografiile „*Нейтралитет и неприсоединение*” (1965) aparținând autorului rus B. Ganiușchin, „*Neutrality and international sanctions. Sweden, Switzerland and collective security*” (1989) de John F. L. Ross,

„*Neutrality and small states*” (1990) de Efraim Karch nu reflectă aspectele neutralității din zilele noastre.

Necesitatea investigațiilor doctrinare în materia neutralității, rezidă și în faptul, că astăzi în doctrină nu se reușește a fi definită exhaustiv noțiunea de neutralitate. Astfel doctrinarii încearcă să degajeze anumite principii sau norme interpretînd tratatele care constituie sursa principală a istoriei raporturilor juridice interstatuale. Ei insistă asupra unui element anumit, plasându-se fie de partea neutrului, fie de partea beligerantului. Studiază efectele neutralității unui stat în raport cu un individ sau cu un grup. Ei demonstrează aspectele pur militare ale neutralității sau repercursiunile sale economice. Se situează, în general, într-un loc determinat în spațiu și într-un moment precis în timp. Sunt în capacitatea de a uni într-un singur „fluviu” diversele curente, deoarece nu sînt în fața unei noțiuni pur juridice. [2, p. 11]

În acest context, considerăm că astăzi este absolut necesar un studiu al instituției neutralității permanente, care va culmina cu codificarea materiei. Necătfînd la faptul că conceptul de neutralitate permanentă există deja aproximativ două secole, în doctrina dreptului internațional continuă disputele cu privire la natura juridică și conținutul acestui statut precum și referitor la drepturile și obligațiile ce decurg din statutul de neutralitate permanentă. Considerăm oportun să fie dezvoltate investigațiile doctrinare în materia statutului juridic de neutralitate permanentă, deoarece la moment nu există un tratat internațional care ar codifica instituția respectivă. Or, în ultimul timp suntem martorii unor evoluții și schimbări dramatice care într-o oarecare măsură periclitizează securitatea internațională și anume multiplicarea conflictelor armate, atingerile aduse mediului înconjurător, terorismul etc. Răspunsul la aceste amenințări este posibil doar prin cooperarea internațională. Iar statutul de neutralitate permanentă ne oferă acel mijloc specific de menținere a securității internaționale.

Doctrinarii contemporani consideră că politica de neutralitate reprezintă un factor esențial în lupta pentru pace și suveranitatea națională.[3, p.17] Aceasta este redefinită periodic în dependență de contextul politic și în materie de securitate. Definind aceste două concepte, nu putem omite corelația strînsă care a existat de la origini între ele, și anume, instituția neutralității a fost conturată prin experiență și chiar dacă evoluția a determinat modificarea sa în mai multe ori, anume demersurile politicii de neutralitate au inclus în sine noile reguli.[4, p. 552] Această interdependență se vede și din conținutul Mesajului Consiliului federal al Elveției în atenția Adunării federale referitor la aderarea Elveției la Societatea Națiunilor din 4 august 1919: „*Politica de neutralitate desemnează atitudinea unui stat neutru în afacerile care nu sunt reglementate de dreptul neutralității, însă asupra căror neutralitatea exercită o influență indirectă.*” [5, p. 14]

Cert este faptul că astăzi, neutralitatea a devenit un concept preponderent politic, ce provoacă efecte juridice atât în timp de pace, când se pretinde că toate

părțile aflate în conflict vor fi tratate imparțial, cât și în timp de război. Neutralitatea este pe cale să devină, dacă nu a devenit deja, o atitudine facultativă pe care statele terțe și-o rezervă pentru a o adopta în funcție de împrejurări și independent de calitatea formală a conflictului.

Putem susține că reglementarea neutralității în timp de război este, în prezent, depășită. Convențiile de la Haga exprimau voința anumitor state, în special din Europa, și au fost adoptate în condițiile când dreptul internațional recunoștea războiul ca un drept fundamental al statelor și ca un mijloc de soluționare a diferendelor internaționale. [6, p. 302] Suplimentar, reglementarea detaliată din anul 1907 se datorează intervenției marilor puteri navale care subit le-au simțit necesitatea, deoarece pentru prima dată ele fuseseră neutre într-un război maritim, războiul ruso-japonez din anul 1904-1905. Din acel moment dreptul neutralității a evoluat profund. Pe de o parte, caracterul total și în special aspectele economice ale războaielor moderne au condus spre o „fărămițare” ale drepturilor neutrilor. Pe de altă parte au apărut situațiile intermediare între neutralitate și beligeranță; fiind desemnate prin expresia neutralitate diferențiată în calitate de antonim al neutralității integrale clasice. Diferențiată sau integrală, această neutralitate ocazională, pe timpul unui conflict și voluntară este totalmente diferită de neutralitatea permanentă, care este o obligație juridică. [7, p. 941-942]

Autorii, dezvoltând, în special, conținutul neutralității permanente pornesc de la teze consacrate în doctrina dreptului internațional public, demonstrate de practicile seculare a statelor. Astfel, **instituția neutralității** reprezintă ansamblul regulilor de drept internațional public pe care statele neutre și statele beligerante sînt obligate să le respecte în cazul conflictelor armate internaționale sau conflictelor armate interne internaționalizate. Aceasta ar presupune faptul că statele neutre trebuie să rămînă în umbra conflictului și să aibă obligația de imparțialitate și abținere. În practică, aceste reguli nu limitează decît foarte puțin libertatea de acțiune a statelor neutre. Putem evidenția următoarele trăsături ale instituției neutralității:

Originea neutralității este în mare parte cutumiară, însă există cîteva convenții care consacră această instituție juridică. Astfel, Convențiile de la Haga din anul 1907 cu privire la drepturile și obligațiile statelor neutre pe timp de război terestru și maritim reprezintă izvoarele dreptului internațional al neutralității.

Această instituție este aplicabilă doar conflictelor armate interstatuale. Ea nu este aplicabilă, cu anumite rezerve, conflictelor armate fără caracter internațional.

Statutul de neutralitate nu contravine măsurilor de constrângere pe care poate să le aplice Organizația Națiunilor Unite față de un stat care a încălcat dreptul internațional.

Stabilind fundamentul conceptului de neutralitate a statelor, savanții propun propriile ”formule” ale neutralității. Din păcate, astăzi interpretând conținutul

statutului de neutralitate juriștii și liderii politici ajungând pînă la afirmații radicale, uneori absurde.

În această ordine de idei, la 11 septembrie 1931, M. de Madariaga a declarat de la tribuna Adunării Societății Națiunilor: „*Nu mai există neutralitate*”. Afirmație prematură. Vom vedea, pe parcursul studiului că aceasta nu corespunde realității. Indubitabil, neutralitatea a cunoscut urcușuri și coborîri. După Primul Război Mondial, odată cu crearea Societății Națiunilor, s-a simțit un declin al neutralității. Aceasta se explică prin faptul că în general neutralitatea și solidaritatea sînt două concepte dificil de conciliat, și cu atît mai mult, în particular, statutul de neutralitate și mecanismele de securitate colectivă sînt concepte radical opuse în teoria pură a dreptului internațional.

Ținem să amintim că de-a lungul istoriei civilizației umane, neutralitatea pronunțată de nenumărate ori cu ocazia diferitor evenimente de către politicieni și juriști și calificată deseori ca fiind “criminală” sau “imorală”, apogeul acestei atitudini negative fiind marcat de cuvintele lui Napoleon al III-lea, care numea neutralitatea: „*un lucru excelent ... pe timp de pace*”, [8, p. 41] precum și necățînd la faptul că statutul de neutralitate era condamnat sau, cel puțin, neluat în considerație, această instituție a dreptului internațional a demonstrat o abilitate remarcabilă de supravețuire în cadrul relațiilor internaționale. În acest context, respingem categoric tentativele de aplicare a maximei lui Loysel, ale unor autori care tratează neutralitatea: „*Qui ne peut et n'empêche pêche*” [9, p. 39] (trad. Cine nu poate și nu împiedică, constribuie.), ca fiind complet nefondate, fapt care ce va fi demonstrat pînă la finele acestui studiu.

Ab initio neutralitatea se manifesta exclusiv prin neparticiparea statelor la conflictele armate în desfășurare. Anume din acest motiv pînă nu demult în doctrina dreptului internațional erau studiate și elaborate în esență problemele neutralității în timpul războiului. Astăzi, însă, conținutul neutralității a evoluat și a completat esențial concepția neutralității, care produce efecte și pe timp de pace, presupunînd deja acțiuni active ale statelor neutre în lupta pentru menținerea păcii. Aceasta însă nu se limitează doar la neparticiparea în blocurile militare. Anume din aceste considerente, statutul de neutralitate se atribuie la categoria de principii care au dobîndit un caracter pozitiv, alături de principiul neamestecului în afacerile interne ale unui stat, regulile referitoare la relațiile diplomatice, principiul *pacta sunt servanda* și multe altele.

Este necesar să precizăm faptul că statele neutre nu sunt neutre în afacerile legate de pace și război, ele optînd pentru dezvoltarea relațiilor amicale între state, menținerea păcii și securității internaționale. Mai mult ca atît, experiența celor două războaie mondiale a demonstrat că neutralitatea în forma sa inițială nu mai este posibilă. În momentul în care statele sunt amenințate de un război, atitudinea de indiferență din partea lor va fi una irațională. În situația în care nu există o amenințare de război, atitudinea de indiferență poate încuraja statul care se

pregătește de război. Și dacă conflictul este declanșat, indiferența favorizează extinderea conflictului, iar neutralitatea nu mai reprezintă un simbol de pace. Asume din considerentele expuse mai sus, considerăm ca fiind cel puțin irelevantă teza expusă de M. Hymans, fostul ministru de Afacerilor Externe al Belgiei: „*Neutralitatea este egoism*”. [9, p. 36]

Pentru a conchide, dorim să reamintim că potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, cuvântul ”reformă” semnifică transformare politică, economică, socială, culturală, cu caracter limitat sau de structură, a unei stări de lucruri, pentru a obține o ameliorare sau un progres; schimbare în sânul unei societăți (care nu modifică structura generală a acelei societăți) [10]. Insistăm asupra celei din urmă precizări, reformarea instituției juridice a neutralității nu trebuie să afecteze natura juridică a neutralității statelor. Astfel, considerăm că evoluțiile doctrinare contemporane în materia neutralității statelor nu pot submina fundamentul și însăși rațiunea conceptului. Rolul doctrinei contemporane este nu de contesta existența unui model ideal al statutului de neutralitate în lumea contemporană, ci de a-l concilia cu provocările existente în actuala configurație a sistemului internațional, cum sunt: globalizare, securitate și pace internațională.

Referințe bibliografice:

1. Osmochescu N., Neutralitatea permanentă – instituție de drept constituțional și de drept internațional public (studiu comparat). Revista națională de drept nr. 2, 2005. p. 3, 64 p.
2. Bacot, B., Des neutralités durables : origine, domaine et efficacité; Librairie du Recueil Sirey. Paris, 1943. 402 p.
3. Ганюшкин Б.В., Нейтралитет и неприсоединение; «Международные отношения». Москва, 1965. 234 с.
4. Reuter P., Droit international public; Presses universitaires de France. Paris, 1958. 596 p.
5. Lange M., L’Autriche: un Etat neutre dans l’Union Européenne; L’Harmattan. Paris, 2006. 146 p.
6. Takacs L., Niciu M. I. Drept internațional public; Editura didactică și pedagogică. București, 1976. 320 p.
7. Quoc Dinh N., Droit international public; «L.G.D.J.». Paris, 1999. 1456 p.
8. Regnaut H., Des effets de la neutralité perpetuelle en temps de paix, Thèse pour le doctorat soutenue le mardi 14 juin 1898; V. GIARD & E. BRIERE. Paris, 1898. 107 p.
9. Birr G., Fortune et Infortune de la neutralité, Thèse pour le doctorat soutenue le 28 mars 1939; IMPRIMERIE LES PRESSES MODERNES. Paris, 1939, 183 p.
10. www.dex.ro (vizitat 10.04.2016)

Prezentat la: 16.02.2017

UNELE PARTICULARITĂȚI ALE REALIZĂRII PRINCIPIULUI CONTRADICTORIALITĂȚII ÎN CADRUL FAZEI DE URMĂRIRE PENALĂ

Lucia RUSU, asistent universitar,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți,
Facultatea de Drept și Științe sociale, Catedra de Drept Public

Rezumat: Transformările de moment ce au loc în RM au ca obiectiv crearea statului de drept, în care modalitatea de soluționare a coraportului dintre interesele persoanei și cele ale statului se face la nivel optim. Dovedit, că problemele ce apar în sens se intersectează pe anumite segmente și cu înglobările procesului penal în albia istoriei care se face azi. Adică, forma contradictorială a procesului penal e de menire să răspundă în mod egal la cerințele și principiile unui stat de drept. În procesul de reformare a sistemului judiciar pe vârtejul schimbărilor intervenite în viața social-politică a statului nostru, noțiunea de contradictorialitate a obținut cu impunere o nouă ezonanță. Și aceasta pe cât reforma juridică și de drept se leagă nemijlocit de contradictorialitate, care este încă insuficient cercetată în doctrina dreptului procesual penal.

Cuvinte-cheie: contradictorialitate, urmărire penală, organ de urmărire penală, acuzare, procuror, ofițer de urmărire penală, justiție penală, proces penal, formă istică a procesului, proces mixt, expertiză judiciară, activitate specială de investigații, control judiciar, probe.

Summary: The transformations which take place in the Republic of Moldova have like objectives the establishment of the rule of law, where the way of solving the person's interests and those of the state is done at the optimum level. Turned out, that the problems occur in the sense, intersect on certain segments and with embedding the criminal process in the riverbed of history that is made today. I mean, contradictory of the criminal process is meant to respond equally to the demands and the principles of a state of law. In the process of reform of the judicial system on the big changes in social-political life of our state, the notion of contradictory obtained a new resonance. And this as legal reform and law binds directly contradictory, which is still insufficiently studied in the doctrine of the law of criminal procedure.

Keywords: contradictory, the prosecution, the organ of criminal prosecution, indictment, prosecutor, criminal investigation officer, criminal justice, criminal trial, mixed process, judicial expertise, the special activity of investigations, judicial control, samples.

Avînd în vedere sarcinile 138nstruct înscrise în obiectul urmăririi penale, prima fază a procesului penal este disciplinată atît de regulile de bază ale întregului 138nstruc penal, cît și de anumite dispoziții 138nstruct. Acest lucru explică 138nstruct unor trăsături 138nstruct ale urmăririi în raport cu procedura camerei preliminară, judecata și punerea în executare a hotărîrilor penale [1, p. 20].

În orice 138nstru 138nstruct al justiției penale în procesul reformelor, urmărirea penală și examinarea cauzelor în judecată constituie obiectul principal al transformărilor și restructurărilor. Anume ele figurează în calitate de purtător al celor mai caracteristice particularități ale sistemului 138nstruct al justiției penale, punînd la încercare influența regimului politic al statului. [2, p. 58] Contradictorialitatea este o constantă unanim recunoscută a dreptului procesual penal. Deși de origine anglo-saxonă, ea a prins rădăcini și în sistemele procesuale penale continentale. Principiul contradictorialității se aplică deopotrivă în țările europene de tradiție 138nstructive (Franța, România, RM etc.), însă nu există o poziție 138nstruct în ceea ce privește sfera de aplicare și conținutul ei. [3, p. 614]

Problema asigurării unor drepturi și libertăți ale omului în cadrul desfășurării procesului penal a fost abordată în mod deosebit la sfîrșitul sec. XIX – începutul sec. XX, fiind actuală și în 138nstruc. O soluție propusă în acest scop este separarea funcțiilor diferitelor organe de stat în faza urmăririi penale, care, de fapt, devine în acest sens o garanție. [4, p. 65]

Activitatea procesual-penală se desfășoară în baza contradictorialității și a egalității părților, ceea ce necesită răspîndirea ideilor contradictorialității asupra tuturor stadiilor, deoarece

termenul „activitatea procesual-penală” presupune nu doar activitatea în cadrul etapelor judiciare, ci și în cadrul urmăririi penale. Art. 24 CPP RM stipulează că părțile participante la judecarea cauzei sunt condiționate „*volens-nolens*” de egalitatea părților la etapa prejudiciară. Astfel, dacă părțile nu s-au 138nstruc pe poziții egale 138nstruc, fiind limitate una din ele în acțiuni, este evident faptul că dezechilibrul de 138nstr se va reflecta și pe parcurs, deoarece rezultatele activității lor folosite în etapa judecării cauzelor, în care legea le garantează egalitate în drepturi, au fost obținute la etapa prejudiciară. [5, p. 86]

Procesul penal al RM, după natura și conținutul său, într-o anumită măsură se atribuie la categoria procesului mixt, deoarece în el sunt prezente atît elemente ale procesului contradictorial, cît și ale celui acuzatorial. Anume elementele acuzatoriale constituie baza urmăririi penale. La diferite etape ale procesului penal, reieșind din particularitățile acestora, principiile se 138nstruc în mod diferit, motiv pentru care mecanismul realizării principiului contradictorialității în cadrul etapelor prejudiciare se deosebește 138nstructi de aplicarea aceluiași principiu în cadrul etapelor judiciare. De exemplu, despre acest principiu în cadrul urmăririi penale se poate vorbi doar atunci cînd în 138nstruc apare figura bănuیتului,

învinuitului sau a părții vătămate. Până la acest moment principiul contradictorialității în cadrul acestei etape procesuale este lipsă. Acțiunea principiului contradictorialității este limitată și prin faptul că la această etapă unele 139nstructi ale procesului penal, 139nstruct, nu funcționează, cum ar fi cazul principiului publicității. A fi în 139nstru cu opinia conform căreia principiul publicității la etapa urmăririi penale nu funcționează cu desăvârșire nu putem. [6, p. 175] Nu se poate invoca și la deplina realizare a începuturilor contradictoriale în cadrul etapelor prejudiciare ale procesului penal. La moment, în cadrul acestora, principiul contradictorialității poate fi realizat într-o măsură mai mare sau mai 139nst, momentul datorându-se apariției unor germenii al noului conținut juridic. Începuturile contradictoriale se 139nstruc, în viziunea noastră, deja în cadrul următoarelor momente: verificarea de către 139nstruc de judecată a legalității și temeiurilor aplicării măsurii preventive sub formă de 139nstru și a prelungirii duratei termenului de ținere sub 139nstru (art. 307-308 CPP RM), dispunerea efectuării expertizei judiciare (art. 142 CPP RM), controlul asupra acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor 139nstruc de investigație (art. 301-306 CPP RM). Un spectru larg de acțiuni de urmărire penală și procesuale sunt 139nstructiv în lipsă, deoarece organul de urmărire penală nu înștiințează, în prealabil, persoanele cointeresate despre efectuarea acestora.

Astfel, ca urmare a celor expuse, în cadrul fazei de urmărire penală, contradictorialitatea se manifestă: 1) cu ocazia numirii și efectuării expertizei judiciare; 2) în cadrul confruntării; 3) la realizarea controlului judiciar asupra procedurii prejudiciare.

După cum afirmă cercetătorul Dumitru Roman, în dreptul procesual penal moldovenesc, odată cu introducerea instituției controlului judecătoresc în faza urmăririi penale, această fază a căpătat un 139nstructi semicontradictoriu. Astfel, activitatea de administrare a probelor până la terminarea urmăririi penale este lipsită de contradictorialitate, însă sub aspectul aplicării măsurilor procesuale de constrângere, atacării acțiunilor și hotărârilor ofițerului de urmărire penală și procurorului, examinarea de către judecătorul de 139nstructive se face cu participarea părților interesate în condiții de contradictorialitate [7, p. 513-514].

Caracterul necontradictoriu al urmăririi penale rezultă din lipsa de publicitate a urmăririi penale. Organul de urmărire penală administrează probele fără a le supune discuției subiecților procesuali și părților existente în cauză [1, p. 27].

La moment, sunt create condiții prielnice în vederea aplicabilității largi a principiului contradictorialității în cadrul etapelor prejudiciare ale procesului penal. În CPP RM sunt fixate multiple prevederi, care oferă largi posibilități întru realizarea principiului contradictorialității, dar aceasta, la rîndul ei, necesită clarificarea anumitor situații. În primul 139nst, este necesară apariția în cadrul acestei etape a părților apărării și acuzării, care îndeplinesc funcții procesuale

contradictorii și înzestrarea lor cu drepturi procesuale egale, beneficierea de posibilități procesuale în aceeași măsură în vederea realizării acestor drepturi. Concluzia despre faptul că la această etapă procesuală participanții nu se află pe picior de egalitate poate fi 140nstructi, de exemplu, în baza art. 100 alin. (1) CPP RM. Legiuitorul delimitează clar situațiile de „administrare a probelor de către organul de urmărire penală din oficiu” și, 140nstructiv, de „administrare a probelor de către organul de urmărire penală la cererera părților”. Prezentarea probelor de către bănuț, învinuit, apărător se limitează *de facto* la înaintarea cererilor și demersurilor privind necesitatea fixării anumitor date sau a anexării la materialele cauzei a anumitor înscrisuri, obiecte ori documente. Aceste 140nstruct sunt dependente, „legate” de luarea hotărârilor asupra cererilor și demersurilor înaintate, pe care organul de urmărire penală (ofițerul de urmărire penală, procurorul) le pot respinge, chiar și nemotivând acest fapt.

Un anumit 140nstru care ar împiedica neobiectivitatea examinării cererilor și demersurilor pînă la moment nu funcționează, deoarece atît administrarea probelor, cît și ulterioara lor apreciere este 140nstructive în unele și aceleași mîini (statul, care exercită funcția acuzării). Într-un regim special se află, în virtutea prevederilor legale, și partea vătămăă, care are posibilitatea de a-și expune poziția sa referitoare la acțiunile de urmărire penală doar în cazul dacă va avea, în acest sens, permisiunea persoanei care gestionează cauza penală. Astfel, în asemenea condiții, nu se poate indica la egalitatea părților la etapa urmăririi penale.

În cel de-al doilea 140nst, este necesară prezența unui organ competent independent, care ar asigura atingerea scopurilor acestei etape a procesului penal și crearea posibilității părților de a-și realiza drepturile sale.

În ultima perioadă de timp, în 140nstructiv de specialitate, destul de frecvent sunt discutate diverse variante ale realizării principiului contradictorialității la etapa urmăririi penale. De exemplu, a fost expusă și opinia abilitării apărătorului cu dreptul de a realiza cercetarea paralelă.[8, p. 22]

Conform opiniei pe care o susținem pe deplin, această propunere nu este una 140nstructive140, din considerentul că persoanele care reprezintă funcția apărării (apărătorul sau însuși învinuitul), în virtutea caracterului juridic, nu pot și nici nu trebuie să realizeze acțiuni de urmărire penală, în special acțiuni care au un 140nstructi de constrîngere. În situația cercetării paralele nu pot fi realizate acțiuni repetate de urmărire penală, deoarece în 140nstruc ar apărea două varietăți de probe, obținute de diferiți subiecți ai procesului. Orice coordonare a ulterioarelor acțiuni de către partea apărării cu organul de urmărire penală subliniază poziția inegală a persoanelor participante în cauză, deoarece atît ofițerul de urmărire penală, cît și procurorul nu-l vor pune la 140nstruc pe apărător despre posibilele acțiuni care urmează a fi întreprinse în vederea cercetării cauzei. Necesitatea coordonării apărării cu organul de urmărire penală, în sensul acțiunilor preconizate, presupune și posibilitatea primirii unui refuz în realizarea actului

141Instructiv de urmărire penală, din considerentul că el a fost deja realizat de partea oponentă, chiar dacă acest fapt nu corespunde realității. Astfel, 141Instructi părții apărării se menține întru-totul, iar cointeresarea organului de urmărire penală nu exclude prezența anumitor abuzuri din partea ofițerului de urmărire penală sau a procurorului. În acest context, evidențiem și opinia expusă de autorul T. Vizdoagă referitoare la faptul că 141Instructi de instituire a principiului contradictorialității la etapa prejudiciară este binevenită, însă funcționarea reală a acestuia este condiționată de instituirea egalității statutelor procesuale ale părților la faza urmăririi penale. Întru realizarea acestui obiectiv, sunt propuse următoarele soluții: 1) acordarea posibilității apărătorului de a desfășura o anchetă paralelă (investigația avocatului) proprie după modelul anglo-saxon; 2) dezvoltarea și amplificarea controlului judecătoresc în faza urmăririi penale. [5, p. 88]

Dorim să menționăm și faptul că sunt cunoscute, 141Instruct, două medele de jurisdicții de 141Instructive: sistemul 141Instructive, care este 141Instr al judecătorului francez. Astfel, în calitate de 141Instruc al înfăptuirii fazei preparatorii a procesului, judecătorul de 141Instructive conduce investigațiile și rezolvă toate chestiunile jurisdicționale, îndeosebi atingerile libertății și deciziei în privința rezultatelor urmăririi la sfârșitul instrucției. O astfel de concepție mai există în Belgia, Olanda, Elveția, Spania, Grecia și în țările din Africa francofonă. În toate aceste țări, partea urmăritoare nu sesizează întotdeauna organul de jurisdicție (de exemplu, pentru infracțiunile ușoare. Sistemul cel mai întâlnit astăzi este 141Instr al soluționării chestiunilor jurisdicționale. Astfel, în Anglia, justiția de pace, care constituie magistrates Court statuează asupra detenției provizorii a celui 141Instruct și decide, după examinarea acuzațiilor, trimiterea în judecată, în cadrul unei 141Instructi de punere sub acuzare (*Committal proceedings*). La fel este și în Italia și Germania, țări în care există judecătorul de 141Instructive 141Instruc. Totuși, în aceste două țări, judecătorul poate proceda și la anumite investigații, în cazuri particulare (de plidă, în Italia, acel giudice per le indagini 141Instructive cumulează funcțiile de jurisdicție și de investigație, reprezentând un fel de minister public instructor). [9, p. 29]

În 141Instructiv de specialitate este întâlnită și propunerea de a implica în cadrul fazelor prejudiciare anumiți 141Instructive 141Instructive sau de a introduce instituția cercetării particulare. [10, p. 50] În opinia noastră, această fapt este, în principiu, 141Instruc, însă realizarea acestui obiectiv nu este suficientă pentru lărgirea începuturilor contradictoriale. Or, controlul judiciar nu schimbă esența etapei urmăririi penale, cercetarea cauzei rămânând în mâinile persoanelor cointeresate, care manifestă tendințe acuzatorii pe durata activității sale. Mai mult decât atât, controlul realizat de către organul judecătoresc nu este întotdeauna 141Instructi. Practica examinării demersurilor privind aplicarea măsurilor de 141Instru 141Instructiv sau a prelungirii acestora denotă faptul că 141Instruc de judecată, examinând aceste chestiuni, nu dorește să-și 141Instru responsabilitatea,

fiind admise demersurile procurorilor drept rezultat al lipsei temeiurilor aplicării măsurii de 142nstru 142nstructiv sau a prelungirii acesteia. De exemplu, poate fi invocată cauza penală pornită în privința cet. N. A. în baza semnelor infracțiunii prevăzute de art. 217/1 alin. (4) CP RM. După punerea acestuia sub învinuire, la înaintarea demersului către Judecătoria Bălți privind aplicarea măsurii de 142nstru 142nstructiv, procurorul nu a luat în calcul faptul recunoașterii parțiale a vinovăției, al prezenței locului permanent de trai, al familiei și al unui copil minor aflat la întreținere, necesitatea aplicării acestei măsuri preventive fiind argumentată doar prin faptul că învinuitul ar putea să se ascundă de la urmărirea penală sau ar putea împiedica efectuarea ei. Asupra acestor momente nu a atras atenție nici judecătorul, aplicându-i măsura 142nstructiv solicitată în acest sens. Ulterior, și Curtea de Apel Bălți, examinând recursul 142nstructiv de către 142nstru împotriva încheierii privind aplicarea măsurii preventive sub formă de 142nstru, a lăsat încheierea 142nstructiv fără modificare [11].

În virtutea celor menționate, evidențiem și faptul că problema asigurării unor drepturi și libertăți ale omului în cadrul desfășurării procesului penal a fost abordată de mult timp. O soluție propusă în acest scop este separarea funcțiilor diferitelor organe de stat în faza urmăririi penale, care, de fapt, devine în acest sens o garanție. Pe acest segment, anume controlul judecătoresc reprezintă un pas spre realizarea principiului contradictorialității la etapa prejudiciară și, 142nstructiv, o garanție în asigurarea protecției drepturilor persoanei în procesul penal. Implementarea instituției controlului judiciar în dreptul procesului penal ar stimula, fără îndoială, creșterea calității urmăririi penale și evidențierea la momentul oportun a erorilor de urmărire penală. [4, p. 65-68]

După cum menționează autorul I. Roșca, doctrina, în special cea din Federația Rusă, acordă trei modalități de 142nstructiv a învinuitului și a celorlalți 142nstructive la procesul penal împotriva acțiunilor 142nstruc ale organelor de stat: asigurarea drepturilor de către ofițerul de urmărire penală; asigurarea drepturilor de către 142nstruct; asigurarea drepturilor de către 142nstruc de judecată. Însă, se subliniază de I. Roșca, apărarea drepturilor și intereselor persoanei de către cel care o învinuiește pare a fi 142nstru, chiar și în cazul când ultimul este obligat să cerceteze circumstanțele cauzei sub toate aspectele, complet și obiectiv, iar nemijlocit procurorul este investit atât cu exercitarea (în unele cazuri), conducerea urmăririi penale, cât și cu controlul legalității acțiunilor procesuale 142nstructiv de către ofițerul de urmărire penală. [4, p. 65-68] Nu poate fi recunoscut, cu adevărat, că fiind conform modelului contradictorial al procesului penal nici monopolul procurorului. Este cu dificultate a realiza în același timp de către aceeași persoană funcția de învinuire și cea de control al respectării legilor. În scopul examinării imparțiale a problemelor de 142nstructiv a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei în procesul penal, dependente de acțiunile organului de urmărire penală, este instituit controlul judecătoresc prejudiciar.

Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciară, contribuind la realizarea principiului contradictorialității. Considerentele în acest sens sunt următoarele: a) judecătorul nu este responsabil formal nici pentru 143nstruc calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointerestat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă 143nstructive activității sale; b) judecătorul dispune de un statut 143nstruct, fiind unicul subiect împuternicit prin dispozițiile constituționale cu înfăptuirea justiției; c) nu poate fi 143nstruct nici specificul procedurii judiciare față de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare 143nstructive strictă, ceea ce constituie o garanție. [4, p. 65-68]

Prin stabilirea dreptului apărătorului de a contesta refuzul organului de urmărire penală privind administrarea probelor suplimentare, 143nstructi prin faptul învestirii judecătorului de 143nstructive cu dreptul de a efectua unele acțiuni procesuale la cererea apărării, are loc dezvoltarea instituției controlului judiciar fără extinderea competenței judecătorului de 143nstructive, asigurându-se, în același timp, pe cât este posibil, principiul „egalității armelor”. [4, p. 65-68]

În vederea schimbării situației existente în domeniu, în viziunea noastră ar fi mult mai 143nstruct, pe lângă 143nstruct controlului judecătoresc asupra urmăririi penale, de a se trece la dezrădăcinarea obiceiului tendinței acuzatoriale din partea organelor de urmărire penală. La etapa urmăririi penale partea acuzării este reprezentată prin următorii 143nstructive: ofițerul de urmărire penală, procurorul, partea vătămată, partea civilă, reprezentanții părții civile și a părții vătămate. Specificul poziției procesuale a ofițerului de urmărire penală și a procurorului 143nst de faptul că ei sunt abilitați, în afara funcției acuzării, și cu dreptul de a strânge și verifica probe, în favoarea și în defavoarea învinuitului și de a clarifica circumstanțele cauzei, fiind luate, în situațiile prevăzute de lege, chiar și soluții referitoare la încetarea urmăririi penale. [12, p. 73] Tendința acuzatorială a organului de urmărire penală se manifestă prin faptul că el pornește urmărirea penală, ia toate măsurile prevăzute de lege în vederea stabilirii faptului infracțiunii și a persoanei care a comis-o. În acest scop, persoana este recunoscută în calitate de bănuț, fiind ulterior pusă sub învinuire, în privința acesteia se aplică măsuri de constrângere procesual-penală, se efectuează o gamă largă de acțiuni procesuale doar cu scopul de a obține probe ale vinovăției bănuțului, învinuitului în comiterea faptei infracționale. *Astfel, de exemplu, în cauza penală intentată în privința bănuțului T. S. în baza prevederilor art. 47, 284, alin. 2 Cod penal, deși chiar la etapa 143nstruc a urmăririi penale era absolut evident că acesta nu are nici o vină în comiterea faptei incriminate, totuși ofițerul de urmărire penală a purces la reținerea cet. T.S. din simplul motiv că acesta refuza de a-și recunoaște vinovăția* [13].

Procedura acumulării, administrării probelor în cauzele penale necesită lipsa de cointerese și prezența imparțialității și obiectivității a subiectului antrenat în această activitate, deoarece întreaga activitate procesual-penală într-o cauză penală urmează a fi înstruită spre stabilirea adevărului și, de aceea, ea nu poate fi nici acuzatorială, și nici în apărare. Această activitate trebuie să fie ghidată spre clarificarea tuturor împrejurărilor cauzei – atât agravante, cât și atenuante, adică spre cercetarea deplină, completă și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei. Îndeplinirea de către ofițerul de urmărire penală a obligațiunii, plasate asupra lui de lege, nu-i permit acestuia de a fi obiectiv în sensul direct al cuvântului. Nu întîmplător, de o perioadă îndelungată de timp în doctrină este înstruită opinia conform căreia ofițerul de urmărire penală nu poate reprezenta funcția acuzării, deoarece îndeplinește o altă activitate, absolut contradictorie – funcția cercetării cauzei penale. [14, p. 52] Astfel, conform opiniei autorilor R. Rahunov și Gh. Reznice, scopul ofițerului de urmărire penală în cadrul procesului penal trebuie să se refere la tendința stabilirii circumstanțelor obiective ale celor întîmplătoare. Faptul dat ar permite de a lua o hotărîre corectă în cauza penală, a sancționa anume persoana vinovată și în măsura în care ea o merită. Dificultatea administrării materialului probator, adică depistarea, solicitarea, primirea și fixarea dovezilor se axează, în virtutea particularităților acestei etape ale procesului, anume asupra urmăririi penale. În cadrul altor etape ale activității procesual-penale acest element al probatoriului se realizează nu așa de deplin, totodată nefiind exclus în totalitate. Obiectivitatea persoanelor cu funcție de răspundere, care cercetează circumstanțele cauzei, constituie o condiție înstruitivă, care asigură stabilirea adevărului în cauza penală și darea unei hotărîri judiciare corespunzătoare legii.

În viziunea autorului A. Grinenco, modificarea statutului procesual al ofițerului de urmărire penală, transformarea acestuia într-o persoană necointereseată procesual este posibilă dacă funcțiile acuzatoriale vor fi realizate de către o altă persoană în locul acestuia. Ofițerul de urmărire penală trebuie să realizeze doar sarcina acumulării obiective a probelor, fără a manifesta tendințe acuzatoriale, ceea ce la moment este în lipsă în structura aparatului de urmărire penală. Fiind eliberat de povara acuzării, ofițerul de urmărire penală va avea, în opinia noastră, o atitudine obiectivă nu numai față de reprezentanții acuzării, ci și cu referire la persoanele care reprezintă apărarea, va putea asigura posibilitatea realizării drepturilor, înstruit și la administrarea de către aceștia din urmă a materialului probator. În acest caz, decade și necesitatea efectuării unei cercetări paralele. Un ofițer de urmărire penală obiectiv nu va respinge în baza temeiurilor formale și nefundamentate cererile părții apărării referitor la efectuarea actelor de urmărire penală, în rezultatul cărora pot fi descoperite circumstanțe, care ar pendula în favoarea bănuțului (învinuțului). [15, p. 41] În doctrină se menționează și faptul că funcția acuzării urmează a fi realizată în exclusivitate doar de către reprezentanții procuraturii. Aceasta reiese logic din sarcinile urmăririi penale, fiind

totodată și un fapt premegător participării procurorilor în judecată în calitatea lor de acuzatori de stat. În Federația Rusă, în 145nstructiv subiectului investigat, a fost înaintată propunerea de a modifica statutul procuraturii – ca organ de supraveghere și a realiza divizarea acuzării de stat de supravegherea asupra activității de urmărire penală. [16, p. 69] În ceea ce ne privește, menționăm că această poziție nu este corectă, deoarece ea vine în contradicție cu 145nstructiv actual de urmărire penală.

La moment, substituirea procuraturii din domeniul care ne-a atras interesul științific nu este posibilă. Examinând problemele dezvoltării statutului procesual al organelor procuraturii, A. Boicov, C. Scvorțov și V. Reabțev menționează absolut 145nstruc că „145nstruc de judecată nu poate substitui în totalitate procuratura la etapa urmăririi penale. Funcțiile de control ale judecătorului poartă doar un 145nstructi episodic. Procuratura asigură legalitatea urmăririi penale de la momentul pornirii procesului și pînă la remiterea cauzei penale în 145nstruc de judecată. Redepasarea acestei funcții, în totalitate, asupra instanței de judecată este imposibilă, deoarece aceasta ar necesita modificări substanțiale în structura organelor judiciare și a celor de urmărire penală” [17, p. 22-23]. Actualmente, 145nstruc de judecată a „eliberat” procuratura doar de la realizarea anumitor îputerniciri, în special în ceea ce 145nst de aplicarea anumitor măsuri de constrîngere procesual-penală. În 145nstructiv vizat, apare o altă problemă – cea de conducere, dirijare a urmăririi penale de către 145nstruct. Majoritatea autorilor apreciază poziția procesuală a procurorului la etapa urmăririi penale ca fiind drept una de conducere procesuală a urmăririi penale. Întîlnim și alte opinii în acest sens. Astfel, A. A. Ciuvilev menționează că procurorul nu realizează funcția de conducător al urmăririi penale [18, p. 64]. Cu această opinie nu putem fi de acord. Art. 51 CPP RM demonstrează contrariul. Îputernicirile 145nstructiv-dispozitive largi ale organelor procuraturii, posibilitatea acestora de a influența asupra „direcției” și ordinii urmăririi penale, a aplica anumite măsuri în privința ofițerilor de urmărire penală – toate acestea constituie o manifestare și o expresie a elementelor dirijării urmăririi penale, ceea ce nu se coordonează cu prevederile principiului contradictorialității. Pentru normalizarea situației existente, este necesar de a redeplasa accentele urmăririi penale în favoarea controlului judiciar și al independenței ofițerului de urmărire penală. Ridicarea rolului instanței de judecată în cadrul etapei de urmărire penală constituie o condiție indispensabilă a implementării principiului contradictorialității în cadrul acesteia.

Oricum, constatăm că „urmărirea penală rămîne o etapă a procesului penal necontradictorie, ceea ce conferă acestei faze *operativitate* și *mobilitate*, trăsături care lipsesc fazei de judecată. Astfel, 145nstructi de urmărire penală, în 145nstructiv care o adoptă în rezolvarea cauzelor, pot efectua actele de urmărire penală în momentul cel mai potrivit, la data și locul corespunzător cerințelor concrete ale dosarului penal” [19, p. 456].

Concluziile finale pe care punem accentual în cadrul acestui articol vin să constate faptul că activitatea de administrare a probelor pînă la terminarea urmăririi penale este lipsită de contradictorialitate, însă sub aspectul aplicării măsurilor procesuale de constrîngere, atacării acțiunilor și hotărîrilor ofițerului de urmărire penală și procurorului, examinarea de către judecătorul de 146nstructive se face cu participarea părților interesate în condiții de contradictorialitate. Urmărirea penală rămîne o etapă a procesului penal necontradictorie, ceea ce conferă acestei faze *operativitate* și *mobilitate*, trăsături care lipsesc fazei de judecată.

Referințe bibliografice:

1. Neagu Ion, Damaschin Mircea. Tratat de procedură penală. Partea specială. În lumina noului Cod de procedură penală. București: Editura Universul Juridic, 2015.
2. Rusu L. Locul și rolul modelului contradictorial în teoria dreptului procesual penal. În: Revista Națională de Drept. 2014, martie, Nr. 3.
3. Erjiu E. Rolul apărătorului în realizarea principiului contradictorialității în procesul penal al Republicii Moldova. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. 1, 2005.
4. Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, 2008, nr. 5.
5. Vizdoagă T., Roșca I. Problemele realizării principiului contradictorialității în procedura prejudiciară a procesului penal. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Științe socioumanistice. Chișinău: 2007.
6. Чельцов М. А. Уголовный процесс. Юридическое Издательство Мин. Гост. М. 1948.
7. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu. Et. Al. Drept procesual penal. Chișinău: CARTIER JURIDIC, 2005.
8. Горя Н. Принцип состязательности и функции защиты в уголовном процессе. В: Советская юстиция, 1990, № 7.
9. Pradel J. Le juge d instruction. Dalloz, Paris, 1996.
10. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса. Изд. Альфа. СПб, 2000.
11. Cauza penală nr. 2013040983, Procuratura mun. Bălți.
12. Якупов Р. Х. Уголовный процесс. Изд. ЗЕРЦАЛО. М. 1998.
13. Cauza penală nr. 2015041490, Secția de Urmărire Penală a Inspectoratului de Poliție Bălți.
14. Решетников В. Следователь не должен обвинять. В: Социалистическая законность, 1988, № 6.
15. Гриненко А. Псевдомотивированный отказ в удовлетворении ходатайств на предварительном следствии. В. Уголовное право, 2000, № 4.
16. Даровских С. М. Принцип состязательности в уголовном процессе России и механизм его реализации. Диссертация на соискание ученой

- степени кандидата юридических наук. Челябинск: Южно-Уральский Государственный Университет, 2001.
17. Бойков А., Скворцов К., Рябцев В. Проблемы зазвтия правового статуса Российской Прокуратуры (в условиях переходного периода). Уголовное право. 1999, №1.
 18. Чувилев А. А. Прокурорский надзор в Российской Федерации. М. 1999.
 19. Theodoru Gr. Tratat de drept procesual penal. București: HAMANGIU, 2013.

Prezentat la: 26.03.2017

APARIȚIA ȘI GESTIONAREA CONFLICTELOR PRIN MEDIERE

Vasilica-Leontina TUDOR,
Mediator, Drd. U.L.I.M.

Rezumat: Comunicarea își propune să prezinte unele considerații introductive privind apariția și modul de gestionare a conflictelor dintre două părți, persoane fizice sau juridice, prin intermediul medierii ca o modalitate modernă de stingere a diferendelor.

Cuvinte cheie: conflict, diferend, mediere, litigiu, înțelegere, lege, soluționare.

Abstract: The communication it proposes to present some introductory considerations relating to the occurrence and the management of the conflicts between the two parties, individuals or legal persons, through the mediation as a modern way of extinguishing the disputes.

Key words: conflict, dispute, mediation, dispute, understanding, law, settlement.

Apariția conflictului își are sorginea în contradicția dintre ideile, interesele sau sentimentele diferitelor personaje, care determină desfășurarea acțiunii cu privire la un anumit aspect personal, la nivel de organizație, social și chiar interstatal, având la bază antagonismul de idei care generează dezacordurile dintre cele două părți, fapt ce conduce la declanșarea conflictului.

Gestionarea conflictului este acea artă de a înțelege sau de a încuraja înțelegerea opiniei și a motivelor celeilalte persoane. Scăpat de sub control, conflictul poate crește în spirală, fapt ce poate scăpa de sub control, ducând la rezultate defavorabile cel puțin pentru una dintre părți.

Potivită unei păreri, uneori este nevoie ca părțile aflate în conflict să își stăpânească sentimentele, pentru că negocierea din cadrul medierii în vederea soluționării problemelor nu este un test de putere, ci este o modalitate de a descoperi care sunt nevoile părților, realizarea distincției dintre poziții și interese fiind în mod cert foarte folositoare.[1]

Cicero, spunea că „numai înțelepciunea este în măsură să alunge tristețea din suflete, această teroare permanentă și îngrozitoare”. [2]

Medierea face apel la înțelepciunea părților care sunt în conflict, mediatorul însuși trebuind să aibă înțelepciunea și abilitatea de a înțelege ambele părți și de a observa posibilitatea existenței unei soluții perfecte care să ajute ambele părți să își rezolve problema pentru care doresc să utilizeze procedura medierii, ținând cont de drepturile fiecărei părți.

„Se cere mai puțin timp spre a exprima o ordine decât spre a executa acea ordine”, puncta foarte exact Alex. Cretiescu, [3], ceea ce este perfect adevărat

deoarece de la intenția exprimată de legiuitor, și până la înțelegerea aplicării acelei legi, există o primă și secundă barieră între acceptarea unei noțiuni noi sau între aplicarea unei legi pentru care conștiința personală și cea a societății să fie pregătită mental spre a putea accepta și aplica acea lege. Bineînțeles că, în primul rând trebuie avute în vedere legile moralei, care sunt învățate prin educația primită în familie.

M. Ortolan a subliniat că, în ceea ce privește legile morale, acestea determină respectarea legilor fără să fie nevoie de o constrângere exterioară: „În ceea ce privește legile morale ale activității umane, mijlocul de constrângere este de două feluri: sau este doar în noi; este în noi înșine și noi singuri trebuie să găsim forța care ne va constrânge la acțiune sau la inacțiune conform legii, fără a fi ne impusă printr-o putere exterioară. Este vorba aici de legile moralei propriu-zise; este domeniul moralistului.”[4]

M. Malița opiniază că „nu poți să ai drepturi fără a avea și obligații față de ceilalți. E o formă inseparabilă a dreptului, pentru că, dacă nu le respecti altuia, nu poți să le ceri de la nimeni”, [5, p. 280], ceea ce înseamnă că trebuie procedat cu grija de a nu încălca drepturile celorlalte persoane în momentul când vrei să ai sau să îndeplinești ceva. Fiecare parte la negociere a avut deja, înainte de începerea conflictului, propriile așteptări și proprii drepturi, care apoi nu i-au fost respectate, deoarece, potrivit observației făcute de Winston Churchill „cele mai grave discordii apar numai atunci când ambele părți au la fel de multă dreptate și greșesc la fel de mult.” [6]

Medierea se realizează în baza unui contract încheiat între mediator și părțile aflate în conflict, iar potrivit art. 1166 din Codul civil român, definiția contractului este „acordul de voință dintre două sau mai multe persoane cu intenția de a constitui, modifica sau stinge un raport juridic”, iar art. 1235 și 1236 din Codului civil fac precizarea: cauza este motivul care determină fiecare parte să încheie contractul; cauza trebuie să existe, să fie licită și morală. [7]

Chiar și în cadrul conflictelor de muncă, existența conflictelor de drepturi face posibilă medierea. Potrivit cercetării realizate de M. Gheorghe, în esență, procedura de mediere cuprinde următoarele etape: acordul părților pentru parcurgerea medierii; desemnarea mediatorului; încheierea contractului de mediere: mediatorul convoacă părțile pentru mediere și le explică scopul, limitele și efectele medierii; în activitatea de mediere, mediatorul trebuie să fie nepărtinitor și să asigure un echilibru între părți; părțile pot fi asistate de un avocat sau de alte persoane; la încheierea procedurii de mediere, mediatorul întocmește un proces-verbal semnat de el și de către părți sau de reprezentanții acestora. [8]

Contractul de mediere este un contract multilateral, sinalagmatic, conținând obligații atât între părți, cât și între părți și mediator. Este un contract cu titlu oneros, pentru că părțile contractului urmăresc obținerea unui rezultat. De asemenea, contractul de mediere are o natură juridică de sine stătătoare, având unele asemănări cu contractul de mandat, cu contractul de muncă, contractul de antrepriză, contractul de prestări de servicii, însă are deosebiri care nu îl pot face

asimilabil acestora. [9]

După obiectul lui, contractul de mediere este clasificat în obligația de diligență (sau de mijloace), clasificare care a fost preluată în doctrina română, din doctrina franceză.

Obligația de diligență este îndatorirea debitorului de a depune toată struینța pentru obținerea unui anumit rezultat, fără a se obliga la realizarea acelui rezultat. [10, 11]

Codul civil român, în art. 1481, alin (2), prevede că „, în cazul obligațiilor de mijloace, debitorul este ținut să folosească toate mijloacele necesare pentru atingerea rezultatului promis”. [7]

Contractul de mediere se bazează pe principiul legii voinței părților (*lex voluntatis*), care este una dintre expresiile dreptului internațional privat și care caracterizează principiul autonomiei de voință a părților (sau principiul libertății contractuale), care guvernează condițiile de fond ale actului juridic în general. [12]

În ceea ce privește rezolvarea conflictelor apărute între membrii personalului NATO prin utilizarea medierii, în anexa IX-3 [13] a regulamentelor este reglementată revizuirea administrativă, medierea, reclamații și contestații ale personalului NATO (North Atlantic Treaty Organization), aprobat de Consiliu la 23 ianuarie 2013 și intrat în vigoare la 1 iulie 2013, Astfel, la articolul capitolul 3, Partea 4, este precizat faptul că, există posibilitatea aplicării medierii în ceea ce îi privește pe membrii personalului [14] în caz de existență unei neînțelegeri, înainte de a depune o plângere în scris șefului organismului NATO în cauză, iar șeful organismului NATO, poate, dar nu este obligat să fie de acord cu cererea.

Cu toate acestea, în cazul în care există un acord de mediere, aceasta se desfășoară în conformitate cu normele și procedurile comune adoptate în acest sens de către Organizație, care trebuie să fie în concordanță cu prezenta anexă a regulamentelor care reglementează revizuirea administrativă, medierea, reclamațiilor și contestațiilor personalului NATO, specificându-se că Organizația stabilește orientări pentru standardizarea modalităților de rezolvare a neînțelegerilor prin utilizarea procedurilor de mediere la nivel NATO.

Medierea, procedura de mediere, precum și raportul de mediere se marchează "Sensitive - Tribunalul Administrativ – să se ocupe în mod confidențial." În situația în care organismul respectiv aparținător de NATO a fost desființat, cererea de reexaminare administrativă ar trebui să fie prezentată Comandamentului militar superior pentru organisme NATO la care Protocolul de la Paris se aplică sau Statului Major Internațional, în cazul unui organism NATO, la care Acordul de la Ottawa se aplică și implică serviciile unui mediator neutru, calificat, care este numit de către șeful Corpului NATO, în colaborare cu Asociația pentru personal și care nu a fost implicat în nici o legătură directă cu oricare dintre părțile implicate.

O soluționare a litigiului prin mediere se consemnează în scris și este

semnată de către ambele părți, și păstrate la dosarul personal al membrului personalului. În cazul în care medierea nu are ca rezultat soluționarea litigiului membrului personalului, acesta poate depune o plângere la șeful relevant al organului NATO.

Încă din timpuri îndepărtate au existat diferite modalități de rezolvare a conflictelor, astfel că „medierea și arbitrajul erau utilizate cu 1800 de ani î.e.n., pe teritoriul de astăzi al Siriei, pentru rezolvarea disputelor dintre regatele învecinate pe cale diplomatică. În jurul anului 1400 î.e.n., în Egiptul Antic, disputele internaționale din acea vreme erau rezolvate pe cale diplomatică. Între anii 1200 și 900 î.e.n., fenicienii foloseau negocierea pentru rezolvarea conflictelor de natură comercială. Solomon, în jurul anului 960, îndeplinea funcția de arbitru în diverse tipuri de dispute care se nășteau între locuitorii regatului său, cu 500 de ani î.e.n., arbitrajul era folosit în India („*Panchayat*”), și nu în ultimul rând, în jurul anului 400 î.e.n., grecii aveau arbitri publici ale căror decizii erau afișate pe coloanele templelor”.[15 apud 16 p.11- 13, 17]

Conform cercetării sale, V. Crețu afirmă că, „în ceea ce privește Grecia Antică, în secolele VI-IV î.e.n., între statele cetăți au apărut și ulterior s-au dezvoltat [...] negocierile, tratatele religioase, tratatele de pace, de alianță militară, de neagresiune sau de sprijin reciproc, ca și metodele de rezolvare pașnică a diferendelor, între care arbitrajul și mediațiunea”.[18 pp.33-15]

În urma cercetării istoriei Egiptului, A.Weigall, arată că, în anul 2271 î.d.Cr., regele Uahare Kheti (Akthoes), care a domnit la Teba timp de cincizeci de ani, a redactat o scrisoare plină de sfaturi și de învățături, adresată moștenitorului său, scrisoare ce a generat atât de multă admirație, încât este citată ca fiind una dintre scrierile clasice ale literaturii egiptene. Astfel, Akthoes își îndeamnă moștenitorul să conducă cu multă blândețe și fără discriminare toți supușii, și să folosească îndeosebi diplomația: „*În cuvintele tale, dacă vrei să-ți atingi scopul, folosește-te de diplomație; căci pentru un rege, limba este o spadă și cuvântul este cea mai puternică dintre toate armele*”. [19]

În ceea ce privește originea medierii „potrivit istoricilor, primele cazuri de mediere au fost cunoscute în comerțul fenician, iar practica medierii s-a dezvoltat în Grecia Antică și, ulterior, în civilizația romană unde legea recunoștea medierea. De asemenea, se pare că medierea era folosită în Babilon și în Mesopotamia Antică. Justinian este primul împărat roman ce recunoaște medierea în imperiu, în Roma Antică mediatorul fiind cunoscut drept „internuncius”; „medium”; „intercessor”; „philantropus”; „interpolator”; „conciliator”; „interlocutor”, „interpre” și în cele din urmă „mediator” [20 apud 16 pp.111-13, 21, 22] în binecunoscutele „Digestele ale lui Iustinian, care au consfințit practica negocierii.

Hugo Grotius (1583-1645) [23], cunoscut jurist, istoric și diplomat olandez, specialist în drept internațional, explică în lucrarea sa „Despre dreptul războiului și al păcii”, din 1625, faptul că există trei mijloace prin care se poate înlătura

posibilitatea ca o neînțelegere să degenereze într-un război din care decurg deodată nenorociri fără de sfârșit chiar pentru cei nevinovați, aceste trei mijloace fiind: conferințele de pace, convenția de compromis și tragerea la sorți.

Emer de Vattel (1714-1767), jurist, filosof, diplomat, și expert legal, inițiatorul teoriilor care au pus bazele dreptului internațional modern și a filosofiei politice moderne, în lucrarea sa, „Legea națiunilor” din 1758, remarcă un aspect care încă se dovedește a fi actual: „În prezent când afacerile suveranilor Europei sunt atât de conectate, medierea este un mod de conciliere mult folosit”. [24 p.437]

Cu privire la modul de terminare a disputelor dintre națiuni în timp de pace sau în timp de război, E. Vattel [24 pp.276-278] explică faptul că există câteva căi pașnice de stingere a conflictului: compromisul, mediere, arbitrajul și conferințele și congresele. În cazul medierii, Vattel arată că aceasta trebuie să fie făcută de un prieten comun, care să își interpună bune sale oficii dovedind eficacitate în a determina părțile să se întâlnească la jumătatea drumului, să ajungă la o bună înțelegere, să încheie un acord sau un compromis, respectându-și reciproc drepturile, iar dacă problema se referă la un prejudiciu, să se ofere și să se accepte satisfacții rezonabile. În acest caz, în bunele oficii realizate de mediator trebuie să dea dovadă de un grad ridicat de integritate, prudență și adresabilitate, respectând o strictă imparțialitate. Mediatorul i se cere ca să înmoaie polemica insultelor, a jignirilor și a muștrărilor dintre cele două părți, având abilitatea de a calma resentimentele lor, și îndreptarea atenției părților către reconciliere.

Datoria mediatorului, conform lui Vattel, este de a favoriza rezolvarea creanțelor cele mai întemeiate, precum și realizarea restaurarea relațiilor dintre cele două părți, dacă acest lucru stă în puterea sa de convingere, nefolosind scrupulozitatea justiției rigide, el nefiind judecător, ci un conciliator, iar îndeletnicirea, activitatea sa este să procure pacea, detreminând părțile să își relaxeze pretențiile în vederea rezolvării conflictului. Necesitatea medierii este prezentată de Monseniorul Emer de Vattel, în ceea ce privește tratatele de pace, unde face specificarea că mediatorul nu este garantul tratatului de pace, acesta reprezentând un angajament de prea mare importanță de a fi impus cuiva fără consimțământul clar al acestuia.

M.Malița arată faptul că, în 1967, România a avut un rol discret de conciliere între Egipt și Israel, aplicând metoda concilierii în termenii relațiilor diplomatice cu cele două părți implicat, conciliere care nu a avut sorți de izbână la acel moment.[5 pp. 253-254]

Concilierea prezintă asemănări cu medierea, dar spre deosebire de mediator, comisia de conciliere este un organ independent, cu un pronunțat caracter instituțional și care are o autoritate politică proprie, și nu un simplu element de acțiune între părțile aflate în diferend.[18 p.257]

În încercarea de a defini rolul statului întru îndrumarea comportamentului oamenilor, Will Durant îl citează pe Spinoza: țelul ultim al statului nu este acela de

a-și domina oamenii, nici acela de a-i controla prin teamă, ci mai curând acela de a-l elibera pe om de frică, astfel încât să poată trăi și acționa fără a-și face rău sieși sau semenilor săi. Scopul statului nu este de a transforma niște ființe raționale în brute sălbatice sau în mașini (ca, bunăoară, în război); statul trebuie să facă în așa fel încât trupurile și mințile lor să funcționeze complet. Trebuie să îi îndrume pe oameni să trăiască potrivit adevăratei rațiuni și, de asemenea, să practice adevărata rațiune. Scopul statului este, într-adevăr, libertatea”[25], de aceea considerăm că societatea trebuie să fie scoasă din zona de conflict interior și exterior, în așa mod încât să dezvolte relații sociale bazate pe încredere între semeni, precum și pe înțelegerea problemelor societății. În acest sens, mediere este pasul timid dar ferm pe care trebuie să îl încurajăm cu toții pentru reducerea conflictelor interpersonale și pentru rezolvarea celor existente.

Concluzii

Putem concluziona că, în ceea ce privește conflictul, acesta apare odată cu contradicția dintre ideile, interesele sau sentimentele diferitelor personaje, care determină desfășurarea acțiunii cu privire la un anumit aspect personal, la nivel de organizație, social și chiar statal, iar dezacordurile dintre cele două părți aflate în conflict pot fi mediate, atâta timp cât există dorința de reîntoarcere la normalitate. Medierea apelează la înțelegerea și înțelepciunea părților care sunt în conflict, iar mediatorul trebuie să aibă abilitatea de a înțelege problemele ambelor părți, precum și de sesiza existența unor soluții care să folosească ambelor părți astfel încât acestea să își rezolve problema pentru care se află în conflict.

Medierea poate avea loc atât la nivel personal, cât și la nivel statal, interstatal, organizațional, corporatist etc., dar, în căutarea soluțiilor benefice pentru ambele părți, mediatorul trebuie să cunoască profund legile, pentru a nu îndemna părțile să ia decizii cu caracter ilicit.

Încurajarea medierii este benefică întregii societăți din mai multe puncte de vedere, și anume:

- lasă spațiu ceva mai lejer instituțiilor statului să se ocupe în continuare de infracțiunile grave și foarte grave, degrevând instanțele de judecată de un număr mare dosare care pot fi soluționate și de către părțile din conflict, în mod amiabil;

- rezolvă într-un timp considerabil mai scurt conflictul prin recuperarea pagubelor;

- scutește statul de plata cheltuielilor închisorii pentru infracțiunile care se puteau stinge prin împăcarea părților, recuperarea prejudiciului și retragerea plângerii penale;

- medierea educă societatea civică prin implicarea în rezolvarea conflictelor personale;

- medierea dă posibilitatea de a-l face pe infractor să își înțeleagă greșeala, să-și înțeleagă vina prin conștientizarea suferinței pe care i-a provocat-o victimei, pentru că este necesar ca el să înțeleagă pericolul la care a expus victima.

Este demn de reținut că medierea este și o cale de înțelegerea a aspectelor care i-au determinat pe cei care folosesc violența pentru a-și impune punctul de vedere. În acest sens, făptuitorul trebuie să conștientizeze el însuși ce anume l-a durut atât de tare și a lăsat nevindecat în sine însuși, încât a simțit impulsul să rănească pe cineva ca să se vindece, deși i-a încălcat drepturile.

Medierea nu se desfășoară doar pentru a le reaminti părților de violența care s-a desfășurat și de paguba produsă, ci pentru înțelegerea mobilului care a declanșat decizia personală a făptuitorului.

Bineînțeles că, aceasta încercare de a-l face pe făptuitor să-și conștientizeze fapta nu înseamnă găsirea unei scuze pentru violență, ci, în primul rând trebuie să înțeleagă faptul că trebuie să repare paguba și/sau suferința produsă victimei prin acțiunea exercitată de el, indiferent de contextul social sau personal în care a decis să acționeze împotriva victimei.

Referințe bibliografice:

1. Baden Eunson, *Managementul conflictului*, Editura Remind, Craiova, 2015, pp.84-85.
2. Cicero, *Despre supremul bine și supremul rău*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 57.
3. Alex. Cretiescu, *Comentariu al Codicilor României, Alecsandru Ioan I*, Imprimeria Statului, București, 1865, p. 47.
4. M. Ortolan, *Résumé des éléments dr Droit Pénal*, Henri Plon, Imprimeur-Editeur, Paris, p. 2.
5. Mircea Malița, Dan Dungaciu, *Istoria prin ochii diplomatului*, Editura RAO, București, 2014, p. 280.
6. James C. Humes, *Vorbele de duh ale lui Winston Churchill*, Editura Humanitas, 2008, p. 38.
7. *Legea nr 287/2009*, privind Codul civil român, astfel cum a fost republicată în temeiul art.218 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil român, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011. Legea nr. 287/2009 a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 522 din 24 iulie 2009, a fost modificată prin Legea 71/2011 și rectificată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 427 din 17 iunie 2011 și Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 489, din 8 iulie 2011.
8. Monica Gheorghe, *Căi amiabile de soluționare a conflictelor de muncă*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 347.
9. Constantin Coadă, *Legislația medierii. Note, comentarii și explicații*, Editura Universul Juridic, București, 2013, pp.65-66.
10. Mariana Rudăreanu (coordonator), Gheorghe Babonea, Nicolae Pușcaș, Nicu Vintilă, *Obligații. Responsabilitatea*, Editura Fundației România de Măine,

- București, 2008, p. 14.
11. Mariana Rudăreanu, *Obligații. Contracte*, Editura Fundației România de Măine, București, 2006, p.17.
 12. Adrian Pricopi (coordonator), Bianca Droc, Claudiu D. Butculescu, *Drept internațional privat, vol.I*, Editura Fundației România de Măine, București, 2009, p. 140.
 13. [13.http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/140917-CPR-Annex_IX-en.pdf](http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/140917-CPR-Annex_IX-en.pdf) , pp. 2-4], accesat la data: 18.10.2016
 14. [14.http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/140917-CPR-Annex_IX-en.pdf](http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_09/140917-CPR-Annex_IX-en.pdf) , accesat la data: 18.10.2016
 15. Jerome T. Barrett, Joseph P. Barrett, *A history of Alternative dispute resolution: The story of a political, cultural and social movement*, Jossey-Bass, San Francisco, 2004.
 16. Daniel Zeno Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filosofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 87.
 17. Zeno Șuștag, Claudiu Ignat, *Modalități alternative de soluționare a conflictelor (ADR)*, Editura Universitară București, 2008, p.11.
 18. Vasile Crețu, *Drept internațional public*, Ediția a V-a, Editura Fundației România de Măine, București, 2008, p. 33.]
 19. Arthur Weigall, *Istoria Egiptului antic*, Editura Artemis, București, 2012, pp. 74-75.
 20. <http://en.wikipedia.org/wiki/Mediation>
 21. Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.111.]
 22. Nicolae Zecheru, *Medierea unor conflicte de natură penală, alternativă pentru modernizarea sistemului judiciar*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2013, p.19.
 23. Hugonis Grotii, *De iure belli ac pacis* (Hugo Grotius, Despre dreptul războiului și al păcii), Întreprinderea Poligrafică „13 decembrie 1918”, București, 1968, pp.568-572.
 24. Monsieur Emer de Vattel, *The Law of Nations or the Principles of Natural Law Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns*, from the new edition, by Joseph Chitty, EsQ., barrister at law, with additional notes and references, by Edward D. Ingraham, EsQ., Philadelphia: T. & J. W. Johnson & Co., Law Booksellers, 1888, Entered according to Act of Congress, in the year 1852, by T. & J. W. JOHNSON, in the Clerk's Office of the District Court of the Eastern District of Pennsylvania. pp.276-278, 437.
 25. Will Durant, *Secolul lui Ludovic XIV. Aventura intelectuală. 1648-1715*, Editura Prietenii Cărții, București, 2007, p. 240.

Prezentat la: 11.09.2017

ANALIZA INSTITUȚIEI SUCCESIUNII ȘI A CONDIȚIILOR NECESARE PENTRU A PUTEA MOȘTENI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Vladimir CHIRONACHI, lector superior universitar,
Catedra de Drept,
Universitatea de Stat din Cahul

Abstract: *In this article the author intended to show the importance and highlight the particularities of this Institution in the system of Civil Law. Also, he intended to cover the lacks that he had identified in the law by offering answers to some delicate questions theoretical and practice.*

Rezumat: *Prin succesiune se înțelege, în spiritul Codului nostru civil și al dreptului în general, transmiterea patrimoniului unei persoane, cu ocazia morții, la una sau mai multe alte persoane, determinate de voința defunctului sau chemate de lege.*

Cuvinte cheie: *moștenitor, capacitate succesorală, vocație succesorală, nedemnitate succesorală, deschiderea succesiunii.*

Prin moștenire se înțelege transmiterea patrimoniului (totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale care pot fi evaluate în bani, privite ca o sumă de valori active și pasive, strâns legate între ele, aparținând unor persoane fizice sau juridice determinate) unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în viață (persoane fizice, persoane juridice ori stat). Prin urmare, normele care guvernează instituția moștenirii sînt aplicabile numai în cazul morții unei persoane fizice, dar nu și în cazul încetării existenței unei persoane juridice. Prin moștenire, mai înțelegem stingerea drepturilor și obligațiilor unei persoane, cauzată de moartea ultimei și nașterea unor drepturi sau obligații similare, prin conținutul său sau a unor drepturi și obligații analogice în activul și pasivul persoanelor recunoscute de lege sau testament în calitate de moștenitori. A moșteni sau a succede înseamnă a lua locul unei alte persoane.

Pe lângă noțiunea de „moștenire”, în mod frecvent, se utilizează și așa noțiuni cum ar fi: „succesiune” sau „ereditate”. Noțiunea de „succesiune” are un înțeles mai larg decît „moștenire” sau „ereditate”. Prin succesiune înțelegem orice transmisiune de drepturi de la o persoană la alta, fie prin acte încheiate între vii, fie pentru cauză de moarte. Prin noțiunea de „moștenire” se mai desemnează și patrimoniul care se transmite după moartea unei persoane. Instituția moștenirii este intim legată de instituția proprietății și constituie unul din modurile de dobîndire a proprietății.

Persoana fizică decedată, deci cel care lasă moștenirea se mai numește defunct sau *de cuius*, prescurtare a formulei romane „*is de cuius successionem agitur*”.

Se utilizează și termenul de „autor”, iar în cazul moștenirii testamentare cel care dispune de patrimoniul său prin testament se numește „testator”. Cel care lasă moștenirea poate fi orice persoană fizică, indiferent de capacitatea de exercițiu ale acesteia.

După izvorul ei, moștenirea poate fi de două feluri: legală și testamentară.

Moștenirea este testamentară dacă transmitiunea moștenirii are loc în baza unui testament, adică cel ce a lăsat moștenirea a desemnat prin propria voință acele persoane care îl vor moșteni.

Moștenirea este legală dacă cel ce a lăsat moștenirea nu a întocmit un testament sau dacă deși există testament, ultimul nu este valabil. Moștenirea legală mai este cunoscută și sub denumirea „ab intestat” (moștenire fără testament).

Moștenirea este legală atunci când transmiterea patrimoniului succesoral are loc în temeiul legii la persoanele, în ordinea și în cotele determinate de lege. Potrivit art. 1499 C.C., moștenirea legală intervine de fiecare dată în cazul în care:

- a) cel ce a lăsat moștenirea nu a lăsat nici un testament;
- b) testamentul întocmit de testator a fost declarat nul;
- c) succesorul testamentului este codcedat sau comorient cu testatorul;
- d) succesorul testamentar este nedemn.

În afară de situațiile menționate, moștenirea legală intervine și atunci când testamentul lăsat nu conține dispoziții testamentare cu privire la dispunerea de patrimoniu, ci alte dispoziții de ultimă voință. În fine, moștenirea legală poate coexista cu cea testamentară. Astfel, în cazul în care există moștenitori rezervatari, testatorul poate testa doar partea din patrimoniu care depășește rezerva succesorală, care, potrivit normelor cu privire la moștenirea legală se va atribui moștenitorului rezervatar. De asemenea, dacă testatorul nu a testat întregul său patrimoniu, partea rămasă se va deferi celor care au dreptul la el potrivit regulilor moștenirii legale.

Moștenirea legală este concepută ca o moștenire de familie. Pornind de la concepția necesității conservării bunurilor în familie, dreptul nostru atribuie moștenirea legală a defunctului, iar în caz de vacanță succesorală – statului. Noțiunea de familie are un înțeles larg, incluzând rudele de sânge, soții și afinii. Moștenitori legali însă sunt doar cei care formează familia în sens restrâns – rudele defunctului și soțul supraviețuitor, nu și afinii lui. Potrivit codului familiei, rudenția este legătura de sânge bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. Întrucât legăturile de rudenie pot fi foarte îndepărtate, chemarea tuturor rudelor la moștenire ar necesita eforturi considerabile și va avea drept efect pulverizarea patrimoniului succesoral. Datorită acestui fapt legea limitează chemarea la moștenire și stabilește o anumită ordine de preferință, în care rudele defunctului sunt chemate la moștenirea legală.[7p. 26].

Data deschiderii succesiunii.

Succesiunea se deschide în urma decesului persoanei fizice sau declarării morții ei de către instanța de judecată. Deschiderea succesiunii este consecința juridică a încetării din viață a persoanei fizice și produce efectul transmiterii de drept a patrimoniului său către moștenitorii legali sau testamentari, marcând implicit momentul în care încep să acționeze prevederile legale referitoare la instituția moștenirii. Înainte de deschiderea moștenirii nu se poate vorbi de moștenitori sau patrimoniu succesoral, persoana în viață fiind titularul patrimoniului său, iar moștenitorii urmează a fi determinați numai la data deschiderii moștenirii.

Momentul deschiderii succesiunii are loc concomitent cu încetarea din viață a celui care lasă moștenirea. Momentul morții se stabilește după ziua, ora și minutul survenirii ei.

Cei care pretind moștenirea vor trebui să dovedească moartea, precum și momentul morții celui la a cărui moștenire se consideră îndreptățiți. Dovada morții și a momentului producerii acesteia, se va face, după caz, prin certificatul de deces sau prin hotărârea judecătorească de declarare a morții, rămasă definitivă, care cuprinde și data stabilită de judecată ca fiind cea a morții.

Atât dovada momentului morții, făcută prin certificatul de deces, cât și dovada morții făcută prin hotărâre judecătorească declarativă de moarte au putere doveditoare până la proba contrară, aceasta putând fi făcută prin orice mijloc de probă, deoarece moartea este un simplu fapt material.

Stabilirea exactă a momentului morții celui care lasă moștenirea prezintă o deosebită importanță practică din următoarele motive:

- la această dată primesc aplicare normele dreptului de moștenire;
- în cazul unui conflict în timp al unor legi succesoriale succesive, în funcție de această dată se determină legea aplicabilă;
- în funcție de acest element se determină cercul moștenitorilor legali și testamentari;
- la această dată se determină compunerea și valoarea patrimoniului succesoral;
- de la data deschiderii succesiunii începe să curgă termenul de 6 luni de opțiune succesorală;
- data deschiderii succesiunii marchează data până la care retroactivează acceptarea sau moștenirea la moștenire;
- în cazul pluralității de moștenitori, data deschiderii succesiunii marchează ziua în care începe starea de indiviziune.

Persoanele cu vocație succesorală reciprocă sau unilaterală care au murit fără a se putea stabili dacă una a supraviețuit alteia se prezumă că au murit concomitent.

Prin comorienți înțelegem două sau mai multe persoane cu vocație succesorală reciprocă sau unilaterală care au decedat în aceeași împrejurare, în condițiile în care nu este posibil a stabili dacă una a supraviețuit alteia.

Codecedații sunt persoanele fizice care au decedat în același timp, fără a se putea stabili ordinea deceselor, și care nu sunt comorienți.

Dacă, în cazul morții mai multor persoane, nu se poate stabili faptul că una a supraviețuit alteia, ele sunt socotite că au murit deodată.

În cazul în care capacitatea succesorală se recunoaște numai persoanelor care sunt în viață la data deschiderii succesiunii și dovada acestei existențe trebuie să fie făcută de cel care reclamă moștenirea, înseamnă că în situația imposibilității dovedirii supraviețuirii, drepturile succesoriale nu pot fi recunoscute din lipsa capacității succesoriale, urmând ca moștenirile să fie considerate deschise în același moment pentru toate persoanele în cauză și diferite, separat, moștenitorilor fiecăreia dintre persoanele decedate în același timp, fără ca în mod reciproc sau una dintre ele – să poată beneficia de moștenirea lăsată de cealaltă sau celelalte persoane.

Dacă două sau mai multe persoane cu capacitatea succesorală reciprocă sau unilaterală au dispărut fără veste în același circumstanțe, în hotărârile judecătorești declarative de moarte urmează a fi indicată aceeași dată a morții pentru toate persoanele dispărute. În acest caz este irelevantă data intrării în vigoare a hotărârilor declarative de moarte. Moștenirea lăsată de fiecare dispărut va fi culeasă de proprii lor moștenitori.

Locul deschiderii succesiunii.

Ca regulă generală, succesiunea se deschide la locul ultimului domiciliu al defunctului. Domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are locuința statornică sau principală. Persoana al cărei domiciliu nu poate fi stabilit cu certitudine se consideră domiciliată la locul reședinței sale. Reședința persoanei fizice este locul unde își are locuința temporară sau secundară. În lipsă de reședință, persoana este considerată că domiciliază la locul unde se găsește, iar dacă acesta nu se cunoaște, la locul ultimului domiciliu.

Regula ultimului domiciliu al celui care a lăsat moștenirea se impune și din considerente de ordin practic, deoarece la ultimul domiciliu se află, de obicei, înscrisurile defunctului și tot acolo se pot culege informațiile despre moștenitorii defunctului și despre masa succesorală.

Deci, pentru stabilirea locului deschiderii succesiunii ne interesează nu atât locul unde a decedat cel care lasă moștenirea și nici locul reședinței, ci ultimul său domiciliu.

Vorbind despre domiciliul unei persoane fizice, ne interesează atât domiciliu stabilit voluntar, cât și domiciliul legal.

În cazul decesului unei persoane care nu a avut domiciliu pe teritoriul Republicii Moldova, locul deschiderii succesiunii se consideră locul situării celor mai importante bunuri succesoriale.

Dacă domiciliul defunctului este necunoscut, se aplică regula deschiderii moștenirii la locul unde se află bunurile mai importante ca valoare ale moștenirii. Aceeași regulă se aplică dacă bunurile succesoriale se află în locuri diferite.

Având în vedere că locul ultimului domiciliu al defunctului este o chestiune de fapt, dovada lui se poate face prin orice mijloace de probă admise de lege.

Legea locului situării bunurilor se aplică numai în situația în care nu este cunoscut ultimul domiciliu al defunctului. Deci în primul rând se va ține cont de situarea bunurilor imobile. Dacă nu există bunuri imobile, atunci se va considera drept ultimul domiciliu locul situării bunurilor imobile, și dacă ultimele se află în locuri diferite, locul deschiderii succesiunii va fi locul situării celei mai valoroase părți a acestor bunuri. [5p. 122-124].

Condițiile necesare pentru a putea moșteni.

Pentru ca o persoană să poată moșteni, este necesar să fie întrunite cumulativ următoarele condiții:

- a) persoana să dispună de capacitate succesorală;
- b) să aibă vocația succesorală;
- c) persoana să nu fie nedemnă de a moșteni.

Se consideră că are capacitate succesorală orice persoană care există la momentul deschiderii succesiunii. Potrivit art. 1433 CC, se consideră că există, adică au aptitudinea de a-l moșteni pe cel decedat:

- În cazul succesiunii testamentare – persoanele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea, precum și cele care au fost concepute în timpul vieții lui și s-au născut vii după decesul acestuia, indiferent de faptul dacă sunt sau nu copii lui, precum și persoanele juridice care au capacitate juridică la momentul deschiderii succesiunii.

- În cazul succesiunii legale – persoanele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea, precum și copiii lui concepuți în timpul vieții și născuți după decesul acestuia.

Statul dispune de capacitate succesorală testamentară, precum și de capacitate succesorală asupra patrimoniului succesoral vacant.

Observăm că existența moștenitorului la momentul deschiderii succesiunii este o condiție indispensabilă pentru a putea moșteni. Oricât de puțin supraviețuiește o persoană celui decedat, ea are capacitatea succesorală. Existența persoanei la momentul deschiderii succesiunii poate fi dovedită de moștenitorul în cauză sau de succesorul său atunci când primul a decedat după deschiderea succesiunii. Dovada existenței persoanei fizice se face cu actele de stare civilă, iar în caz de deces al moștenitorului care se află în viață la momentul deschiderii succesiunii, cu actul de deces sau hotărârea declarativă de moarte, din care reiese că moartea moștenitorului a intervenit după deschiderea succesiunii. Capacitatea succesorală nu este condiționată de durata vieții moștenitorului astfel, dacă moștenitorul moare imediat după deschiderea succesiunii drepturile sale

succesorale vor trece la moștenitorii săi. Dacă persoana fizică dispărută este considerată a fi în viață, aceasta are capacitatea succesorală. Dacă însă se constată printr-o hotărâre declarativă de moarte că la data deschiderii succesiunii aceasta nu mai era în viață, capacitatea ei succesorală se desființează retroactiv, iar ceea ce a fost cules dintr-o moștenire în numele persoanei dispărute, va trebui să fie restituit.

Se consideră cu capacitate succesorală și persoanele concepute, dar nenăscute la momentul deschiderii succesiunii. Aceștia vor putea moșteni cu condiția de a se naște vii, indiferent de durata vieții după naștere. Cel care prinde moștenirea în numele copilului va trebui să dovedească prin orice mijloace de probă admise de lege la data conceperii copilului, situarea acestei date anterior momentului deschiderii succesiunii și că el s-a născut viu.[10p. 84].

Nu dispun de capacitate succesorală persoanele juridice care nu există la momentul deschiderii și nici persoanele fizice predecedate. Potrivit art.1441 CC, de asemenea nu au capacitate succesorală comorienții și codecedații.

Comorienții sunt considerați două sau mai multe persoane cu vocații succesorală reciprocă sau unilaterală, decedate în același împrejurare, încât nu se poate stabili dacă una a supraviețuit alteia și prezumându-se că au murit concomitent. Vor fi recunoscuți comorienți și persoanele declarate moarte prin hotărârea instanței de judecată drept urmare a dispariției fără veste în acele circumstanțe. În acest caz nu are importanță momentul intrării în vigoare a hotărârii privind declararea morții acestor persoane.

Persoanele care au vocație reciprocă sau unilaterale și care decedază în același timp, fără a se putea determina ordinea deceselor, sunt numite codecedați și se prezintă ca au decedat concomitent. [6p.77-88]

Prezumția morții concomitente în cazul comorienților și codecedaților face să excludă moștenirea reciprocă a acestora, or, nesupraviețuind una alteia de alta, ei sunt lipsiți de capacitate succesorală. Potrivit art. 1441, alin. 2 CC, moștenirea lăsată de fiecare comorient sau codecedat va fi culeasă de moștenitorii proprii.

O altă condiție esențială pentru a putea moșteni este vocația succesorală.

Instituția moștenirii este concepută în cadrul devoluțiunii legale - ca o moștenire de familie și numai în cazul moștenirii vacante masa succesorală este culeasă de către stat.

Astfel fiind, în dreptul nostru sunt chemate la moștenire în temeiul legii și deci au vocație succesorală legală-persoanele care sunt în legătură de familie cu defunctul, adică rudele defunctului – din căsătorie, din afara căsătoriei și din adopție – și, alături de aceasta, soțul supraviețuitor al defunctului.

Potrivit art. 45 al Codului Familiei aprobat prin Legea nr. 1316 – XIV din 26.10.2000, rudenia este legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. Rudenia în linie dreaptă poate fi ascendentă sau descendentă.

Întrucât legăturile de rudenie pot fi foarte îndepărtate, astfel încât chemarea la moștenire nu ar mai avea acoperire în sentimente reale de afecțiune reciprocă între aceste rude și defunct, legea a limitat – pe linie colaterală – vocația succesorală legală la gradul al IV-lea inclusiv. În linie dreaptă, ascendentă sau descendentă, legea nu prevede nici o limitare, căci aici legile firii impun fără ajutorul legilor omului, limitare necesară.

Prin urmare, rudele în linie dreaptă descendentă și ascendentă au vocație succesorală în mod nelimitat în grad. În schimb, rudele colaterale numai până la gradul al IV-lea inclusiv. Deci au vocație succesorală legală pe linie colaterală frații și surorile defunctului, rude de gradul al II-lea, descendenții lor până la gradul al IV-lea, unchii și mătușele defunctului și copiii lor.

Subliniem că vocația succesorală a acestor rude nu înseamnă că ele toate, împreună și deodată, vor culege moștenirea lăsată de defunct, căci vocația lor la moștenire este numai generală, potențială, vizând posibilitatea de principiu a acestor persoane de a moșteni, prin efectul legii, patrimoniul persoanei decedate. Vocația lor concretă de a culege efectiv această moștenire este determinarea prin devoluțiunea succesorală legală, legea instituind o anumită ordine de chemare la moștenire.

Având în vedere că transmiterea moștenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte, principiul reciprocității vocației succesorale nu vizează statul, pentru că deși statul are vocație – aceștia nu pot transmite o moștenire.

Principiul reciprocității vocației succesorale generale guvernează însă – fără a fi prevăzut expres de lege – materia moștenirii legale între persoanele fizice. În virtutea acestui principiu, dacă o persoană are vocație succesorală legală generală la moștenirea lăsată de o altă persoană, atunci și această din urmă persoană are aceeași vocație în raport cu prima. În concret vocația lor va depinde de ordinea în care va surveni decesul lor sau a uneia dintre ele. De exemplu, dacă copilul are vocație la moștenirea lăsată de părinți, vocația succesorală operează și în sens invers. Tot astfel, în raporturile dintre frați și surori, dintre nepoți de frate și unchi ori mătuși.

Principiul reciprocității vocației la moștenire are și un sens negativ: dacă o persoană nu are vocație la moștenirea unei alte persoane, nici această din urmă nu are vocație la moștenirea primei.

Principiul reciprocității vocației succesorale legale cunoaște, după părerea noastră, o singură excepție: este cazul constatării nulității căsătoriei sau a anulării ei prin hotărâre judecătorească intervenită după decesul soților sau a unuia dintre ei, constatându-se că unul dintre ei a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei declarată nulă sau anulată (căsătoria putativă). În acest caz, dacă soțul supraviețuitor a fost de rea credință, el nu va moșteni, în schimb, dacă soțul de bună credință a supraviețuit celuilalt, el va avea vocație succesorală. Dacă ambii soți au fost de bună sau de rea-credință, principiul reciprocității vocației succesorale, în sens pozitiv, respectiv negativ, se restabilește.

În literatura juridică se m-ai amintește încă un caz în care vocația succesorală nu ar fi reciprocă. Este ipoteza în care o persoană a adoptat doi sau mai mulți copii, dintre care pe unul cu efecte depline, pe altul cu efecte restrânse și se pune problema vocației lor succesore reciproce în calitate de frați sau surori, deci problema vocației succesore între ei. Așa cum vom încerca să demonstrăm, în această ipoteză operează din plin principiul reciprocității vocației succesore în sensul lui negativ, adoptatul cu efecte restrânse neavând vocație la moștenirea lăsată de adoptatul cu efecte depline, așa cum nici aceasta din urmă nu are vocație la moștenirea lăsată de primul.

Dacă toate adopțiile au fost cu efecte depline, respectiv cu efecte restrânse, operează-indiscutabil-principiul reciprocității vocației succesore legale generale, în sensul ei pozitiv în primul caz, și în sensul negativ în cel de-al doilea caz.

După cum am văzut, rudele cu vocație succesorală legală generală nu sunt chemate toate împreună și deodată la moștenire. Dacă toate rudele cu vocație generală ar fi chemate împreună și deodată la moștenire, averile succesore s-ar fărâmița în părți de o valoare neînsemnată, iar instituția moștenirii nu și-ar mai putea îndeplini rosturile ei social-economice; pe de altă parte, nu s-ar ține seama de caracterul diferit al legăturilor de afecțiune dintre cel care lasă moștenirea și rudele sale.

Pentru a se evita asemenea consecințe, în cadrul devoluțiunii legale a moștenirii legiuitorul a instituit a anumită ordine de chemare concretă la moștenire a rudelor defunctului. Prin urmare, pentru ca o persoană să fie chemată efectiv la moștenire în temeiul legii, deci să aibă vocație legală concretă, nu este suficient să facă parte din categoria moștenitorilor legali, cu vocația generală, ci trebuie să mai fie îndeplinită și o condiție negativă, și anume, să nu fie înlăturată de la moștenire de o altă persoană, cu vocație generală, dar chemată de lege în rang preferabil, deci care are și vocație concretă, utilă.

Pentru stabilirea ordinii de preferință între rudele defunctului cu vocație generală, legea folosește două criterii tehnico-juridice: clasa de moștenitori și gradul de rudenie. Cu ajutorul acestor criterii legea determină vocația concretă la moștenire a rudelor defunctului, probleme ce urmează a fi analizate. [7 p. 56-59].

Pentru a putea veni la moștenirea legală succesibilul capabil și cu vocație legală concretă trebuie să nu fie nedemn să moștenească.

Nedemnitatea succesorală este decăderea moștenitorului legal, care s-a făcut vinovat față de defunct sau de memoria defunctului, de fapte grave arătate limitativ de lege, din dreptul de a culege moștenirea acestuia.

Nedemnitatea își are originea în instituția romană a escheredării. [8 p. 40].

Nedemnitatea succesorală este o sancțiune civilă și se caracterizează prin următoarele:

a) se aplică numai în cazul săvârșirii faptelor expres și limitativ prevăzute de lege și numai în domeniul moștenirii legale, textele de lege care o prevăd fiind imperative și de strictă interpretare;

b) operează de drept, cel care lasă moștenirea neputând înlătura efectele ei prin iertarea nedemnului pentru fapta sa. Ulterior comiterii faptei, cel care lasă moștenirea putea totuși să-l gratifice pe nedemn. În general, nedemnitățile – care desființează numai vocația succesorală legală – nu influențează eficacitatea liberalităților prin acte între vii sau pentru cauză de moarte făcută în favoarea nedemnului de către cel care lasă moștenirea, aceste liberalități fiind guvernate de reguli proprii. Bineînțeles, dacă fapta săvârșită reprezintă o cauză comună prevăzută pentru toate cele trei ipoteze, ea poate justifica atât desființarea calității de moștenitor legal al nedemnului cât și revocarea judecătorească a donației și/sau legatului făcut în favoarea lui înainte de săvârșirea faptei, pentru fiecare în condițiile prevăzute de lege. De exemplu, în caz de litigiu, instanța numai constată nedemnitățile care a operat în puterea legii și pronunță revocarea donației pentru ingratitudine dacă a fost cerută în termenul de un an prevăzut de lege; acțiunea în revocarea donației poate fi intentată numai împotriva donatorului autor al faptei, în schimb constatarea nedemnității poate fi cerută și împotriva moștenitorilor nedemnului care dețin bunurile defunctului; constatarea nedemnității poate fi cerută de creditorii pe calea acțiunii oblice, în schimb, în materia revocării donației pentru ingratitudine acest articol este inaplicabil;

c) fiind o sancțiune se aplică și produce efecte doar în privința autorului faptei. Față de alte persoane chemate de lege la moștenirea defunctului în nume propriu sau prin reprezentare, ea poate produce efecte numai în mod excepțional.

d) domeniul de aplicare a sancțiunii nu poate fi extins la alte moșteniri, nedemnul fiind înlăturat numai de la moștenirea persoanei față de care a săvârșit faptele, în acest sens nedemnitățile producând efecte relative. De exemplu, săvârșind fapta față de un frate, poate veni la moștenirea unui alt frate;

e) sancțiunea nedemnității fiind prevăzută pentru fapte săvârșite cu vinovăție, moștenitorul trebuie să fi acționat cu discernământ, în lipsa discernământului neputându-se vorbi de vinovăție. Pe de altă parte, fiind vorba de săvârșirea de fapte, iar nu de acte juridice, se vor aplica reguli privitoare la discernământul necesar pentru angajarea răspunderii civile delictuale, și anume în cazul minorilor sub 14 ani și a persoanelor puse sub interdicție discernământul din momentul săvârșirii faptei trebuie să fie dovedit, iar în cazul persoanelor care au împlinit 14 ani și nu sunt puse sub interdicție judecătorească discernământul se prezumă până la proba contrară. Desigur, în cazul în care nedemnitățile implică o condamnare penală, se vor aplica reguli de iresponsabilitate din dreptul penal. [7p. 60-61].

Cazurile de nedemnități sunt prevăzute în mod expres și limitativ de C.C art 1434 acestea fiind următoarele:

- a comis intenționat o infracțiune sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe, exprimate în testament, a celui ce a lăsat moștenirea dacă aceste circumstanțe sînt constatate de instanța de judecată;

- a pus intenționat piedici în calea realizării ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea și a contribuit astfel la chemarea sa la succesiune ori a persoanelor apropiate sau la majorarea cotei succesorale ale tuturor acestora.

Nu pot fi succesori legali ai copiilor lor părinții decăzuți din drepturile părintești care la data deschiderii succesiunii nu sunt restabiliți în aceste drepturi și nici părinții și copii maturi care sau eschivat cu rea-credință de la executarea obligației de întreținere a celui ce a lăsat moștenirea dacă această circumstanță este constatată de instanță de judecată. Instanțele judecătorești sînt chemate doar pentru a constata dacă sînt sau nu îndeplinite condițiile cerute de lege pentru a putea stabili nedemnitătea și nici de cum de a pronunța această sancțiune, care devine aplicabilă în puterea legii. Instanța de judecată nu pronunță ci doar constată nedemnitătea succesoră. Sancțiunea se aplică și produce efecte doar pentru autorul faptei. Aplicarea sancțiunii nu poate fi extinsă asupra altor moșteniri, nedemnul fiind înlăturat numai de la moștenirea persoanei față de care a săvârșit faptele nedemne. Sancțiunea nedemnității se va aplica doar pentru faptele săvârșite cu intenție, presupunându-se că moștenitorul a acționat cu discernământ. Infrațiunile săvârșite din culpă nu atrag după sine sancțiunea nedemnității.

Momentul la care poate fi constatată nedemnitătea succesoră, aceasta nu poate fi decât ulterior deschiderii succesiunii, căci anterior momentul menționat acțiunea este lipsită de interes.

Nedemnitătea succesoră poate fi invocată de orice persoană interesată, comoștenitorii chemați la moștenire împreună cu nedemnul, care vor beneficia de dreptul de acrescământ în cazul în care nedemnul este înlăturat de la moștenire; de moștenitorii subsecvenți, care vor culege ei moștenirea în locul nedemnului; de donatarii sau legatarii gratificați de defunct peste limitele cotității disponibile, care au interesul de al înlătura pe nedemnul care ar putea cere, reducățiunea libertăților excesive; de instanța de judecată din oficiu; și chiar de cel nedemn.[9p.25].

Dreptul de a invoca o asemenea acțiune nu poartă un caracter exclusiv personal. Nedemnitătea poate fi invocată atât în mod direct de către persoanele enumerate mai sus cît și printr-o acțiune oblică, de către creditorii acestor persoane.

Cât timp nedemnul se află în viață, nedemnitătea va fi invocată împotriva acestuia, iar după decesul lui împotriva succesorilor săi. În nici un caz succesorii nedemnului nu s-ar putea prevala de caracterul personal al pedepsei civile care este nedemnitătea, din moment ce aceasta operând în virtutea legii, defunctul nedemn nu a putut avea nici un drept asupra moștenirii autorului său.

Nedemnitătea poate fi invocată și în consecință constantă de instanțele judecătorească numai după deschiderea succesiunii și numai dacă vocația succesoră a nedemnului este concretă, nefiind înlăturat de la moștenire prin prezența unor moștenitori în rang.

Art. 1436 Cod civil ne stipulează că, după comiterea faptei cel care lasă moștenirea poate să-l gratifice prin testament pe moștenitorul nedemn. Astfel, prin

voința te statorului, această normă admite înlăturarea sancțiunii legale a nedemnității succesoriale.

Fiind o pedeapsă civilă care operează în virtutea legii, nedemnitatea face ca moștenitorul vinovat să fie înlăturat de la succesiunea persoanei față de care sa făcut culpabil de faptele expres și limitativ prevăzut de lege.

Înlăturarea nedemnului de la moștenire este completă, el neputînd culege nici măcar rezerva conferită de lege moștenitorilor rezervatari; aceasta profită după caz, fie moștenitorilor legali cu care nedemnul venea în concurs la moștenire, fie moștenitorilor legali subsecvenți care ar fi fost înlăturați de nedemn de la moștenire dacă pedeapsa nu ar fi intervenit, fie donatarilor sau legatarilor ale căror donații sau legate ar fi fost supuse reducțiunii dacă moștenitorul nedemn rezervatar nu ar fi înlăturat de la succesiune statul. dacă nevrednicul ar fi fost unicul moștenitor al defunctului.

Efectele nedemnității sunt diferite după cum se produc în raport cu:

- cu ceilalți moștenitori conform art.1437Cod civil RM Nedemnul va trebui să restituie tot ceea ce a primit în calitate de moștenitor de la persoana față de care sa făcut vinovat, inclusiv fructele și veniturile percepute din momentul deschiderii moștenirii și nu de la data constatării demnității.

În cazul în care nedemnul a încasat sume de bani de la debitorii moștenirii, va fi ținut la plata dobânzii pentru sumele incasate chiar din ziua încasării lor, dar nu de la data chemării în judecată. Pe de altă parte, dacă nevrednicul a plătit datorii ale succesiunii, el are dreptul la înapoierea acestora. De asemenea nevrednicul are dreptul la restituirea cheltuielilor necesare și utile făcute de el cu bunurile succesoriale, dar, fiind de rea credință el nu are dreptul și la restituirea cheltuielilor voluptorii pe care le-ar fi făcut cu aceleași bunuri. Drepturile și obligațiile persoanei nedemne față de succesiune care se stinseseră prin consolidare sau prin confuziune renasc cu efect retroactiv de la data deschiderii moștenirii,

- în raport cu terții.

Dacă în perioada dintre deschiderea succesiunii și cea a constatării nedemnității, nedemnul în calitate de moștenitor ,a încheiat diverse acte juridice cu terțele persoane, care se referă la bunurile succesoriale:

- actele de conservare și administrare se vor menține, dacă acestea nu contravin intereselor moștenitorilor și sînt utile;

- actele de dispoziție asupra bunurilor succesoriale, făcute de către nedemn, se vor menține în cazul în care actul de înstrăinare se referă la un bun mobil corporal și terțul dobânditor a fost de bună-credință. Actele de dispoziție asupra bunurilor imobile se vor menține cu condiția ca persoana terță să fie de bună credință și să facă dovada că le-a încheiat în credință că a contractat cu adevăratul proprietar și a existat o eroare comună și invicibilă aspra calității de moștenitor a nedemnului.

- în raport cu descendenții nedemnului

Nedemnitatea fiind o pedeapsă civilă strict personală, ar trebui să nu aibă nici un fel de efecte. Cu toate acestea, descendenții nedemnului nu pot veni la moștenirea unui ascendent prin reprezentarea nedemnului, ci numai în nume propriu.

În cazul în care însă descendenții nedemnului vin la moștenire în nume propriu și nu prin reprezentare, ei au dreptul de a moșteni pe ascendentul ascendentului lor. [10p. 123].

Referințe bibliografice:

Acte normative:

1. Constituția Republicii Moldova Nr. 1, din 29.07.1994.
2. Codul civil al Republicii Moldova, Nr. 1107-XV din 06.06.2002 .
3. Comentariul Codului Civil al RM, Volumul II, Ed.Arc, 2006.
4. Protocolul adițional la Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, Paris 20.III.1952.

Monografii:

5. Prof. dr. Ion M. Anghel, Drept Roman, Ediția a IV-a, Ed. Lumina Lex, București 2002.
6. Prof. univ. dr. Emil Molcuț, Drept Roman, Ed. Press Mihaela S.R.L., București 1999.
7. Ștefan Cocos, Drept Roman, Curs universitar, Ed. All Beck, București 2000.
8. I.Adam, A Rusu, Drept civil. Succesiuni, Ed. All Beck, București, 2003.
9. Alexandru Bacaci, Codruța Hageanu, Viorica Dumitrache, Dreptul Familiei. Curs Universitar, Ed. All Beck, Bucuresti, 1999.
10. Iulia Bănărescu, Noțiunea de moștenire vacanță și natura ei juridică. Revista națională de drept nr. 10 din 2006.
11. Andrei Bloșenco, Drept Civil, Partea Specială, Note de Curs, Ed. Cardidact, Chișinău 2003.
12. Radu Petrescu, Drept Succesoral. Moștenirea. Devoluția și împărțeala, Ediția a II-a, București 1999.
13. Andrei Bloșenco, Drept Civil. Contracte speciale. Dreptul de moștenire, Chișinău, 2003.
14. Franciuc Deak, Tratat de drept succesoral, ediția a II-a, București 2002.
15. Oxana Robu, Dreptul succesoral al soțului supraviețuitor, *Revista Națională de Drept*, 10/55, 2002.
16. Dan Chirică, Drept civil succesiuni, Ed. Lumina Lex, București 2004.
17. Dan Chirică, Drept civil. Succesiuni și testamente. Editura Rosești, București 2003.

Prezentat la: 11.10.2017

SPECIFICUL INDEXĂRII DESPĂGUBIRILOR LUNARE ÎN CAZUL PIERDERII ÎNTREȚINĂTORULUI PENTRU PERIOADA ANTERIOARĂ INTENTĂRII ACȚIUNII

Maxim TODOROV,
Catedra de Drept

Abstract: *The repair of the damages caused by the death of someone, knows a number of peculiarities concerning the manner of calculating it for the previous period of action initiating. The Art.280 letter c) Civil Code, allows the advance of civil action within the time revealed in the art.1419 paragraph 2 of the Civil Code. However, for the maximum individualization of the monthly amount of compensation it is necessary to separately calculate each of the monthly indemnity for the loss of the breadwinner.*

Rezumat: *Repararea prejudiciului cauzat prin decesul persoanei cunoaște o serie de particularități în ceea ce privește modalitate de calculare a acestuia pentru perioada anterioară intentării acțiunii. Art.280 lit. c) C. civ., permite înaintarea acțiunii civile în limitele de timp relevate în art.1419 alin.2 C. civ. Cu toate acestea, pentru individualizarea maximă a cuantumului lunar al despăgubirii se impune necesitatea calculării separate pentru fiecare în parte a îndemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului.*

Răspunderea civilă delictuală, ca formă a răspunderii civile, ocupă un rol deosebit în rândul instituțiilor care au menirea să asigure restabilirea drepturilor subiective civile încălcate sau nesocotite. Răspunderea în caz de deces a persoanei vătămate stipulată în prevederile art.1419-1420 C. civ. constituie baza legală care stabilește cercul persoanelor îndreptățite a primi despăgubirile cuvenite. Principalul izvor în materia dată este Codul civil, ce are drept scop elucidarea persoanelor îndreptățite la repararea prejudiciului, durata de timp pentru care se încasează despăgubirea și periodicitatea acestora.

Cunoașterea normelor legale în domeniu, dar și a doctrinei care analizează instituția respectivă, are o importanță practică deosebită în vederea aplicării corecte și uniforme a legislației la acest capitol. Efectuând o analiză amănunțită a instituției reparării prejudiciului în caz de deces a persoanei vătămate, am constatat că reglementarea legală a acesteia este lacunară, iar în cadrul acestui demers științific, vom încerca să înaintăm o serie de propuneri de modificare și înlăturare a lacunelor respective.

Actualitatea temei abordate rezultă din frecvența fenomenelor care conduc la decesul persoanei, în special accidente rutiere, feroviare, aviatice, de muncă,

infracțiuni de omor etc. De regulă, în urma acestor fenomene se stabilește persoana vinovată în comiterea delictului,

Dar, problema nu se rezumă doar la identificarea persoanei vinovate, dar și la stabilirea ordinii de repararea a prejudiciului în caz de deces. Deși legislația civilă a Republicii Moldova conține prevederi care stabilesc răspunderea în caz de deces, suntem de părerea că ar mai trebui introduse unele chestiuni, care ar ușura aplicarea în practică a legislației civile. Or, menirea oricărui cadru normativ constă în apărarea drepturilor persoanelor vătămate, și restabilirea acestora în măsura posibilităților, adică realizarea a ceea ce în dreptul civil poartă denumirea de *restitutio in integrum*.

Potrivit informației prezentate de Biroul Național de Statistică pentru anul 2014, în Republica Moldova s-au înregistrat 172 infracțiuni de omor, în anul 2013 – 215 infracțiuni de omor, în anul 2012 – 223 infracțiuni de omor, în anul 2011 – 216 infracțiuni de omor, iar în anul 2010 – 265 infracțiuni de omor. În ceea ce privește accidentele rutiere, doar pentru anul 2014 s-au înregistrat 2564 de cazuri, o parte din ele având drept consecință și decesul persoanei. Similare este situația și pe anii precedenți anului 2014.

Cercetarea normelor civile ce vizează răspunderea în caz de deces a persoanei vătămate va porni de la studierea și analizarea literaturii de specialitate autohtone, practicii judiciare naționale în domeniul respectiv și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului pe cauzele moldovenești și după caz, a altor state. Stadiul de cercetare a tematicii puse în discuție nu este exagerat de bogat, literatura de specialitate, rezumându-se la comentarea normelor civile fără a aborda probleme majore cu soluții certe.

Repararea prejudiciului cauzat prin decesul persoanei se realizează sub formă de rate lunare, și pe o perioadă destul de îndelungată, conform legislației civile actuale a Republicii Moldova. Acest lucru impune necesitatea indexării despăgubirilor lunare ce se achită persoanelor îndreptățite. Calcularea indexării la indemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului ridică mai multe semne de întrebare, întrucât se atestă o deficiență de reglementare legislativă la acest capitol. Astfel, în prezentul referat ne propunem să abordăm problematica indexării despăgubirilor lunare pentru pierderea întreținătorului în toată complexitatea sa, în contextul actualelor reglementări.

Cadrul normativ civil ce reglementează repararea prejudiciului în caz de deces denotă o serie de lacune serioase în opinia noastră ceea ce privește determinarea despăgubirilor lunare ce revin persoanelor îndreptățite. În viața cotidiană se nasc o multitudine de litigii civile ce au ca obiect repararea prejudiciului în caz de deces, însă acestea nu au o soluție certă din cauza lipsei de fundamentare juridică.

În prezentul referat științific ne propunem să abordăm o problemă îngustă, rezultată inclusiv din practica judiciară, ce vizează posibilitatea indexării

îndemnizației lunare în caz de pierdere a întreținătorului pentru perioada anterioară intentării acțiunii. Specificul abordării va porni de la ideea că de la comiterea delictului civil soldat cu decesul persoanei a trecut o perioadă considerabilă de timp, iar persoana îndreptățită solicită ulterior repararea prejudiciului sub formă de rate lunare.

Primul aspect pe care îl vom pune în discuție vizează indexarea despăgubirilor lunare pentru perioada anterioară intentării acțiunii. Dacă decesul persoanei a survenit în urma comiterii unui delict civil, iar persoanele îndreptățite la repararea prejudiciului conform art.1419 C.civ. nu s-au adresat imediat după deces în instanța de judecată pentru încasarea indemnizației lunare în caz de pierdere a întreținătorului, dar după patru, cinci sau zece ani, atunci pot apărea viziuni diferite vis-a-vis de modalitatea de calcul a despăgubirilor lunare anume pentru perioada anterioară intentării acțiunii. Vom examina în continuare această situație în baza unui studiu de caz concret.

C.V. a decedat la data de 12.06.2003, fiind electrocutat în urma unui accident de muncă. Unitatea la care lucra C.V. în calitate de electromontor superior a fost recunoscută vinovată de producerea accidentului de muncă, în temeiul procesului verbal întocmit de Inspecția Muncii. După decesul lui C.V., fără întreținător a rămas numai C.S., fiul defunctului în vîrstă de 9 ani, întrucît soția acestuia C.T. era angajată în cîmpul muncii. La data de 25.06.2013, fiul defunctului C.S., în vîrstă de 19 ani s-a adresat în instanța de judecată cu o acțiune civilă prin care a solicitat încasarea din contul angajatorului a despăgubirilor lunare pentru pierderea întreținătorului pentru perioada de trei ani anterioară intentării acțiunii în temeiul art.280 lit. c) C.civ., cît și pentru perioada ulterioară intentării acțiunii pînă la finalizarea studiilor, dar cel mult pînă la împlinirea vîrstei de 23 ani, în temeiul art.1419-1421 C.civ.

După cum observăm, fiul defunctului s-a adresat în instanța de judecată după zece ani de la decesul întreținătorului. În acest caz, dificultatea rezidă în modul de determinare a prejudiciului, deoarece încasarea doar a salariului mediu lunar al întreținătorului decedat, nu este suficientă pentru realizarea *restitutio in integrum*. Insuficiența încasării salariului mediu lunar în contul despăgubirii lunare pentru pierderea întreținătorului se explică prin faptul că după zece ani de la producerea accidentului de muncă fenomenul inflației a condus la devalorizarea monedei naționale. Pentru a vedea cu cît s-a devalorizat moneda națională în perioada de timp vizată (12.06.2003 – 25.06.2013), este necesar a determina anumite criterii legale după care salariul mediu lunar al defunctului ar putea fi actualizat pînă la data examinării litigiului, și pentru perioada solicitată de reclamant (trei ani anterior intentării acțiunii, cît și pentru perioada ulterioară intentării acțiunii pînă la finalizarea studiilor, dar cel mult pînă la 23 ani). Cu regret, legislația Republicii Moldova nu stipulează modul de determinare a mărimii despăgubirilor lunare, dar nici modul de recalculare a salariului mediu lunar al defunctului, care ar putea

constitui îndemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului, dacă ar fi fost stabilită prin acordul părților sau prin hotărâre judecătorească.

În primul rând, trebuie identificate actele normative care au tangență cu problematică pusă în discuție, trebuie analizată practica judiciară pe cauze similare și studiată jurisprudența CtEDO la acest capitol. Doar în urma unui studiu complex este posibil a ajunge la anumite concluzii, în funcție de care se vor stabili și soluțiile concrete în fiecare caz în parte.

Astfel, în legislația Republicii Moldova avem norma generală stipulată în art. 609 alin.5 C.civ. care prevede că: „Despăgubirile se acordă într-o sumă bănească globală. Pot fi acordate însă despăgubiri sub formă de plăți efectuate periodic în dependență de natura prejudiciului. *Despăgubirile sub forma de plăți periodice se indexează în dependență de rata inflației (s.n. Todorov Maxim)*”, de asemenea, și o normă specială prevăzută la art.1421 alin.3 C.civ., în conformitate cu care : „Sumele datorate pentru repararea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces vor fi indexate conform legii”.

În afară de normele legale indicate mai sus, există și Legea nr.278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu. Ținem să remarcăm că, legea menționată, reglementează modul de recalculare a îndemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului care deja a fost stabilită conform legislației în vigoare, și nu cea care urmează a fi stabilită prin hotărâre a instanței de judecată sau prin acordul părților. Mai mult ca atât, legea nominalizată prevede recalcularea îndemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului numai dacă decesul a survenit în urma accidentului de muncă, nu și a altui delict civil.

În ceea ce privește jurisprudența națională [1], constatăm că pricinile examinate se rezumă la încasarea îndemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului fără o argumentare juridică a modului de determinare a acesteia, inclusiv de instanța de recurs [2]. Jurisprudența CtEDO pe cauzele moldovenești este reprezentată de cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova [2], însă unele informații tangențiale utile, care ar viza problematica analizată, le putem extrage și din cauza Mikheyev contra Rusiei [3]. Ultima cauză invocată a avut ca obiect repararea pagubei în caz de vătămare, însă unele reguli generale explicate de CtEDO sunt aplicabile și în spețele cu repararea prejudiciului în caz de deces.

Prima soluție la speța indicată mai sus ar consta în stabilirea salariului mediu lunar pentru perioada vizată în acțiunea civilă, al unui electromotor superior similar care activează în același sector, privat sau public, în același tip de întreprindere sau înrudită acesteia. Astfel, dacă C.V. activa în calitate de electromotor superior la o unitate privată care se ocupa cu fabricarea produselor textile, spre exemplu haine, atunci putem lua în considerație salariul mediu lunar

al electromontorului superior care lucrează în aceeași unitate, iar în lipsa acestuia, într-o unitate cu obiect similar de activitate. Informația privind salariul mediu lunar brut și net pe diferite activități economice poate fi identificată la Biroul Național de Statistică, inclusiv pe site-ul oficial al acestuia [4].

Aplicarea metodei respective la aprecierea venitului ratat al defunctului întâmpină unele dificultăți expuse în Hotărârile CtEDO în cauzele: Mikheyev contra Rusiei din 26 ianuarie 2006, Ghimp și alții contra Republicii Moldova din 30 octombrie 2012. În prima cauză examinată, reclamantul s-a plîns în fața CtEDO pentru încălcarea de către statul rus a art.3 al Convenției Europene a Drepturilor Omului în urma căruia a rămas invalid, solicitînd repararea prejudiciului material sub forma salariului pe care l-a ratat din cauza imposibilității de a munci pînă la atingerea vârstei de 65 ani. În cea de-a doua cauză, soția defunctului Ghimp Leonid s-a plîns la CtEDO pentru încălcarea de către statul moldovenesc a art.2 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, solicitînd repararea prejudiciului material cauzat familiei sub forma salariului pe care l-a avut defunctul în timpul vieții. Diferența esențială dintre cele două cauze rezidă în modalitatea de calcul a despăgubirilor efectuate de către victima directă și cea indirectă.

În pct. 64-65 al Hotărîrii pe cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova, Înalta Curte explică distincția dintre aceasta și cauza Mikheyev contra Rusiei : „Curtea notează în continuare că prezenta cauză este diferită de cauza *Mikheyev* (citată mai sus) prin aceea că prima reclamantă a luat în calcul salariul real pe care l-a primit soțul ei înainte de moarte și nu salariul mediu pe economie cum a procedat reclamanta din Federația Rusă. În plus, în cauza *Mikheyev*, situația care viza venitul pierdut s-a complicat ulterior datorită faptului că reclamanta nu a inclus în calcul pensia de invaliditate pe care acela o primea de la stat. După cum a fost menționat mai sus, Curtea este conștientă că orice calcul al venitului viitor este predispus la un anumit grad de speculație, deoarece depinde de circumstanțe imprevizibile și de aceea este practic imposibil să se prevadă cu exactitate suma venitului pierdut. Însă, în prezenta cauză, ea nu consideră că metoda de calcul utilizată de prima reclamantă este excesiv de speculativă sau nerezonabilă. Ea notează, în primul rând, că calculul se bazează pe o metodă folosită de instanțele judecătorești naționale pentru calcularea venitului pierdut în circumstanțe legate de locul de muncă, chiar și în cazurile în care angajatorul nu este responsabil de moartea angajatului său. În plus, calculul făcut de reclamantă nu ia în considerare eventualele avansări în carieră, și nici capitalizarea veniturilor, și nici câștigurile pe care Leonid Ghimp le-ar fi putut obține după pensionare. În aceste circumstanțe, având în vedere faptul că prima reclamantă trebuie să crească singură doi copii, Curtea, făcând o evaluare echitabilă, decidă să acorde primei reclamante 50 000 EUR”.

Din cele remarcate de Înalta Curte rezultă că, la evaluarea salariului ratat de întreținătorul decedat, urmează a lua în considerație anume venitul pe care l-a avut

victima înainte de deces, nu și salariul mediu pe economie pe care ipotetic l-ar fi putut obține.

Însă, în speța pe care am pus-o în discuție mai sus, C.V. avea la momentul decesului, adică la 12.06.2003, un salariu mediu lunar de 1253,94 lei, calculat pe ultimele 12 luni înainte de evenimentul care i-a provocat moartea. Încasarea salariului mediu lunar în mărime de 1253,94 lei, pentru perioada de 3 ani anterioară intentării acțiunii (iulie 2010-iulie 2013), nu va fi o veritabilă *restitutio in integrum* în deplinul sens al cuvântului. În acest caz, apare necesitatea indexării venitului mediu lunar pentru actualizarea valorii pierdute pe parcursul anilor, însă Legea nr.278 din 11.02.1999 stipulează calculul inflației doar în cazul când despăgubirea lunară pentru pierderii întreținătorului a fost deja stabilită în modul prevăzut de lege. În speța noastră, instanța de judecată încă nu s-a expus asupra cuantumului îndemnizației lunare ce-i revine fiului C.S., mai ales în condițiile în care, despăgubirea se solicită și pentru perioada anterioară intentării acțiunii.

Cu toate acestea, indexarea venitului mediu lunar al defunctului C.V. în mărime de 1253,94 lei la situația anilor 2010-2013, inclusiv până la pronunțarea de către instanță a hotărârii de judecată este posibilă și chiar imperativă. Or, actualizarea salariului mediu lunar al defunctului C.V. prin intermediul calcului inflației va arată ce venit concret era să obțină anume el în perioada vizată în litigiu pentru care se cere despăgubirea, și nu salariul mediu pe economie. Mai mult ca atât, potrivit legislației, indexarea este un mecanism permanent de recuperare, în baza salariului mediu lunar pe țară, a pierderilor suportate de persoanele îndreptățite la repararea prejudiciului [5].

În continuare vom explica modul de calcul al indexării pe baza speței enunțate mai sus, pentru perioada 2010 – 2014.

După cum am menționat mai sus, temeiul juridic al indexării îl constituie prevederile art.1421 alin.3 C.civ. care stipulează că: „Sumele datorate pentru repararea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces vor fi indexate conform legii”, dar și prevederile art. 4-6 ale Legii nr. 278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu. Același lucru este stipulat și în pct.29 al Hotărârii Explicative a Plenului Curții Supreme cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces Nr.6 din 04.07.2005 [6], după cum urmează: „Se va avea în vedere că, potrivit art.1421 alin.3 C. civ. sumele datorate pentru repararea prejudiciului cauzat sănătății sau al prin deces pot fi indexate conform legii, iar potrivit Legii nr.278 din 11.02.1999, în cazurile respective se efectuează recalcularea despăgubirilor prin stabilirea unui coeficient individual”.

Astfel, art. 6 al Legii nr.278 din 11.02.1999 arată că: „În modul stabilit de prezenta lege, se recalculează și compensațiile pentru persoanele care au dreptul la recuperarea pagubei în cazul pierderii întreținătorului”. Referitor la formula de calcul a indexării, aceasta este reglementată de art. 4 alin.1 al Legii nr.278 din 11.02.1999, după cum urmează:

a) se determină coeficientul individual de recalculare, egal cu raportul dintre salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei și salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei. Coeficientul individual de recalculare se determină cu o precizie de până la patru unități după virgulă;

b) se determină suma curentă de compensare a pagubei înmulțindu-se suma inițială de compensare a pagubei, stabilită după constatarea accidentului de muncă sau a bolii profesionale, cu coeficientul individual de recalculare. Noul quantum al sumei de compensare se stabilește în lei și bani”.

Potrivit alin.2 al aceluiași articol: „Quantumul salariului mediu lunar pe țară pentru anul precedent anului curent de plată, care se aplică la determinarea coeficientului individual de recalculare, se prezintă anual de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei spre a fi publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova”.

Atragem atenția că nu trebuie confundat salariul mediu lunar pe țară care se publică de Ministerul Muncii și Protecției Sociale și a Familiei, anume pentru indexarea indemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului cu salariul mediu lunar pe economie care se utilizează în domeniul asigurărilor sociale [7].

Art.5 al Legii nr.278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu, arată că: „Recalcularea sumei de compensare a pagubei în modul specificat la art.4 alin.(1) se efectuează anual, începând cu 1 aprilie, în cazul când salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată depășește cu cel puțin 5 la sută salariul mediu lunar pe țară luat în calculul anterior al sumei de compensare”.

Aplicând normele citate la speță, în vederea calculării inflației determinăm coeficientului individual de recalculare pentru fiecare an separat (2010-2014).

Pentru anul 2010, adică perioada iulie 2010 – martie 2011 coeficientul individual de recalculare este egal cu 3,4694. Drept bază de calcul s-a luat:

a) salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei – adică suma de 2747,6 lei pentru anul 2009, potrivit Informației Ministerului Muncii și Protecției Sociale cu privire la mărimea salariu mediu lunar pe țară pe anul 2009 [8]. Astfel, anul curent de plată este 2010, salariul mediu lunar pe anul precedent anului curent de plată este 2009, iar salariul mediu lunar pentru anul 2009 constituie 2747,6 lei;

b) salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei: pentru anul 2002 – 691,9 lei [9]; anul 2003 – 892,0 lei [10]. Media pentru anii 2002-2003 constituie 791,95 lei. Suma inițială de compensare a pagubei (despăgubirea lunară) de 1253,94 lei s-a calculat pentru perioada iunie 2002 – mai 2003. Din acest considerent, anume pentru perioada iunie 2002 – mai 2003 trebuie luat salariul mediu lunar pe țară, întrucât anume acești ani s-au luat la determinarea despăgubirii lunare în cuantum de 1253,94 lei. Pornind de la faptul că perioada iunie 2002 – mai 2003 se identifică în doi ani concomitent, este necesar de a lua media salariilor medii lunare pe acești doi ani pentru a obține un singur salariu mediu lunar;

c) raportul dintre salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei și salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei constituie: $2747,6 \text{ lei} : 791,95 \text{ lei} = 3,4694$. Coeficientul individual de recalculare se determină cu o precizie de până la patru unități după virgulă.

d) art. 5 arată că: „Recalcularea sumei de compensare a pagubei în modul specificat la art.4 alin.(1) se efectuează anual, începând cu 1 aprilie, în cazul când salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată depășește cu cel puțin 5 la sută salariul mediu lunar pe țară luat în calculul anterior al sumei de compensare”. Din această prevedere rezultă că indexarea se efectuează anual, începând cu 1 aprilie, respectiv anul de indexare va fi din luna aprilie 2010 până în martie 2011.

e) coeficientul individual se înmulțește cu suma inițială de compensare a pagubei (despăgubirea lunară): $1253,94 \times 3,4694 = 4350,41$ lei lunar pentru anul 2010. Pentru anul 2010, avem o perioadă de 9 luni (iulie 2010 – martie 2011), respectiv înmulțim suma de $4350,41 \times 9 \text{ luni} = 39153,69$ lei.

f) în concluzie, pentru perioada iulie 2010 – martie 2011, suma despăgubirii constituie 39153,69.

Pentru a nu reitera metoda de calcul expusă mai sus și pentru anii 2011-2014, vom reda sub forma a două tabele formula conținută în Legea nr.278 din 11.02.1999. Sintetizând ecuația aritmetică prezentată în tabelele de mai jos, putem deduce o formulă de calcul a indexării, după cum urmează:

S_{ap} = salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată;

S_{sp} = salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei;

S_{md} = salariul/venitul mediu lunar al victimei pe ultimele 12 luni înainte de deces;

P_{cd} = perioada de calcul a despăgubirii (aprilie anul curent de plată – martie anul următor).

C_{ir} = coeficientul individual de recalculare;

D_{li} = despăgubirea lunară indexată;

$$C_{ir} = S_{ap} : S_{sp}$$

$$D_{li} = C_{ir} * S_{md}$$

$$P_{cd} = D_{li} * 12 \text{ luni}$$

Determinarea coeficientului individual de recalculare a despăgubirii lunare în cazul pierderii întreținătorului pe anii 2010-2014

Coloana I	Coloana II	Coloana III	Coloana IV	Coloana V
Anul pentru care se determină coeficientul individual de recalculare	Salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată (lei md)	Salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei (lei md)	Raportul dintre: Coloana II Coloana III	Coeficientul individual de recalculare
Anul 2010	Anul 2009 – 2747,6 lei	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	2747,6:791,95 =	3,4694
Anul 2011	Anul 2010 – 2971,7 lei [11]	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	2971,7:791,95 =	3,7523
Anul 2012	Anul 2011 – 3193,9 lei [12]	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	3193,9:791,95 =	4,0329
Anul 2013	Anul 2012 – 3477,7 lei [13]	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	3477,7:791,95 =	4,3913
Anul 2014	Anul 2013 – 3765,1 lei [14]	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	3765,1:791,95 =	4,7542

Determinarea cuantumului concret al despăgubirii lunare ce se cuvine lui C. S. pentru pierderea întreținătorului potrivit art.1419-1420 C.civ. al Republicii Moldova, și Legea Nr. 278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu			
Perioada de calcul a despăgubirii lunare (pe ani)	Cuquantumul salariului mediu lunar a lui C.V. pe ultimele 12 luni înainte de deces	Recalcularea sumei de compensare a pagubei cauzate în caz de pierderea a întreținătorului pe o lună calendaristică	Cuquantumul concret al despăgubirii (în lei)
Iulie 2010 – Martie 2011	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 3,4694 = 4350,41 \text{ lei}$	$4350,41 \text{ lei} \times 9 \text{ luni} = 39153,69 \text{ lei}$
Aprilie 2011 – Martie 2012	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 3,7523 = 4705,19 \text{ lei}$	$4705,19 \text{ lei} \times 12 \text{ luni} = 56462,28 \text{ lei}$
Aprilie 2012 – Martie 2013	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 4,0329 = 5057,01 \text{ lei}$	$5057,01 \text{ lei} \times 12 \text{ luni} = 60684,12 \text{ lei}$
Aprilie 2013 – Martie 2014	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 4,3913 = 5506,42 \text{ lei}$	$5506,42 \text{ lei} \times 12 \text{ luni} = 66077,04 \text{ lei}$
Total iulie 2010 – martie 2014	-	-	222 377,13 lei (două sute douăzeci și două mii trei sute șaptezeci și șapte lei, 13 bani)
Aprilie 2014 – martie 2015	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 4,7542 = 5961,48 \text{ lei}$	5961 lei lunar pentru anul 2014

Sumând despăgubirea lunară ce îi revine fiului defunctului pentru perioada iulie 2010 - iunie 2014, la data prezumată a pronunțării hotărârii din 07 iulie 2014, unitatea debitor are o datorie față de C.S. în cuantum de 240 260,13 lei (două sute patruzeci mii două sute șazeci lei). De asemenea, unitatea debitor are obligația legală de a achita lui C.S. suma de 5961 lei lunar până la atingerea vârstei de 23 de ani, cu posibilitatea indexării anuale a acestei sume.

În principiu acesta este modalitatea de calcul a indexării aplicată pe speța indicată mai sus. Ținem să menționăm că speța nu este o doar o ipoteză, ci un caz practic care a fost examinat recent de instanțele naționale ale Republicii Moldova, începînd cu instanța de fond, apel și recurs. Autorul prezentului referat a avut calitatea de avocat al reclamantului C.S. în favoarea căruia s-a încasat îndemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului, formula de calcul a indexării salariului defunctului C.V., propusă de avocat, fiind acceptată de instanța de fond, apel și recurs. Cauza poartă denumirea Colosenco Sergiu versus S.A. Tricon privind repararea prejudiciului cauzat prin pierderea întreținătorului¹. Încheierea de inadmisibilitate a recursului declarat de S.A. Tricon este disponibilă pe pagina web a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova². Decizia motivată a Curții de Apel Cahul expusă pe 27 de pagini este disponibilă pe pagina web a instanțelor de judecată naționale³.

Efectuînd o generalizare a celor expuse mai sus, putem sintetiza principalele idei în ceea ce privește indexarea despăgubirilor lunare pentru perioada anterioară intentării acțiunii:

- a. îndemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului poate fi încasată pentru perioada anterioară intentării acțiunii, dar nu mai mare de 3 ani, conform art.280 lit. c) C.civ.;
- b. salariul mediu lunar al defunctului poate fi indexat dacă de la data decesului întreținătorului și pînă la adresarea în instanța de judecată a trecut o perioadă considerabilă de timp (spre ex. șapte sau zece ani);
- c. indexarea se efectuează în condițiile Legii privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu nr.278 din 11.02.1999;

¹ Decizia Curții de Apel Cahul din 14.05.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/curtea-de-apel-cahul>.

² Încheierea de inadmisibilitate a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26.08.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=21564.

³ Pagina web a Portalului instanțelor naționale de judecată. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/>.

- d. indexarea are loc prin stabilirea unui coeficient individual de recalculare care se înmulțește cu salariul/venitul mediu lunar al victimei pe ultimele 12 luni înainte de deces sau cu despăgubirea lunară stabilită prin acordul părților ori hotărârea instanței de judecată;
- e. coeficientul individual de recalculare se determină prin raportarea mărimii a două salariului medii lunare pe țară, publicate de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și a Familiei în Monitorul Oficial al Republicii Moldova;
- f. raportul constă în împărțirea salariului mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei și salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei.

Referințe bibliografice:

1. Pagina web a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. Baza de date a hotărârilor Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ [citat on-line 10.10.2015]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_col_civil.php.
2. Decizia Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 16 aprilie 2014 pe cauza civilă Sîrbu Irina versus Î.S. Cadastru, Inspecția Muncii și Inspectoratul teritorial de Muncă Călărași privind anularea actului administrativ, recunoașterea evenimentului ca accident de muncă, încasarea indemnizației unice, încasarea despăgubirii pentru pierderea întreținătorului copiilor minori și obligarea întocmirii procesului-verbal de cercetare a accidentului de muncă.
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=9180 ;
3. Decizia Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 16 aprilie 2014 pe cauza civilă Sîrbu Irina versus Î.S. Cadastru, Inspecția Muncii și Inspectoratul teritorial de Muncă Călărași privind anularea actului administrativ, recunoașterea evenimentului ca accident de muncă, încasarea indemnizației unice, încasarea despăgubirii pentru pierderea întreținătorului copiilor minori și obligarea întocmirii procesului-verbal de cercetare a accidentului de muncă.
Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=9180 ;
4. Pagina web a Biroului Național de Statistică [citat on-line:10.10.2015]. S Salariul mediu. Serii anuale.
Disponibil:
<http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20SAL/SAL01/serii%20anuale/serii%20anuale.asp>
5. Legea privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiunilor de serviciu: nr.278 din 11.02.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.03.1999, nr.024, art.1 alin.1: „Prezenta lege

- stabilește modul de recalculare a sumei inițiale, stabilite conform legislației în vigoare, de compensare a pagubei cauzate persoanelor care și-au pierdut capacitatea de muncă în urma unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, precum și persoanelor care au dreptul la recuperarea pagubei în cazul pierderii întreținătorului, ca mecanism permanent de recuperare, în baza salariului mediu lunar pe țară, a pierderilor suportate de acestea”.
6. Hotărârea Explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces: Nr.6 din 04.07.2005, pct.23. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, [on-line], 2006, nr.6, pag.4 [citat: 26 martie 2014]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=15;
 7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova: nr.1000 din 13.12.2013 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pe anul 2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.12.2013, nr.297-303;
 8. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2009: nr.03/448 din 13.03.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.03.2010, nr.37-38;
 9. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2002: nr.08/115 din 20.02.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.02.2003, nr.27-29/43;
 10. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2003: nr.08/209 din 02.03.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.03.2004, nr.39-41/94;
 11. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2010: din 18.03.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2011, nr.40-42;
 12. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2011: din 16.03.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.03.2012, nr.49-52;
 13. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2012: din 15.03.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.03.2013, nr.56-59;
 14. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2013: din 21.03.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.03.2014, nr.66-71/361;
 15. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în Cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova din 30.10.2012 [citat on-line: 10.10.2015]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124597> ;

16. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Mikheyev versus Rusia din 26 ianuarie 2006 [citat on-line: 10.10.2015].
Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94377> ;
17. Decizia Curții de Apel Cahul din 14.05.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil:
<http://instante.justice.md/cms/curtea-de-apel-cahul>;
18. Încheierea de inadmisibilitate a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26.08.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil:
http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=21564;
19. BLOȘENCO A. „Obligații care se nasc din cauzarea de daune”, Cartea III, art.1398-1424. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova, Vol.II. Ch: Ed. Arc,2006.1356 p. ISBN 9975-61-408-6;
20. CHIBAC Gh., BĂIEȘU A., ROTARI A., EFRIM O. Drept Civil. Contracte Speciale. Ch:Cartier, 2010. 568 p. ISBN 978-9975-79-620-0.
21. CLIMA N., EFRIM O. „Repararea prejudiciului în legătură cu cauzarea daunei sănătății”, Titlul VI. Manualul Judecătorului pe cauze civile, ediția II, 2013 Disponibil:
http://despre.csj.md/images/documente_despre.csj.md/biblioteca/Manualul%20Judecatorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013.pdf;
22. Pagina web a Biroului Național de Statistică [citat on-line:10.10.2015]. Salariul mediu. Serii anuale.
Disponibil:<http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20SAL/SAL01/serii%20anuale/serii%20anuale.asp>;
23. Pagina web a Portalului instanțelor naționale de judecată.
Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/>

Prezentat la: 18.12.2017

INEFICACITATEA CONTRACTULUI DE TRANZACȚIE

Ion DĂNOI, lector univ., dr.
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Corneliu VRABIE, lector univ., dr.
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Résumé: *Dans toutes les législations modernes, on trouve une disposition substantiellement identique: la convention est la loi des parties. La liberté de conventions est, parmi les droits de l'homme, le plus universellement reconnu. Cependant, nul n'osera prétendre que cette liberté est absolue et que l'homme peut convenir selon son bon plaisir. Ce serait l'anarchie. La loi naturelle et le législateur dirigent cette liberté en fixant des normes directives, protectrices des intérêts tant généraux que particuliers des citoyens. Mais pour que la volonté du législateur ne reste pas lettre morte, celui-ci leur a apposé une sanction: l'inefficacité des conventions qui leur sont contraires. Telle est l'origine juridique de la nullité des contrats.*

Mots-clés: *convention, liberté, inefficacité, nullité.*

Nulitatea contractului de tranzacție

Prin nulitate se înțelege o sancțiune de drept civil, care suprimă, în măsura stabilită prin hotărâre judecătorească, efectele actului juridic (contractului de tranzacție), potrivit scopului urmărit de dispozițiile legale referitoare la condițiile sale de validitate[1].

Inseparabilă de statutul actului juridic, contractului de tranzacție, deficitar, nulitatea subzistă latent până la data hotărârii judecătorești menită să-l desființeze în parte sau în totalitate. Perioada interimară, de provizorat, ce începe concomitent cu nașterea operațiunii imperfecte (*negotium*), este urmată în mod obișnuit de intervenția organului de jurisdicție, care dispune anularea. Rezultă astfel, că acțiunea nulității constă inițial în efecte potențiale[2]; ea produce consecințe operative, radicale, de abia în faza contencioasă.

După o altă opinie nulitatea reprezintă ineficacitatea unui act juridic, adică nevalabilitatea sa. Un act juridic este nul, atunci când există în mod material, însă nu poate produce efecte juridice, fiindcă legea nu-i recunoaște validitatea[3].

În perioada interimară, de provizorat, actul juridic (contractul de tranzacție) imperfect dăinuie ca titlu exterior. Deși viciat, el produce de fapt efectele normale, care îi sunt inerente, ca și cum ar pe deplin valabil. Ca atare, nimic nu împiedică un început de executare sau chiar îndeplinirea integrală de către părți a obligației

asumate.

Totodată contractul de tranzacție deja încheiat se bucură *media tempora* de prezumția de validitate. Desigur, numai o aparență de existență legală, totuși îndestulătoare pentru a o înscrie, prin materialitatea și prin consecințele ei, în circuitul civil.

În fine, în faza interimară este cu puțință ca părțile să procedeze, din proprie inițiativă, la validarea actului juridic. Intrarea subsecventă în legalitate are ca rezultat să preîntâmpine o eventuală nimicire, pe care nulitatea latentă o prevestește. Mai mult decât atât, sancțiunea potențială a desființării poate, uneori, să devină inefficientă, rămânând fără obiect, prin însăși prelungirea existenței actului juridic deficitar până la împlinirea termenului de prescripție extinctivă.

Potrivit finalității care o definește, nulitatea intervine eficient și radical în faza judiciară, pentru a restabili preeminența legii temporar încălcate prin manifestarea de voință a subiectului de drept.

În ceea ce privește contractul de tranzacție, nulitatea acestuia operează potrivit temeiurilor generale de nulitate a actelor juridice prevăzute în Cartea întâi, Titlul III, Capitolul III din Codul civil. Art. 1334 alin. 1 C. civ. stipulând că „tranzacția poate fi declarată nulă pentru temeiurile generale de nulitate a actelor juridice”.

Teoria generală a nulităților actului juridic definește două feluri de nulități: nulitatea *absolută* și nulitatea *relativă* sau *anulabilitatea*.

Nulitatea *absolută* sau *deplin drept*[4], este ceea ce lovește un act (contract de tranzacție) care încalcă o prohibiție legală, sancționată cu nulitatea, în special o dispoziție de ordine publică. Această sancțiune intervine pentru a zădărnici efectele unui contract de tranzacție dacă:

- este lipsit de un element esențial de fond care îi condiționează formarea (consimțământ, obiect, cauză);
- voința de al încheia emană de la o persoană fizică lipsită de capacitatea de folosință;
- încalcă cerințe de formă instituite *ad validitatem*;
- contravine unor dispoziții legale imperative, ordinii publice sau bunelor moravuri.

Nulitatea absolută a contractului de tranzacție poate fi invocată, de orice persoană care are un interes născut și actual; instanța de judecată o invocă din oficiu – potrivit dispozițiilor, în materie generală, art. 217 alin. 1 C. civ. Acest contract este, deci, nul *erga omnes*.

Din nulitatea absolută a contractului de tranzacție rezulă următoarele caractere:

- Nulitatea este imediată: ea lovește contractul de tranzacție de la început, așa că, cu toată aparența sa materială, tranzacția nu are nici un moment vre – o validitate juridică și de la început nu poate produce nici un efect valabil; părțile

se pot socoti de la început libere, nelegate prin tranzacție;

➤ Ca un corolar al caracterului precedent, se spune că judecătorul, căruia i se cere să se pronunțe asupra validității contractului de tranzacție, când îl declară nul, nu face altceva decât să *recunoască* nulitatea care există deja de la început dar nu anulează el tranzacția; contractul de tranzacție era nul pe baza legii, în virtutea unei nulități exprese sau tacite rezultată din lege, iar judecătorul se mulțumește să *constate* acest lucru. De fapt, judecătorul nu deteriorează contractul, care era deteriorat de la început. De aceea nulitatea absolută se mai numește nulitate *de plin drept* sau *de drept*. După acest sistem, acțiunea pentru anularea tranzacției pare a fi nu atât o acțiune în nulitate propriu zisă, cât o acțiune în recunoaștere a nulității.

➤ Acțiunea în constatarea nulității absolute este imprescriptibilă (art. 217 alin. 3 C. civ.). Astfel, nulitatea absolută nu se poate prescrie, adică contractul de tranzacție nul nu poate deveni niciodată valabil, oricât timp ar trece de la constituirea sa, deoarece nu se poate admite ca ceea ce este oprit de lege, să devină valabil prin trecerea timpului.

➤ Nulitatea nu mai poate fi acoperită, adică înlăturată prin confirmarea (ratificarea) uneia sau ambelor părți sau altei persoane interesate. Tranzacția nulă rămâne nulă, și nici o ratificare individuală nu-i mai poate da validitate. Într-adevăr, din moment ce orice persoană interesată poate invoca nulitatea, nu se poate admite ca o singură persoană să dea validitate tranzacției prin simpla sa confirmare, căci atunci ar lipsi pe toate celelalte de dreptul ce-l au de a se prevala de nulitate. Acțiunea în nulitate aparținând tuturor interesaților, iar nu unei singure persoane, o singură persoană poate cel mult renunța la propriul ei drept de a cere nulitatea, confirmând tranzacția dar nu poate renunța la dreptul altuia, și confirmarea sa nu poate influența acest drept. De altfel, cum de cele mai multe ori nulitatea absolută este întemeiată pe un motiv de ordine publică, confirmarea nu leagă validitatea nici chiar față de autorul confirmării, fiindcă legea, în virtutea art. 220, nu poate recunoaște eficacitatea unei voințe care încalcă o dispoziție de ordine publică.

Nulitatea relativă, menită să ocrotească prioritar interese individuale, sancționează, în principiu deficiențele contractului de tranzacție mai puțin grave decât lipsa elementelor sale constitutive. Nulitatea relativă fiind aceea care lovește tranzacția făcută de către o persoană incapabilă sau a cărei voință a fost viciată.

Astfel, partea contractantă, care a încheiat contractul de tranzacție în stare de incapacitate sau sub influența unui viciu de consimțământ, are dreptul să exercite o *acțiune în nulitate* pentru a obține desființarea tranzacției anulabile. Cât timp această acțiune nu este exercitată, contractul produce efecte juridice normale; dar odată ce acțiunea este exercitată și admisă de justiție, contractul de tranzacție este desființat[5].

În cazul tranzacției judiciare ceea ce se atacă prin acțiunea în anulare este convenția părților (contractul de tranzacție) și pe cale de consecință va fi desființată și încheierea instanței care consfințește învoiala părților, conform principiului în

baza căruia anularea actului juridic inițial atrage anularea actului subsecvent (*resolutio jure dantis, resolvitur jus accipientis*) [6].

Acțiunea în anulare este mijlocul procedural prin care partea interesată cere în justiție desființarea retroactivă a unui act juridic lovit de nulitate relativă[7]. Această acțiune poate fi invocată doar de persoana în al cărei interes este stabilită sau de succesorii ei, de reprezentantul legal sau de creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice. Instanța de judecată nu poate să o invoce din oficiu (art. 218 alin. 1 C. civ.).

Temeiurile de nevaliditate ale tranzacției, sancționate cu nulitatea relativă, cuprind în mod normal viciile de consimțământ ale subiectului de drept (art. 227 – 229 C. civ.), lipsa sau restrângerea capacității sale de exercițiu, leziunea, interdicția de a dispune de un bun (art. 232 C. civ.).

Astfel tranzacția va fi desființată în situația în care, la încheierea ei, consimțământul uneia dintre părți a fost viciat prin eroare, dol sau violență, potrivit dispozițiilor articolelor 227, 228, 229 C. civ. aplicate în materia contractului de tranzacție. Însă tranzacția făcută prin eroare, violență sau dol nu este nulă de drept, ci dă loc numai acțiunii de nulitate. De la această regulă existând o excepție prevăzută de art. 1334 alin. 2 C. civ. potrivit căreia „eroarea de drept nu este temei de nulitate a tranzacției”.

Poate fi considerat ca viciu de consimțământ, în materia care ne interesează, eroarea cu privire la natură pagubei suferite, dar nu poate fi reținută ca atare eroarea asupra cuantumului prejudiciilor cauzate.

Tot pentru motiv de eroare în care se află una dintre părți se poate solicita anularea tranzacției și în cazuri cum ar fi:

- când tranzacția este fondată pe un titlu nul, părțile neștiind despre aceasta, esceptând faptul când părțile au acoperit în mod expres nulitatea (art. 1335 alin. 1 C. civ.);
- tranzacția este fondată pe un înscris ulterior recunoscut fals (art. 1335 alin. 2 C. civ.);
- când tranzacția s-a realizat asupra unui proces început în care s-a pronunțat o hotărâre judecătorească definitivă despre care părțile sau una dintre ele nu au știut (art. 1336 C. civ.).

În cazul în care părțile au încheiat un contract de tranzacție privind toate afacerile dintre ele (în vederea preîntâmpinării tuturor litigiilor dintre ele), descoperirea ulterioară a unui document care le era necunoscut nu este temei de nulitate a tranzacției, cu excepția cazului când a fost ascuns de una din părți sau, cu știința acesteia, de un terț (art. 1337 alin. 1 C. civ.). Dacă nu se dovedește că actele necunoscute și descoperite ulterior au fost ascunse de una din părți, tranzacția rămâne valabilă.

Acțiunea în anulare va fi acceptată dacă tranzacția a avut doar un obiect și dacă documentele descoperite dovedesc că una din părți nu avea nici un drept (art.

1337 alin. 2 C. civ.), de exemplu: o creanță a cărei plată se dovedește cu o chitanță descoperită după încheierea tranzacției; eroarea este motivul de nulitate în această ipoteză.

Dacă la încheierea unei tranzacții se fac greșeli de calcul (greșeli aritmetice), ele pot fi rectificate fără însă a putea constitui motiv pentru exercitarea acțiunii în anulare. Astfel potrivit dispozițiilor art. 1338 C. civ. „greșelile de calcul comise de una din părți la încheierea tranzacției nu păgubesc pe nici una din părți și urmează a fi reparate”.

În legătură cu nulitatea tranzacției, în literatura de specialitate se mai precizează că ea se întinde asupra întregului contract, acesta fiind format din clauze indivizibile, astfel încât nici o clauză nu poate fi suprimată sau schimbată fără anularea întregului contract[8].

Încheierile judecătorești care consfințesc tranzacția încheiată de părți pot fi atacate cu acțiuni în anulare și în situațiile în care consimțământul lipsește datorită unei erori obstacol, obiectul este ilicit sau imoral, cauza este ilicită sau imorală sau actul s-a încheiat în fraudă legii.

De asemenea, anularea unei tranzacții judiciare poate fi cerută și pentru dol sau violență, deși – mai ales în ultimul mod – este mai greu să poată fi viciat consimțământul uneia dintre părți.

Instanța de judecată sesizată cu o acțiune în anulare a unei tranzacții este obligată să pună în discuția contradictorie a părților motivele acțiunii și în consecință să administreze probele care se impun.

Motivele pentru invalidarea unui contract de tranzacție pot fi invocate atât atunci când acesta are natură extrajudiciară, cât și în cazul în care învoiala este consfințită într-o încheiere a instanței de judecată.

În pofida celor spuse anterior, partea contractantă și în genere persoana care are acțiunea în anulare, pot renunța la dreptul de a exercita acțiunea, adică pot confirma tranzacția anulabilă. Posibilitatea confirmării este unul din caracterele nulității relative. Astfel potrivit art. 218 alin. 2 C. civ. „nulitatea relativă poate fi acoperită prin voința expresă sau tacită a persoanei în al cărei interes este stabilită nulitatea. Voința de a confirma actul juridic lovit de nulitate trebuie să fie certă și evidentă”. Contractul de tranzacție confirmat devine, astfel, deplin valabil, fiindcă singura cauză de anulare care-l amenința dispăre.

Însă, pentru ca însăși confirmarea tranzacției să fie valabilă, se cere îndeplinirea următoarelor trei condiții:

a) partea care confirmă tranzacția trebuie să fie capabilă să renunțe la un drept, deoarece confirmarea nu este altceva decât renunțarea la dreptul de a cere anularea;

b) partea care confirmă trebuie să cunoască, în momentul confirmării, viciul care făcea ca tranzacția să fie anulabilă, pentru că numai în acest caz confirmarea este făcută în plină cunoștință de cauză;

c) viciul care făcea ca tranzacția să fie anulabilă trebuie să fi încetat în momentul confirmării. Această regulă este referitoare la incapacitate și la violență. În momentul confirmării unei tranzacții pentru cauză de incapacitate sau violență, incapacitatea sau violența trebuie să fi luat sfârșit, deoarece în cazul contrar confirmarea ar fi lovită de același viciu ca tranzacția anulabilă.

Iar în cazul în care mai multe persoane pot cere declararea nulității (părțile tranzacției sau creditorii chirografari ai părții ocrotite pe calea acțiunii oblice), confirmarea contractului de către o parte a tranzacției nu le împiedică pe celelalte persoane să invoce nulitatea.

Astfel, fiind pronunțată nulitatea contractului de tranzacție, se produc efectele specifice ale nulității actului juridic.

Contractul de tranzacție nul încetează cu efect retroactiv (*ex tunc*), din momentul încheierii (art. 219 alin. 1 C. civ.). Cu alte cuvinte, toate efectele contractului de tranzacție sunt desființate în trecut, ca și cum nu ar fi existat niciodată vre-o tranzacție între părți. De aici rezultând următoarele efecte:

a) Între părți, contractul fiind nimicit, lucrurile trebuie repuse în situația anterioară încheierii contractului. Deci, prin urmare contractul de tranzacție fusese deja executat în totalitatea sa sau în parte, potrivit art. 219 alin. 2 C. civ., fiecare parte trebuie să restituie tot ceea ce a primit în baza tranzacției nule, iar în cazul imposibilității de restituire, este obligată să plătească contravaloarea prestației. Dacă contractul de tranzacție nu fusese încă executat, atunci efectul anulării se măginește a împiedica pe viitor executarea sa.

b) Retroactivitatea anulării tranzacției se răsfrânge în contra terților, în cazul când contractul de tranzacție avea ca obiect transferarea unui lucru sau a unui drept real, iar terții au dobândit un drept asupra lucrului. Într-adevăr, dreptul dobânditorului fiind anulat din ziua dobândirii, toate drepturile pe care dobânditorul le-a constituit în favoarea terților se află anulate pe cale de consecință, iar terții vor suferi efectele acestei anulări, conform regulii: *resoluto jure dantis, resolvitur jus accipientis*.

Rezoluțiunea contractului de tranzacție

Contractul de tranzacție poate fi desființat în mod retroactiv din cauza unei nulități absolute sau relative; acest mod de desființare a tranzacției se numește *anulare*.

Dar contractul de tranzacție se mai poate desființa și pentru alte cauze: prin împlinirea unei condiții rezolutorii sau prin justiție, în urma reclamației uneia dintre părți, pentru neîndeplinirea obligației celeilalte părți. În aceste cazuri, desființarea tranzacției se operează prin rezoluțiune.

Deși, de regulă, contractul de tranzacție, produce efecte declarative, iar nu efecte constitutive, el are întotdeauna caracter sinalagmatic întrucât generează obligații reciproce și interdependente în sarcina părților. Totuși, rezoluțiunea este posibilă numai dacă una din părți, pe lângă concesiile făcute, și-a asumat o

obligație nouă pe care nu o execută. Cât privește concesiile, s-a apreciat că neexecutarea este exclusă, deoarece este inadmisibilă orice acțiune pentru valorificarea dreptului care a făcut obiectul concesiilor[9].

Referințe bibliografice

1. Cosmovici P., *Tratat de drept civil, Vol. 1. Partea generală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989, p. 212.
2. Idem.
3. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al., *Tratat de drept civil roman*, vol. II, Editura ALL, București, 1998, p. 113.
4. Ibidem, pag. 115.
5. Hamangiu C., Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al., *Traatat de drept civil român*. Vol. II, Editura ALL, București, 1998, p. 531.
6. Răuschi Șt., Ungureanu T., *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1995, p. 91 – 99.
7. Costin M.N., Leș I., Minea M.Șt, Radu D., *Dicționar de drept procesual civil*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 20
8. Aa se vedea în acest sens: Deak Fr., *Tratat de Drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1999, p. 478; Cantacuzino M. B., *Tratat de Drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1999, p. 687; Durac Gh., *Drept procesual civil. Actele de dispoziție a părților în procesul civil*, Editură POLIROM, 1999, Iași, p. 167.
9. Stoica V., *Rezoluțiunea și rezilierea contractelor civile*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1997, p. 81.

Prezentat la: 22.10.2017

COMPARTIMENTAREA NORMELOR DE DREPT INTERNAȚIONAL PRIVA – TENDINȚE DE CODIFICARE A REGLEMENTĂRILOR

**Corneliu VRABIE, lector universitar, dr.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale, Catedra de Drept de Privat;**

**Ion DĂNOI, lector universitar, dr.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale, Catedra de Drept de Privat**

***Résumé:** L'adoption, en 2002, du Code Civil de la République de Moldova a marqué aussi la systématisation (codification) dans un compartiment séparé (Livre V) du droit international privé. Les normes conflictuelles du Code Civil, analysées cumulatif avec les dispositions du droit international privé insérées dans le Code de la famille de 2000 et celui de procédure civile de 2003, représentent aujourd'hui une réglementation sans précédent pour le droit international privé moldave. C'est pour quoi la codification des normes du droit international privé de la République de Moldova et la constitution d'une source unique pour cette branche ne s'impose plus avec l'impériosité antérieure.*

Procesul galopant de globalizare, impunându-se tot mai obsesiv, schițează noi vectori în dinamica vieții sociale. Un impact evident al acestui proces îl regăsim și în materia dreptului internațional privat. În contextul poziției ocupate actualmente de Republica Moldova pe arena politică, economică și social-culturală internațională și, ținând cont de tendințele tot mai pronunțate ale statului nostru de a se implica activ în diversele domenii ce interesează circuitul valoric interstatal și, mai ales, deplasarea persoanelor în spațiul european, se impune, în mod imperios, adoptarea unui cadru juridic corespunzător ce ar garanta, ar simplifica și ar proteja eficient un asemenea circuit. Evident că relațiile cu element de extraneitate vizează cu prioritate circuitul civil. Un asemenea gen de relații juridice provoacă o serie de situații specifice, care necesită o reglementare la fel de specifică. În această ordine de idei, dreptul internațional privat necesită o reglementare minuțioasă, coerentă și lipsită de ambiguități, lucru realizabil prin revizuirea de soluții oferite și prin completarea lapsusului legislativ existent. Reforma dreptului privat al Republicii Moldova, materializată, în principal, prin codificări recente a reglementărilor de drept civil[1], al familiei[2] și cel al procedurii civile[3], a condus la un spor de rezultate pozitive și în materia dreptului internațional privat.

Începînd cu anii '60 ai colului al XX-lea, dreptul internațional privat a cunoscut tendințe evidente de reformare în diferite state ale spațiului european. Punctul de plecare în această direcție a fost marcat de reforma adusă dreptului internațional privat portughez[4]. După scurt timp, o reformare esențială au cunoscut sistemele de drept internațional privat al Spaniei[5] și cel al Austriei[6].

Câțiva ani mai târziu, reforma a continuat cu schimbările radicale avute loc în sistemele de drept internațional privat german[7], olandez[8], elvețian[9], grec[10], italian[11] și în cel al Cnezatului Lichtenshtein[12]. Cel mai recent act normativ codificat european de ramură îl constituie Codul belgian de drept internațional privat, adoptat la 16 iulie 2004[13].

Pentru dreptul internațional privat francez un rol important îl joacă practica judecătorească. Acest fapt explică, într-o oarecare măsură, situația de ce Codul civil francez din 1804 cuprinde în conținutul său un număr redus de norme conflictuale, cele mai multe din acestea fiind unilaterale. Din interpretarea acestora practica judecătorească a formulat câteva principii conflictuale, unele din acestea fiind incluse în legile referitoare la familie. Acest fapt a impus, la rândul său, suplinirea conținutului codului civil cu un anumit număr de norme conflictuale (art.310, 311/14-311/18). Această realitate a dreptului internațional privat francez a condus, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, la unele încercări de codificare a normelor conflictuale. În anul 1959, a fost prezentat primul proiect al legii de drept internațional privat. În baza acestui proiect, în 1969 a fost elaborat un nou proiect de lege în același domeniu. Noul proiect are ca repere principiile elaborate de practica judecătorească franceză și prevede, în același timp, un teren larg pentru instanțele de judecată de a formula în continuare reguli de soluționare a conflictelor de legi[14].

Un loc aparte în prezenta retrospectivă aparține reformei dreptului internațional privat englez. Alături de unele acte normative din domeniul dreptului privat din cadrul *statute law*, a fost adoptată Legea cu privire la contracte (referitor la legea aplicabilă acestora) – *Cotract Act (applicable law)*. Această lege cuprinde în conținutul său ca drept conflictual în domeniul contractelor Convenția de la Roma din 1980 cu privire la legea aplicabilă obligațiilor contractuale. Fapt fără precedent pentru dreptul englezesc și, în general, pentru sistemul *common law*, reprezintă adoptarea în 1995 a Legii cu privire la dreptul internațional privat. Chiar dacă cuprinde, din punct de vedere al dreptului internațional privat englez, cele mai importante instituții, doctrina l-a calificat drept un izvor incomplet, necesitând reglementări suplimentare în domeniile dreptului internațional privat neacoperite de legea respectivă[15].

Reforma dreptului internațional privat din statele Europei de Vest a avut un impact considerabil și asupra modernizării sistemelor de drept internațional privat al statelor Europei Centrale și de Est. Unele state din această regiune a Europei au cunoscut o codificare a dreptului internațional privat încă din anii '60 ai secolului al XX-lea. Astfel, în Cehoslovacia, raporturile cu element de extraneitate erau reglementate de Legea cu privire la dreptul internațional privat adoptată în anul 1963[16]. În Polonia, ca izvor în această materie servește Legea din 1965 cu privire la dreptul internațional privat[17]. Dreptul internațional privat maghiar este reprezentat, sub aspect normativ, de Legea cu privire la dreptul internațional privat din 1979[18]. În Iugoslavia, în 1983 a intrat în vigoare Legea din 1982 cu privire la

soluționarea conflictelor dintre lege și normele dreptului străin în anumite raporturi juridice (legea cuprinde 309 de articole). În prezent, legea se aplică în Serbia, Muntenegru, Slovenia și Horvatia. Considerăm necesar, în contextul celor prezentate, de a aminti și reforma dreptului internațional privat din Turcia care s-a realizat prin adoptarea, în 1982, a Legii cu privire la dreptul internațional privat și la proces.

Pentru România rezultatele obținute în această direcție sunt evidente. Astfel, s-a reușit codificarea normelor de drept internațional privat în Legea nr.105 din 1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat[19]. Acesta este primul act de drept internațional privat codificat elaborat și adoptat în România.

În Republica Moldova, prin adoptarea Codului civil din 2002, reglementările de drept internațional privat au fost sistematizate (codificate) într-un compartiment separat, constituind ultima carte din cod – Cartea a V-a (întitulată: *Dreptul internațional privat*). Normele conflictuale din Cartea a V-a a Codului civil, analizate cumulativ cu reglementările de drept internațional privat din Codul familiei din 2000 (Titlul VI: *Reglementările relațiilor de familie cu element de extraneitate*) și cu acelea din Codul de procedură civilă din 2003 (Titlul IV: *Procedura în procesele cu element de extraneitate*), formează în prezent o reglementare fără precedent pentru dreptul internațional privat moldovenesc. Majoritatea normelor conflictuale le regăsim cuprinse în Cartea a V-a a Codului civil. Reglementarea actuală din domeniul dreptului internațional privat al Republicii Moldova, chiar dacă ne rezervăm dreptul asupra unor critici, sub aspect tehnic apare calitativ sistematizată, cuprinzând referiri la instituțiile reprezentative ale dreptului internațional privat.

În acest context, codificarea normelor de drept internațional privat al Republicii Moldova într-un izvor tipic de ramură nu se mai impune cu imperiozitatea de mai înainte. Cu toate acestea, considerăm că adoptarea unei legi de drept internațional privat și-ar găsi, totuși, justificarea din perspectiva unei eficiente armonizări și simplificări în conjunctura modificărilor de rigoare ulterioare[20]. Pe de altă parte, la o analiză mai atentă asupra conținutului dreptului internațional privat moldovenesc putem constata că acesta este inspirat, în mare parte, de sistemele de drept internațional privat ale statelor vecine. Incontestabilă, în acest sens, este influența legii române de drept internațional privat din 1992 asupra dreptului conflictual din legislația moldovenească în materia statutului personal, drepturilor reale, obligațiilor, succesiunilor, precum și în materia procesului civil internațional. La fel, unele prevederi ale Codului civil și ale Codului de familie ale Federației Ruse sunt transpuse în mod integral în actele normative similare ale Republicii Moldova. Pe de altă parte, reformarea dreptului internațional privat al Federației Ruse este similară dreptului moldovenesc. Astfel, pînă la adoptarea Codului civil din 2002, normele conflictuale nu cunoșteau o grupare într-o secțiune separată cum apar grupate în prezent (Partea a VI-a a Codului civil din 2002 este întitulată: *Dreptul internațional privat*), ci erau

localizate în diferite compartimente ale codului civil abrogat. O situație similară era caracteristică normelor conflictuale din domeniul familiei și normelor din domeniul procesului civil internațional.

În același timp, însă, o transpunere „neinspirată” a textelor de lege dintr-un alt sistem juridic, mai ales când legiuitorul operează, în procesul de elaborare a unui proiect de lege, cu mai multe sisteme de drept, poate da naștere la unele erori considerabile legate de reglementări confuze care conduc inevitabil la interpretări echivoce, fapt ce provoacă repercusiuni nu numai sub aspect teoretico-științific, dar și sub aspect practic, sistemul juridic moldovenesc servind ca un exemplu elocvent. Considerăm, în această ordine de idei, că revizuirea dreptului internațional privat moldovenesc este inevitabilă și necesară.

Referințe bibliografice:

1. Codul civil al Republicii Moldova Nr.1107-XV din 6 iunie 2002, intrat în vigoare la 12 iunie 2003//*Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.82-86/661 din 22.06.2002.*
2. Codul familiei al Republicii Moldova Nr.1316-XIV din 26 octombrie 2000//*Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.47-48/210 din 26.04.2001.*
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225-XV, din 30 mai 2003, în vigoare din 12 iunie 2003//*Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.20/234 din 12.06.2003*
4. Chiar dacă primul act codificat în domeniul dreptului internațional privat a fost Legea cehoslovacă de drept internațional privat din 1963, doctrina consideră că o reforma adevărată a început cu modificările substanțiale ale Codului civil portughez din 1966 prin decretul-lege din 1977. Acest cod conține în prezent un compartiment aparte intitulat „Dreptul străinilor și conflictele de legi” (Titlul al III-lea al Cărții a IV-a).
5. modernizare a dreptului internațional privat spaniol a fost adusă prin Legea introductivă din 1974 la Codului civil din 1821 care s-a sondat cu modificarea acestuia. Schimbări ale codului în domeniul dreptului internațional privat au urmat în 1990 și în 2000.
6. În 1978 în Austria a fost adoptată Legea federală cu privire la dreptul internațional privat din (intrată în vigoare la 1 ianuarie 1979). Legea acoperă multe instituții ale dreptului internațional privat, cum ar fi statutul persoanei, familia, succesiunea, drepturile reale, obligațiile civile, raporturile de muncă, delictul și a.
7. În Germania, din 1896, raporturile de drept internațional privat erau reglementate de normele conflictuale cuprinse în Legea introductivă reglementărilor de drept civil (*Bürgerliches Gesetzbuch*) – BGB. Reforma dreptului internațional privat german începe cu data de 1 septembrie 1986, dată, în care a intrat în vigoare Legea cu privire la o nouă reglementare a dreptului internațional privat din 25 iunie 1986. Prevederile acestei legi au fost integrate în Legea introductivă formând un compartiment dedicat dreptului

internațional privat. Cu toate acestea, noua lege germană de drept internațional privat nu a adus la modificări substanțiale normelor ce erau cuprinse în Legea introductivă, ci, mai degrabă, se caracterizează prin completarea lacunelor existente în reglementarea veche. Astfel, de exemplu, în cuprinsul legii au fost incluse integral regulile Convenției de La Roma din 1980 cu privire la legea aplicabilă obligațiilor contractuale. Legea din 1986 a cunoscut o nouă revizuire în 1997 (prin *Kindschaftsreformgesetz*).

8. Reforma dreptului internațional privat olandez se materializează prin adoptarea a trei legi specifice în materia conflictelor de legi. Astfel, la 25 martie 1985 a fost adoptată Legea cu privire la conflictele de legi în materia divorțului, separației de corp și recunoașterea acestora. Pe 4 septembrie 1996 a fost adoptată Legea cu privire la conflictele de legi în materia succesiunii. În fine, pe 14 martie 2002 a fost adoptată Legea cu privire la reglementarea conflictelor de legi în materia filiației.
9. Reforma dreptului internațional privat elvețian este atestată prin adoptarea la 18 decembrie 1987 a Legii cu privire la dreptul internațional privat. Legea respectivă este considerată a fi una dintre cele mai complete reglementări juridice în domeniu (conține 200 de articole).
10. Reformă, reprezentată prin schimbările esențiale aduse reglementărilor din dreptul familiei (în 1982 și în 1983).
11. Pe data de 31 mai 1995 a fost adoptată Legea cu privire la reforma sistemului de drept internațional privat italian (intrată în vigoare la 2 septembrie 1995).
12. La 1 ianuarie 1997 au intrat în vigoare două legi speciale: Legea cu privire la dreptul internațional privat și Legea cu privire la persoane și organizații, menită să reglementeze statutul juridic al societăților comerciale.
13. Codul de drept internațional privat al Belgiei din 16 iulie 2004, intrat în vigoare la 1 octombrie 2004 (*Monitorul belgian din 27 iulie 2004*).
14. М. М. Богуславский, *Международное частное право*, Изд. Юристъ, Москва, 1999, p. 68; *Международное частное право*, под редакцией Г.К. Дмитриевой, Изд. Проспект, Москва, 2005, pp. 79-84.
15. În acest sens, acest izvor al dreptului internațional privat englez nu poate fi privit decât cumulativ cu alte acte în materie, cum ar fi Legea din 1954 cu privire la termene străine de prescripție extinctivă; Legea din 1963 cu privire la succesiuni; Legea din 1968 cu privire la adopție; Legea din 1971 cu privire la recunoașterea hotărârilor judecătorești în materia divorțului și separației de corp; Legea din 1978 cu privire la imunitatea statului; Legea din 1982 cu privire la procedura civilă; Legea din 1984 cu privire la comerțul maritim; Legea din 1984 cu privire la termenele străine de prescripție extinctivă, Legea din 1988 cu privire la garantarea investițiilor multilaterale; Legea din 1996 cu privire la arbitraj ș.a.

16. Legea dată a înlocuit legea de drept internațional privat din 1948. În prezent, această lege se aplică numai pe teritoriul Cehiei. Pe data de 1 ianuarie 1995, în Cehia, a intrat în vigoare Legea din 1 noiembrie 1994 cu privire la arbitraj în raporturile comerciale internaționale și executarea hotărârilor arbitrale. Prin această lege au fost modificate considerabil și completate reglementările legii din 1963. În 1991 în Cehia a fost adoptat Codul comercial care a înlocuit Codul comerțului internațional al Cehoslovaciei din 1963 (care are aplicabilitate, în prezent, numai pe teritoriul Slovaciei).
17. Reglementările acestei legi sunt completate de reglementările Legii din 1962 cu privire la dreptul aerian, a Legii din 1963 cu privire la dreptul maritim și de norme Codul de procedură civilă din 1964.
18. Legea maghiară de drept internațional privat este prezentată în doctrină ca fiind una din cele mai progresive reglementări de drept internațional privat din Europa (a se vedea M.M. Богуславский, **op. cit.**, p. 65). Cu toate acestea, o reglementare prea amănunțită, cum cunoaște acest act normativ, ridică probleme legate de interpretarea și aplicarea în practică a normelor conflictuale.
19. Legea română nr.105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat//*Monitorul Oficial al României, nr.245 din 1.10.1992*.
20. Trecînd în revistă esențialele prevederi naționale de drept internațional privat din Republica Moldova, putem constata că titlul cărții a V-a din Codul civil nu corespunde întru totul conținutului său. Este evident că legiuitorul, intitulînd astfel cartea a V-a, s-a referit, cu siguranță, la dreptul internațional privat ca ramură de drept. Or orice ramură de drept (lucru cunoscut de orice student de la anul I al Facultății de Drept) cuprinde **totalitatea normelor juridice ce reglementează** o anumită categorie de **raporturi juridice înrudite**. În această ordine de idei, chiar dacă majoritatea normelor dreptului internațional privat le regăsim cuprinse în Cartea a V-a a Codului civil, nu credem însă că acest fapt ar justifica atribuirea acestui compartiment din cod titlul unei ramuri de drept care, după cum apare enunțat mai sus, mai cuprinde norme ce le regăsim și în alte acte normative naționale. Nu am putea admite, astfel, ca un izvor de drept și, cu atît mai mult, un compartiment dintr-un izvor de drept să se identifice cu însăși ramura de drept, între acestea neexistînd decît corelația de tipul parte-întreg. Mai mult decît atît, dreptul internațional privat se caracterizează prin dualitatea izvoarelor sale, conținînd, ca ramură de drept, nu numai norme cuprinse în izvoarele naționale, ci și norme cuprinse în cadrul tratatelor internaționale. În concluzie, titlul cărții nominalizate, sub aspect terminologic, nu rezistă nici unei critici. Din acest considerent, credem că o denumire mai elocventă a Cărții a V-a din Codul civil ar fi ***Normele conflictuale în domeniul raporturilor juridice civile cu element străin***.

Prezentat la: 22.10.2017

CITAREA INculpATULUI – ANALIZĂ COMPARATIVĂ ȘI JUDECAREA CAUZEI ÎN LIPSA ACESTUIA

Arina IALANJI, doctorandă,
Școala doctorală de științe Juridice a Universității de Stat din Moldova

Rezumat: În acest articol vom analiza legislația comparativă în raport cu legislația internă precum și celei din alte state privind citarea inculpatului la ședința de judecată, condițiile de formă ale citației, modalitatea de aducere la cunoștință a actului procedural destinatarului, și condițiile înmânării citației destinatarului, inclusiv prin tratarea acestor situații potrivit practicii judiciare.

De asemenea Vor fi relevate condițiile stabilite de legislația internă pentru adoptarea deciziei instanței judecătorești de judecare a cauzei în lipsa inculpatului, cazurile privind posibilitatea judecării cauzei în absentia, precum și acțiunile care trebuie executate de instanța de judecată pentru adoptarea unei decizii privind judecarea cauzei în lipsa persoanei.

Cuvintele cheie: citație, modul de înștiințare, judecarea în lipsă, garanții procesuale, proces penal, instanță de judecată; dovada de înmânare, loc de citare;

Summary: In this article we analyze comparative law in domestic legislation and that of other states regarding the summoning of the defendant at the hearing, the formal requirements for the summons, how to bring the knowledge of the procedural act recipient and conditions of the handing the summon to recipient, including treat these cases according to the judicial practice.

Also will be revealed conditions established by law for the decision of the court to be tried in absentia, where the possibility of ruling in absentia and actions to be executed by the court for a decision on trial in absentia person.

Keywords: summons, notice how, trial in absentia trial guarantees, criminal, court; proof of handing, instead of citation;

Procesul penal reprezintă o activitate complexă, în primul rând prin sfera participanților la desfășurarea acestuia, organele judiciare, părțile în proces și alte persoane. Pentru realizarea scopului procesului penal sînt necesare anumite acte procesuale și procedurale care implică prezența părților la derularea procesului penal, precum și a celorlalte persoane: martori, experți, interpreți etc.

Organele judiciare asigură asistența la procesul penal prin instituția citării - activitate procesuală care garantează prezența părților și a celorlalți participanți la procesul penal, iar neîndeplinirea sau îndeplinirea viciată a citării conduce la reluarea procedurii pentru a se evita nulitatea acestuia.

Dacă actul procesual prin care se realizează citarea este dispoziția de citare, actul procedural prin care se aduce la îndeplinire dispoziția de citare este citația, însoțită de întreaga procedură de înștiințare a părților și a celorlalți participanți.

Citarea și comunicarea actelor de procedură reprezintă aspecte esențiale ale contradictorialității și implicit ale dreptului la apărare în procesul penal, pentru parte fiind esențial să cunoască existența procesului și actele de procedură întocmite, pentru a fi în măsură să-și construiască apărarea și să-și consolideze poziția procesuală.

Modul de citare și comunicare a actelor de procedură, cel puțin formal, substanțial, tinde la împărțirea responsabilității între autoritate și destinatar, prin instituirea unor prezumții privind îndeplinirea procedurii, prevederea unor moduri de citare și comunicare noi, prin utilizarea mijloacelor moderne de comunicare, punerea de acord a pașilor procedurali cu realitățile actuale, conferirea unor efecte clare mențiunilor din registrele publice.

Pentru a determina participarea inculpatului la desfășurarea procesului penal, instanța de judecată trebuie să procedeze la chemarea acestuia de a compărea în fața ei. Instituția prin care se asigură prezența acestuia este citarea.

Citarea este actul personal și individual, scris, prin care o persoană este chemată în fața autorităților judiciare la o anumită dată, cu prevederea unei sancțiuni în caz de neprezentare. Elementele citației sunt chemarea și sancțiunea. Chemarea cuprinde mențiuni referitor la datele personale și la informarea despre motivul chemării, cu precizarea orei, a zilei, a lunii, a anului și a locului de înfățișare și semnătura organului emitent. Lipsa oricărei mențiuni atrage nulitatea citației, care operează dacă persoana nu a răspuns chemării. Sancțiunea cuprinde constrângerea procesuală care se poate aplica în caz de neprezentare (amenda judiciară sau aducerea silită). Locul unde se trimite citația are o importanță deosebită, pentru că astfel se realizează o încunoștințare reală a părților, îndeosebi a inculpatului, despre termenul de judecată, evitându-se posibilitatea sustragerii la judecată. Regula generală în această materie este că inculpatul se citează la adresa unde locuiește ceea ce înseamnă cunoașterea adresei efective din momentul citării. Pentru situațiile speciale referitoare la bolnavii aflați în spital sau într-o casă de sănătate, aceștia se vor cita prin administrația locului respectiv, militarii vor fi citați prin comandantul unității, iar deținuții la locul de deținere.

Urmează a fi relevat că indiferent de sistemul de drept al entităților, fiecare stat în legislația sa reglementează instituția citării, dat fiind faptul că scopul acesteia implică asigurarea prezenței inculpatului în vederea garantării drepturilor acestuia la un proces echitabil, doar că modul de tratare a acestei instituții diferențiază de la un stat la altul, urmând a fi efectuată o analiză în acest sens.

Astfel, Codul de procedură penală român nu definește noțiunea de citație, spre deosebire de Codul de procedură penală al Republicii Moldova care definește, prin dispozițiile art.235, citația ca "acțiune procedurală prin care organul de

urmărire penală, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată asigură prezentarea unei persoane în fața sa pentru desfășurarea normală a procesului penal."

Legislația procesual penală prevede și alte modalități de a asigura prezența părților la desfășurarea activităților organelor judiciare, cum sînt încunoștințarea și chemarea. Deosebirea dintre aceste modalități de aducere a persoanelor în fața organelor judiciare și citare constă în faptul că, pentru lipsa nejustificată în cazul citării, aceste persoane pot fi amendate sau aduse silit, pe cînd neprezentarea în cazul încunoștințării sau chemării legea nu prevede sancțiuni.

Legislația procesual penală a Republicii Moldova prevede obligativitatea prezentării în fața organului judiciar sau instanței de judecată a persoanei citate. Astfel, potrivit art.235 alin.(2) din CPP al Republicii Moldova, "Persoana citată este obligată să se prezinte conform citației, iar în caz de imposibilitate de a se prezenta la data, ora și locul la care a fost citată, ea este obligată să informeze organul respectiv despre aceasta, indicînd motivul imposibilității de a se prezenta".

Conform alin.(3) din același text de lege, "În cazul în care persoana citată nu anunță despre imposibilitatea de a se prezenta la data, ora și locul indicat și nu se prezintă nemotivat la organul de urmărire penală sau la instanță, această persoană poate fi supusă amenzii judiciare sau aducerii silite".

Citarea, ca activitate procesuală, se efectuează prin următoarele modalități: citarea din oficiu, ca regulă cu executarea acesteia în mod obligatoriu, și citarea facultativă, atunci cînd este lăsată la discreția organelor judiciare sau a părților.

Dispozițiile Codului de procedură penală al Republicii Moldova reglementează modul de citare.

Potrivit art.236 alin.(1) din CPP al Republicii Moldova, "Chemarea unei persoane în fața organului de urmărire penală sau a instanței de judecată se face prin citație scrisă. Citarea se poate face și prin notă telefonică sau telegrafică ori prin mijloace electronice".

Spre deosebire de legislația procesual penală din România, în Codul de procedură penală al Republicii Moldova, ca modalitate de citare, apare și citarea prin mijloace electronice.

În România acest lucru este posibil accesînd site-urile Ministerului Justiției și portalul instanței de judecată la care este înregistrată cauza.

Dispozițiile art.236 alin.(2) din CPP al Republicii Moldova prevăd că citarea se va face astfel încît persoanei chemate să i se înmîneze citația cu cel puțin 5 zile înainte de data cînd ea trebuie să se prezinte conform citației în fața organului respectiv, regulă care nu se aplică la citarea bănuیتului, învinuitului, inculpatului, altor participanți la proces pentru efectuarea unor acțiuni procesuale de urgență în cadrul desfășurării urmăririi penale sau al judecării cauzei. Această regulă nu se aplică la citarea bănuیتului, învinuitului, inculpatului, a altor participanți la proces pentru efectuarea unor acțiuni procesuale de urgență în cadrul desfășurării urmăririi

penale sau al judecării cauzei. Dacă acțiunea procesuală este neplanificată și nu poate fi amânată, citația poate fi înmănată nemijlocit înainte de ora prezentării. Citația se înmânează de către agentul împuternicit cu înmânarea citației (denumit în continuare agent) sau prin serviciul poștal. Instanța de judecată poate comunica și oral citația persoanei prezente la ședință, aducându-i la cunoștință consecințele neprezentării. În cursul urmăririi penale, citația făcută în acest mod se consemnează într-un proces-verbal și se semnează de către persoana astfel citată.

Deși regula este ca citația să fie scrisă și transmisă prin corespondență, citarea părților și a celorlalte persoane se poate realiza și prin notă telefonică sau telegrafică. Practica judiciară românească a demonstrat că este legală și citarea prin fax.[1]

Dispozițiile art.237 din CPP penală al Republicii Moldova prevede că citația este individuală și trebuie să cuprindă:

- denumirea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată care emite citația, sediul său, data emiterii și numărul dosarului;
- numele, prenumele celui citat, calitatea procesuală în care este citat și indicarea obiectului cauzei;
- adresa celui citat, care trebuie să cuprindă: localitatea, strada, numărul casei, apartamentului, precum și orice alte date necesare pentru a preciza adresa celui citat;
- ora, ziua, luna și anul, locul de prezentare a persoanei, menționându-se consecințele legale în caz de neprezentare.

De asemenea, alin.(2) din același act normativ prevede că citația se semnează de către persoana care o emite. Instanța sau organul de urmărire penală au obligația să semneze citația și să aplice ștampila.

Prin modificările aduse art.176 din Codul de procedură penală, prin dispozițiile art.1, pct.102 din Legea nr.356/2006 privind modificarea și completarea Codului de procedură penală român, s-au prevăzut și alte elemente pe care trebuie să le cuprindă citația.

Astfel, în reglementarea actuală art.176 alin.(1) din CPP român are următorul conținut: "Citația este individuală și trebuie să cuprindă următoarele mențiuni:

- a) denumirea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată care emite citația, sediul său, data emiterii și numărul dosarului;
- b) numele, prenumele celui citat, calitatea în care este citat și indicarea obiectului cauzei;
- c) adresa celui citat, care trebuie să cuprindă în orașe și municipii: localitatea, județul, strada, numărul și apartamentul unde locuiește, iar în comune: județul, comuna și satul;

d) ora, ziua, luna și anul, locul de înfățișare, precum și invitarea celui citat să se prezinte la data și locul indicat, cu arătarea consecințelor legale în caz de neprezentare;

e) că partea citată are dreptul la un apărător cu care să se prezinte la termenul fixat;

f) că, potrivit art.171 alin.2 și 3 CPP român, apărarea este obligatorie, iar în cazul în care partea nu își alege un apărător, cu care să se prezinte la termenul fixat, i se va desemna un apărător din oficiu".

În Codul de procedură penală al Republicii Moldova elementele pe care trebuie să le cuprindă citația sînt mai limitative, dar prin conținutul lor asigură posibilitatea îndeplinirii procedurii de citare. Concomitent considerăm că tratarea legislației române privind înserarea unor prevederi legate de prezența apărătorului și explicarea consecințelor survenirii acestora, este una pozitivă, reieșind din considerentul că explică apriori inculpatului despre dreptul său la apărare, prezența obligatorie a apărătorului și consecințele neexecutării acesteia, prin ce se atestă pregătire o mai bună a examinării cauzei și evitării unor motive din partea inculpatului de amânare a ședinței pentru acordarea termenului de a-și alege un apărător, ceea ce duce la judecarea cauzei în termen rezonabil.

În literatura de specialitate s-a constatat că anumite date din citație sînt informative, dar ele au fost acceptate, deoarece anumite mențiuni au un rol esențial în ce privește verificarea respectării dispozițiilor legale care urmăresc respectarea exercitării unor drepturi ale participanților la procesul penal. În acest sens este mențiunea privind data emiterii citației pentru inculpatul arestat, care creează posibilitatea verificării respectării legii referitoare la asigurarea pregătirii apărării lui. În acest caz, potrivit dispozițiilor art.313 alin.(2) din CPP, citația trebuie înmînată inculpatului cu cel puțin 5 zile înainte termenului fixat.

Pentru înlăturarea oricăror ambiguități, credem că citația trebuie să cuprindă, în mod obligatoriu, toate elementele prevăzute de art.176 din CPP al României. Considerăm că în acest mod se respectă, în totalitate, garanțiile procesuale ale părților și se asigură desfășurarea procesului penal în condiții de operativitate.

Unul dintre elementele pe care trebuie să le cuprindă citația este locul de citare. Indicarea locului de citare asigură înștiințarea părților și altor persoane la procesul penal.

Dispozițiile art.177 CPP prevăd că învinuitul sau inculpatul se citează la adresa unde locuiește, iar dacă aceasta nu este cunoscută, la adresa locului de muncă, prin serviciul personal al unității la care lucrează, învinuitul sau inculpatul poate fi citat și la adresa pe care o indică printr-o declarație dată în cursul procesului penal sau la adresa care rezultă din informațiile culese de agentul procedural și menționată în procesul-verbal de îndeplinire a procedurii de citare, după la dosarul cauzei. În practica judiciară s-a arătat că procedura de citare nu este legal îndeplinită în cazul în care inculpatul - judecat în lipsă - a fost citat numai

la adresa indicată de partea vătămată, iar nu și la adresa indicată de el cu ocazia cercetărilor.[2]

Aici am putea reține și cauza penală nr. 11-1-679-01112013 de învinuire a lui Grannicov Oleg în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 186 alin. (2) Cod Penal, potrivit căruia la etapa urmăririi penale prezența inculpatului a fost asigurată, însă la faza judecării cauzei acesta nu s-a prezentat cauza fiind examinată în lipsa acestuia cu emiterea sentinței de condamnare în absența și stabilirea pedepsei cu închisoarea. Se atestă că la caz de către organul de urmărire penală de comun cu acuzatorul de stat a indicat o adresă a inculpatului, fără a verifica veridicitatea acesteia, pe parcursul judecării cauzei penale fiind stabilit că imobilul este deteriorat iar inculpatul este o persoană fără domiciliu. Astfel aceste circumstanțe au creat instanței dificultăți la citarea și înștiințarea inculpatului despre efectuarea judecării în privința sa. Concomitent se atestă că la faptul indicării incorecte a adresei inculpatului și formalismului la stabilirea adresei inculpatului a fost sesizat organul de resort.[3]

Urmează a fi relevată modalitatea de citare potrivit legislației române atunci când nu se cunoaște adresa învinuitului sau inculpatului, acesta se citează prin afișarea citației la sediul consiliului local în raza căruia s-a săvârșit infracțiunea. Dacă activitatea infracțională s-a desfășurat pe raza mai multor localități, învinuitul sau inculpatul se citează la sediul consiliului local în a cărei rază teritorială se află organul care efectuează urmărirea penală. În același mod se citează și învinuitul sau inculpatul care și-a schimbat adresa și nu se cunoaște noua adresă și nici locul de muncă.

Persoanele care execută pedepse privative de libertate sau împotriva cărora s-a luat măsura arestării preventive se citează la locul de deținere, prin administrația locului de deținere, situație reglementată de dispozițiile art.177 alin.(6) din CPP. Judecata nu poate avea loc dacă inculpatul execută pedepse privative de libertate sau dacă împotriva căruia s-a luat măsura arestării preventive. Aducerea inculpatului arestat la judecată este obligatorie. Prevederile art.319 din CPP RM sunt imperative în acest sens.

Literatura și practica juridică a statuat că atâta vreme cât inculpatul - care execută o pedeapsă în închisoare militară - a evadat, fiind dat în urmărire generală pe țară, în mod legal prima instanță l-a citat exclusiv prin afișare, la sediul consiliului local din localitatea unde a comis infracțiunea, citarea sa la unitatea militară de unde evada-se sau la fostul domiciliu era, oricum, în condițiile de mai sus - lipsită de eficiență.[4]

În conformitate cu dispozițiile art.177 alin.(8) din CPP, învinuitul sau inculpatul care locuiește în străinătate se citează prin scrisoare recomandată, dacă prin lege nu se prevede altfel. În cazul în care scrisoarea recomandată nu poate fi înmînată datorită refuzului primirii ei sau din orice alt motiv, precum și în cazul în care statul destinatarului nu permite citarea prin poștă a cetățenilor săi, citația se va

afișa la sediul parchetului sau instanței după caz. Avizul de primire a scrisorii recomandate, semnat de destinatar, ține loc de dovadă a îndeplinirii procedurii de citare.

Este de reținut faptul că citarea altor persoane decît învinuitul sau inculpatul se face potrivit dispozițiilor art.177 alin.(9) din CPP român, ceea ce înseamnă că reglementările acestui text de lege sînt aplicabile în aceeași măsură tuturor participanților la procesul penal și pentru toate situațiile. Unitățile la care face referire art.145 din CP român și alte persoane juridice se citează la sediul acestora, iar în cazul neidentificării sediului citația se afișează la sediul consiliului local în a cărei rază teritorială s-a săvîrșit infracțiunea. Citația se predă la registratură sau funcționarului însărcinat cu primirea corespondenței, în dovada de citare trebuie să se menționeze calitatea persoanei care a primit citația.[5]

Dispozițiile art.238 din CPP al Republicii Moldova cuprind reglementări precise cu privire la locul de citare.

Ca regulă generală, persoana se citează la adresa unde locuiește, iar dacă aceasta nu este cunoscută, la adresa locului său de muncă prin serviciul de personal al instituției în care lucrează.

Dacă, printr-o declarație dată anterior în cursul procesului penal, persoana a indicat un alt loc pentru a fi citată, ea se citează la locul indicat.

În caz de schimbare a adresei indicate în declarația sa, persoana este citată la noua adresă numai dacă a informat organul de urmărire penală ori instanța de judecată despre schimbarea intervenită sau dacă organul de urmărire penală ori instanța determină că s-a produs o schimbare de adresă pe baza datelor obținute de agentul respectiv.

Citarea persoanelor de peste hotare se efectuează în condițiile prevederilor tratatelor de asistență juridică în materie penală. Considerăm că tratarea legislației române privind posibilitatea citării persoanei aflate peste hotare prin scrisoare recomandată, urmează a fi preluată și de legislația internă, prin posibilitatea acordării înștiințării inițiale prin scrisoare recomandată și ulterior prin intermediul comisiilor rogatorii la caz, or se atestă că înștiințarea în procesul penal prin intermediul delegației judecătorești implică judecarea cauzei într-un termen mult mai mare, iar în final aceasta ar putea duce la încetarea procesului penal în legătură cu expirarea termenului de prescripție, astfel încît inculpatul ar rămâne nepedepsit, nefiind atins scopul legii penale de pedepsire a persoanelor culpabile în comiterea unei infracțiuni, pe temeiuri de procedură.

Aici am putea reține și practica internă în cauza penală de învinuire a lui Caraman Ivan învinuit în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 248 alin. (5) Cod penal, și anume contrabanda comisă în anul 2009 pe teritoriul Ucrainei, cauza penală fiind transferată la 31 mai 2010 pentru examinare organelor competente din Republica Moldova, iar la 06 septembrie 2010 fiind remisă în adresa Judecătoriei Bender pentru judecare în fond. Astfel la 10 martie 2016, de către Judecătoria

Bender a fost emisă sentința de condamnare, fiind redusă pedeapsa inculpatului drept recompensă pentru încălcarea dreptului acestuia la examinarea cauzei într-un termen rezonabil. Se atestă că ingerința dată se datorează faptului că pe parcursul a 6 ani au fost dispuse mai multe delegații judecătorești de executare a acțiunilor procesuale de către autoritățile competente din Ucraina, inclusiv prin citarea martorilor, care au durat o perioadă îndelungată.[6]

Legislația procesual penală cuprinde reglementări cu privire la procedura de înmînare a citației. Această procedură vizează două aspecte: predarea citației persoanei care urmează să se prezinte în fața organelor judiciare și predarea citației altor persoane.

Potrivit art.178 alin.(1) din CPP, citația se înmînează personal celui citat, care va semna dovada de primire, în situația în care persoana citată nu vrea să primească citația sau, primind-o, nu vrea ori nu poate să semneze dovada de primire, agentul procedural lasă citația celui citat ori, în cazul refuzului de primire, o afișează pe ușa locuinței acestuia, agentul procedural indicînd în dovada de îndeplinire a procedurii de citare modalitatea prin care s-a îndeplinit procedura de citare.

Dacă citarea se face la adresa locului de muncă, prin serviciul personal al unității la care lucrează, precum și în cazul celor bolnavi, al deținuților sau al militarilor încorporați, organele care primesc citația - serviciul personal al unității, administrația spitalului sau a casei de sănătate, administrația locului de deținere, comandantul unității militare - sînt obligate a înmîna de îndată citația persoanei vizate sub luare de dovadă, certificându-i semnătura sau arătînd motivul pentru care nu s-a putut obține semnătura acestuia. Procedura de citare nu este legal îndeplinită în cazul citării persoanei la locul de muncă, prin afișare la sediul unității - în acest caz citația trebuie înmînată sub sancțiunea nulității celui citat, prin serviciul personal al unității.

Dispozițiile art.179 din CPP reglementează procedura de citare pentru situația în care persoana citată nu se află acasă. În această situație citația se înmînează soțului, unei rude sau altei persoane care locuiește cu ea ori care în obîșnuit îi primește corespondența. Citația nu poate fi înmînată unui minor sub 14 ani.

În situația în care persoana citată locuiește într-un imobil cu mai multe apartamente sau într-un hotel, în lipsa celui citat, citația se predă administratorului, portarului ori celui care în mod obîșnuit îl înlocuiește, iar agentul procedural îi certifică identitatea și semnătura. Dacă aceste persoane refuză primirea sau nu pot semna, agentul procedural afișează citația pe ușa locuinței. Despre toate aceste situații încheie proces-verbal. Dacă persoanele cărora le este adresată citația sau cele cărora li se poate înmîna citația, în lipsa celor citate, nu sînt găsite, agentul procedural are obligația să se intereseze cînd poate găsi persoana citată pentru a-i înmîna citația și numai dacă nu găsește persoanele vizate, procedează la afișarea

citației pe ușa locuinței și încheie proces-verbal despre modul de îndeplinire a procedurii de citare.

S-a apreciat că procedura de citare prin afișare, în cazul în care persoana citată sau persoanele care pot primi citația nu sînt găsite, nu este eficientă, recomandîndu-se citarea părții la locul de muncă. Susținem acest punct de vedere, cu rezerva că această modalitate de citare este valabilă numai în cazul persoanelor citate încadrate în muncă.

Considerăm că, pentru a asigura părților garanțiile procesuale și procedurale, ne referim aici la procedura de citare prin afișare, este necesar ca această modalitate de citare să fie înlăturată sau eventual îmbunătățită. S-ar evita astfel formalismul și superficialitatea în realizarea procedurii de citare. Agentul procedural nu poate fi verificat în ce privește corectitudinea îndeplinirii procedurii de citare prin afișare. De aceea propunem ca agentul procedural, în situația în care procedura de citare se realizează prin afișare, să fie asistat de o terță persoană, identificabilă prin menționarea datelor personale și semnătură pe dovada de îndeplinire a procedurii de citare.

Procedura de citare prin afișare se realizează și în cazul în care persoana citată locuiește într-un imobil compus din mai multe apartamente sau într-un hotel. Dacă numărul apartamentului sau a camerei de hotel nu sînt trecute în citație, agentul procedural are obligația să identifice numărul apartamentului sau camerei. Dacă nu a identificat apartamentul sau camera, agentul procedural trebuie să afișeze citația pe ușa principală a clădirii, să încheie proces-verbal și să facă mențiunile corespunzătoare.

S-a apreciat, pe bună dreptate, că în cazul în care citația a fost afișată pe ușa principală a clădirii în care locuiește inculpatul, judecat în lipsă, dar procesul-verbal întocmit cu această ocazie nu cuprinde mențiunea că s-au făcut investigații pentru identificarea apartamentului sau camerei, procedura de citare nu este legal îndeplinită, iar hotărârea pronunțată în astfel de condiții este lovită de nulitate.

Considerăm că și în situația în care procedura de citare se realizează prin afișare agentul procedural trebuie să fie asistat de o terță persoană, identificabilă prin menționarea datelor personale și semnătură pe dovada de îndeplinire a procedurii de citare, care să confirme atît faptul că agentul procedural a făcut investigațiile pentru identificarea apartamentului sau camerei de hotel, cît și în ce privește afișarea propriu-zisă a citației.

Dacă persoana citată și-a schimbat adresa, agentul procedural afișează citația pe ușa locuinței indicate în citație și face investigații pentru aflarea noii adrese, făcînd mențiunile corespunzătoare în procesul-verbal.

Practica judiciară a statuat, în mod just, că procedura de citare nu este legal îndeplinită dacă s-a realizat prin afișare la o adresă incomplet identificată în sensul nementionării scării blocului, existînd astfel posibilitatea afișării la o altă adresă.

Dispozițiile art.181 din Codul de procedură penală stabilesc conținutul actelor procedurale prin care se realizează procedura de citare, respectiv dovada de primire și procesul-verbal de predare a citației. Prin aceste acte se realizează procedura de citare. Citația, ca act procedural, se compune din citația propriu-zisă, partea superioară a unui formular tipizat și dovada de primire a citației, care reprezintă partea de jos a aceluiași formular tipizat.

Dovada de primire a citației trebuie să cuprindă: numărul dosarului, denumirea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată care a emis citația, numele, prenumele, calitatea persoanei citate, precum și data pentru care este citată. Dovada de primire a citației trebuie să mai cuprindă data înmînării citației, numele, prenumele și calitatea celui care înmânează citația, certificarea de către acesta a identității și semnăturii persoanei căreia i s-a înmănat citația, precum și arătarea calității acesteia. Ori de cîte ori se încheie un proces-verbal, cu prilejul predării sau afișării unei citații, acesta trebuie să cuprindă în mod corespunzător și mențiunile arătate mai sus.

Considerăm că se impune ca, în cazurile în care procedura de citare se face prin afișare, agentul procedural trebuie să fie asistat de o terță persoană, identificabilă prin menționarea datelor personale de către agentul procedural și semnătura pe dovada de îndeplinire a procedurii de citare.

Menționarea tuturor elementelor și datelor citației are o deosebită importanță, ele fiind esențiale pentru verificarea modului de predare a citației, iar efectele - determinante pentru asigurarea garanțiilor procedurale și procesuale ale părților.

De exemplu, indicarea datei înmînării citației permite instanței să constate dacă s-au respectat dispozițiile art.313 alin.(2) din CPP, care dispune că citația trebuie să fie înmănată inculpatului cu cel puțin 5 zile înainte de termenul fixat.

Un alt exemplu, certificarea identității și semnăturii persoanei căreia i s-a înmănat citația și calității acesteia ajută organul judiciar să verifice dacă au fost respectate dispozițiile art.179 ultimul alineat din Codul de procedură penală referitoare la persoanele cărora le poate înmăna citația.

Procesul-verbal de îndeplinire a procedurii de citare trebuie să cuprindă, pe lângă datele concrete, prevăzute la art.179 ultimul alineat din Codul de procedură penală și dovada de primire a citației.

Sanțiunea nerespectării procedurii de citare este anularea citației, conform dispozițiilor art.197 alin.(1) și (4) din Codul de procedură penală privind anularea actelor procesuale și procedurale.

Practica judiciară a statuat că o hotărâre judecătorească nu este întemeiată și legală dacă judecarea cauzei s-a făcut în lipsa unei părți nelegal citate.

Importante sunt reglementările din Codul de procedură penală al Republicii Moldova cu privire la cercetările care se efectuează în vederea înmînării citației.

Conform dispozițiilor art.241 din CPP al RM, cercetările în vederea înmânării citației se fac în cazul în care persoana citată și-a schimbat adresa, în această situație, agentul afișează citația pe ușa locuinței indicate în citație și se informează pentru a afla noua adresă, menționând în procesul-verbal datele obținute.

Pentru a se proba faptul că procedura de citare a fost îndeplinită în mod corespunzător, prin dispozițiile art.242 din CPP al RM a fost reglementată "Dovada de primire și procesul-verbal de predare a citației".

S-a prevăzut ca dovada de primire a citației trebuie să cuprindă numărul dosarului penal, denumirea organului de urmărire penală sau a instanței care a emis citația, numele, prenumele și calitatea procesuală a persoanei citate, precum și data pentru care este citată. Dovada de primire trebuie să cuprindă, de asemenea, data înmânării citației, numele, prenumele, calitatea și semnătura celui ce înmânează citația, certificarea de către acesta a identității și a semnăturii persoanei căreia i s-a înmînat citația, precum și indicarea calității acesteia.

De asemenea, s-a stabilit că ori de câte ori, cu prilejul predării sau afișării unei citații se întocmește un proces-verbal, acesta va cuprinde, în mod corespunzător, și mențiunile indicate în alin.(1).

În dreptul procesual penal al Republicii Moldova nu există reglementări speciale cu privire la comunicarea altor acte procedurale, însă prin dispozițiile art.243 se stabilește că "Comunicarea celorlalte acte de procedură se face potrivit dispozițiilor prezentului capitol", fiind vorba de Capitolul II, "Citarea și comunicarea altor acte procedurale".

În conformitate cu prevederile art. 258 Cod de Procedură Penală al României, citația este individuală, aceasta trebuie să cuprindă denumirea și sediul instanței de judecată care o emite, data emiterii și numărul dosarului, numele, prenumele celui citat, calitatea procesuală și obiectul cauzei. Lipsa mențiunilor date se sancționează cu nulitatea absolută.[7]

Art. 259 stabilește că citația se expediază la adresa unde locuiește inculpatul, iar în cazul când pe parcursul procesului acesta indică un alt loc pentru a fi citat, acesta urmează a fi citat la locul indicat.

Dispozițiile procedurale impun obligația înmânării citației destinatarului, iar când acesta refuză să o primească sau să semneze, persoana responsabilă pentru înmânarea citației urmează să indice motivul pentru care nu s-a putut obține semnătura. În cazul când inculpatul nu se află la domiciliu, persoana responsabilă înmânează citația soțului, unei rude sau oricărei persoane care locuiește cu el, ori în mod obișnuit primește corespondența, persoana semnând dovada de primire, iar agentul consemnând identitatea și semnătura persoanei prin încheierea procesului verbal. În cazul dacă nu se cunoaște domiciliul inculpatului, citația va fi expediată la locul de muncă.

Urmează a fi relevat că legislația procedural română prescrie o procedură specială de citare a părților, și anume art. 259 alin. (4) indică dacă nu se cunoaște adresa unde locuiește învinuitul sau inculpatul și nici locul său de muncă, citația se afișează la sediul organului judiciar.

Art. 260 alin. (3), stabilește că în cazul în care scrisoarea recomandată prin care se citează un învinuit sau inculpat care locuiește în străinătate nu poate fi înmănată datorită refuzului primirii ei sau din orice alt motiv, precum și în cazul în care statul destinatarului nu permite citarea prin poștă a cetățenilor săi, citația se va afișa la sediul parchetului sau al instanței, după caz.

Astfel poate fi relevat că legislația română diferențiază modul de afișare a citației în funcție dacă este cunoscută adresa de domiciliu sau locul de muncă a inculpatului, precum și în condițiile imposibilității înmânării citației destinatarului care domiciliază în străinătate. O atare tratare și reglementarea unei proceduri speciale de citare a inculpaților este foarte binevenită or acesta oferă posibilitatea judecării cauzei într-un termen rezonabil, precum și excluderea unor cheltuieli suplimentare prin numirea comisiilor rogatorii.

Art. 133 Cod de Procedură Penală al Ucrainei, stabilește că organul de urmărire penală, acuzatorul de stat și instanța de judecată, în cadrul cercetării judecătorești, ofițerul de urmărire penală sau acuzatorul de stat pot dispune citarea participantului la proces, inclusiv a inculpatului în vederea participării la acțiunile procesuale. Art. 135, reglementează modalitatea de înștiințare a participanților la procesul penal, fiind prescris că înmânarea citației inculpatului are loc prin expedierea în adresa acestuia a înștiințării prin intermediul oficiului poștal, poșta electronică, apel telefonic sau telegramă.[8]

În cazul lipsei destinatarului la domiciliu, citația se înmânează contra semnătură unui membru care domiciliază de comun cu acesta. Citația urmează a fi recepționată de inculpat cu cel puțin 3 zile înainte de data ședinței de judecată stabilite.

Art. 136 prescrie dovada de recepționare a citației de către inculpat, care urmează a fi probată prin semnătura acestuia aplicată pe cotorul citației, efectuarea unei înregistrări video a înmânării citației, oricare altă modalitate ce ar confirma recepționarea citației de către inculpat. Art. 139 și art. 140 prescrie că în cazul dacă inculpatul citat legal nu s-a prezentat la data și ora ședinței de judecată stabilită, poate fi supus la plata unei amenzi sau aducerii silite.

Importanța dispozițiilor privitoare la procedura de citare este evidențiată tocmai prin sancțiunea prevăzută de lege: nulitatea actelor de procedură realizate cu nerespectarea acestor condiții. Aici poate fi reținută decizia Înaltei Curte de Casație a României, care a indicat că potrivit art. 177 alin. (1) Cod de procedură penală, inculpatul se citează la adresa unde locuiește, în cazul în care nu este cunoscută nici adresa unde locuiește acesta, nici locul său de muncă, inculpatul se citează prin afișare la sediul consiliului local, potrivit aliniatului (4) al normei

citate. Pe de altă parte potrivit art. 291 Cod de procedură penală, judecata poate avea loc numai dacă părțile sunt legal citate și procedura este îndeplinită. Dat fiind faptul că la data soluționării în fond a cauzei, inculpatul se afla în străinătate, unde nu i se cunoștea adresa, pentru respectarea dispozițiilor, acesta urma să fie citat atât la locul unde locuia, precum și prin afișare la consiliul local.[9] Astfel opinia instanței supreme este una legală, constatând neîndeplinirea corectă a procedurii de citare, considerând că în același timp s-a încălcat și dispozițiile legale referitoare la garantarea dreptului inculpatului la apărare.[10] Motivația instanței este că prin judecata cauzei în lipsă, cu încălcarea dispozițiilor de citare, acesta nu a putut fi ascultat, nu i s-a dat posibilitatea să-și facă apărărilor și să aducă probele necesare, nu i s-a respectat dreptul de a fi asistat în cursul procesului de un apărător ales și pe cale de consecință, i s-a încălcat dreptul la un proces echitabil înscris în art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Se atestă că literatura de specialitate română a propus în materia formei de bază a citării, varianta clasică a citației scrise, dar care se poate realiza prin orice alt mod de comunicare (telefon, telegraf, internet, mass-media, satelit etc.) locul de citare poate fi diversificat, iar persoanele citate prin mandat de aducere nu pot rămâne la dispoziția organului care a dispus citarea mai mult de 6 ore.

Respectiv, se deduce că legea cere încunoștințarea efectivă și nu formală a părților cu privire la termenele fixate de organele de urmărire penală sau instanțele de judecată, în vederea îndeplinirii actelor procedurale legale; de altfel, este necesar să i se asigure persoanei citate posibilitatea reală de a lua cunoștință de citație, cu toate datele pe care aceasta trebuie să le conțină.

Se deduce faptul că pentru ca un act de procedură în procesul penal să producă efecte, el trebuie întocmit cu respectarea condițiilor de fond și formă prevăzute de lege, or citarea nu poate fi considerată ca legală și deci nu produce efecte atât timp cât nu sunt respectate dispozițiile procedurale referitoare la citare. Or, dovada de îndeplinire a procedurii de citare presupune în toate cazurile – indiferent de domiciliul învinutului/inculpatului – completarea mențiunilor esențiale prevăzute de art. 242 Cod de procedură penală. Faptul că, comunicarea citației printr-o scrisoare recomandată presupune, după toate regulile de transmitere a corespondenței, predarea personală a acesteia, nu este de ajuns pentru a convinge organul judiciar că destinatarul scrisorii a luat în mod real la cunoștință de faptul că a fost citat la un anumit organ judiciar, într-o anumită cauză și calitate procesuală, și la un anumit termen.

În acest sens, art. 319 Cod de Procedură Penală, prevede că judecarea cauzei poate avea loc numai dacă părțile sînt legal citate și procedura de citare este îndeplinită. Neînfățișarea părții în instanța de judecată nu împiedică examinarea cauzei dacă în instanță s-a prezentat avocatul ales sau avocatul care acordă asistență juridică garantată de stat, care a luat legătura cu partea reprezentată.

Așadar, procesul este viciat dacă la dosar nu există dovada înștiințării *efective* a părții interesate cu privire la termenul fixat pentru judecată, pentru că numai în acest sens poate fi înțeles dreptul oricărui acuzat de a beneficia de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării sale, nefiind permisă nici o îngădire în exercițiul acestui drept, drept consacrat de art.6 paragraf 1 și paragraf 3 din Convenția Europeană.

Cercetarea judecătorească desfășurată în fața primei instanțe, ca și cea desfășurată – în cazurile prevăzute de lege – în căile de atac, presupune ascultarea părților, precum și a tuturor persoanelor care iau parte la judecată. În ceea ce privește citarea inculpatului, aceasta implică pe lângă normele generale și două dispoziții speciale, astfel pentru primul termen inculpatul trebuie să primească citația cu cel puțin 5 zile înaintea termenului fixat. Această dispoziție reprezintă o garanție procesuală specială, care asigură inculpatului posibilitatea de a-și pregăti apărarea și de a lua toate măsurile pentru a se putea prezenta în fața instanței de judecată. Ce-a de a doua dispoziție legală cu caracter de garanție procesuală prevede că inculpatului aflat în stare de arest i se emite citația cu dispoziția de a fi adus la judecată, comunicându-i-se totodată, o copie de pe actul de sesizare a instanței. Se realizează astfel garanția că acesta primind copia de pe actul de sesizare, iar ia cunoștință de învinuirea ce i se aduce și își va putea pregăti apărarea.

În literatura de specialitate, această prevedere a legii a fost calificată drept o egalizare de situație față de inculpatul aflat în stare de libertate, care poate oricând consulta dosarul la arhiva instanței și astfel cunoaște conținutul actului de sesizare.[11]

Mai mult ca atât CtEDO a constatat că art. 6 al Convenției garantează dreptul persoanei acuzate de a participa efectiv la procesul său penal. Aceasta include nu doar dreptul de a fi prezent dar și de a asculta și urmări procesul. Or, în cauza Ziliberg v. Moldova, Curtea a reiterat că instanța națională trebuie să informeze acuzatul în prealabil despre ședințele judecătorești ce urmează să aibă loc pentru ca el să se poată prezenta. [12] În lipsa unei atare citări, instanța nu poate desfășura ședința în absența acuzatului, iar dacă acuzatul nu se prezintă el are un drept absolut de a fi reprezentat de avocatul său.[13]

Se reține că literatura de specialitate tratează dreptul de a participa la proces ca unul relativ și care poate fi restrâns în următoarele circumstanțe:

- Limitarea dreptului de a participa la proces în cazurile când acuzatul întrerupe procedurile judecătorești în așa măsură încât instanța consideră imposibilă continuarea procesului în prezența acestuia. De asemenea inculpatul poate fi exclus temporar de la desfășurarea procesului dacă prezența sa încalcă dreptul victimei la viață privată și siguranță personală, în special, în cauzele ce implică acte de violență sexuală, violență în familie sau trafic de ființe umane. Ori, asemenea restricții au scopul de a preveni intimidarea și re-traumatizarea victimei prin

implicarea acesteia la o confruntare cu acuzatul și reieșind din balansarea drepturilor inculpatului cu cele ale victimei.

- Judecarea cauzei în lipsa inculpatului dacă acesta renunță de dreptul de a fi judecat, însă în cazul dat renunțarea trebuie să fie neechivocă și să conțină o protecție minimă care să reflecte semnificația ei[14]. Aceasta presupune judecarea în lipsă în condițiile art. 321 Cod de Procedură Penală, menționat supra, însă în cazul dat instanța trebuie să se convingă că procurorul a prezentat suficiente probe că acuzatul a renunțat în mod expres de la exercitarea dreptului său de a apărea în fața instanței și de a se apăra personal, precum și că se sustrage de la judecată.

Astfel, pentru a determina participarea inculpatului la desfășurarea procesului penal, instanța de judecată trebuie să procedeze la chemarea acestora de a compărea în fața acesteia, instituția prin care se asigură prezența acestuia este citarea, ce constituie actul procedural prin care are loc înștiințarea subiectului despre prezentarea la activitatea ce se desfășoară în fața instanței.

Doar după executarea obligația pozitive privind înștiințarea inculpatului și constatarea eschivării acestuia de la prezentarea în fața instanței, legislația procedural penală reglementează incidentul procedural privind modalitatea de examinare a cauzei penale în fond în lipsa inculpatului, astfel art.321 Cod de procedură Penală al Republicii Moldova, stabilește că judecarea cauzei în primă instanță și în instanța de apel are loc cu participarea inculpatului, cu excepția cazurilor prevăzute de prezentul articol.

Alineatul doi al normei citate prescrie excepțiile de la prevederile legale menționate supra și indică asupra posibilității examinării cauzei penale în lipsa inculpatului în următoarele circumstanțe:

- 1) când inculpatul se ascunde de la prezentarea în instanță;
- 2) când inculpatul, fiind în stare de arest, refuză să fie adus în instanță pentru judecarea cauzei și refuzul lui este confirmat și de apărătorul lui;
- 3) examinării unor cauze privitor la săvârșirea unor infracțiuni ușoare când inculpatul solicită judecarea cauzei în lipsa sa.

Respectiv se denotă că prevederile legale au un caracter absolut și prescriu expres situația când judecarea cauzei poate avea loc în lipsa inculpatului, însă pe lângă acest minim menționat supra, alin. (6) al normei citate prescrie că instanța decide judecarea cauzei în lipsa inculpatului din motivele prevăzute în alin.(2) pct.1) numai în cazul în care procurorul a prezentat probe verosimile că persoana pusă sub învinuire și în privința căreia cauza a fost trimisă în judecată a renunțat în mod expres la exercitarea dreptului său de a apărea în fața instanței și de a se apăra personal, precum și se sustrage de la urmărirea penală și de la judecată.

Astfel analizând cumulativ prescrierile legale menționate supra, putem conchide că simpla declarație despre sustragerea inculpatului de la prezentarea în instanță nu poate servi drept un temei forte în vederea adoptării unei decizii de judecare a cauzei în lipsa persoanei, Or în acest caz urmează a fi prezentate probe

verosimile despre eschivarea intenționată a inculpatului de la prezentarea în fața instanței judecătorești, inclusiv prin prisma procedurii de citare examinate supra.

Mai mult ca atât pentru realizarea echivocă a prevederilor legale ce țin de constatarea eschivării inculpatului de la prezentare în fața magistratului, legislația procesual penal admite acțiuni prealabile în acest sens, și anume alin. (5) al normei citate prescrie că instanța, în cazul neprezentării nemotivate a inculpatului la judecarea cauzei, este în drept să dispună aducerea silită a inculpatului și să-i aplice o măsură preventivă sau să o înlocuiască cu o altă măsură care va asigura prezentarea lui în instanță, iar la demersul procurorului, să dispună anunțarea inculpatului în căutare. Încheierea privind anunțarea inculpatului în căutare se execută de către organele afacerilor interne.

Aici poate fi relevată jurisprudența Curții Supreme de Justiție în cauza penală nr. 1ra-1471/2014 din 29 octombrie 2014, potrivit căreia Colegiul remarcă faptul că inculpatul avea cunoștință de derularea procesului penal care îl priveau, instanța de apel a asigurat prezența lui la ședințele de judecată și ca urmare acesta a avut posibilitatea să-și exercite dreptul la apărare. Mai mult ca atât, inculpatul a fost reprezentat de către un apărător pe tot parcursul examinării cauzei în instanța de apel, care a reprezentat interesele inculpatului, iar ultimul nu a înaintat nici un argument în favoarea faptului că apărarea lui, deși asigurată de un avocat numit din oficiu, nu a fost adecvată. Rezumând cele ante menționate Colegiul constată că, instanța de apel pe parcursul examinării cauzei la etapa apelului a întreprins toate măsurile de asigurare a prezenței inculpatului la ședințele de judecată. Astfel, din 15 ședințe de judecată în instanța de apel inculpatul a refuzat să se prezinte la 12, ca urmare instanța de apel în mod judicios a considerat că refuzul inculpatului de la prezența în instanța de apel îi este imputabilă acestuia, nefiind încălcat principiul contradictorialității și dreptul la un proces echitabil. Reieșind din circumstanțele constatate, instanța de apel justificat a dispus finisarea judecării apelului în lipsa inculpatului, luând în considerație că pe parcursul a mai mult de un an, instanța de apel în scopul respectării prevederilor art. 412 alin. (4) Cod de procedură penală, a întreprins măsurile legale de a asigura prezența inculpatului la judecarea apelului, având în vedere în acest sens jurisprudența Curții Supreme de Justiție și jurisprudența Curții Europene pe cauze concrete cu privire la respectarea dreptului părților la un proces echitabil[15].

În atare condiții, poate fi relevat că legislația procesual penală admite judecarea cauzei în lipsa inculpatului, dar și în așa caz atât legislația internațională cât și cea internă, obligă organele judiciare să nu admită ingerințe în drepturile inculpatului în pofida faptului că acesta este absent de la proces, stabilind anumite garanții procesuale în acest sens, care urmează a fi respectate. Potrivit art.6 din Convenție, aceasta enumeră două feluri de garanții: de ordin procedural și de ordin material. Însă pentru a realiza o protecție eficientă nu este suficientă doar consacrarea unor drepturi materiale, însă la fel de necesară este existența unor

garanții fundamentale de procedură de natură să întărească mecanismul de apărare a acestor drepturi. De asemenea legislația prescrie expres acțiunilor care urmează a fi executate de către organele de drept până la adoptarea decizie despre ducerea unui proces penal în lipsa subiectului vizat.

Pentru a determina participarea inculpatului la desfășurarea procesului penal, instanța de judecată trebuie să procedeze la chemarea acestora de a compărea în fața acesteia, instituția prin care se asigură prezența acestuia este citarea.

Citația constituie actul procedural prin care are loc înștiințarea subiectului despre prezentarea la activitatea ce se desfășoară în fața instanței, și doar după executarea acestei obligații instanța poate adopta decizia de judecare a cauzei în lipsa inculpatului.

În concluzie se atestă că judecarea cauzei în lipsa inculpatului constituie o derogare de la regulile și principiile generale ale procesului penal, însă în vederea evitării ingerințelor în drepturile inculpatului, legislația prescrie expres acțiunilor care urmează a fi executate de către organele de drept până la adoptarea decizie despre ducerea unui proces penal în lipsa subiectului vizat.

Se relevă că și legislația altor state conține prevederi similare referitoare la condițiile și modalitatea judecării cauzei în lipsa inculpatului, respectiv:

Potrivit art. 247 alin. (1) Codul de Procedură penală al Federației Ruse din 08 decembrie 2001 nr. 174-Φ3 (redacția din 30.12.2015), indică că judecarea cauzei are loc cu participarea obligatorie a inculpatului, cu excepția cazurilor stabilite la alineatul (4) și (5) al articolului dat[16].

Alin. (4) stabilește că judecarea cauzei în lipsa persoanei se admite în cazul infracțiunilor ușoare și mai puțin grave la cererea acestuia.

Alin. (5) al normei citate prescrie că cu titlu de excepție judecarea cauzei pentru infracțiuni grave și deosebit de grave poate avea loc în lipsa inculpatului care se află peste hotarele Federației Ruse sau se eschivează de la prezentarea în instanță, cu excepția cazului dacă inculpatul nu a fost condamnat pentru aceeași faptă pe teritoriul statului străin. În cazurile date prezența apărătorului este obligatorie.

Alin. (7) indică că după excluderea circumstanțelor enumerate în alin. (5) sentința judecătorească emisă în lipsa inculpatului, la cererea ultimului sau apărătorului acestuia poate fi anulată, iar judecarea cauzei are loc în condiții generale.

Astfel dacă am efectua o analiză comparativă poate fi constatat faptul că legislația Rusă admite din start anularea sentinței judecătorești cu rejudecarea cauzei în ordine generală, atare prevederi nu se regăsesc în legislația națională, fiind admis doar recursul în anulare cu remiterea cauzei la rejudecare în instanța de apel, situație ce presupune existența unei sentințe judecătorești pe fond. Mai mult ca atât nu se exclude remiterea la rejudecare a cauzei de către instanța de apel,

situație care nu exclude posibilitatea existenței unei noi rejudecări în fond a cauzei precum și proceduri judiciare pentru o perioadă îndelungată.

Prevederi similare se conțin și în art. 364 Cod de Procedură Penală a României, care indică că judecata cauzei are loc în prezența inculpatului. Aducerea inculpatului aflat în stare de deținere la judecată este obligatorie[17].

Alin. (2) și (3) indică că judecata poate avea loc în lipsa inculpatului dacă acesta este dispărut, se sustrage de la judecată ori și-a schimbat adresa fără a o aduce la cunoștința organelor judiciare și, în urma verificărilor efectuate, nu i se cunoaște noua adresă. Judecata poate de asemenea avea loc în lipsa inculpatului dacă, deși legal citat, acesta lipsește în mod nejustificat de la judecarea cauzei.

Efectuând o analiză cumulativă a prevederilor legale menționate supra, se denotă că legislația tuturor statelor admite judecarea cauzei în lipsa persoanei, cu sau fără acordul acesteia reieșind din gravitatea faptei penale, cu respectarea dreptului la apărare.

Referințe bibliografice:

1. Curtea de Apel București, s.pen. d. nr.193/1998, în Curtea de Apel București, Culegere de practică judiciară în materie penală pe anul 1998, cu note de Vasile Papadopol. București: All Beck, 1999.
2. Tribunalul Municipiului București, S.p, d.p. nr.592/1996 în Culegere de practică judiciară 1994-1997, p.219, Edit. AII Beck.
3. Cauza penală nr. 11-1-679-01112013 aflată pe rol la Judecătoria Bender de învinuire a lui Grannicov Oleg în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 186 alin. (2) Cod Penal
4. Tribunalul Municipiului București s. II pen. d. nr.341/1993, în C.Crișu, Șt.Crișu, Practică și literatură juridică 1994-1997, Ed.-Argessis, 1998, p.152
5. Tribunalul Municipiului București, s. I. pen., d. p.nr.394/1993 în *Culegere de decizii pe anul 1993*, p.50
6. Cauza penală nr. 1-1/2016 aflată pe rol la Judecătoria Bender de învinuire a lui Caraman Ivan în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 248 alin. (5) Cod Penal
7. Cod de Procedură Penală al României, Legea nr. 135/2010 în vigoare de la 01 februarie 2014;
8. Cod de Procedură Penală a Ucrainei din 13.04.2012, Legea № 4651-VI
9. Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția penală, decizia nr. 5322 din 19 noiembrie 2003, în Alexandru Vasiliu, "Nulitățile în procesul penal", practică judiciară, Editura Hamangiu, p.97-98
10. Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția penală, decizia nr. 3636 din 10 septembrie 2003, în Alexandru Vasiliu, "Nulitățile în procesul penal", practică judiciară, Editura Hamangiu, p.98-100
11. Grigore Gr. Theodoru "Tratat de drept procesual penal", Editura Hamangiu
12. CtEDO, 01 februarie 2005, Zilberberg vs Moldova, cererea nr. 61821/00

13. CtEDO 13 februarie 2001, Krombach v. France, cererea nr. 29731/96
14. CtEDO, 23 noiembrie 1993, Poitrimol vs Franța, cererea nr. 14032/88
15. Decizia Curții Supreme de Justiție din 29 octombrie 2014, nr. *Ira-1471/2014*, în *cauza penală de învinuire a lui Bugor Gheorghe Gheorghe*.
16. Cod de Procedură Penală al Federației Ruse din 18 decembrie 2001, Legea N 174 Φ3.
17. Codul de Procedură Penală al României, Legea nr. 135/2010 în vigoare de la 01 februarie 2014.

Prezentat la: 25.10.2017

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ КАЧЕСТВЕННОГО РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПРИНУДИТЕЛЬНОГО ИСПОЛНЕНИЯ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ

**Виктория МИХАЛАШ, докторант,
преподаватель юридического факультета,
Европейского Университета Молдовы**

Аннотация: Актуальность данной темы заключается в том, что нормативные акты, регулирующие порядок принудительного исполнения судебных решений, имеют существенные недостатки, создающие благоприятные условия для злоупотреблений судебных исполнителей и нарушение прав взыскателей, должников и других участников исполнительного производства.

Реформирование сектора юстиции, в том числе системы принудительного исполнения судебных решений, предусмотрено Стратегией реформирования сектора юстиции на 2011-2016 годы, утвержденной законом РМ № 231 от 25.11.2011 года, и планом действий по реализации Стратегии реформирования сектора юстиции на 2011-2016 годы, утвержденным постановлением Парламента РМ № 6 от 16.02.2012 года.[1]

Ключевые слова: система принудительного исполнения, судебный исполнитель, судебное решение, должник, взыскатель.

Summary: The relevance of this topic is that the regulatory acts governing the enforcement of judgments have significant shortcomings, creating favorable conditions for abuses of bailiffs and violation of the rights of the recoverers, debtors and other participants in the enforcement proceedings.

The reform of the justice sector, including the system of enforcement of judgments, is envisaged by the Justice Sector Reform Strategy for 2011-2016, approved by the Law of the Republic of Moldova No. 231 of 25.11.2011, and the action plan for the implementation of the Justice Sector Reform Strategy for 2011-2016, approved by the Resolution of the Parliament of the Republic of Moldova No. 6 of 16.02.2012.

Реформирование сектора юстиции необходимо для выполнения Республикой Молдова своих обязательств перед Европейским Союзом.

Keywords: enforcement system, bailiff, court decision, debtor, recoverer.

В Стратегии реформирования сектора юстиции на 2011-2016 годы, утвержденной законом РМ № 231 от 25.11.2011 года, подчеркивается, что европейская интеграция является «стратегической целью внешней и внутренней политики Республики Молдова, достижение которой обеспечит

создание системы внутренней безопасности, стабильности и процветания, основанной на демократических ценностях и соблюдении основных прав и свобод человека». [2]

К сожалению, законодательные акты, регулирующие исполнительное производство, содержат нормы, способствующие нарушению прав человека.

Реформа исполнительного производства необходима, в первую очередь, потому, что исполнительное производство является заключительной стадией гражданского процесса, а также по той причине, что несвоевременное исполнение судебных решений влечёт взыскание с государства солидных денежных средств, подрывает авторитет правосудия.

Автор предпринял попытку дать общую характеристику системы принудительного исполнения, введенную в Республике Молдова Исполнительным кодексом Республики Молдова (далее – ИК РМ) № 443-XV от 24.12.2004 года (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года), обратить внимание на нормы права, которые, по мнению автора, следует изменить в целях укрепления законности в сфере исполнительного производства.

В зависимости от источника финансирования системы принудительного исполнения подразделяются на: 1) государственные, или бюджетные, 2) частные, 3) смешанные.

Для государственных (бюджетных) систем принудительного исполнения характерно, что принудительное исполнение судебных решений осуществляется государственными служащими, финансируемыми из бюджета и что взыскатели не несут расходов, связанных с исполнением судебных решений и других исполнительных документов.

Для частных систем принудительного исполнения характерно, что принудительное исполнение исполнительных документов осуществляется частными лицами, действующими на основании лицензий, источниками дохода которых являются гонорары, взыскиваемые с должников, за неисполнение исполнительных документов, и что взыскатели, как правило, обязаны авансировать расходы, связанные с исполнением исполнительных документов. После взыскания этих расходов с должников они возвращаются взыскателям.

Для смешанных систем принудительного исполнения характерно, что принудительное исполнение осуществляется и частными лицами, и государственными служащими.

Частные системы принудительного исполнения действуют в Бельгии, Греции, Италии, Нидерландах, Франции.

Государственные системы принудительного исполнения действуют в Российской Федерации, на Кубе и в Северной Корее.

Смешанные системы действуют в Дании, ФРГ, Финляндии, Швеции.

[3]

В Республике Молдова длительно время действовала государственная система принудительного исполнения, когда исполнительные документы исполнялись судебными исполнителями, финансируемыми из государственного бюджета, которые принимали меры, побуждающие должников к добровольному исполнению исполнительных документов, чтобы не иметь дополнительной работы.

К сожалению, в 2010 году в Республике Молдова были приняты законы, заменившие государственную систему принудительного исполнения на частную, которая, по нашему мнению, не учитывает низкий жизненный уровень большинства населения и высокий уровень правового нигилизма.

Частные судебные исполнители, источниками финансирования которых являются гонорары, взыскиваемые с должников за неисполнение судебных решений и других исполнительных документов, не заинтересованы ни в добровольном исполнении исполнительных документов, ни в ускорении их исполнения, т.к. в случае исполнения исполнительного документа в течение 15 дней после получения определения судебного исполнителя о возбуждении исполнительного производства судебный исполнитель имеет право взыскать с должника гонорар в размере 50 % от размера, установленного ст. 38 ИК РМ и 80 лей расходов за совершение актов судебного исполнителя.

По нашему мнению, частную систему принудительного исполнения следует заменить государственной или смешанной системой принудительного исполнения.

Под системой принудительного исполнения принято понимать совокупность правовых норм, регулирующих основания, порядок выдачи исполнительных документов, их форму, содержание, порядок предъявления их к исполнению, права, обязанности, ответственность судебных исполнителей, должников, взыскателей и других участников исполнительного производства, а также порядок обжалования актов судебных исполнителей.

Исполнительное производство начинается после вынесения судебным исполнителем определения о возбуждении исполнительного производства и заканчивается после вынесения судебным исполнителем определения о прекращении исполнительного производства.

Принудительному исполнению подлежат исполнительные документы, указанные в ст. 11 ИК РМ.

Ранее действовавший ИК РМ предусматривал обязательное указание в исполнительном документе отчества и места рождения должника.

По нашему мнению, часть (1) ст. 14 ИК РМ следует изменить, предусмотрев обязательное указание в исполнительном документе отчества и

места рождения должника, что позволит предотвратить ошибки при принудительном исполнении исполнительных документов.

По общему правилу исполнительные документы направляются судебным исполнителям для принудительного исполнения взыскателями, а в предусмотренных законом случаях - судебными инстанциями.

Процедура возбуждения исполнительного производства установлена ст. 60 ИК РМ.

Согласно части (3) ст. 60 ИК РМ судебный исполнитель в 3-дневный срок со дня получения исполнительного документа выносит определение о возбуждении исполнительного производства и направляет его сторонам исполнительного производства не позднее чем в 3-дневный срок со дня его вынесения с предложением об исполнении должником исполнительного документа в 15-дневный срок, без принятия действий по приведению в исполнение исполнительного документа. К определению о возбуждении исполнительного производства прилагается ведомость расчета расходов по исполнению, связанных с внесением платы за начало и архивирование исполнительного дела.

Судебный исполнитель может отказать в возбуждении исполнительного производства в соответствии с частью (1) ст. 61 ИК РМ.

Согласно части (1) ст. 61 ИК РМ судебный исполнитель вправе отказать в возбуждении исполнительного производства.

По нашему мнению, часть (1) ст. 61 ИК РМ следует изменить, заменив слово «вправе» словом «обязан».

В случае исполнения должником исполнительного документа в 15-дневный срок, установленный частью (3) ст. 60 ИК РМ, гонорар судебного исполнителя выплачивается должником согласно пункту f) части (4) ст. 38 ИК РМ в размере 50 % от его обычного размера, установленного частью (2) ст. 38 ИК РМ.

Кроме сниженного на 50 % гонорара, должник, исполнивший исполнительный документ в установленный частью (3) ст. 60 ИК РМ 15-дневный срок, обязан уплатить судебному исполнителю 80 лей за начало и архивирование исполнительного дела (20 лей за начало и 60 лей за архивирование). В случае неисполнения исполнительного документа в установленный частью (3) ст. 60 ИК РМ 15-дневный срок наступают негативные для должника последствия, предусмотренные частью (3¹) ст. 60 ИК РМ.

Эти негативные последствия заключаются в том, что с должника взыскивается гонорар в размере, установленном частью (2) ст. 38 ИК РМ, согласно которой для исполнительных документов денежного характера гонорар судебного исполнителя рассчитывается в процентном отношении к сумме погашенного долга.

По нашему мнению, часть (2) ст. 38 ИК РМ следует изменить, установив, что в случае обращения взыскания на денежные средства должника, находящиеся в учреждениях банка, гонорар судебного исполнителя не должен превышать 5 000 лей за исполнение одного исполнительного документа.

Кроме этого должник, который не исполнил исполнительный документ в 15-дневный срок, обязан уплатить судебному исполнителю сборы за совершение актов судебного исполнителя и издержки исполнительного производства согласно ст. 37 ИК РМ и Положению о порядке определения размера сбора за совершение актов судебного исполнителя и издержек исполнительного производства, утвержденному постановлением правительства РМ № 886 от 23.09.2010 года. [4]

Согласно части (1) ст. 152 ИК РМ при исполнении решения, которым должник обязывается совершить определенные действия, не связанные с передачей денежных сумм или имущества, судебный исполнитель предупреждает должника об исполнении обязательства не позднее чем в 10-дневный срок со дня получения предупреждения, если решением не предусмотрено иное.

По нашему мнению, часть (1) ст. 152 ИК РМ следует изменить, заменив 10-дневный срок 15-дневным сроком.

Кроме вышеуказанных, предусмотренных ст. 37, 38 ИК РМ негативных последствий неисполнение исполнительного документа влечёт негативные последствия, предусмотренные ст. 24 ИК РМ.

Согласно части (1) ст. 24 ИК РМ по заявлению взыскателя судебный исполнитель исчисляет проценты, пени и другие суммы, вытекающие из задержки исполнения, с учетом уровня инфляции и в соответствии с положениями статьи 619 ГК РМ. Указанные суммы начисляются со дня обретения решением судебной инстанции окончательного характера или, в случае иных исполнительных документов, со дня наступления срока исполнения требования и до дня реального погашения содержащегося в любом из этих документов обязательства с включением в начисляемый период также срока приостановления исполнительного производства в соответствии с положениями настоящего кодекса.

Согласно части (1) ст. 619 ГК РМ на денежные обязательства на срок просрочки начисляются проценты. За просрочку начисляется 5 % сверх процентной ставки, предусмотренной ст. 585, если законом или договором не предусмотрено иное. Доказательство нанесения меньшего ущерба допускается.

Согласно части (2) ст. 619 ГК РМ в случае совершения сделок без участия потребителя начисляются 9 % сверх процентной ставки,

предусмотренной ст. 585, если законом или договором не предусмотрено иное. Доказательство нанесения меньшего ущерба не допускается.

Часть (1) ст. 24 ИК РМ противоречит ст. 243 ГПК РМ, согласно которой при вынесении решения о взыскании денежной суммы судебная инстанция в резолютивной части указывает цифрами и прописью размер взыскиваемой денежной суммы и валюту, в которой она взыскивается, с процентами за просрочку, определенными в соответствии со ст. 619 ГК РМ, которые должны быть уплачены должником даже в случае его невиновности, если он не исполнит решение в 90-дневный срок со дня признания решения окончательным.

Данное противоречие должно разрешаться в соответствии с частью (7) ст. 6 закона РМ «О законодательных актах» № 780-XV от 27.12.2001 года, согласно которой в случае противоречия между нормами законодательных актов, имеющих равную юридическую силу, применяется норма законодательного акта, принятого позднее. [5]

Тем не менее считаем целесообразным внести соответствующие изменения в ст. 243 ГПК РМ.

По нашему мнению, законодателю следует изучить вопрос и об изменении ст. 89 ИК РМ,

Законы многих государств, в том числе Румынии, запрещают обращать взыскание на жилые помещения, необходимые для проживания должников и членов их семей в пределах жилищных норм, установленных законодательством.

Следовало бы изменить ст. 89 ИК РМ, противоречащую части (1) ст. 47 Конституции РМ, согласно которой государство обязано принимать меры для обеспечения любому человеку достойного жизненного уровня, потребного для поддержания здоровья и благосостояния его самого и его семьи, в том числе пищи, одежды, жилища, медицинского ухода и необходимого социального обслуживания.

По нашему мнению, следует изменить часть (1) ст. 161 ИК РМ, согласно которой исполнительные акты, составленные судебным исполнителем, или действия/ бездействие такового могут быть обжалованы сторонами и другими участниками исполнительного производства, а также третьими лицами, полагающими, что исполнительные акты или действия/бездействие судебного исполнителя нарушили их охраняемое законом право. Исполнительные акты, составленные судебным исполнителем, не могут быть обжалованы, если с момента их составления прошло более 6 месяцев.

Второе предложение части (1) ст. 161 ИК РМ противоречит части (2) ст. 66 ИК РМ и части (1¹) ст. 67 ИК РМ.

Согласно части (2) ст. 66 ИК РМ определение судебного исполнителя является обязательным для исполнения по праву с момента его вынесения и в 10-дневный срок со дня сообщения может быть обжаловано в судебную инстанцию по месту нахождения бюро судебного исполнителя или, в случае муниципия Кишинэу, – в судебную инстанцию, в территориальном округе которой установлена территориальной палатой судебных исполнителей территориальная компетенция судебного исполнителя, если законом не предусмотрено иное. Обжалование определений судебного исполнителя не может служить основанием для приостановления исполнения, за исключением случаев, предусмотренных настоящим кодексом.

Согласно части (1) ст. 67 ИК РМ акты судебного исполнителя доставляются адресату по почте заказным письмом и с уведомлением о получении или любыми другими способами, обеспечивающими передачу содержащегося в акте текста и подтверждающими его получение (телеграмма, факс, электронная почта и др.), или собственноручно вручаются судебным исполнителем по собственной инициативе или по заявлению заинтересованного лица адресату или другим лицам, указанным в части (2) настоящей статьи.

Поэтому 6-месячный срок следует исчислять с момента получения участником исполнительного производства акта судебного исполнителя.

В связи с этим предлагаем во втором предложении части (1) ст. 161 ИК РМ слова «если с момента их составления прошло более 6 месяцев» заменить словами «если с момента получения участником исполнительного производства акта судебного исполнителя прошло более 6 месяцев»

Также предлагаем изменить второе предложение части (2) ст. 162 ИК РМ, согласно которому срок обжалования не может быть восстановлен лицом, если со дня вынесения или отказа в вынесении решения по обжалуемому акту прошло более 6 месяцев. Данный срок должен исчисляться со дня получения участником исполнительного производства акта судебного исполнителя.

По нашему мнению, следует изменить и часть (1) ст. 163 ИК РМ, согласно которой претензии по заявлению об обжаловании исполнительных актов, составленных судебным исполнителем, или действий/бездействия такого предьявляются к взыскателю или должнику. Заявление рассматривается судебной инстанцией (включая вышестоящую судебную инстанцию) в порядке, предусмотренном ГПК РМ, в срок не более 30 дней. Судебный исполнитель может быть приглашен для дачи объяснений по поводу обжалуемых актов.

Ответчиком должен быть не должник и не взыскатель, т.к. предметом обжалования является акт судебного исполнителя, и суд рассматривает

законность акта судебного исполнителя, наделенного властными полномочиями, а не законность действий должника или взыскателя.

Библиография:

1. Официальный монитор РМ № 109-112 от 05.06.2012 г.
2. Официальный монитор РМ № 1-6 от 06.01.2012 г.
3. Ярков В.В. «Основные мировые системы принудительного исполнения», «Проблемные вопросы арбитражного и гражданского процессов», Москва, 2011, стр. 15-18
4. Официальный монитор РМ № 191-193 от 01.10.2010 г.
5. Официальный монитор РМ № 36-38 от 14.03.2002 г.

Prezentat la: 16.10.2017

ПРИМЕНЕНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА, РЕГУЛИРУЮЩЕГО НАСЛЕДСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Александру СОСНА,
доктор права, преподаватель юридического факультета,
Малдавского Государственного Университета

Аннотация: *Статья посвящена законодательству, регулиющему наследование по закону и по завещанию, порядку принятия наследства и ответственности наследников по долгам наследодателя и защите права на наследство.*

Актуальность темы обусловлена недостаточным освещением законодательства, регулирующего наследование, в нашей юридической литературе.

Ключевые слова: *наследование, наследник, наследодатель, принятие наследства, наследственная трансмиссия, свидетельство о праве на наследство, свидетельство о статусе наследника.*

Summary: *The article is devoted to the legislation regulating inheritance by law and testament, the order of acceptance of inheritance and responsibility of heirs for the debtor's debts and protection of the right to inheritance.*

The relevance of the topic is due to the lack of coverage of legislation governing inheritance in our legal literature.

Key words: *inheritance, heir, testator, inheritance, hereditary transmission, certificate of right to inheritance, certificate of their status.*

Актуальность темы обусловлена также недостатками отдельных норм Гражданского кодекса РМ, регулирующих наследование.

Вопросам наследственного права посвящены страницы 462-497 книги «Гражданское право. Особенная часть. Учебное пособие», авторами которой являются Кибак Г., Мишина Т., Цонова И., Кишинэу, 2009 год, и некоторые научные статьи.[1]

Ни одной монографии, посвященной наследственному праву, в Республике Молдова не было издано.

Изложение основного материала.

Право наследования гарантировано частью (6) ст. 46 Конституции РМ, принятой 29 июля 1994 года, согласно которой право наследования частной собственности гарантируется.

Отдельные учёные определяют наследование как один из способов получения и передачи частной собственности, которая принадлежала умершему физическому лицу, одному или нескольким физическим лицам. [2]

Данное определение является, по нашему мнению, недостаточно точным, т.к. наследодателем может быть только физическое лицо, а наследником может быть не только физическое лицо, но и юридическое лицо и государство.

Поэтому под наследованием следует понимать переход имущества, принадлежавшего физическому лицу, к одному или нескольким физическим лицам и/или юридическим лицам или к государству.

Согласно частям (1) и (2) ст.1433 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года наследниками могут быть:

а) при наследовании по завещанию – лица, находящиеся в живых к моменту смерти наследодателя, а также зачатые при его жизни и родившиеся живыми после его смерти, независимо от того, являются они его детьми или нет, а также юридические лица, обладающие гражданской правоспособностью к моменту смерти наследодателя;

б) при наследовании по закону – лица, находящиеся в живых к моменту смерти наследодателя, а также дети наследодателя, зачатые при его жизни и родившиеся живыми после его смерти. Государство является наследником по завещанию, а также наследником выморочного имущества. [3]

Наследование регулируется ст. 1432-1574 ГК РМ, законом РМ «О нотариате» № 1453-XV от 08.11.2002 года. [4]

Согласно части (1) ст. 1432 ГК РМ наследованием является переход имущества умершего физического лица (наследодателя) к его наследникам.

Легальное определение понятия «имущество» приведено в части (1) ст. 284 ГК РМ, согласно которой имуществом признается совокупность принадлежащих определенным физическим и юридическим лицам имущественных прав и обязанностей (поддающихся оценке в денежном выражении), рассматриваемых как сумма активных и пассивных ценностей, тесно связанных между собой.

Имущество подразделяется на движимое и недвижимое.

Согласно части (2) ст. 288 ГК РМ к недвижимым вещам (недвижимое имущество, недвижимость) относятся земельные участки, участки недр, обособленные водные объекты, многолетние насаждения, здания, сооружения и любые другие объекты, прочно связанные с землей, а также все то, что естественно или искусственно включено в их состав, то есть вещи, перемещение которых без причинения существенного ущерба их назначению невозможно.

Согласно части (2) ст. 321 ГК РМ в отношении недвижимого имущества право собственности приобретается, за изъятиями, предусмотренными законом, со дня внесения его в реестр недвижимого имущества.

Автотранспортные средства подлежат государственной регистрации.

При наследовании оружия и боеприпасов гражданского назначения следует учитывать требования закона РМ № 130 от 08.06.2012 года «О режиме оружия и боеприпасов гражданского назначения». [5]

Согласно части (2) ст. 1432 ГК РМ наследство переходит на условиях универсального правопреемства как единое и неделимое целое в случае смерти наследодателя.

Согласно части (1) ст. 1444 ГК РМ в состав наследственного имущества входят как имущественные права (наследственный актив), так и имущественные обязанности (наследственный пассив), которые наследодатель имел к моменту смерти. Согласно части (2) ст. 1444 ГК РМ если имеется несколько наследников, до получения свидетельства о праве на наследство их наследственные доли принадлежат всем наследникам в качестве единого имущества.

Согласно ст. 1446 ГК РМ в состав наследственного имущества не входят имущественные права и обязанности, которые связаны с личностью наследодателя и могут принадлежать только ему, а также предусмотренные договором или законом права и обязанности, действительные лишь при жизни наследодателя и прекращающиеся с его смертью.

Имущественные права и обязанности, связанные с личностью наследодателя, не входят в состав наследственного имущества. Например, субъективное право на взыскание алиментов прекращается в случае смерти получателя или плательщика алиментов со дня смерти.

Однако задолженность по алиментам, которая возникла до момента смерти наследодателя, входит в состав наследственного имущества.

Не переходят по наследству право на алименты, право на возмещение вреда, причиненного жизни или здоровью лица. [6]

Действительно, смерть получателя или плательщика алиментов прекращает субъективные права и обязанности по уплате алиментов. Однако суммы задолженности по алиментам, имеющиеся на момент смерти получателя или плательщика алиментов, входят в состав наследственного имущества. Если имеется исполнительный лист на взыскание алиментов с наследодателя, кредитор наследодателя должен обратиться к судебному исполнителю в соответствии со ст. 78 Исполнительного кодекса Республики Молдова (далее – ИК РМ) № 443-XV от 24.12.2004 года (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года) с заявлением о приостановлении исполнительного производства и о замене должника (наследодателя) его наследником. [7]

Если к наследодателю был предъявлен иск о взыскании алиментов, но наследодатель – ответчик умер до разрешения спора, кредитор наследодателя вправе обратиться в судебную инстанцию с заявлением о приостановлении

производства и о замене ответчика (наследодателя) его правопреемником (наследником).

В соответствии с частью (1) ст. 70 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года в случаях выбытия одной из сторон в спорном или установленном решением судебной инстанции правоотношении (смерть, реорганизация, уступка требования, принятие долга и другие случаи перемены лиц в обязательствах) судебная инстанция допускает замену этой стороны ее правопреемником. Правопреемство возможно в любой стадии процесса. [8]

Согласно пункту а) части (1) ст. 260 ГПК РМ судебная инстанция обязана приостановить производство по делу в случае смерти стороны процесса или третьего лица, заявившего самостоятельные требования на предмет спора, если спорное правоотношение допускает правопреемство.

После определения правопреемника судебный процесс возобновляется однако судебная инстанция вправе взыскать алименты с наследника только за период жизни наследодателя, т.к. смерть прекращает право на алименты, и данное отношение не допускает правопреемства.

По наследству могут переходить не только субъективные права и обязанности как таковые, но и охраняемые законом интересы (правовые образования), которые не возникли на момент смерти умершего, например – завершение наследниками начатого наследодателем процесса приватизации. [9]

Наследниками могут быть физические и юридические лица, а также государство.

Согласно ст. 1556 ГК РМ лица, признанные наследниками, могут обратиться к нотариусу по месту открытия наследства за получением свидетельства о праве на наследство.

Нередко нотариусы отказывают в выдаче свидетельств о праве на наследство наследникам, которые приняли наследство путём вступления во владение наследственным имуществом. В зависимости от причин отказа в выдаче свидетельства о праве на наследство наследник, принявший наследство путём вступления во владение наследственным имуществом, имеет право обратиться в суд с заявлением в порядке особого производства об установлении факта принятия наследства и месте открытия наследства либо с иском в соответствии с законом РМ «Об административном суде» № 793-XIV от 10.02.2000 года. [10]

Согласно пункту 54 постановления Пленума Высшей судебной палаты РМ № 13 от 3 октября 2005 года «О практике применения судебными инстанциями законодательства при рассмотрении дел о наследовании».....

Свидетельство о статусе наследника выдается в соответствии со ст. 1558 ГК РМ, согласно которой если не доказано наличие вещей в составе

имущества наследодателя либо их определение требует длительных процедур и наследники требуют лишь установления их статуса, им может быть выдано свидетельство о статусе наследника. В свидетельстве о статусе наследника указывается, что оно не равнозначно свидетельству о праве на наследство и что оно может быть использовано только для получения документов, необходимых для доказательства наличия вещей, входящих в состав наследства; при этом свидетельство о праве на наследство подлежит выдаче впоследствии. Статус наследника может быть доказан только в случае принятия наследства в установленный срок; в противном случае наследник отстраняется от наследования вследствие непринятия наследства.

Для того, чтобы получить свидетельство о праве на наследство, наследник, своевременно принявший наследство, должен уплатить государственную пошлину и плату за нотариальные услуги в соответствии с законом РМ «О государственной пошлине» от 03.12.1992 года[11] и законом РМ № 271-XV от 27.06.2003 года «О порядке исчисления платы за нотариальные услуги». [12]

Следует иметь в виду, что право собственности на недвижимое имущество возникает с момента регистрации этого имущества в реестре недвижимого имущества. Наследник, получивший свидетельство о праве наследования недвижимого имущества (дома, земельного участка и т.п.) может распорядиться этим имуществом (продать его, обменять, подарить) только после того, как зарегистрирует это недвижимое имущество в реестре недвижимого имущества.

Регистрация права на недвижимое имущество осуществляется Территориальными кадастровыми офисами, филиалами Государственного предприятия «Cadastru». [13]

Тарифы за регистрацию права собственности на недвижимое имущество установлены постановлением Правительства РМ № 770 от 02.07.2007 года «Об утверждении тарифов на услуги, предоставляемые Государственным предприятием «Cadastru» и его филиалами». [14]

Библиография:

1. Сосна Б., Митиогло Л., «Правовое регулирование порядка оформления права на наследство», «Закон и жизнь», № 9, 2013 г., стр. 8-11.
2. Кибак Г., Мишина Т., Цонова И., «Гражданское право. Особенная часть. Учебное пособие», Кишинэу, 2009 г, стр. 462
3. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
4. Официальный монитор РМ № 154-157 от 21.11.2002 г.
5. Официальный монитор РМ № 222-227 от 26.10.2012 г.
6. Кибак Г., Мишина Т., Цонова И., указ.соч., стр. 464

7. Официальный монитор РМ № 160-162 от 07.09.2010 г.
8. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
9. Кибак Г., Мишина Т., Цонова И., указ.соч., стр. 465
10. Официальный монитор РМ. Специальный выпуск от 03.10.2006 г.
11. Официальный монитор РМ № 53-55 от 02.04.2004 г.
12. Официальный монитор РМ № 133-134 от 27.06.2003 г.
13. Сосна Б., Митиогло Л., «Правовое регулирование порядка оформления права на наследство», «Закон и жизнь», № 9, 2013 г., стр. 11
14. Официальный монитор РМ № 98-102 от 13.07.2007 г.

Prezentat la.24.10.2017

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЯ В ОБЛАСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ

**Борис СОСНА, доктор право, и.о. профессора, Европейского
Университета Молдовы ведущий научный сотрудник
Института Юридических и Политических Исследований АНМ**

**Юрие ФРУНЗЭ, доктор право, конференциар, ведущий научный
сотрудник Института Юридических и Политических Исследований
АНМ**

***Аннотация:** В статье дается общая характеристика правовых норм, устанавливающих административную ответственность за нарушения в области дорожного движения. Обращается внимание на правовые нормы, которые, по мнению автора, нуждаются в изменении, и на пробелы в законодательстве и вносятся предложения об изменении и дополнении Кодекса Республики Молдова о правонарушениях.*

***Ключевые слова:** юридическая ответственность, административная ответственность, правонарушение, протокол о правонарушении, жалоба на протокол о правонарушении.*

***Annotation:** The article gives a general description of legal norms that establish administrative responsibility for violations in the field of road traffic. Attention is drawn to legal norms that, in the opinion of the author, need to be changed, and gaps in legislation are introduced and proposals are made to amend and supplement the Code of the Republic of Moldova on offenses.*

***Keywords:** legal responsibility, administrative responsibility, offense, protocol on the offense, complaint on the protocol of the offense.*

Актуальность темы обусловлена, в первую очередь, многочисленными изменениями и дополнениями, внесенными в Кодекс Республики Молдова о правонарушениях (далее – КоП РМ) № 218-XVI от 24.10.2008 года.[1] по состоянию на 21.08.2017 года изменения и дополнения в это кодекс были внесены 120 законами. Только в 2016 году изменения дополнения были внесены в этот кодекс 27 законами.

Актуальность темы обусловлена также её недостаточным освещением в нашей юридической литературе.

Изложение основного материала. Под юридической ответственностью понимают установленную законом обязанность правонарушителя претерпевать неблагоприятные последствия. [2]

Юридическая ответственность установлена законами, которые устанавливают основания, условия, порядок и сроки применения к правонарушителям неблагоприятных последствий правонарушения в виде ограничений имущественного и/или личного характера.

Административная ответственность за правонарушения в области дорожного движения установлена ст. 228-245 КоП РМ.

Отдельные авторы полагают, что КоП РМ установлена «административно-деликтная ответственность, которая не должна отождествляться с административной ответственностью». [3] Такая точка зрения, по мнению автора, не совсем верна. Юридическая ответственность, установленная КоП РМ, не имеет существенных отличий от юридической ответственности, установленной Налоговым кодексом РМ № 1163-XIII от 24.04.1997 года. [4]

Деликтная ответственность является одной из форм гражданско-правовой ответственности, установленной ст. 1398-1425 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года. [5]

Установленная ГК РМ деликтная ответственность существенно отличается от ответственности, установленной КоП РМ.

Субъектами ответственности за правонарушения в области дорожного движения являются физические лица, достигшие возраста 16 лет, которые являются вменяемыми, т.е. способными осознавать вредный характер своих деяний, а также выражать свою волю и руководить своими действиями. Субъектами ответственности, установленной ст. 228-245 КоП РМ, являются также должностные лица и юридические лица.

Понятие «физические лица» определено ст. 17 ГК РМ, согласно которой физическим лицом является человек, рассматриваемый индивидуально как носитель гражданских прав и обязанностей.

Согласно части (3) ст. 16 КоП РМ в случае совершения несовершеннолетним деяния, предусмотренного диспозицией нормы особенной части книги первой, констатирующий субъект, прокурор или судебная инстанция направляют материалы дела о правонарушении органу местного публичного управления по делам несовершеннолетних. По ходатайству констатирующего субъекта судебная инстанция может применить к несовершеннолетнему принудительные меры воспитательного характера, предусмотренные ст. 104 Уголовного кодекса.

К ответственности привлекаются физические лица, которые являются гражданами Республики Молдова, а также являются иностранцами или лицами без гражданства.

Согласно части (6) ст. 16 КоП РМ должностное лицо (лицо, наделенное на предприятии, в учреждении, организации независимо от вида

собственности и организационно-правовой формы, центральном или местном органе публичной власти на постоянной или временной основе, в силу закона, в силу его назначения, избрания или в силу отдельного поручения, определенными правами и обязанностями по осуществлению функций публичной власти или действий административно - распорядительного либо организационно-хозяйственного характера) подлежит ответственности за правонарушение при совершении деяний, предусмотренных настоящим кодексом, в случае:

- а) умышленного использования своих полномочий в отступление от служебных обязанностей;
- б) явного превышения предоставленных законом прав и полномочий;
- с) неисполнения или ненадлежащего исполнения служебных обязанностей.

Административная ответственность юридических лиц была установлена КоП РМ, с введением в действие которого утратил силу кодекс об административных правонарушениях, утвержденный законом Молдавской ССР от 23 марта 19985 года, не предусматривавший административной ответственности юридических лиц.

Определение понятия «юридическое лицо» дано в части (1) ст. 55 ГК РМ, согласно которой юридическим лицом признается организация, которая имеет в собственности обособленное имущество и отвечает по своим обязательствам этим имуществом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права, нести обязанности, быть истцом и ответчиком в судебной инстанции.

Из содержания ст. 55-61 ГК РМ можно сделать вывод, что юридическое лицо является искусственно созданным субъектом права, от имени которого действуют физические лица, выступающие от имени юридического лица и наделенные руководящими функциями.

Согласно части (1) ст. 17 КоП РМ юридическое лицо, за исключением органов публичной власти, привлекается к ответственности за правонарушение, предусмотренное настоящим кодексом.

Часть (3) ст. 17 КоП РМ предусматривает, что в случае, если в особенной части книги первой предусмотрена ответственность за правонарушение юридического лица, индивидуальное предприятие несет ответственность в качестве юридического лица.

Согласно части (4) ст. 17 КоП РМ ответственность за правонарушение юридического лица не исключает ответственности физического лица или, при необходимости, должностного лица за совершенное правонарушение.

Статья 17 КоП РМ позволяет привлечь к административной ответственности за одно и то же правонарушение и физическое лицо,

совершившее это правонарушение, и юридическое лицо, которое само по себе не может совершать каких-либо действий.

Административная ответственность юридических лиц противоречит принципу личного характера ответственности за правонарушение, установленному ст. 8 КоП РМ, и принципу индивидуализации ответственности за правонарушение и наказанию за правонарушение, установленному ст. 9 КоП РМ.

По мнению автора, административную ответственность юридических лиц следует отменить.

Чаще всего за правонарушения в области дорожного движения применяется штраф.

Согласно части (4) ст. 34 КоП РМ в случае неуплаты физическим или юридическим лицом штрафа в течение 30 дней со дня его наложения применяются положения Исполнительного кодекса Республики Молдова (далее – ИК РМ) № 443-XV от 24.12.2004 года (в редакции закона РМ № 143 от 02.07.2010 года). [6] В случае невозможности уплаты штрафа по причине отсутствия или недостаточности имущества либо по причине злостного уклонения правонарушителя от его уплаты судебная инстанция может заменить неуплаченную сумму штрафа,

По нашему мнению, пункт d) части (4) ст. 34 КоП РМ, предусматривающий замену штрафа арестом, следует отменить как негуманную меру наказания.

Согласно части (5) ст. 34 КоП РМ в случаях, предусмотренных частью (4), неуплаченная сумма штрафа за совершение правонарушений, предусмотренных статьями 228–245 КоП РМ, может быть заменена лишением права управления транспортным средством на срок от 6 месяцев до 1 года.

По нашему мнению, часть (5) ст. 34 КоП РМ следует отменить, т.к. неуплата штрафа не влияет на безопасность дорожного движения.

Согласно части (1) ст. 36 КоП РМ в случаях и в размере, предусмотренном санкциями норм о правонарушениях в главе XIII книги первой, водителю транспортного средства, признанному виновным в совершении правонарушения, помимо назначения основного наказания начисляется определенное количество штрафных очков в качестве дополнительного наказания.

Согласно части (2) ст. 36 КоП РМ если назначение наказания в порядке, предусмотренном частью (1), обуславливает накопление 15 штрафных очков, констатирующий субъект передает дело о правонарушении на рассмотрение компетентной судебной инстанции, которая помимо применения основного наказания и начисления штрафных очков назначает в качестве

дополнительного наказания лишение права управления транспортным средством на срок от 6 месяцев до 1 года.

Согласно части (4) ст. 36 КоП РМ порядок учета штрафных очков и порядок обеспечения доступа владельца водительского удостоверения к информации о штрафных очках устанавливаются Правительством.

По нашему мнению, часть (4) ст. 36 КоП РМ следует изменить, установив, что порядок учета штрафных очков и порядок учёта доступа владельцев водительских удостоверений к информации о штрафных очках определяется Парламентом РМ путем дополнения КоП РМ.

Согласно части (3) ст. 229 КоП РМ эксплуатация транспортного средства без страхования в установленном порядке гражданской ответственности влечет наложение штрафа в размере от 3 до 6 условных единиц с начислением 2 штрафных очков.

Обязанность страхования автогражданской ответственности установлена законом РМ «Об обязательном страховании гражданской ответственности за ущерб, причиненный автотранспортным средством» № 414-XVI от 22.12.2006 года.

По нашему мнению, штраф за эксплуатацию транспортных средств без страхования гражданской ответственности следовало бы увеличить хотя бы в 3 раза.

Административная ответственность управление транспортным средством с нарушением правил размещения регистрационного номерного знака или без регистрационного номерного знака установлена частями (1)-(4) ст. 230 КоП РМ.

Согласно части (5) ст. 230 КоП РМ неподдержание в чистоте осветительных, сигнализационных устройств, регистрационного номерного знака, отражателей, окон передних дверей и ветрозащитного стекла транспортного средства влечет предупреждение или наложение штрафа в размере от 1 до 2 условных единиц.

По нашему мнению, часть (5) ст. 230 КоП РМ следует отменить, т.к. социальная опасность этого нарушения весьма мизерная, а формулировка этой правовой нормы весьма туманна и создаёт условия для расширительного толкования.

Ответственность за управление транспортными средствами с нарушением правил о водительском удостоверении установлена частями (1)-(4) ст. 231 КоП РМ.

Согласно части (1) ст. 232 КоП РМ управление транспортным средством лицом, не имеющим при себе водительского удостоверения или другого подтверждающего допуск к управлению транспортным средством документа, или документа о государственной регистрации транспортного средства, или полиса обязательного страхования гражданской

ответственности, влечет наложение штрафа в размере от 3 до 6 условных единиц с начислением 2 штрафных очков.

По нашему мнению, отсутствие у лица, управляющего транспортным средством при себе полиса обязательного страхования гражданской ответственности не должно влечь административного наказания, если гражданская ответственность данного лица застрахована. Поэтому из части (1) ст. 232 КоП РМ следует исключить слова «или полиса обязательного страхования гражданской ответственности».

Согласно части (2) ст. 232 КоП РМ передача управления транспортным средством лицу, не имеющему при себе водительского удостоверения, или другого подтверждающего допуск к управлению транспортным средством документа, влечет наложение штрафа в размере от 3 до 6 условных единиц с начислением 2 штрафных очков.

Ответственность за управление транспортным средством в состоянии опьянения, вызванного алкоголем, передача управления лицу, находящемуся в состоянии опьянения, вызванного алкоголем или другими веществами, установлена частями (1), (2), (2¹), (3), (4) ст. 233 КоП РМ.

Согласно части (1) ст. 233 КоП РМ управление транспортным средством лицом, находящимся в состоянии опьянения, вызванного алкоголем, превышающего максимально допустимый уровень, установленный законом, если это деяние не является преступлением, влечет наложение штрафа в размере от 350 до 500 условных единиц с лишением права управления транспортным средством на срок от 2 до 3 лет.

Ответственность за несообщение личности лица, которому доверено управление транспортным средством, установлена ст. 234 КоП РМ, согласно которой несообщение собственником или поверенным лицом (пользователем) транспортного средства по требованию полиции личности лица, которому им доверено управление транспортным средством, или сознательное сообщение недостоверных сведений о личности этого лица влечет наложение штрафа на физических лиц в размере от 27 до 30 условных единиц и на юридических лиц в размере от 45 до 60 условных единиц.

Ответственность за нарушение правил пользования ремнями безопасности, мотошлемами, светоотражающими сигнальными предупредительными жилетами, детским креслом и правил радиотелефонных переговоров установлена частями (1) и (2) ст. 235 КоП РМ.

Превышение скорости движения, установленной на данном участке дороги, влечёт ответственность, установленную частями (1)-(3) ст. 236 КоП РМ.

Ответственность за нарушение правил движения через железнодорожные пути установлена частями (1)-(3) ст. 237 КоП РМ.

Нарушение правил остановки и непредоставление преимущественного права движения пешеходам и другим участникам дорожного движения влечёт ответственность, установленную частями (1)-(3) ст. 238 КоП РМ.

Несоблюдение правил движения в жилых зонах согласно ст. 239 КоП РМ влечет наложение штрафа в размере от 3 до 6 условных единиц с начислением 2 штрафных очков.

Ответственность за несоблюдение требований дорожных знаков и предоставления преимущественного права проезда, других правил дорожного движения установлена частями (1)-(2) ст. 240 КоП РМ.

Невыполнение законного указания остановить транспортное средство и предоставить преимущественное право проезда транспортным средствам влечёт ответственность, установленную частями (1)-(2) ст. 241 КоП РМ.

Правонарушения, предусмотренные ст. 228-241, 243 и частью (1) ст. 245 КоП РМ относятся к правонарушениям с так называемым формальным составом. Сам факт совершения формального нарушения влечёт ответственность независимо от последствий этого нарушения.

Правонарушения, предусмотренные ст. 242, 243 и частью (2) ст. 245 КоП РМ, относятся к правонарушениям с так называемым материальным составом.

Ответственность за эти правонарушения наступает только в случае, если нарушение правил дорожного движения повлекло вредные последствия.

Согласно части (1) ст. 242 КоП РМ нарушение водителями транспортных средств правил дорожного движения, повлекшее незначительное повреждение транспортных средств, грузов, дорог, дорожных и иных сооружений либо другого имущества влечет наложение штрафа в размере от 18 до 24 условных единиц с начислением 5 штрафных очков. Согласно части (2) ст. 242 КоП РМ нарушение водителем транспортного средства правил дорожного движения, повлекшее причинение потерпевшему легкого телесного повреждения либо существенное повреждение транспортных средств, грузов, дорог, дорожных и иных сооружений либо другого имущества, влечет наложение штрафа в размере от 24 до 30 условных единиц с начислением 6 штрафных очков.

Оставление места дорожно-транспортного происшествия влечет ответственность, установленную ст. 243 КоП РМ в виде лишения права управления транспортным средством на срок от 2 до 3 лет или ареста за правонарушение на срок от 10 до 15 дней.

Согласно ст. 244 КоП РМ нарушение водителем транспортного средства правил дорожного движения, предусмотренных статьями 238, 239 настоящего кодекса, создавшее угрозу дорожно-транспортного происшествия, влечет наложение штрафа в размере от 18 до 30 условных единиц с начислением 4 штрафных очков.

Правонарушения в области дорожного движения в соответствии со ст. 400 КоП РМ рассматриваются полицией, работники которой составляют протоколы о правонарушениях, предусмотренных ст. 228-245 КоП РМ, и назначают наказания в виде штрафа.

Библиография:

1. Официальный монитор РМ № 3-6 от 16.01.2009 г.
2. Юридический энциклопедический словарь. Под. ред. Малько А.В., Москва, 2017, стр. 152-153, см. также: Большой юридический словарь, под ред. Сухарева А.Я., Крутских В.Е., Москва, 2004 г., стр. 694-695
3. Гуцуляк В., Комарницкая Е., Черба В., «О несовершенстве Кодекса о правонарушениях, или ещё раз о наболевшем», журнал «Закон и жизнь» № 10, 2015 г., стр. 16
4. Официальный монитор РМ. Специальный выпуск от 08.02.2007 г.
5. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
6. Официальный монитор РМ № 214-220 от 05.11.2010 г.

Prezentat la: 22.10.2017

ISSN 2345-1858

E-ISSN 2345-1890

<http://usch.md/seria-stiinte-sociale>

**Buletinul Științific al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
(ediție semestrială)**

Seria „Științe Sociale”

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: 0299 22481
e-mail: journal.ss@usch.md

Bun de tipar: 10.12.2017
Format: 17,6 cm x 25 cm
Coli de tipar: 14,81
Tirajul 120 ex.
Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul
Tel. 0299 25949

**Buletinul Științific al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale -
ISSN 2345-1858**

ISSN 2345-1858

9 772345 185001 >

**Buletinul Științific al Universității de Stat
„Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale -
<http://usch.md/seria-stiinte-sociale/> - E-ISSN 2345-1890**

ISSN 2345-1890

9 772345 189009 >